

**KARLIOVA (BİNGÖL) İLÇESİNİN ETNOBOTANİK
ÖZELLİKLERİ**

MUHARREM NADİROĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Biyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Lütfi BEHÇET

2017

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KARLIOVA (BİNGÖL) İLÇESİNİN ETNOBOTANİK
ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muharrem NADİROĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : BİYOLOJİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Lütfi BEHÇET

HAZİRAN 2017

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KARLIOVA (BİNGÖL) İLÇESİNİN ETNOBOTANİK
ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muharrem NADİROĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Biyoloji

Bu tez 21/06/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Prof. Dr. Lütfi BEHÇET

Üye
Doç. Dr. Rıdvan POLAT

Üye
Doç. Dr. Uğur ÇAKILCIOĞLU

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. İbrahim Y. ERDOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi boyunca, insanoğlunun bitkilerle sürekli bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin temel sebebi insanın birçok yönü ile bitkilere ihtiyaç duymasıdır. İnsanlık, günümüze kadar gıda ihtiyacının yanında, tedavi amaçlı olarak da bitkiler ile sürekli ilişki içinde olmuştur. Günümüzde ilaç endüstrisindeki gelişim, değişen yerleşik ve sosyal yapı ve kentleşme sonucu meydana gelen tabiattan kopuş ile birlikte bu ilişki eski dönemlere göre önemli ölçüde azalmıştır. Ancak kimyasal kaynaklı ilaçlar ile ilgili olarak gündeme gelen yan etki gerçeği ve maddi olarak ilaca ulaşmanın her zaman kolay olmayışı; insanı, bilhassa kırsal kesimde yaşayanları, bitki ile tedavi olmaya yönlendiren önemli nedenlerden olmuştur. Bu gerekçe etnobotanik çalışmalarının gerekliliğini ortaya koymuştur. Yaptığımız bu çalışma ile araştırma bölgemizdeki bitki kullanım kültürü kayıt altına alınarak gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır. Çalışmamız BAP-506-236-2015 proje numarası ile Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı (BÜBAP) tarafından desteklenmiştir.

Bana bu araştırmayı yüksek lisans tez konusu olarak veren, bitki örneklerini teşhis eden ve tüm konularda yardım ve teşviklerini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Lütfi BEHÇET' e; çalışmalarım esnasında birçok konuda yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Ali SİNAN ve Yakup YAPAR' a, çalışmayı maddi yönden destekleyen (BÜBAP) Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na, yardımlarını gördüğüm bütün hocalarım ve arkadaşlarıma, ayrıca tez çalışmam esnasında desteğini esirgemeyen ailemin tüm değerli bireyleri ve araştırma bölgesindeki yöre halkına teşekkür ederim.

Muharrem NADİROĞLU
BİNGÖL 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
EKLER LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. MATERYAL VE YÖNTEM.....	5
2.1. Araştırma alanının coğrafi yapısı.....	6
2.2. İklimsel veriler.....	7
2.3. Sıcaklık.....	7
2.4. Yağış ve nisbi nem.....	9
2.5. Rüzgar.....	10
2.6. İklimsel yorum.....	11
3. LİTERATÜR BİLDİRİŞİ.....	18
4. BULGULAR.....	25
4.2. Genel Vejetasyon Yapısı.....	25
4.4. Araştırma Alanında Kullanımı Tespit Edilen Bitkiler.....	30
5. TARTIŞMA ve SONUÇ.....	135

KAYNAKLAR.....	168
EKLER.....	184
ÖZGEÇMİŞ.....	213

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Simgeler

cm	Santimetre
da	Dekar
ha	Hektar
km	Kilometre
m	Metre
mm	Milimetre
°C	Santigrat derece

Kısaltmalar

cf.	Yakın, benzer, şüpheli
E	Doğu
END.	Endemik
Gen. Yay.	Geniş yayılışlı
N	Kuzey
ÖDA	Önemli Doğal Alanlar
S	Güney
subsp.	Alttür
BIN	Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Herbaryumu
var.	Varyete
W	Batı
BÜ	Bingöl Üniversitesi
DD	Yetersiz veri
LR	Az tehdit altında
VU	Zarar görebilir
EN	Tehlikede
MN	Muharrem NADİROĞLU

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1. Araştırma alanının coğrafik haritası.....	7
Şekil 2. 2. Bingöl iline ait iklim diyagramı.....	14
Şekil 2. 3. Karlıova (Bingöl) ilçesine ait iklim diyagramı.....	15
Şekil 2. 4. Solhan (Bingöl) ilçesine ait iklim diyagramı.....	15
Şekil 2. 5 Çat (Erzurum) ilçesine ait iklim diyagramı.....	16
Şekil 2. 6. Varto (Muş) ilçesine ait iklim diyagramı.....	16
Şekil 2.7. Sancak (Bingöl) beldesine ait iklim diyagramı.....	17
Şekil 5. 1. Kullanılan bitkilerin kullanım amaçlarına göre dağılım oranları	138
Şekil 5. 2. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en..... fazla takson içeren familyalar	140
Şekil 5. 3. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerin kullanılan kısımları	141

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2. 1. Bingöl, Karlıova, Solhan, Çat, Varto ve Sancak..... istasyonlarına ait sıcaklık değerleri	9
Tablo 2. 2. Bingöl, Karlıova, Solhan, Çat, Varto ve Sancak..... istasyonları ortalama yağış (mm) ve nisbi nem (%) değerleri	11
Tablo 2. 3. Bingöl, Karlıova, Solhan, Çat, Varto ve Sancak istasyonlarına ait en kuvvetli rüzgar yönü ve hızı (Bofor)	11
Tablo 2. 4. Yağışın mevsimlere dağılımı, miktarı ve yağış rejimi.....	12
Tablo 2. 5. Bingöl, Karlıova, Solhan, Çat, Varto ve Sancak..... istasyonlarının biyoiklim tipleri ve ilgili verileri	13

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Araştırma Alanında Tespit Edilen.....	184
Bitki Grupları ve Kullanım Alanları	
Ek 2. Öğrencilere verilen şifalı bitkiler anket formu.....	191
Ek 3. Öğrencilere verilen yenen bitkiler anket formu.....	192
Ek 4. Araştırma alanında görüşülen kaynak kişi listesi.....	193
Ek 5. Araştırma alanında gidilen köyler.....	194
Ek 6. Araştırma alanında çekilmiş bazı fotoğraflar.....	196

KARLIOVA (BİNGÖL) İLÇESİNİN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ

ÖZET

Bu çalışmada; Bingöl iline bağlı Karlıova ilçesi ve köylerinde 2013-2016 yılları arasında, yerel halk tarafından tıbbi, gıda ve diğer amaçlar için kullanılan bitkiler, bu bitkilerin kullanılan kısımlar ve kullanım şekilleri araştırılmıştır.

Araştırma sırasında Karlıova merkezi ve 23 köyünden 220 kişi ile görüşülmüştür ve 60 kişi kaynak kişi olarak belirlenmiştir. Bitki kullanımı konusunda bilgi alınan kaynak kişilerin 33'ü erkek ve 27'si kadındır. Görüşülen kişilerin 1'i üniversite, 1'i lise, 26'sı ilkokul mezunu ve 31 kişi ise okuryazar değildir. Bilgi alınan kişilerin meslek dağılımı şu şekildedir; 26 ev hanımı, 30 çiftçi, 1 öğretmen, 1 iş adamı, 1 işçi ve 1 çalışmayan şeklindedir.

Araştırma sonucunda çeşitli amaçlar için kullanılan 33 familyaya ait toplam 121 bitki taksonu ve bu bitkilere ait 280 yöresel kullanım şekli tespit edildi. Kullanım durumu hakkında bilgi toplanan bitkilerin 71'i tıbbi amaçlı, 13'ü gıda, 27'si gıda ve tedavi amaçlı, 4'ü süpürge yapımı, 3'ü boyar madde, 3'nün farklı amaçlarla kullanımlarının olduğu tespit edildi. Kullanılan bitkilerden 15 taksonun faydalı kullanımı ilk defa bu çalışmada belirlendi.

Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerin kullanılan kısmı ve oranları şöyledir; Toprak üstü kısımları (% 26), Yaprak (% 18), Toprak altı kısımları (% 15), Meyve (% 13), Çiçek (% 10), Tüm bitki (% 9), Gövde (% 6), Tohum (% 3), Diğer (% 4).

Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerin yoğun olarak dağıldığı 5 familya sırasıyla; *Asteraceae* 19 (% 15,7), *Rosaceae* 14 (% 11,6), *Apiaceae* 12 (%10), *Lamiaceae* 12 (%10), *Fabaceae* 10 (% 8,3)'dir.

Anahtar kelimeler: Etnobotanik, Karlıova, Bingöl, Türkiye

ETHNOBOTANICAL FEATURES OF KARLIOVA (BİNGÖL)

ABSTRACT

In this study, the plants in the district of Karlıova (Bingöl) and its villages, that are used by local people for medicine, food and different purposes, used parts of this plants and their usage were researched between 2013 and 2016.

During our researches, it was interviewed with 220 people from Karlıova and its 23 villages, and 60 of them were determined as sources. The source contacts who are taken knowledge about plant usage consist of 33 male and 27 female. Education status of the participants were stated one as bachelor's, one as high school graduate, 26 as primary school graduate while 31 as illiterate. Occupational distribution of these persons from whom information was taken are as follows; 26 housewives, 30 farmers, 1 teacher, 1 busines man, 1 worker and 1 unemployed.

As a result of the research a total of 121 plant taxa belonging to 33 families used for different purposes and 280 different local usage of these plants were determined. It was found that 71 of the plants obtained information about its usage were used for medical purposes, 13 for food, 27 for food and medical, 4 for tree heath, 3 for colourant and 3 for different purposes.

The useful usage of 15 taxa were determined for the first time in this study. Used parts and ratios of the plants whose usage was determined in the study ar as follows; Aboveground parts (26%), Leaf (18%), Underground parts (15%), Fruit (13%), Flower (10%), Whole plant (9%), Stem (6%), Seed (%3), Other (4%).

The 5 families in which the plants whose usage was determined in the research area were intensely ranged are *Asteraceae* 19 (15,7%), *Rosaceae* 14 (11,6%), *Apiaceae* 12 (10%), *Lamiaceae* 12 (10%), *Fabaceae* 10 (8,3%), respectively.

Key Words: Ethnobotanic, Karlıova, Bingöl, Turkey.

1. GİRİŞ

Bu çalışma, insanlık tarihinin ilk beslenme ve tedavi kaynağı olan ve günümüzde de her geçen gün önemi artan bitkilerden faydalanma yönteminin çalışma alanımızdaki karşılığını literatüre kazandırmak amacıyla yapılmıştır.

İnsanlık tarihine bakıldığında, insanların çevresindeki canlı ve cansız her materyalden faydalanma yoluna gitmiştir. Faydalandığı unsurlardan birini de bitkiler oluşturur. İnsanoğlu bitkilerden; besin ve tedavi amaçlı faydalanmanın yanında; boya elde etme, süs amaçlı kullanma ve alet yapımında bitkilerden faydalanma gibi çeşitli maksatlarla da bitkileri kullanmışlardır (Baytop 1984).

Bitkilerle tedavi insanlık tarihi kadar eskidir. Tarih boyunca nesilden nesile aktarılan deneyim ve tedavi yöntemleri bu alandaki birikimleri oluşturmaktadır. Bugün hastalıkların tedavisinde sentetik maddelerin kullanımı önemli yer tutmaktadır. Yapılan araştırmalar, Avrupa ve Amerika'da olduğu gibi yurdumuzda da biyolojik kökenli ilaçlara karşı ilginin arttığını göstermektedir. Kimyasal ilaçlar, bazı hastalıklar için faydalı olurken bazı doku ve organlar üzerinde de yan tesir oluşturdukları zamanla anlaşılmıştır. Sentetik ilaçlar bir tarafı düzeltirken başka bir yerleri de tahrip ve tahriş etmektedirler. Bu sebeple, doğru kullanıldığında yan etkisi olmayan veya çok az olan bitkisel droglara olan talep her geçen gün artmaktadır. Bu olumlu gelişmelere rağmen; ülkemizin sahip olduğu bitki potansiyeli (tür çeşitliliği) dikkate alındığında tıbbi bitkilerden yeterince faydalandığımız söylenemez.

Birçok Avrupa ve Uzakdoğu ülkesinde, hastalıkların tedavisi modern tıbbın yanında bitkisel droglarla da yapılmaktadır. Ham drog ihtiyacının karşılanması için, tıbbi bitkilerin yetiştirildiği alanlar gün geçtikçe artmaktadır. Ülkemizde ise ham droglar, genellikle doğal bitkilerden karşılanmaktadır. Bunların halka ulaştırılması, çoğunlukla

aktarlar vasıtasıyla olmaktadır. Ancak bu yöntem çok sağlıklı bir yol değildir (Duran 1998).

Türkiye'de halk ilaçlarıyla ilgili bilgilerin bulunduğu yayınlar incelendiğinde, bu bilgilerin folklorik araştırmalarda, aktarlarla ilgili yayınlarda, botanik çalışmalar içinde, kimyasal çalışmalarda, halk ilaçları araştırmalarında bulunduğu görülmektedir (Sezik 1991).

Folklorik araştırmalarla ilgili erken dönemlerde yapılmış yayınlarda (Aytar 1974; Aydemir 1963) genellikle halk ilacı olarak kullanılan bitkilerin sadece mahalli adı verilmiştir. Bitkinin ilmi isimlendirilmesi yani tayini yapılmamıştır. Bu nedenle, bu çalışmalarda ilaca yönelik sonuçlar çıkarılması ve daha ileri çalışmalara esas teşkil etmeleri mümkün değildir. Halk ilaçları ile ilgili kimyasal çalışmalarda genellikle bitkinin hangi bölgede, hangi ilaç formunda, ne amaçla kullanıldığı kayıtlıdır. Bazılarında ise sadece kullanılışı belirtilmiş, başka bilgi verilmemiştir (Sezik 1991).

Son yıllarda botanikçiler, yaptıkları arazi çalışmaları sırasında topladıkları bitkilerin kullanılışlarını da tespit edip yayınlamışlardır. Bu yayınlarda bitkilerin bilimsel isimlendirilmesi bulunmaktadır. Ayrıca kullanılan bitkinin hangi kısmının kullanıldığı, hazırlanışı ile uygulama şekli, kullanma süresi gibi önemli noktalar halktan öğrenilmiştir (Özçelik 1987, 1989; Özgökçe ve Yılmaz 2003; Özgökçe ve Özçelik 2004; Behçet ve Arık 2013).

Aktarlarda bulunan drogları ve bunları kullanılışlarını veren yayınlarda (Başer vd 1986; Polat vd 2010; Demirhan 1985), aktarların buldukları şehirler esas alındığı için, halk ilacı olabilecek bitkilerin orijini hakkında fikir yürütmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca bitkilerin kullanılışlarının halk ilacına mı ait olduğu, yoksa aktar tarafından yeni bir kullanılış şekli mi verildiği belirsizdir. Bu yüzden bu yayınlardaki bilgilerin halk ilacı araştırmalarına esas teşkil etmesi mümkün olmamaktadır (Sezik 1991).

Son zamanlarda etnobotanik araştırmalar disiplinler arası çalışmalar (özellikle Eczacılık ve Tıp Fakülteleri vb.) sonucu bitkisel drogların etken maddelerinin tespiti ve çapraz testler ile öldürücü dozların tespiti ile asıl amacına ulaşmaktadır (Özbek 2002; Özbek vd

2002; Ceylan vd 2003; Özbek vd 2003; 2003a; 2003b; 2003c; Kaya vd 2003; Kanter vd 2003; Meral vd 2003; Türkdoğan vd 2003; Ceylan vd 2004; Özbek vd 2004; 2004a; 2004b; 2004c; 2004d; 2004e; 2004f).

Yukarıda değinilen hususlar, Türkiye'nin halk ilaçları envanterinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Türkiye gibi hızla şehirleşen, köyden kente göçün büyük boyutlara vardığı ülkeler için halk ilacı araştırmalarında gecikme önemli bir problemdir. Çünkü şehre göç sebebi ile köyler boşalmakta, dolayısıyla folklorik bilgiler kaybolmaktadır. Bitkilerin ilaç olarak kullanılması da folklorik bir bilgi olduğu için, bu bilgiler de yok olmaktadır. Şehre göçenler çevrelerinde daha önce kullandıkları bitkileri bulamadıkları, hekim ve eczacıya ulaşmaları kolaylaştığı için, çok kısa bir süre sonra bu konudaki bilgileri unutmaktadır. Kolaylaşan ulaşım, halk ilacı kullanıcısı olarak isimlendirebileceğimiz kişilerin modern tıp sisteminden yararlanılmasını kolaylaştırmakta ve sahip olunan bilgiler kullanılmamaktan dolayı kaybolmaktadır. Dolayısıyla gerek bölgemizin ve gerekse ülkemizin halk ilaçları araştırmalarının bir an önce yapılması gerekir (Sezik 1991).

Türkiye'de halk ilacı araştırması, eczacılık çalışmaları açısından son derece önemlidir. Türkiye, florasının zenginliğinin yanında, son derece zengin ve değişik medeniyetlerden etkilenmiş bir halk ilacı kültürüne de sahiptir. Yani materyal zengindir (Sezik 1991). İlaç sanayisinin vazgeçilmez materyali olan, bazen de yiyecek olarak kullanılan yabancı bitkilerin, yöresel olarak hangi isimle anıldığının ve hangi hastalıklara iyi geldiğinin veya hangi amaçlarla kullanıldığının bilinmesi de, ileride bilim dünyasına iyi bir kaynak teşkil edecektir (Vural vd 1997).

Araştırma alanımızın coğrafik yapısının etkisi, sağlık ve ulaşım imkanlarının yetersizliği, geçimin hayvancılığa dayanması ve göçebe hayatının teknik imkanlardan yararlanmayı güçleştirmesinden dolayı yerli halk yabancı bitkileri yakından tanımaktadır. Gıda ve baharat olarak tüketilen, süs ve temizleyici olarak kullanılan, ayrıca pek çok hastalık için tıbbi amaçlarla kullanılan bu bitkiler tabiattan toplanarak değerlendirilmektedir. Bingöl ili ve diğer ilçelerinde olmakla beraber Karlıova ilçesi ile ilgili yaptığımız bu etnobotanik çalışma dışında Karlıova ilçe sınırlarında yapılmış herhangi bir etnobotanik çalışma bulunmamaktadır.

Dünya sağlık teşkilatı (WHO)'nın verilerine göre tedavi amacıyla kullanılan yaklaşık 20.000 bitki türünün 600'ü Türkiye'de yetişmektedir (Bağcı 2000). Dünya genelinde gıda elde etmek için yetiştirilen türlerin sayısı 3000 civarında iken gıda olarak kullanılan bitkilerin sayısı 10.000'in üzerindedir (Baytop 1999). Bugün Almanya'da 500 farklı bitkiden bitkisel ilaç üretimi için yararlanılmaktadır. Romanya, Macaristan, Çin, Kore, Japonya, Bulgaristan gibi ülkelerde bitkilerle tedavi bir devlet politikası halindedir (Abay ve Kılıç 2001).

Bu çalışma, Karlıova ilçesi ve köylerde yaşayan geçmişten günümüze halen kullandığı yabani bitkilere ait bir kültürel envanterleme olduğu kadar; endemik bitkilerin yerel kullanımlarının tespiti, hangi bitkilerin hangi sıklıkta toplandığının, korunmaya ihtiyaçları olup olmadığının belirlenmesi açısından botanik zenginliğimizin korunmasına ve sürdürülmesine de katkıda bulunacaktır.

Zengin bir kültürel birikime ve doğal çevreye sahip olan Karlıova ilçesi ve çevre köylerinde yaşayan halkın bu alandaki bilgi birikimini sistemli bir biçimde araştırmak, korunmuş olanı belirlemek ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir biçimde aktarmak bu çalışmanın ana hedefleri arasındadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Yöre halkı tarafından kullanılan ve özellikle doğal olarak yetişen bitkiler materyalimizi oluşturmaktadır. Çalışma 2013-2016 yılları arasında sürdürülmüştür.

Karlıova ilçesi ve köylerinde oturan veya oralardaki tanıdıklarından bilgi edinme imkanı olup Bingöl il merkezindeki aşağıda listesi verilen okulların öğrencilerine Dr. Füsün ERTUĞ tarafından hazırlanan anket formu (Ek 2 ve Ek 3' de belirtilen “Şifalı bitkiler” ve “Yenen Bitkiler” le ilgili olarak 2 anket formu) dağıtılmıştır. Bingöl merkez ve Karlıova’ da anket formu dağıtılan okullar şunlardır: İMKB Bingöl Anadolu Lisesi, Karşıyaka Anadolu Lisesi, Yunus Emre Anadolu Lisesi, Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi, Selahattin Eyyubi Anadolu İmam Hatip Lisesi, Bingöl Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Karlıova Kalencik Ortaokulu, Cilligöl İlkokulu, Karabalçık Ortaokulu. Bu okullarda okuyan 350 kadar öğrenci ankete katılmıştır.

Kullanılan bitkilerle ilgili bilgiler kullanıcılarla yüz yüze yapılan anket tekniği ile doğrudan veya bölgede yaşayan öğrencilere dağıtılan anket formlarındaki sorulara öğrenci veli ve yakınları tarafından verilen cevaplardan sağlanmıştır. Alınan bilgiler ışığında kullanılan bitkilerin hem kullanıldıkları dönemlere ait örnekleri hem de teşhis için söz konusu bitkilerin toplandıkları lokalitelerden çiçekli ve meyvalı örnekleri toplanmıştır. Bu bitkiler, herbaryum materyali haline getirildikten sonra, başta Türkiye Florası (Davis 1965-1981, 1988; Güner vd., 2000) olmak üzere komşu ülke floraları kitapları (Tutin vd. 1964 - 1980; Townsend 1966-1974; Rechinger 1965-1977; Komarov 1934-1964) ve Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Herbaryumu (BIN)’ deki bitkiler kullanılarak teşhis edilmiştir.

Bulgular kısmı verilirken yöre halkı tarafından kullanılan bitkiler ve bu bitkilerle ilgili bilgiler şu düzende verilmiştir: Bitkinin bilimsel adı, parantez içinde bold olarak bitkinin yöresel adı veya adları (yöresel adların büyük çoğunluğu Kürtçedir), lokalite bilgileri

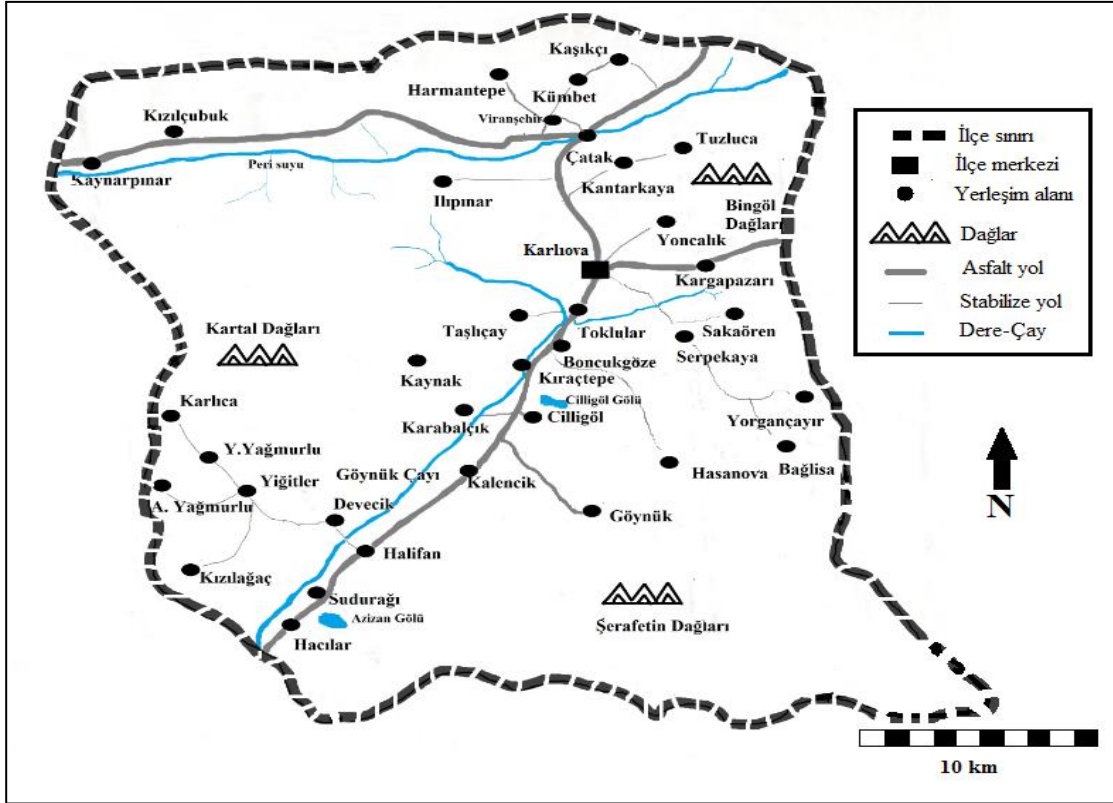
habitat tipi (step, çayır, orman, kayalık, dere kenarı vs.), literatürdeki diğer mahalli adları, GPS değerleri, bitkin toplandığı yerin denizden yüksekliği (m), toplama tarihi, toplayıcı rumuzu (MN) ve numarası, toplanma dönemleri, kullanılan kısım (toprak altı, toprak üstü hangi organ veya kısımlar ise), kullanım amacı (tıbbi, gıda vs.), endemizm durumu END. kısaltması ile, lokal endemik ise loc. END., kullanım şekli (taze, çiğ, pişmiş, dekoksasyon, infüzyon, karışım ise ne ile ne oranla, bitkiler için kullanılan miktarı (adet vs), gündelik veya haftalık kullanım sayısı, bilgileri veren kişinin adı soyadı, köyü ve yaşı şeklinde verilmiştir. Bilgileri veren kişilerin eğitim durumları ve meslekleri Ek 5' te 'çalışma kapsamında görüşülen kişiler' şeklinde verilmiştir.

2.1. Araştırma Alanının Coğrafi Yapısı

Çalışma alanımızı oluşturan Karlıova ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi' nin Yukarı Fırat Bölümü' nde, Bingöl ilinin kuzeydoğusunda, Bingöl ve Şeytan Dağları'nin arasındaki ovada kurulmuştur.

Güneyinde Şerafettin ve Karaboğa Dağları, kuzeyinde Erzurum-Çat, kuzeydoğusunda Erzurum-Tekman, güneyinde Bingöl-Solhan, güneydoğusunda Muş-Varto, batısında Bingöl-Kiğı ilçeleri ile güneybatısında Bingöl il merkezi ile çevrilmiştir. Karlıova ilçesi 41 derece 02 dakika doğu boylamı ile 39 derece 21 dakika kuzey enleminin kesiştiği noktada yer alır.

Karlıova 1392 km yüzölçümüne sahip olup Bingöl ilinin % 16,6' sını kapsar. İlçe Bingöl iline 75 km mesafededir. İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği 1940 metredir. Dağlar ve engebeli araziler büyük bir alan kaplamaktadır. Düzlük alanlar ancak %7,5 civarındadır.

Şekil 2.1. Araştırma alanının coğrafi haritası

2.2. Araştırma Alanının İklim özellikleri

Bir bölgenin iklimi, o bölgedeki coğrafi ve biyolojik faktörlerin tümü ile ifade edilir. Araştırma alanımızın iklimi Bingöl, Karlıova (Bingöl), Solhan (Bingöl), Çat (Erzurum), Varto (Muş), Sancak (Bingöl) istasyonlarından alınan meteorolojik veriler hesaplanarak değerlendirilmiştir. Mevcut iklim bilgileri Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nden (DMİ 2013) temin edilmiştir.

2.3. Sıcaklık

Canlıların gelişme ve yayılışlarında sıcaklık en etkili ve sınırlayıcı faktördür. Araştırma sahamıza yakın istasyonların sıcaklık değerleri kullanılarak iklimi hakkında değerlendirmeler yapıldı.

Araştırma alanı ve çevresiyle ilgili meteoroloji istasyonlarının sıcaklık verileri Şekil 3.1' de gösterilmiştir.

Yıllık ortalama sıcaklıklar; Bingöl'de 11,9 °C, Karlıova'da 6,4 °C, Solhan'da 10,2 °C, Çat'da 5,9 °C, Varto'da 7,6 °C, Sancak'ta 6,4 °C olarak ölçülmüştür.

Ortalama yüksek sıcaklıklar Temmuz ve Ağustos aylarında en yüksek olup sıcaklıklar; 21,2 °C ile 34,4 °C arasında değişmektedir. Bu sıcaklıkların yıllık ortalamaları; Bingöl'de 18,3 °C, Karlıova'da 11,8 °C, Solhan'da 16,2 °C, Çat'ta 12,1 °C, Varto'da 14,6 °C, Sancak'ta 14,2 °C olarak ölçülmüştür.

Ortalama düşük sıcaklıklar Aralık, Ocak ve Şubat aylarında ölçülmüş olup -2,9 °C ile -14,7 °C arasında kaydedilmiştir. Bu sıcaklıkların yıllık ortalamaları; Bingöl'de 6,3 °C, Karlıova'da -0,2 °C, Solhan'da 4,5 °C, Çat'ta -2,2 °C, Varto'da 1,2 °C, Sancak'ta -0,1 °C olarak ölçülmüştür.

En yüksek sıcaklıklar Temmuz ve Ağustos aylarında gözlenmiş olup Bingöl'de 42 °C (26/VII/1990), Karlıova'da 32,3 °C (21/VII/2000), Solhan'da 40 °C (29/VIII/1986), Çat'ta 33,4 °C (15/VIII/1987), Varto'da 40,5 °C (13/VII/2000), Sancak'ta 34 °C (21/VII/1990), (03/VIII/1990) olarak ölçülmüştür.

En düşük sıcaklıklar Aralık, Ocak, Şubat ve Mart aylarında ölçülmüştür. Bu sıcaklıklar; Bingöl'de -25,1 °C (27/XII/1992), Karlıova'da -30,8 °C (27/I/1990), Solhan'da -27,2 °C (28/XII/1995), Çat'ta -38,6 °C (20/III/1985), Varto'da -33,4 °C (23/II/1985), Sancak'ta -35,1 °C (07/II/1992) olarak ölçülmüştür (Tablo 3.1).

Tablo 2.1. Bingöl, Karlova, Solhan, Çat, Varto ve Sancak istasyonlarına ait sıcaklık değerleri (°C)

	İSTASYON	Süre (Yıl)	A Y L A R												Yıllık Ort.
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Ortalama Sıcaklık	BİNGÖL	53	-2,4	-1,4	3,9	10,6	16,2	22	26,7	26,3	21,1	14	6,6	0,3	11,9
	KARLIOVA	7	-7,2	-6,1	-2,5	4,5	10	15,5	20,7	20,2	16	8,8	1,3	-3,5	6,4
	SOLHAN	49	-4,8	-3,7	1,8	9	14,6	20,2	24,9	24,5	19,5	12,7	5	-1,3	10,2
	ÇAT	8	-5,6	-6,2	-3,8	6	10,6	14,9	19	19,7	15,8	7,9	0,5	-7,2	5,9
	VARTO	37	-8	-6,5	-0,6	7,2	12,5	17,4	22	21,9	16,7	10,1	2,7	-4,2	7,6
	SANCAK	5	-9,1	-8,4	-2	6	10,7	15,6	20,3	20,1	15,1	9,5	2	-3,4	6,4
Ortalama Yüksek Sıcaklık	BİNGÖL	53	2	3,3	9,1	16,2	22,7	29,2	34,4	34,4	29,6	21,4	12,4	4,9	18,3
	KARLIOVA	7	-3,4	-2	1,7	9,5	16,8	22,2	27,7	27	23,2	14,7	5,3	-0,3	11,8
	SOLHAN	49	-0,2	1,2	6,5	14,1	20,7	26,9	32,2	32,6	27,8	19,8	10,5	2,9	16,2
	ÇAT	8	-0,3	-0,9	1,7	11,2	16,6	21,2	26,5	27,7	23,5	14,1	6,2	-1,5	12,1
	VARTO	37	-3	-1,1	4,6	13,1	19,4	25,5	30,9	31,4	26,8	18,6	9,1	0,5	14,6
	SANCAK	5	-1	0,2	5,3	13,6	18,2	23,9	28,8	29	24,3	17,6	8,7	2,6	14,2
Ortalama Düşük Sıcaklık	BİNGÖL	53	-6,1	-5,2	-0,4	5,6	10,1	14,6	18,9	18,5	13,4	8,1	2,1	-2,9	6,3
	KARLIOVA	7	-14,3	-13,2	-8,7	0,2	4,3	8	13	12	6,7	2,1	-3,9	-9,2	-0,2
	SOLHAN	49	-8,3	-7,6	-2	4,1	8,5	12,6	16,8	16,5	12,1	6,8	-0,9	-4,8	4,5
	ÇAT	8	-13	-13,1	-11	-2,6	2,8	5,6	8,6	10,2	5,3	-0,6	-5,3	-14	-2,2
	VARTO	37	-12,5	-11,4	-5,1	1,8	5,7	8,9	12,7	12,9	8,1	3,6	-1,9	-8	1,2
	SANCAK	5	-15,6	-14,7	-7,2	-0,0	4,5	8,3	12,1	11,8	6,7	3	-3	-7,7	-0,1
En Yüksek Sıcaklık	BİNGÖL	53	7,7	9	16,7	23,8	29,4	34,6	38,6	38,2	34,5	28,6	19,2	11,6	42, 26/VII/1990
	KARLIOVA	7	0,1	2,7	7,9	16,3	22,8	27,4	30,8	29,9	27,6	21,2	12,6	5,4	32,3, 21/VII/1990
	SOLHAN	49	5,8	7,3	13,3	21,8	26,9	31,9	36,1	36,3	32,6	26,8	17,6	9,6	40,0, 29/VIII/1986
	ÇAT	8	5,1	6,3	8,5	17,1	22,9	25,9	30,8	31,6	28	22,2	12,7	4,9	33,4, 05/VIII/1987
	VARTO	37	4,3	5,7	11,8	20,9	25,9	30,4	34,9	34,9	31,7	25,8	16,3	8	40,5, 30/VII/2000
	SANCAK	5	4,9	5,8	11	20,7	24,7	29,4	32,5	31,8	29,1	22,5	15,5	8,9	34, 21/VII/1990 03/VIII/1991
En Düşük Sıcaklık	BİNGÖL	53	-13,9	-13,7	-7,5	-0,1	4,9	9,4	14,3	14,6	8,8	2,5	-4,1	-10,4	-25,1, 27/XII/1992
	KARLIOVA	7	-24,9	-24,5	-20,3	-8,1	-0,7	3	8	8	2,5	-2,4	-12,4	-20,7	-30,8, 27/I/1990
	SOLHAN	49	-17,3	-16,5	-9,3	-1,9	3,1	7,5	12,1	12,7	7,1	-0,7	-5,9	-13,2	-27,2, 28/XII/1995
	ÇAT	8	-26,3	-27,1	-28,5	-9,8	-2,8	1,1	4,3	4,8	-0,7	-7,4	16,4	-26,1	-38,6, 20/III/1985
	VARTO	37	-23,2	-22,5	-15	-4,2	0,7	4,8	8,1	8,7	3,5	-1,8	-9	-18,2	-33,4, 23/II/1985
	SANCAK	5	-26,8	-27,8	-18,8	-7,7	-0,7	2,5	6,3	6,6	1,3	-1,4	-12,8	-16,8	-35,1, 07/II/1992

2.4. Yağış ve Nisbi Nem

Çalışma alanımıza yıllık olarak düşen yağış, oluşan bitki örtüsü üzerinde son derece önemli etkiye sahiptir. Yıllık toplam yağış miktarı yanında; yağışın yıl içinde aylık dağılım miktarları ve yağışın şekli de (eğer kar şeklinde ise, karla kaplı olma süresi) bitki

gelişiminde önemlidir. Yağış rejimine bakarak kurak periyodun varlığı ve kuraklık şiddeti hakkında yorum yapılabilir.

Yıllık ortalama yağış miktarı Bingöl'de 946,5 mm, Karlıova'da 694,3 mm, Solhan'da 688,9 mm, Çat'ta 485,6 mm, Varto'da 625,2 mm ve Sancak'ta 634,8 mm olarak ölçülmüştür. En fazla yağışlı aylar; Bingöl'de (135,9 mm) Şubat ayı, Karlıova'da (99,6 mm) Kasım ayı, Solhan'da (109,5 mm) Nisan ayı, Çat'ta (71,6) Mayıs ayı, Varto'da (95,9 mm) Nisan ayı ve Sancak'ta (105,2 mm) Kasım ayı olarak belirlenmiştir (Tablo 3.2).

Araştırma alanının çevresindeki istasyonların yıllık ortalama nisbi nem değerleri; Bingöl'de %56,9, Karlıova'da %68,6, Solhan'da %58,7, Çat'ta %56,2, Varto'da %63,2 ve Sancak'ta %48,2 olarak ölçülmüştür. Nisbi nem en yüksek kış aylarında iken en düşük ise yaz aylarında ölçülmüştür. En yüksek nisbi nem Bingöl (%73,9), Solhan (%75), Çat (%74,6), Varto (%76,39) ve Sancak'ta (%60) Aralık ayında, Karlova (%80,1) Mart ayında ölçülmüştür. En düşük nisbi nem Bingöl (%35), Karlıova (%50,4), Solhan (%38,1), Çat (%34,1), Varto (%46,9) ve Sancak'ta (%48,3) Temmuz ayında ölçülmüştür (Tablo 3.2).

2.5. Rüzgar

Bingöl'de en hızlı rüzgar yönü ve hızı 5. ayda WNW'den 15,4 m/sn kuvvetle eserken; en düşük rüzgar yönü ve hızı 2. ayda WSW'den 11,3 m/sn kuvvetle esmektedir. Karlova'da en hızlı rüzgar yönü ve hızı 7. Ayda W'den 9,4 m/sn kuvvetle eserken; en düşük rüzgar yönü ve hızı 11. ayda W'den 4,4 m/sn kuvvetle esmektedir. Solhan'da en hızlı rüzgar yönü ve hızı 7. ayda NNE'den 13,6 m/sn kuvvetle eserken; en düşük rüzgar yönü ve hızı 10. ayda NNE'den 9,7 m/sn kuvvetle esmektedir. Çat'ta en hızlı rüzgar yönü ve hızı 5. ayda SE' den 15,5 m/sn kuvvetle eserken; en düşük rüzgar yönü ve hızı 6. ayda SE'den 9,5 m/sn kuvvetle esmektedir. Varto'da en hızlı rüzgar yönü ve hızı 9. ayda WSW'den 18,1 m/sn kuvvetle eserken; en düşük rüzgar yönü ve hızı 3. ayda WNW'den 11,2 m/sn kuvvetle esmektedir. Sancak'ta en hızlı rüzgar yönü ve hızı 9. ayda S'den 4,4 m/sn kuvvetle eserken; en düşük rüzgar yönü ve hızı 4. ayda NW'den 2,5 m/sn kuvvetle esmektedir (Tablo 3.3).

Tablo 2.2. Bingöl, Karlova, Solhan, Çat, Varto ve Sancak istasyonlarına ait ortalama yağış (mm) ve nisbi nem değerleri (%)

İSTASYON	Süre (Yıl)	A Y L A R												Yıllık mm Ort.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
BİNGÖL	53	135,1 72,4	135,9 72	130,5 66,8	122,7 62,5	70 55,6	22,1 43,6	5,3 35,7	3,4 35	10,7 40,9	65 56,9	112,1 68,2	133,7 73,9	946,5 %56,9
KARLIOVA	7	86,7 75,5	85,9 78,9	71,7 80,1	60,7 75,3	56,3 68,6	30,3 61,8	13,4 50,5	11,4 50,4	8,6 56,2	91,1 69,7	99,6 78,7	78,6 78,1	694,3 %68,6
SOLHAN	48	64,2 74,8	78,7 73,9	88,8 69	109,5 63,1	71,9 57,7	26,2 46,5	6,6 38,8	3,8 38,1	11,9 42,5	67,9 57,5	81 68,4	78,4 75	688,9 %58,7
ÇAT	5	34,5 73,8	52,6 72,5	36,1 69	42,2 60,8	71,6 54,2	33,7 47,6	20,9 39,8	9,4 34,1	9,1 32,2	77,7 52,3	60,4 63,9	37,4 74,6	485,6 %56,2
VARTO	37	51,4 74,5	65,9 74,7	85,8 72,9	95,9 65,8	70 60,4	28,8 53,7	11,3 47,8	8,4 46,9	12 51,3	65,8 62,8	64,6 71,2	65,3 76,3	625,2 %63,2
SANCAK	5	48 ---	84,3 52,3	81,5 50,6	60,3 59,5	59,9 52,4	32,4 49,3	5,9 49	5,3 48,3	9,6 50	78,6 55,9	105,2 51,5	65,8 60	636,8 %48,2

Tablo 2.3. Bingöl, Karlova, Solhan, Çat, Varto ve Sancak istasyonlarına ait en kuvvetli rüzgar yönü ve hızı (m/s)

İSTASYON	Süre (Yıl)	A Y L A R												Yıllık Ort.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
BİNGÖL	(51)	WNW 12,5	W 12,2	SSE 15,2	WSW 15,1	WNW 15,4	W 15,1	NNW 13,2	W 13,3	WSW 13,2	WSW 11,3	NNW 13	SSE 12,7	WSW 13,6
KARLIOVA	(6)	-	-	SW 9,4	SW 9,4	SW 8,1	N 8,5	W 9,4	N 9,4	NE 9,4	NW 9,4	W 4,4	N 9,4	N 8,4
SOLHAN	(29)	NNE 12,6	NNE 11,8	NNE 12,7	NNE 12,2	NNE 12,5	NNE 12,7	NNE 13,6	NNE 11,7	NNE 10,7	NNE 9,7	NNE 11,5	NNE 13,6	NNE 12,1
ÇAT	(5)	SE 11,1	SW 12,3	SE 13,3	SE 12,3	SE 15,5	SE 9,5	SW 10,8	SW 12,3	SW 9,5	NW 9,5	SE 9,5	NW 12,5	SE 11,8
VARTO	(37)	WNW 13,4	NNW 17,7	WNW 11,2	WNW 13,6	WSW 18	WNW 14,1	NNE 13,3	NNE 14,6	WSW 18,1	WNW 14,2	NNE 12,6	WNW 13,3	WNW 13,5
SANCAK	(5)	-	-	-	NW 2,5	S 3,4	SW 4,4	N 3,4	N 2,9	S 4,4	NW 4,4	-	-	S 3,9

2.6. İklimsel Yorum

Çalışma sahası ve çevresindeki meteoroloji istasyonları verilerinden faydalanılarak yağışın mevsimlere göre dağılışı ve yağış rejimi tipleri belirlenmiştir. Bu verilere göre Bingöl' de; Kış, İlkbahar, Sonbahar, Yaz (KİSY) şeklinde, Doğu Akdeniz (I. Değişken) yağış rejimi tipi, Karlıova'da; Kış, Sonbahar, İlkbahar, Yaz (KSİY) şeklinde olup, Merkez Akdeniz Yağış Rejim Tipi, Solhan, Varto'da ve Sancak'ta; İlkbahar, Kış, Sonbahar, Yaz (İKSY) şeklinde, Doğu Akdeniz Yağış Rejimi 2. Tipi, Çat'ta; İlkbahar, Sonbahar, Kış, Yaz (İSKY) şeklinde, SubAkdeniz Yağış Rejim Tipi içerisinde yer almaktadır (Tablo 3.4).

Tablo 2.4. Yağışın mevsimlere göre dağılımı, yüzdeleri, miktarı ve yağış rejim tipi

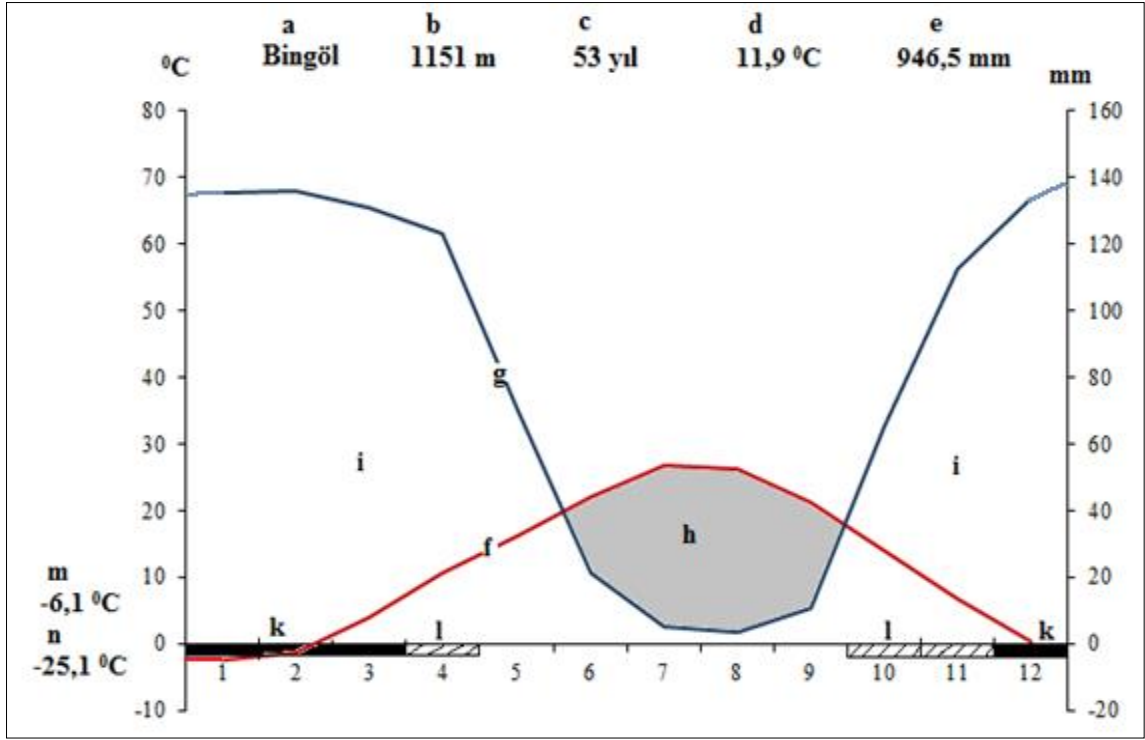
İSTASYON	KIŞ		İLKBAHAR		YAZ		SONBAHAR		YAĞIŞ REJİMİ	YAĞIŞ REJİM TİPİ
	Mm	%	Mm	%	Mm	%	mm	%		
BİNGÖL	404,7	42,7	323,2	34,1	30,8	3,2	184,9	19,8	KİSY	Doğu Akdeniz Yağış Rejimi 1. Tipi
KARLIOVA	251,2	36,1	188,7	27,1	55,1	7,9	199,3	28,7	KSIY	Merkez Akdeniz Yağış Rejim Tipi
SOLHAN	221,3	32,1	270,2	39,2	36,6	5,3	160,8	23,3	İKSY	Doğu Akdeniz Yağış Rejimi 2. Tipi
ÇAT	124,5	25,6	149,9	30,8	64	13,1	147,2	30,9	İSKY	Subaakdeniz Yağış Rejim Tipi
VARTO	182,6	29,2	251,7	40,2	48,5	7,7	142,4	22,7	İKSY	Doğu Akdeniz Yağış Rejimi 2. Tipi
SANCAK	198,1	31,1	201,7	31,6	43,6	6,8	193,4	30,3	İKSY	Doğu Akdeniz Yağış Rejimi 2. Tipi

Çalışma sahamız Akdeniz ikliminin etkisi altındadır (Akman 1990). Emberger (1955) herhangi bir istasyonun Akdeniz iklim tipinde olup olmadığını kurak devrenin olup olmayışına (S) bağlamıştır. İstasyonlar için hazırlanan iklim diyagramlarında sıcaklık ve yağış eğrilerinin çakıştığı noktalar arasındaki alana bakılarak kurak devre belirlenir. Kurak devreyi belirlemek için Emberger'in geliştirdiği $S = PE/M$ formülü kullanılmaktadır (Formüldeki PE: Yaz yağışı ortalaması, M: En sıcak ayın maksimum sıcaklık ortalamasını ifade etmektedir). Bir istasyonun Akdeniz iklim tipinde olduğunu anlamak için S değerinin 5'in altında olması gerekir ki o istasyon Akdeniz ikliminin etkisinde olsun. Yağışın en az yaz mevsiminde düşmesi ve bu yağışın 200 mm'nin altında olması istasyonların Akdeniz ikliminin etkisi altında olduğunu gösterir (Akman 1990). Çalışma sahası ve çevresindeki istasyonların S değeri sırasıyla Bingöl'de 0.8, Karlıova'da 1.9, Solhan'da 1.1, Çat'ta 2.3, Varto'da 1.5. Sancak'ta 1.5'tir. Çalışma sahası ve çevresindeki istasyonların tamamının S değeri 5'den küçük ($S < 5$) olduğundan dolayı, çalışma sahamız Akdeniz ikliminin etkisi altındadır (Akman 1990).

Tablo 2.5. Bingöl, Karlova, Solhan, Çat, Varto ve Sancak' ın Biyoiklim tipleri ve ilgili verileri

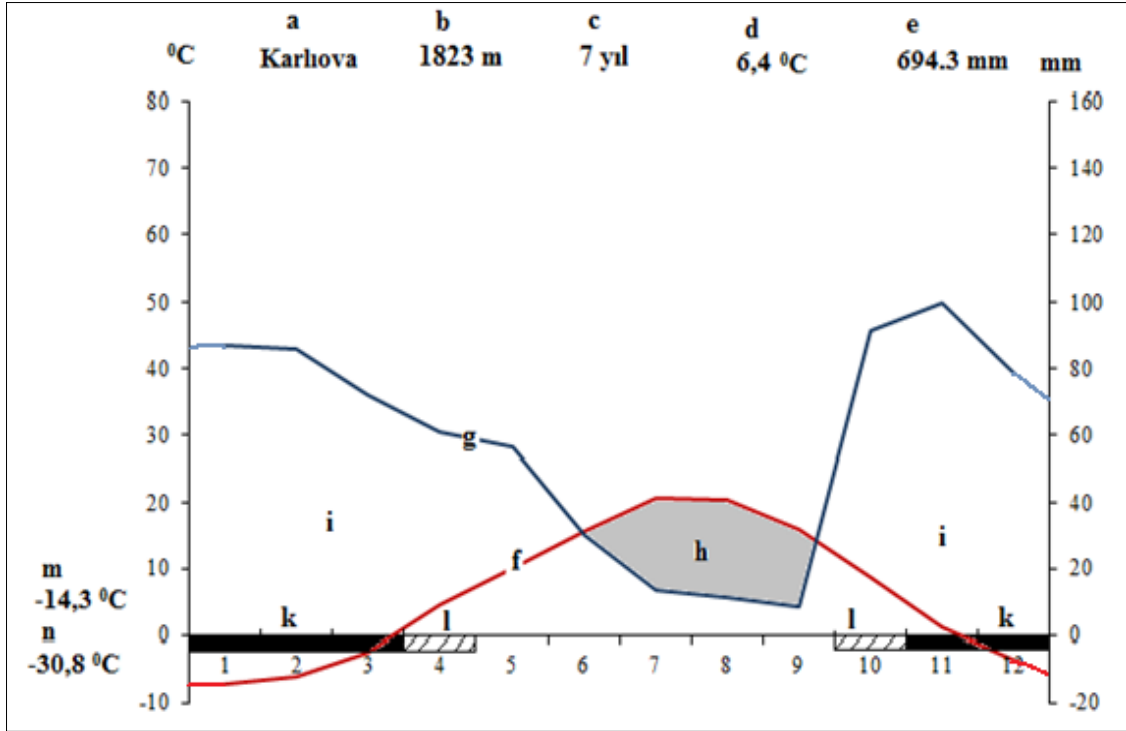
İSTASYON	Yükseklik (m)	P (mm)	M °C	m °C	Q	PE	S	Biyoiklim Katı
BİNGÖL	1151	946,5	34,4	-6,1	81,3	30,4	0,8	Az Yağışlı, Çok Soğuk Akdeniz iklimi
KARLIOVA	1823	694,3	27,7	-14,3	47,6	55,1	1,9	Yarı Kurak Üst, Buzlu Akdeniz iklimi
SOLHAN	1395	688,9	32,6	-8,3	59	36,6	1,1	Yarı Kurak Üst, Son Derece Soğuk Akdeniz iklimi
ÇAT	1921	488,6	27,7	-14	41,8	64	2,3	Yarı Kurak Alt, Buzlu Akdeniz iklimi
VARTO	1519	625,2	31,4	-12,5	50,3	48,5	1,5	Yarı Kurak Üst, Buzlu Akdeniz iklimi
SANCAK	1598	636,8	29	-15,6	51	43,6	1,5	Yarı Kurak Üst, Buzlu Akdeniz iklimi

Emberger (1955) Akdeniz biyoiklim katlarını belirlemek için $Q = 2000 \cdot P / M^2 - m^2$ formülünü geliştirmiştir. Formüldeki Q değeri Emberger'in yağış sıcaklık indisi, M en sıcak ayın maksimum sıcaklık ortalaması, m en soğuk ayın minimum sıcaklık ortalamasıdır. Veriler °C (Santigrat derece) ile kullanılmak istendiğinde aşağıdaki formül uygulanır: $Q = 2000 \cdot p / (M + m + 546,4) \cdot (M - m)$. Bu formülden elde edilen sonuçlara göre Q değerleri sırasıyla Bingöl'de 81,3, Karlıova'da 47,6, Solhan'da 59, Çat'ta 41,8, Varto'da 50,3, Sancak'da 51 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre Bingöl *Az Yağışlı Çok Soğuk Akdeniz*, Karlıova *Yarı Kurak Üst, Buzlu Akdeniz iklimi*, Solhan *Yarı Kurak Üst, Son Derece Soğuk Akdeniz iklimi*, Çat *Yarı Kurak Alt, Buzlu Akdeniz iklimi*, Varto *Yarı Kurak Üst, Buzlu Akdeniz iklimi*, Sancak *Yarı Kurak Üst, Buzlu Akdeniz iklimi* Biyoiklim katına girmektedir (Tablo 3.5).

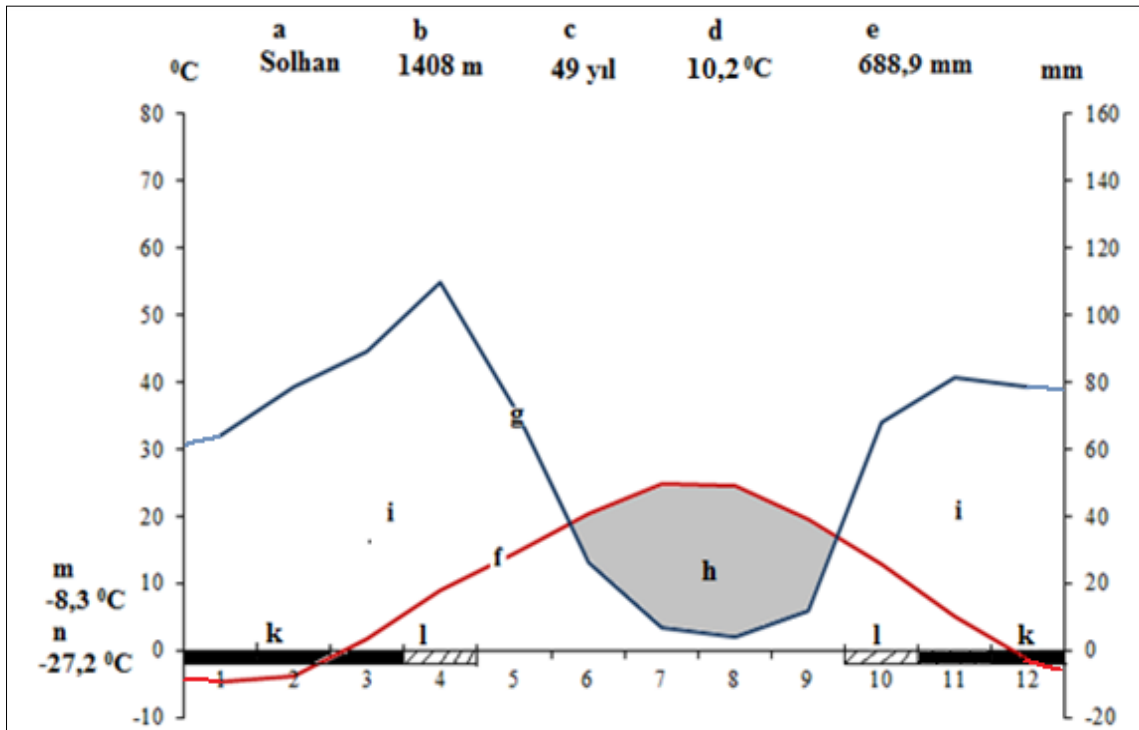

Şekil 2.2. Bingöl ilinin iklim diyagramı

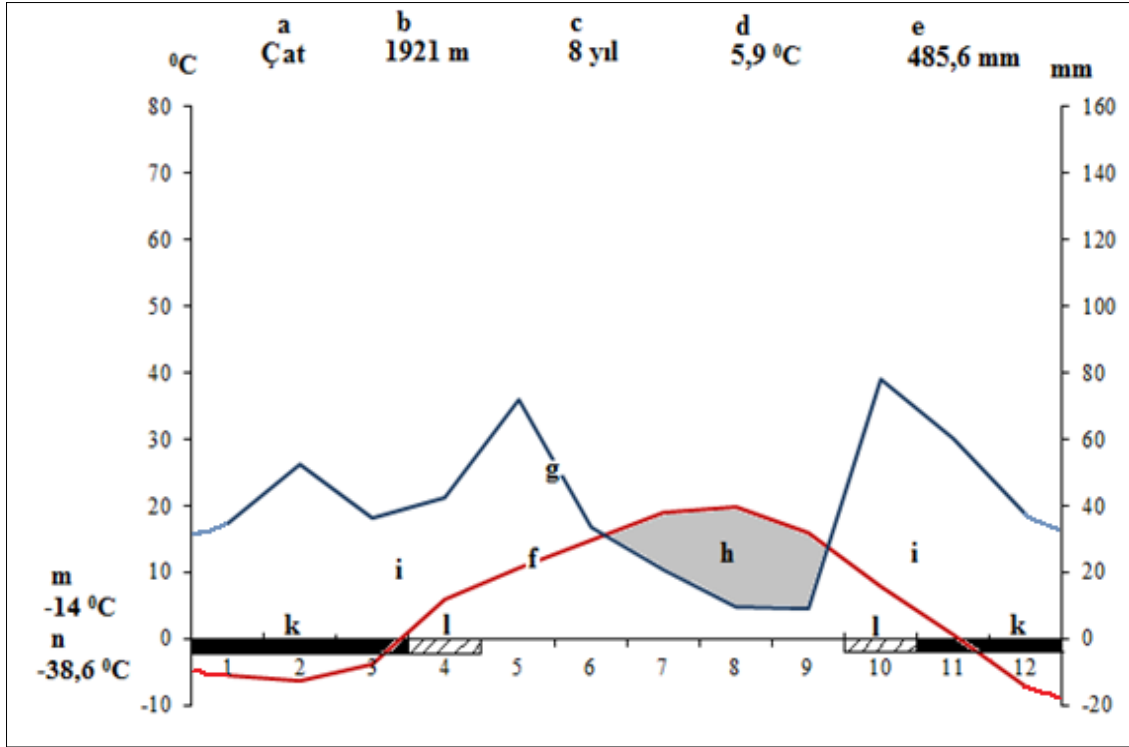
- a: İstasyonun adı
- b: İstasyonun deniz seviyesinden yüksekliği
- c: Sıcaklık ve yağış değerlerinin kaç yıllık gözlemlerin ortalaması olduğu
- d: Yıllık ortalama sıcaklık ($^{\circ}\text{C}$)
- e: Yıllık ortalama yağış (mm)
- f: Aylık ortalama sıcaklık eğrisi
- g: Aylık ortalama yağış eğrisi
- h: Kurak periyot
- i: Yağışlı periyot
- k: Mutlak donlu aylar
- l: Muhtemel donlu aylar
- m: En soğuk ayın ortalama minimum sıcaklığı ($^{\circ}\text{C}$)
- n: Mutlak minimum (en düşük) sıcaklık ($^{\circ}\text{C}$)

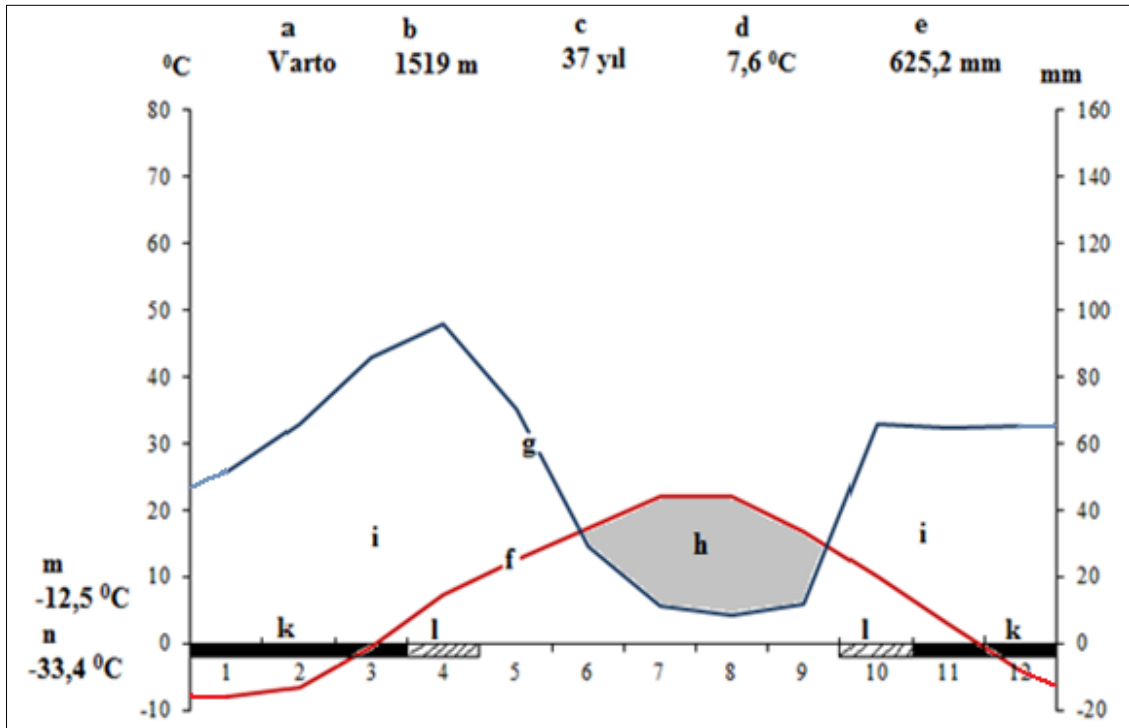
Şekil 2.3. Karhova ilçesi iklim diyagramı

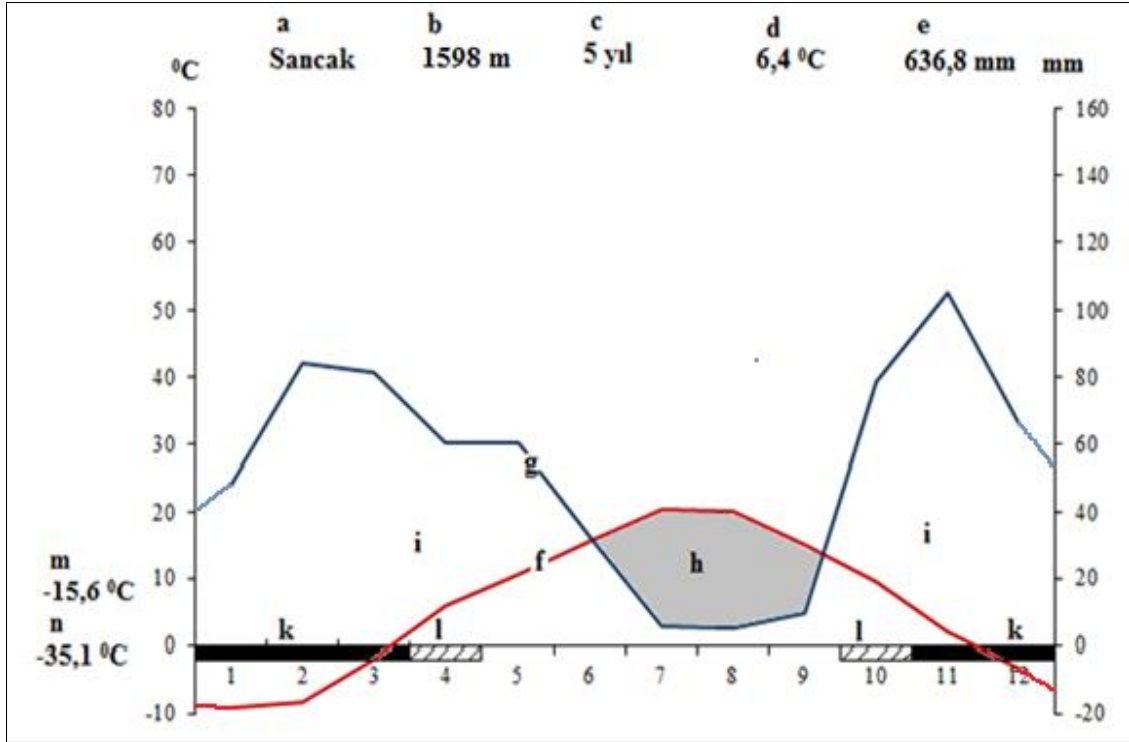
Şekil 2.4. Solhan ilçesi iklim diyagramı

Şekil 2.5. Çat ilçesi iklim diyagramı

Şekil 2.6. Varto ilçesi iklim diyagramı

Şekil 2.7. Sancak beldesi iklim diyagramı

3. LİTERATÜR BİLDİRİŞLERİ

Çalışmamızla ilgili aşağıda verilen kaynaklar taranmış ve Karlıova ilçesi ve köylerindeki yerli halk tarafından kullanılan bitkiler, bu bitkilerin kullanım kültürü hakkında daha önce benzer veya farklı kullanım durumları hakkında bilinenler, bitkilere verilen mahalli isimler konularında değerlendirmeler yapılmıştır.

Polat vd (2011)' nin, "Bingöl (Türkiye) yöresindeki aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanım özellikleri" çalışmasında, Bingöl yöresinde bulunan aktarlarda tıbbi amaçla satılan bitkiler araştırılmıştır. Çalışma kapsamında yöredeki aktarlar gezilmiş ve satılan tıbbi bitkilerin hangileri olduğu ve bu bitkilerin hangi amaçlarla nasıl kullanıldığı belirlenmiştir. Araştırmada yörede en çok kullanıma sahip olan 25 familyaya ait 50 bitki belirlenmiştir. Ayrıca satışı yapılan bitkilerin, hangilerinin yöreden toplandığı araştırılmıştır.

Polat vd (2012a)' nin "An evaluation of ethnobotanical studies in Eastern Anatolia" adlı çalışmada, Doğu Anadolu'da yapılan etnobotanik içerikli araştırmalar topluca değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan taramalarda 132 etnobotanik içerikli yayın ve 15 tez olmak üzere toplam 147 çalışma incelenmiştir. Bölgede en fazla etnobotanik içerikli çalışmanın Elazığ, Van ve Erzurum illerinde yapıldığı tespit edilmiştir. Bingöl ve Bitlis illerinde sadece bir çalışmaya rastlanırken; Kars ve Muş illerinde tespit edilen etnobotanik içerikli çalışma sayısı ikidir. Bölgede yapılmış olan çalışmalarda tıbbi bitkiler, gıda bitkileri ve boya bitkileri başlıklarına araştırmacıların daha yoğun ilgi gösterdikleri, buna karşın yem, hayvan hastalıklarının tedavisi, el sanatları ve yakacak gibi alanlarda çok az sayıda çalışma olduğu belirlenmiştir.

Polat vd (2012b)' nin "Investigations of ethnobotanical aspect of wild plants sold in Bingöl (Turkey) local markets" adlı çalışmada, 32 yabancı bitki taksonunun tıbbi, çay, baharat ve yemek gibi amaçlarla pazarlarda satıldığı tespit edilmiştir. Çalışmada

kullanımı belirlenen bitkilerin daha çok *Rosaceae* (7), *Lamiaceae* (4), *Apiaceae* (3), *Asteraceae* (3), *Liliaceae* (3), *Fabaceae* (2) ve *Polygonaceae* (2) familyalarına ait taksonlar olduğu tespit edilmiştir. Yörede kullanılan bitki taksonlarının kullanılan kısımları ile ilgili dağılımın; meyve ve tohumları yenilenler 8, yaprakları yenilenler 5, çay olarak kullanılan 3, kök ve gövdeleri yenilen 5, baharat olarak kullanılan 3 şeklinde olduğu tesbit edilmiştir. Ayrıca yerel pazarlarda tespit edilen gıda bitkilerinin büyük bir çoğunluğu tıbbi amaçlar için de kullanılmaktadır. Bu bitkilerin, karın ağrısı ve gaz giderici, midevi (14), soğuk algınlığı ve ilgili rahatsızlıklar (6), kalp ve damar hastalıkları (6), şeker hastalığı (4), böbrek hastalıkları (3), yara ve kesik tedavisi (2) vb. hastalıkların tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Polat vd (2013)' nin "Traditional uses of medicinal plants in Solhan (Bingöl-Turkey)" adlı çalışma 2011-2012 yılları arasında yapılmıştır. Çalışmada 31 familyaya ait 82 taksonun tedavi amaçlı kullanımı tespit edilmiştir. 9 taksonun literatür kullanımına rastlanmamıştır. En çok takson içeren familyalar sırasıyla; *Asteraceae* (12), *Rosaceae* (10) ve *Lamiaceae* (9)' dir.

Çakılcıoğlu vd (2007)' nin, "Harput (Elazığ) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri" adlı çalışmada, 2001–2003 yılları arasında yapılan floristik çalışmalar sırasında halk tarafından, boya elde etmede, gıda maddesi, tedavi ve değişik amaçlı kullanılan bitkiler bildirilmiştir.

Çakılcıoğlu ve Türkoğlu (2007)' nun, "Plants and fruits used for cholesterol treatment by the folk in Elazığ" adlı çalışmalarında, kalp hastalıklarının ana nedenlerinden olan yüksek kolestrolü düşürmek için halk tarafından kullanılan bitki ve meyveler tespit edilmiştir. Araştırma Elazığ ilinde ikamet eden 300 birey ile yüzyüze görüşme tekniği ile yapılmıştır. Belirlenen bitkiler toplanmış hangi kısımlarının kullanıldığı ve hazırlanma şekilleri kaydedilmiştir.

Çakılcıoğlu ve Türkoğlu (2009a)' nun, "Plants used to lower blood sugar in Elazığ central district" çalışmalarında, Elazığ şehrinde halk tarafından düşük kan şekeri için kullanılan bitkiler incelenmiştir. Mart 2005- Kasım 2006 arasında yapılan çalışmada yüz

yüze anket tekniği uygulanmıştır. Çalışmada 300 diyabetli hasta ile bire bir anket yapılarak kullandıkları bitkiler kayıt altına alınmıştır.

akılcıoğlu ve Türkoğlu (2009b)' nun, " Plants used for hemorrhoid treatment in Elazığ central district" alışmalarında, Elazığ Şehir merkezi ilçesinde halk tarafından hemoroid hastalığını tedavi etmek için kullanılan bitkiler incelenmiştir.

akılcıoğlu ve Türkoğlu (2010)' nun, "An ethnobotanical survey of medicinal plants in Sivrice (Elazığ-Turkey)" alışmalarında, Sivrice ilçesinde, 2005- 2006 yıllarında yapılan çalışmalarda 32 familyaya ait 81 taksonun tedavi amaçlı kullanımı tespit edilmiştir. Tespit edilen taksonlardan 9 tanesinin kullanımı ilk kez kaydedilmiştir.

akılcıoğlu vd (2010)' nin, "An ethnobotanical survey of medicinal plants of Yazıkonak and Yurtbaşı districts of Elazığ province, Turkey" adlı çalışmalarında, Yazıkonak ve Yurtbaşı ilçeleri çevresinde 17 familyaya ait 41 tıbbi bitki tespit edilmiştir.

akılcıoğlu vd (2011)' nin, "Ethnopharmacological survey of medicinal plants in Maden (Elazığ-Turkey)" adlı çalışmalarında, 41 familyaya ait 88 tedavi amaçlı kullanılan bitki taksonları ile bu bitkilerin bölgesel isimleri, kullanılan kısımları ve hazırlanış metotları araştırılmış ve kayıt altına alınmıştır.

Hayta vd (2014)' nin "Traditional uses of medicinal plants in Elazığ (Turkey)" alışmasında, tedavi amaçlı olarak kullanılan 74 bitki taksonu tespit edilmiştir. Çalışma 2012-2013 yıllarında yöre halkı ile yüz yüze anket uygulanarak yapılmıştır.

Türkoğlu (2000)' nun "Elazığ ilindeki etnobotanik değeri olan taksonların araştırılması" alışmasında, değişik amaçlarla halk tarafından kullanılan 253 bitki kayıt altına alınmıştır. Bu bitkiler sistematik olarak 70 familya 202 cins ve 251 tre aittir.

Kılıç ve Bağcı (2013)' nin "An ethnobotanical survey of some medicinal plants in Keban (Elazığ-Turkey)" adı ile yayımlanan çalışmada, Keban (Elazığ)'da 30 familyaya ait 61 yabani bitkinin kullanıldığı belirtilmiştir.

Sezik vd (1997)' nin, "Doğu Anadolu Halk İlaçları" ile ilgili çalışmalarında; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerini kapsayan sahadaki yerli halk tarafından kullanılan halk ilaçları incelenmiştir. Bu çalışmada tespit edilen 38 familyaya ait 87 bitki ve 10 hayvan türünden elde edilen 169 halk ilacı hakkında bilgi verilmektedir.

Tekin (2011)' in, "Üzümlü (Erzincan) ilçesinin etnobotanik özellikleri" adlı çalışmasında, 44 familyaya ait 140 türün, gıda (60 kullanım), tedavi (62 kullanım), hayvan yemi (28 kullanım), eşya (9 kullanım), süs (18 kullanım), yakacak (8 kullanım) ve çeşitli amaçlar için (7 kullanım) kullanıldığı belirlenmiştir. Kullanılan bitkilerin ait olduğu familyaların tür sayısı bakımından en zengin ilk dört familyası şu şekildedir; *Asteraceae* 17 (% 12), *Fabaceae* 14 (% 10), *Rosacea* 12 (% 9) ve *Lamiaceae* 9 (% 6).

Altundag ve Öztürk (2011)' ün, "Ethnomedicinal studies on the plant resources of east Anatolia, Turkey" çalışmalarında, Doğu Anadolu Bölgesinde geleneksel tıpta kullanılan 62 familyaya ait 444 takson tespit edilmiştir. Bu taksonların familyalara dağılımı şöyledir; *Asteraceae* (93), *Lamiaceae* (52), *Rosaceae* (30), *Fabaceae* (27), *Boraginaceae* (20), *Apiaceae* (17), *Brassicaceae* (16), *Ranunculaceae* (16), *Malvaceae* (12), *Liliaceae* (11), *Polygonaceae* (10), *Euphorbiaceae* (8), *Scrophulariaceae* (7), *Solanaceae* (6), *Plantaginaceae* (5), *Crassulaceae* (5) ve *Chenopodiaceae* (5). Çalışmada bu bölgedeki tıbbi bitkilerin Türkiye genelinin %8'ini oluşturduğu tespit edilmiştir. Oysaki Türkiye' deki endemik türlerin % 25'i (en yüksek) bu bölgededir.

Özgen vd (2012)' nin, "Ilıca (Erzurum, Türkiye) köylerinde halk ilaçları" çalışmalarında, Erzurum İline bağlı Ilıca ilçesi köylerinin geleneksel olarak tedavi amacıyla kullanılan bitki ve faydalanılan hayvanlar bakımından araştırılmıştır. Yöre halkı tarafından, 29 familyaya ait 70 türün, romatizma, deri hastalıkları, solunum hastalıkları, mide rahatsızlıkları, ürogenital sistem enfeksiyonları ve hemoroit gibi rahatsızlıklarda kullanıldığı belirtilmiştir.

Alpaslan (2012)' in "Ergan dağı (Erzincan)'nın etnobotanik özellikleri" 2011 yılı Nisan-Ağustos ayları arasında gerçekleştirilen çalışmasında, 42 familyaya ait toplam 125 taksonun halk tarafından kullanıldığı, kullanılan bu bitkilerden 82'si gıda, 56'sı tıbbi,

22'si hayvan yemi, 4'ü kullanılan eşya yapımı, 3'ü süs, 2'si balık ağı ve 6'sı yakacak amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir.

Behçet ve Arık (2013)' in “ An ethnobotanical investigation in East Anatolia (Turkey)” ile ilgili çalışmasında halkın değişik amaçlar için kullandığı faydalı bitkiler araştırılmıştır. Araştırma sonucunda değişik amaçlarla kullanılan 37 familya ve 93 cinse ait 123 takson tespit edilmiştir. 31 taksonun faydalı kullanımı bu bölgede ilk defa belirlenmiştir.

Doğan (2014)' in “Pertek (Tunceli) Yöresinde Etnobotanik Araştırmalar” adlı çalışmasında, Pertek (Tunceli) yöresinde halkın yararlandığı ve yaşamında geleneksel yeri olan bitkileri belirlemek üzere etnobotanik araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre yörede etnobotanik kullanımı olan 284 bitki (takson) saptanmıştır. Bunların 281'i yabani, 3'ü ise yörede yetiştirilen kültür bitkileridir. Bu bitki taksonları sırasıyla halk ilacı (266), besin (73), içecek (27), boya (19), baharat (13), hayvan yemi (12), süs (7), yakacak (8), süpürge (5) ve çit (4) olarak kullanılmaktadır.

Yıldırım (1991)' nin, “Munzur Dağlarının Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri” ile ilgili çalışmasında 197 bitki türünün yerel adları, tıbbi ve endüstriyel kullanılışları verilmiştir.

Öztürk ve Özçelik (1991)' in, “Doğu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri” adlı çalışmasında, Doğu Anadolu'nun bazı illerinde halk tarafından değişik amaçlarla kullanılan 60 familyaya ait 215 bitkinin botanik özellikleri, yayılış alanları ve hangi kısımlarının ne amaçla kullanıldıkları ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Baytop' un (1984) "Türkiye 'de Bitkilerle Tedavi" adlı ansiklopedik eserinde Türkiye'de halk ilacı olarak kullanılan pek çok bitki hakkında literatüre ve kendi tespitlerine dayanarak bilgiler verilmektedir.

Özgökçe ve Özçelik (2004)' in 1995–2002 yılları arası Doğu Anadolu Bölgesinde gerçekleştirilen etnobotanik taramalar sonucu, bölgede yayılış gösteren bazı tıbbi bitkiler bu çalışmada liste halinde verilmiştir. Bu araştırmada bölgede yetişen değişik amaçlarla kullanılan 71 faydalı bitki hakkında bilgi verilmektedir. Kaydedilen verilerden 20'si ilk kez sunulmaktadır.

Gençay (2007)' in, "Cizre (Şırnak)' nin Etnobotanik Özellikleri" adlı çalışmasında, 60 kaynak kişiyle görüşme yapılarak bilgiler elde edilmiştir. Bölgede kullanımı belirlenen 53 familyaya ait toplam 171 takson ve bunlara ait yerel bilgiler toplanmıştır. Tespit edilen bitkilerden; 99' u gıda, 45' i hayvan yemi, 44' ü tedavi, 25' i süs amaçlı, 21' nin el sanatları, 20' sinin de yakacak gayesi ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk 5 familya sırasıyla; *Fabaceae* 30 (% 17.5), *Asteraceae* 19 (% 11.1), *Rosaceae* 12 (% 7.01), *Poaceae* 9 (% 5.2) ve *Apiaceae* 8 (% 4.6) olarak belirlenmiştir.

Tetik vd (2013)' nin "Traditional uses of some medicinal plants in Malatya (Turkey)" adlı çalışmada, 2010-2011 yıllarında yöre halkı ile yapılan anket ve yüz yüze görüşmeler sonucu 330 bitki toplanmıştır. Çalışmada katılımcıların demografik özellikleri, bitkilerin kullanılan kısımları ve hazırlanma yöntemleri kaydedildi.

Kaval vd (2014)' nin "Etnobotanical study on medicinal plant in Geçitli and its surrounding (Hakkari-Turkey)" adlı çalışmasında, Geçitli (Hakkari) ve çevresindeki köylerde halkın tıbbi amaçla kullandığı 70 bitki ve 1 mantar taksonunun kullanım şekilleri kayıt altına alınmıştır.

Kaval vd (2015)'nin "Survey of wild food plants for human consumption in Geçitli (Hakkari, Turkey)" adlı çalışmada, Geçitli (Hakkari) ve çevresindeki köylerde halkın gıda amaçlı yararlandığı 30 familyaya ait 84 takson tespit edilmiştir.

Mükemre vd (2015)' nin "Ethnobotanical study on medicinal plants in villages of Çatak (Van-Turkey)" çalışması 2010-2012 yıllarında Çatak (Van)' da yürütülmüştür. Çalışmada yöre halkının tıbbi amaçla kullandığı 78 bitki taksonun kullanımı konusunda araştırma yapılmıştır. Ayrıca bitki kullanım kültürü hakkında bilgi veren kişilerin demografik özellikleri yanında bitkilerin yerel isimleri, kullanılan kısımlar ve hazırlanma yöntemleri araştırılmıştır.

Doğan (2016)' in "Adıyaman İlinde Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri" adlı çalışmasında Adıyaman sınırları içerisinde 64 familyaya ait 223 taksonun etnobotanik açıdan değer ve önem taşıdığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda etnobotanik değer

ve önem taşıyan bitkilerden 118' i tıbbi (45' i sadece tıbbi), 117' si gıda (41'i sadece gıda), 29' u ev ve kullanım eşyası, 26' sı süs bitkisi, 24' ü hayvan yemi, 18' i yakacak, 15' i mutfak araç ve gereçleri, 11' i yapı malzemesi, 9' u endüstri, 7' si kerestecilik, 6' sı oyuncak, 3' ü kozmetik, 2' si inanç, 2' si tütüsü, 1' i halk oyunları, 7' sinin diğer amaçlarla kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanımı belirlenen 10 taksonun ise literatürde herhangi bir kullanımına rastlanmamış olup; ilk defa bu çalışmada verildiği belirtilmiştir.

Mükemre vd (2016)' nin "Survey of wild food plants for human consumption in villages of Çatak (Van-Turkey)" çalışmasında, yöre halkı tarafından gıda amaçlı olarak kullanılan 28 familyaya ait 82 farklı bitki tespit edilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Genel Vejetasyon Yapısı

Araştırma alanımız İran-Turan fitocoğrafik bölgesi içerisinde yer almaktadır. Araştırma alanında bozuk orman (ağaç, çalı, yarı çalı), step, sucul formasyonlara rastlanmaktadır. Alanda genellikle step vejetasyonu hakimdir.

Alanda yer yer tahrip edilmiş *Quercus petraea* (Matt.) Liebl. subsp. *pinnatiloba* (K. Koch) Menitsky ve *Q. Libani* G. Olivier'in dominantlığını oluşturduğu, seyrek olarak da *Acer platanoides* L., ve *A. monspessulanum* L. subsp. *microphyllum* (Boiss.) Bornm., *Populus tremula* L., *Malus sylvestris* (L.) Mill. subsp. *orientalis* (Uglitzk.) Browicz var. *orientalis*, *Pyrus elaeagnifolia* Pall. subsp. *elaeagnifolia*, *Juglans regia* L. yayılışı bulunmaktadır.

Araştırma alanımızda görülen ağaç, ağaçcık ve çalı formundaki diğer önemli odunlu taksonlar şunlardır; *Crataegus orientalis* Pall. ex M. Bieb. var. *orientalis*, *C. monogyna* Jacq., *Prunus divaricata* Ledeb. subsp. *ursina* (Kotschy) Browicz, *Rosa canina* L., *R. heckeliana* Tratt. subsp. *vanheurckiana* (Crép.) O. Nilsson, *Cerasus mahaleb* (L.) Mill. var. *mahaleb*, *Cotoneaster nummularia* Fisch. & C.A. Mey., *Rubus caesius* L., *Salix caprea* L., *S. triandra* L. subsp. *triandra*, *S. pseudomedemii* E.L. Wolf, *Aethionema grandiflorum* Boiss. & Hohen., *Atraphaxis grandiflora* Willd., *Colutea cilicica* Boiss. & Balansa, *Lonicera caucasica* Pall. subsp. *orientalis* (Lam.) D.F.Chamb. & D.G.Long, *Myricaria germanica* (L.) Desv., *Solanum dulcamara* L., *Tamarix smyrnensis* Bunge. Yine ağaç-ağaçcık formundaki *Salix caprea* L., *S. pentandroides* A.K. Skvortsov ve *S. alba* L. taksonları nemcil-sucul alanlarda yer yer güzel topluluklar teşkil etmişlerdir.

Araştırma alanında erozyonun etkili olduğu eğimli yerler ve step alanlarda, yastık formundaki çalı-yarıçalı forma sahip taksonlardan; *Astragalus gummifer* Labill., *A. muschianus* Kotschy & Boiss. ex Boiss., *A. chamaephaca* Freyn, *A. longifolius* Lam., *A. eriocephalus* Willd. subsp. *eriocephalus*, *A. eriocephalus* subsp. *elongatus* Chamb. & Matthews, *A. halicacabus* Lam., *A. lagurus* Willd., *A. pycnocephalus* Fisch. var. *pycnocephalus*, *A. diphtherites* Fenzl var. *diphtherites* Fenzl, *A. psilacmos* Bunge, *A. spectabilis* Schischk., *Acantholimon acerosum* (Willd.) Boiss. var. *acerosum*, *A. acerosum* subsp. *brachystachyum* (Boiss.) Doğan & Akaydın, *A. venustum* Boiss. var. *laxiflorum* (Boiss. ex Bunge) Bokhari, *Dianthus orientalis* Adams ve *Onobrychis cornuta* (L.) Desv. sahanın dominant bitkileridir.

Step alanlarda yayılışı olan diğer önemli taksonlar ise şunlardır; *Acanthus dioscoridis* L. var. *dioscoridis*, *Achillea millefolium* L. subsp. *millefolium*, *A. biebersteinii* Afan., *A. vermicularis* Trin., *Alcea apterocarpa* (Fenzl) Boiss., *Anthemis tinctoria* L. var. *tinctoria*, *Anthriscus nemorosa* (M. Bieb.) Spreng., *Aegilops cylindrica* Host, *A. columnaris* Zhukovsky, *Aethionema arabicum* (L.) Andr. ex DC., *A. speciosum* Boiss. & Huet., *Ajuga chamaepitys* (L.) Schreb. subsp. *chia* (Schreb.) Arcang. var. *ciliata* Briq., *Anchonium elichrysifolium* (DC.) Boiss. subsp. *elichrysifolium* (DC.) Boiss., *Anchusa azurea* Mill. var. *azurea*, *Artemisia absinthium* L., *A.* cf. *splendens* Willd., *Arenaria gypsophiloides* LMant. var. *gypsophiloides*, *Asperula xylorrhiza* Náb., *A. laxiflora* Boiss., *Astragalus campylosema* Boiss. subsp. *campylosema*, *A. canescens* DC., *A. fraxinifolius* DC., *Astrodaucus orientalis* (L.) Drude, *Asyneuma amplexicaule* (Willd.) Hand.-Mazz., *Bothriochloa ischaemum* (L.) Keng, *Bromus armenus* Boiss., *B. danthoniae* Trin. subsp. *danthoniae*, *B. scoparius* L., *B. tectorum* L. subsp. *tectorum*, *Campanula stricta* L. subsp. *stricta*, *Centaurea aggregata* Fisch. & C.A.Mey. ex DC. subsp. *aggregata*, *C. iberica* Trev. ex Sprengel, *C. pterocaula* Trautv., *C. solstitialis* L. subsp. *solstitialis*, *C. spectabilis* (Fisch. & C.A. Mey.) Sch. Bip. var. *microlopha* (Boiss.) Wagenitz, *Cephalaria procera* Fisch. & Lall., *Chaerophyllum crinitum* Boiss., *Chondrilla juncea* L. var. *juncea*, *Coronilla varia* L. subsp. *varia*, *Cynoglossum montanum* L., *Dactylis glomerata* L. subsp. *glomerata*, *Dactylis glomerata* L. subsp. *hispanica* (Roth) Nyman, *Echinops orientalis* Trautv., *Dianthus muschianus* Kotschy ex Boiss., *Echium italicum* L., *Elymus hispidus* (Opiz) Melderis subsp. *hispidus*, *E. repens* (L.) Gould subsp. *repens*, *Eryngium billardieri* F. Delaroche, *Euphorbia*

cheiradenia Boiss. & Hohen., *E. iberica* Boiss., *Fibigia suffruticosa* (Vent.) Sweet, *Grammosciadium daucoides* DC., *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii*, *Gypsophila ruscifolia* Boiss., *Helichrysum armenium* DC. subsp. *armenium*, *H. noeanum* Boiss., *H. pallasii* (Spreng.) Ledeb., *H. plicatum* DC. subsp. *plicatum*, *Hordeum bulbosum* L., *Hypericum amblysepalum* Hochst., *H. hyssopifolium* Chaix subsp. *elongatum* (Ledeb.) Woron var. *microcalycinum* (Boiss. & Heldr.) Boiss., *H. perforatum* L., *H. scabrum* L., *H. spectabile* Jaub. & Spach, *Hyoscyamus niger* L., *Inula helenium* L. subsp. *pseudohelenium* Grierson, *I. oculus-christi* L., *Lactuca mulgedioides* (Vis. & Pančić) Boiss. & Kotschy ex Boiss., *Leontodon crispus* Vill. subsp. *asper* (Waldst. & Kit.) Rohlena var. *setulosus* (Hal.) Kupicha, *Linum mucronatum* Bertol. subsp. *armenum* (Bordz.) P.H. Davis, *Logfia arvensis* (L.) Holub, *L. davisii* Holub ex Grierson, *Lolium persicum* Boiss & Hohen., *Malabaila lasiocarpa* Boiss., *Marrubium cordatum* Nábelek, *Melica persica* Kunth subsp. *jacquemontii* (Decne ex Jacquem.) P.H.Davis, *M. persica* Kunth subsp. *persica*, *Nepeta transcaucasica* Grossh., *Ononis spinosa* L. subsp. *leiosperma* (Boiss.) Širj., *Onosma caerulescens* Boiss., *O. sericeum* Willd., *O. proballanthera* Rech.f., *O. procera* Boiss., *Origanum acutidens* (Hand.-Mazz.) Ietsw., *Paeonia mascula* (L.) Mill. subsp. *arietina* (G. Anderson) Cullen & Heywood, *Papaver dubium* L., *P. fugax* Poir. var. *fugax*, *P. orientale* L., *Paracaryum cristatum* (Schreb.) Boiss. subsp. *cristatum*, *Phlomis armeniaca* Willd., *P. linearis* Boiss. & Balansa, *P. pungens* Willd. var. *hirta* Velen., *Phleum montanum* K. Koch subsp. *montanum*, *Pilosella echioides* (Lumn.) F.W. Schultz & Sc. Bip. subsp. *procera* (Fr.) P. D. Sell & C. West, *Pimpinella peucedanifolia* Fisch. ex Ledeb., *Poa bulbosa* L., *Potentilla recta* L., *P. anatolica* Peşmen, *Rindera lanata* (Lam.) Bunge var. *canescens* (A. DC.) Kusn., *R. albida* (Wettst.) Kusn., *Sanguisorba minor* Scop. subsp. *minor*, *Scandix iberica* M. Bieb., *Scorzonera tomentosa* L., *Scrophularia orientalis* L., *S. libanotica* Boiss. var. *cappadocica* R. Mill., *Secale cereale* L. var. *cereale* L., *Senecio racemosus* (M. Bieb.) DC., *Silene spergulifolia* (Desf.) M. Bieb., *S. arguta* Fenzl, *Stachys subnuda* Montbret & Aucher ex Benth., *Stenotaenia macrocarpa* Freyn & Sint., *Stipa holosericea* Trin., *S. arabica* Trin. & Rupr., *Stipa joannis* Čelak., *Taeniatherum caput-medusae* (L.) Nevski subsp. *crinitum* (Schreb.) Melderis, *Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen var. *glabrescens* Boiss., *T. kotschyanus* Boiss. & Hohen. var. *kotschyanus*, *T. transcausicus* Ronniger, *T. migricus* Klokov & Des.-Shost., *Trifolium arvense* L. var. *arvense*, *Umbilicus erectus*

DC., *Xeranthemum annuum* L., *Verbascum charputense* Murb. var. *charputense*, *V. dumulosum* P.H. Davis & Hub.-Mor., *V. murbeckianum* Hub.-Mor., *V. oreodoxum* Hub.-Mor., *V. varians* Freyn & Sint. var. *varians* Boiss. & Bal., *V. songaricum* Schrenk., *Veronica orientalis* Mill. subsp. *orientalis*, *Vicia canescens* Lab. subsp. *gregaria* (Boiss. & Heldr.) P. H. Davis ve *Ziziphora clinopodioides* Lam.

Alanımızdaki kayalık alan vejetasyon yapısında yaygın olan bitki taksonları şunlardır: *Allium armenum* Boiss. & Kotschy, *Arabis caucasica* Willd. subsp. *brevifolia* (DC.) Cullen, *Arenaria gypsophiloides* LMant. var. *gypsophiloides*, *Artemisia* cf. *splendens* Willd., *Asperula laxiflora* Boiss., *Campanula stricta* L. var. *stricta*, *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott, *Epilobium angustifolium* L., *Gagea bulbifera* (Pall.) Schult. & Schult. f., *Marrubium astracanicum* Jacq. subsp. *astracanicum*, *Parietaria judaica* L., *Prangos pabularia* Lindl., *Rosularia haussknechtii* (Boiss. & Reut. ex Boiss.) A. Berger, *Salvia staminea* Montbret & Aucher ex Benth. ve *Senecio eriospermus* DC. var. *eriospermus*.

Alanımızdaki sulak alanlarda (dere kenarı, göl-gölcük, yüksek dağ çayırları, sulanan çayırlar gibi) yayılış gösteren bitkiler şunlardır; *Agrimonia eupatoria* L., *Alisma lanceolatum* With., *A. plantago-aquatica* L., *Alopecurus arundinaceus* Poir., *Amaranthus chlorostachys* Willd., *Beckmannia euciformis* (L.) Host., *Bidens cernua* L., *B. tripartita* L., *Brunnera orientalis* I. M. Johnst., *Butomus umbellatus* L., *Caltha polypetala* Hochst. ex Lorent, *Carex acuta* L., *C. hordeistichos* Vill., *C. melanostachya* M. Bieb. *C. stenophylla* Wahlenb. subsp. *stenophylloides* (V. I. Krecz.) T. V. Egorova, *Catabrosa aquatica* (L.) P. Beauv., *Ceratophyllum demersum* L., *Chaerophyllum bulbosum* L., *Cladium mariscus* (L.) Pohl, *Cyperus longus* L., *Dactylorhiza iberica* (M. Bieb. ex Willd.) Soó, *D. osmanica* (Klinge) Soó var. *osmanica*, *Deschampsia caespitosa* (L.) P. Beauv., *Epilobium anatolicum* Hausskn. subsp. *anatolicum*, *E. confusum* Hausskn., *E. hirsutum* L., *Equisetum arvense* L., *E. hyemale* L., *Festuca chalcophaea* V. Krecz. & Bobrov subsp. *chalcophaea*, *Festuca arundinacea* Schreber subsp. *arundinacea*, *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim, *Geum rivale* L., *Glyceria plicata* (Fr.) Fr., *Heracleum persicum* Desf., *Juncus alpigenus* K. Koch, *J. inflexus* L., *Lemna gibba* L., *L. turionifera* Landolt, *Lythrum salicaria* L., *Mentha longifolia* (L.) subsp. *typhoides* (Briq.) Harley var. *typhoides*, *Myriophyllum verticillatum* L., *Nuphar lutea* (L.) Sm., *Oenanthe fistulosa* L., *O. silaifolia* M.Bieb., *Pedicularis comosa* L. var.

acmodonta (Boiss.) Boiss., *Phalaris arundinacea* L., *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Pimpinella saxifraga* L., *Polygonum bistorta* L., *P. lapathifolium* L., *Potamogeton lucens* L., *P. natans* L., *Primula auriculata* Lam., *Ranunculus trichophyllus* Chaix ex Vill., *Schoenoplectus lacustris* (L.) Palla subsp. *tabernaemontani* (C.C.Gmelin) A.& D. *Scirpoides holoschoenus* (L.) Sojak, *Sparganium erectum* L. subsp. *microcarpum* (Neuman) Domin, *Thalictrum flavum* L., *Tussilago farfara* L., *Typha angustifolia* L., *Xanthogalum purpurascens* Lallem, *Veronica anagallis-aquatica* L. subsp. *oxycarpa* (Boiss.) Elenevsky, *V. anagalloides* Guss. subsp. *anagalloides*, *V. beccabunga* L., *V. bozakmanii* M. A. Fisch., *V. scardica* Griseb., *V. filiformis* Sm., *Zingeria pisidica* (Boiss.) Tutin taksonları gözlenmektedir.

İlkbahar mevsiminde karların erimesiyle birlikte oluşan nemli alanlarda; *Allium akaka* S.G. Gmel., *Bellevalia pycnantha* (K. Koch) Losinsk., *Colchicum szovitsii* Fisch. & C. A. Mey., *Fritillaria pinardii* Boiss., *F. minuta* Boiss. & Noë, *F. alburyana* Rix, *F. imperialis* L., *F. assyriaca* Baker subsp. *assyriaca*, *Gagea luteoides* Stapf, *G. bulbifera* (Pall.) Schult. & Schult. f., *Iris caucasica* Hoffm. subsp. *turcica* B. Mathew, *I. reticulata* M.Bieb. var. *reticulata*, *Puschkinia scilloides* Adams var. *libanotica* (Zucc.) Boiss., *Ranunculus arvensis* L., *R. bingoeldaghensis* Engin, *Scilla siberica* Haw. subsp. *armena* (Grossh.) Mordak, *Tulipa armena* Boiss. var. *armena*, *T. cf. sintenesii* Baker, *T. armena* Boiss. var. *lycica* (Baker) Marais, *Viola odorata* L. ve *V. parvula* Tineo gibi taksonlar yayılış göstermektedir.

4.2. Araştırma Alanında Kullanımı Tespit Edilen Bitkiler

1. ACANTHACEAE

1- *Acanthus dioscoridis* L. var. *dioscoridis* (Gernk)

Lokalitesi: Cilligöl köyü eski köy yolu, çayırılık, 39° 10' 186" N, 40° 55' 440" E, 1860 m, 13.06.2015, MN77

Literatürdeki diğer adları: Ayıkulağı, Lokman Ayıpençesi

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin gölgede kurutulmuş yahut taze olan toprak üstü kısımlarından bir avuç yaklaşık 1 litre su ile demlenerek ishale karşı günde bir bardak içilmektedir. Bu işlem 3-4 gün sürdürülür. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon haricen cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Korollası kurutulduktan sonra koku vermesi için çaya katılır. (Doğan 2014)

2. AMARANTHACEAE

2- *Amaranthus chlorotachys* Willd. (Sılmastık)

Lokalitesi: Kargapazarı köyü içi, Bostan, 39° 18' 355" N, 41° 06' 123" E, 1830 m, 10.08.2015, MN97

Literatürdeki diğer adları: Tilki kuyruğu

Toplanma dönemleri: Mayıs- Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

Bitkinin toprak üstü kısımları suda haşlanıp süzülür, yumurta ve yağ ile kavrulur ve yenir.

Saadet PINAR, Kargapazarı Köyü, 60

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

3. APIACEAE

3- *Anthriscus nemorosa* (M.Bieb.) Sprengel (Ğitok)

Lokalitesi: Kalencik eski köyü, Çayırılık. 39° 09' 115" N, 40° 55' 101" E, 1965 m, 25.05.2014, MN51

Literatürdeki diğler adları: Mendi, Mendo, Peçek

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli: Bitki gıda amaçlı kullanılmaktadır. Genç sürgünleri suda haşlandıktan sonra yağda kavruarak sarmısaklı yoğurt ile yenir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Bitki gövdelerinin salamurası hazırlanıp peynire katılır. (Behçet ve Arık 2013, Özbek vd 2005)

4- *Bunium elegans* (Fenzl) Freyn (Ğilok)

Lokalitesi: Kargapazarı köyü, Varto yolu üzeri, Çayırılık, 39° 18' 308" N, 41° 06' 283" E, 1827 m, 10.08.2015, MN123

Literatürdeki diğler adları: Hoş aksar

Toplanma dönemleri: Temmuz, Ağustos

Kullanılan kısım: Yumru

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin topral altı yumrusu (2- 3 yumru) baş ağrısını dindirmek için çiğ olarak yenir. Saadet PINAR, Kargapazarı Köyü, 60

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

5- *Chaerophyllum crinitum* Boiss. (Ğilok)

Lokalitesi: Karlıca köyü kuzeyi, Step, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 21.06.2015, MN128

Literatürdeki diğer adları: Hitik, Saçılak otu

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

Gıda olarak tüketilir. Bitkinin yumruları çiğ olarak yenir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin genç haldeki gövde kısmı soyulduktan sonra çiğ olarak yenir. (Mükemre vd 2016)

6- *Eryngium billardieri* Delar (Kereng nebi, Kerenge kera)

Lokalitesi: Kale mahallesi, Karlıova yolu üzeri, Step, 39° 17' 053" N, 41° 01' 252" E, 1795 m, 24.05.2014, MN88

Literatürdeki diğer adları: Hıyarok, Kerbeş, Boğa diken, Eşek diken, Tusi, Turi Gerengikeri, Ekrok, Karance karan, Tüsü

Toplanma dönemleri: Mayıs- Eylül

Kullanılan kısım: Gövde

Kullanım amacı: Gıda, Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Genç sürgün halindeki gövde soyulup taze olarak yenir. Şengül ÇELİK, Kale Mah., 39
- b- Yüksek tansiyon hastalığı olanlar genç sürgün halindeki gövdeyi soyup çiğ olarak yemektir. Hanifi DEMİREL, Soğukpınar Köyü, 55
- c- Genç sürgün gövdeleri çiğ olarak yendiğinde diş çürümelerini önler. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Taze gövdelerin kabukları soyularak yenir. Bitkinin öz suyu kurutularak öğütülür ve toz halde yara iyi edici olarak kullanılır. Besicilikte önemli bir yer tutar (Özçelik vd 1990; Öztürk 1991; Yıldırım 1991; Baytop 1999; Ertuğ 2004b; Ertuğ ve Tümen 2004; Behçet ve Arık 2013). İdrar yolları enfeksiyonları için kullanılır (Tümen ve Sekendiz 1993). Taze dövülmüş suyu buruna çekerek sinüzit ve nezle tedavisinde kullanılır (Tabata vd. 1994). Çiçekli dalları ve kökü iştah açıcı olarak

kullanılır (Sayar vd 1995). Kökleri iltihaplı yaralar için kullanılır (Sezik 1997). Yakacak olarak toplanmaktadır (Özgökçe 1999). Kökleri taze olarak sinüzit ve nezle tedavisinde, toprak üstü kısımları yara iyileştirici olarak, kökleri tütün ile birlikte kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2003). Bitkinin gövde kısmı genç iken soyularak yenir (Gencay 2007). Bitki Van'da iltihaplı hastalıklarda kullanılan bir halk ilacıdır. Kök kaynatılır ve içilir (Yıldırım vd 2008). Kök dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer 2004).

7. *Ferula orientalis* L. (Kinkor)

Lokalitesi: Hasanova köyü, ĞışĞışok mezarası yolu üzeri, 39° 17' 053" N, 41° 01' 252" E, 1795 m, 08.05.2015, MN105

Literatürdeki diĞer adları: Çakışır, Kınkor

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Tedavi, sabun yapımında kullanma

Kullanım şekli:

- a- Kökleri üçte bir oranında kuyruk yağı ile birlikte kaynatılarak lapa haline getirilir ve bu lapa kurutularak sabun elde edilir. Emine Bozan, Yukarı Yağmurlu Köyü, 41
- b- Kökleri ezilerek hayvanlarda şap (tabak) hastalığında oluşan yaralara sürülür. Yıldırım MERT, Hasanova Köyü, ĞışĞışok Mezarası, 38

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprakları suda haşlanarak acılıkları giderildikten sonra gıda olarak kullanılmaktadır. Bilhassa yumurta ile pişirilerek yenir. Ayrıca yaprakları kurutularak hayvan yemi olarak kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2007).

8- *Heracleum persicum* Desf (So, Helerg)

Lokalitesi: Karabalçık köyü kuzeyi, Su kenarı, 39° 11' 120" N, 40° 54' 430" E, 1630 m, 01.05.2014, MN69

Literatürdeki diĞer adları: Kaşım, Suh

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Gövde, Yaprak

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bitkinin taze yaprak sapları çökelekle karıştırılarak börek harcı olarak kullanılır. Arap ÇELİK, Seyrantepe Mah., 47
- b- Bitkinin taze yaprak sapları çökelekle karıştırılarak yağda kavrulup yenir. Saadet PINAR, Kargapazarı Köyü, 60
- c- Bitkinin taze yaprakları haşlanıp süzildükten sonra çökelek ile birlikte yağda kavrulup yenir. Nurten ATAÇ, Karabalçık Köyü, 45
- d- Bağırsak ağrıları için bitkinin taze yaprakları ve gövdesi suda haşlanarak yenir. Fatma GÖKÇE, Göynük Köyü, 58

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprak sapları ve taze gövdelerinden gıda ve baharat yapılır. Otlu peynire katılır ve özellikle kahvaltıda yenilen bir gıda hazırlanmaktadır (Öztürk ve Özçelik 1991) . Toprak üstü kısımları peynire katılır (Özçelik 1994).Yaprak ve genç dalları toplanır. Taze sürgünleri haşlandıktan sonra yumurta ile birlikte kızartılıp yemeği yapılır. Ayrıca bitki toplandıktan sonra küçük küçük kıyılır. Salamurası yapılır ve daha sonra peynire atılır (Behçet ve Arık 2013). Meyve ve yapraklarından hazırlanan çay gastrit hastalığında kullanılır. Ayrıca epilepsi ve sakinleştirici olarak kullanılır (Yıldırım vd 2008).

9- *Malabaila lasiocarpa* Boiss. (Pariye miye, Nane miye)

Lokalitesi: Karlıca köyü kuzeyi, Step, 39° 14' 131" N, 40° 46' 090" E, 2130 m, 13.06.2015, MN127

Literatürdeki diğer adları: Şabulgan

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Endemizm durumu, risk sınıfı: END., LC

Kullanım şekli:

Baş ağrısını dindirmek için bir kaç tane kurutulmuş yaprak bir bardak suda demlenerek içilir. Abdullah YAĞIŞAN, Karlıca Köyü, 63

Literatürde bilinen kullanımı: Bağırsak hastalıklarında çiçekleri demlenerek içilir (Bulut

vd 2014).

10- *Petroselinum crispum* (Mill.) Nyman & A.W. Hill (Maydanoz)

Lokalitesi: Kalencik köyü, Köy içi, 39° 09' 190" N, 40° 53' 229" E, 1785 m, 06.06.2015, MN108

Literatürdeki diğer adları: Maydanoz

Toplanma dönemleri: Tüm yaz ayları

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Nefes darlığı ve mide ağrılarının tedavisinde bitki çiğ olarak yenir ya da bir bardak su ile birlikte bir avuç kaynatılıp süzülen su içilir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: *Malva sylvestris*, *Urtica dioica*, bitkileri, *Rubus sanctus* kökü ve *Petroselinum crispum* yaprakları ile birlikte hazırlanan dekoksasyon, sabahları aç karnına 1 çay bardağı dolusu içilerek, egzama tedavisinde kullanılır. *Urtica dioica* bitkisi, *Petroselinum crispum* yaprakları ile birlikte hazırlanan dekoksasyonu, dahilen, böbrek kumunu ve taşlarını düşürmek amacıyla kullanılır. (Kaval vd 2014).

11- *Pimpinella anthriscoides* Boiss. var. *anthriscoides* (Pıngi, Masterek, Mendık)

Lokalitesi: Kızılağaç köyü, Ormanlık alan, 39° 08' 129" N, 40° 46' 200" E, 1748 m, 27.07.2015, MN10

Literatürdeki diğer adları: Alo Mesire otu

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

- a- Bitkinin toprak üstü kısımları haşlanarak suyu süzülür ve yağda kavrulur ve yenir. Abdullah TEKBAŞ, Bingöl, 50
- b- Toprak üstü kısımlar suda haşlandıktan sonra yağda kavrulur ve yenir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Bitki yağda yumurta ile pişirilerek yenir. Toprak üstü kısmı

ayran yemeklerine katılır. Toprak üstü kısmı peynire katılır. (Kaval vd 2015).

12- *P. saxifraga* L. (Gezik)

Lokalitesi: Cilligöl Köyü, doğu tarafı, step, 39° 09' 394" N, 40° 56' 438" E, 2111 m, 22.06.2014, MN61

Literatürdeki diğer adları: Taş anasonu

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Süpürge

Kullanım şekli:

Bitki süpürge yapımında kullanılır. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

13- *Prangos pabularia* Lindl. (Zıvrık, Çağık, Çağ)

Lokalitesi: Yorgançayır köyü güney tarafı, step, 39° 11' 296" N, 41° 07' 244" E, 1778 m, 09.05.2015, MN18

Literatürdeki diğer adları: Beyik, Heliz, Çaşır, Çakşır, Kerkür, Çakşur, Kerkule

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bitkinin genç sürgün gövdeleri peynirle birlikte börek harcı olarak kullanılır. Sertif ÇELİK, Seyrantepe Mah., 74
- b- Bitkinin genç sürgün gövdeleri haşlanıp suyu süzildikten sonra çökelek ile karıştırılır ve yağda kavrulur ve yenir. Nurettin ÖZEN, Yorgançayır Köyü, 34
- c- Bitkinin genç gövdeleri suda haşlandıktan sonra yağda kavrulur ve yenir. Saadet PINAR, Kargapazarı Köyü, 60
- d- Şeker hastalığı ve yüksek tansiyon hastalığında bitkinin 2-3 avuç yaprağı bir litre suda kaynatılıp, tok karınla her gün bir bardak suyu içilir. Hüsamettin CELALETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47
- e- Şeker hastalığında suda haşlanarak yenir. Rabia ARAÇ, Aşağı Çır Köyü, 78

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprak özsuğu hayvanlarda parazit düşürücü olarak kullanılır. Kökleri hayvan derilerinde antiseptik amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ 1999b). Peynir yapımında kullanılır. Maraz giderici olarak besicilikte kullanılır. Sebze olarak tüketilir. Uyarıcı olarak kullanılır. Köklerinden hayvanların deri hastalıklarından antiseptik görevi yapan bir ilaç hazırlanmakta ve besicilikte önemli bir yer tutmaktadır (Öztürk vd 2000). Genç toprak üstü kısımları peynire katılır. Salamurası Cizre pazarında satılmaktadır. Toprak üstü kısımları yağda kızartılarak yenir. İlkbaharda çıkan genç sürgünlerine halk arasında "Bezer", sonbaharda yeni çıkan sürgünlerine de "Beyik" diye adlandırılmaktadır (Gencay 2007).

14- *Stenotaenia macrocarpa* Freyn & Sint (Piltan)

Lokalitesi: Karlıca köyü kuzey tarafı, step, 39° 14' 131" N, 40° 46' 090" E, 2130 m, 19.08.2015, MN116

Literatürdeki diğer adları: Kurt kimyonu

Toplanma dönemleri: Temmuz, Ağustos

Kullanılan kısım: Çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Endemizm durumu, risk sınıfı: END., LR(nt)

Kullanım şekli:

Mide hastalıklarında çiçekleri kaynatılarak suyu içilir. Bir bardak su için 5-6 adet çiçek kullanılır. Bu işlem bir ay boyunca hergün tok karınla bir bardak içilerek sürdürülür. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

4. ARACEAE

15- *Arum conophalloides* Kotschy ex Schott var. *conophalloides* (Kardi)

Lokalitesi: Cilligöl köyü doğu tarafı, Step, 39° 09' 394" N, 40° 56' 438" E, 2111 m, 10.05.2015, MN33

Literatürdeki diğer adları: Kahri, Dağ sorsalı

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli: IA1, IA2, IIA1

- a- Bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılarak kalp hastalıklarında suyu içilir. Bunun için 3- 4 yaprak bir litre su ile kaynatılarak süzülür ve her gün tok karınla bu sudan bir su bardağı içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65
- b- Toprak üstü kısımları bulgur ve salça ile kaynatılarak çorbası yapılır. Emin GENÇ, Sudurağı Köyü, 43

Literatürde bilinen kullanımı: İlbahar aylarında toplanarak haşlanıp acı olan tadı giderildikten sonra kurutulan bitki ayran ve pilav yemeklerine atılır (Kaval vd 2015).

16- A. *elongatum* Steven subsp. *de truncatum* (C.A.Mey. ex Schott) Riedl (**Kardi, Kari**)

Lokalitesi: Boncukgöze köyü kuzey tarafı, Step, 39° 13' 591" N, 40° 58' 487" E, 1762 m, 15.05.2015, MN32

Literatürdeki diğer adları: Kardun, Kardu, Kardi, Yılan cücüğü

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Gövde ve yapraklar suda haşlandıktan sonra süzülür ve daha sonra yağda kavrulurken yenir. Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 50
- b- Şeker ve kanser hastalıklarında haşlanan gövde ve yapraklar yenir. Ayrıca haşlanan gövde ve yapraklar; nohut, kıyma, salça, ve soğanla beraber pişirilerek yemeği yapılır. Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38
- c- Toprak üstü kısımlar kaynatılarak halsizlik durumunda yenir. Bulgur, salça, yağ ve su ile kaynatılarak çorbası yapılır. Şengül ÇELİK, Kale Mah., 39
- d- Kanser ve romatizma hastalıklarında kurutulduktan sonra bir su bardağı için iki yaprak suda kaynatılır ve günde bir bardak suyu içilir. Dilber TALAN, Bedran Mezrası, 60
- e- Toprak üstü kısımlar haşlanır, daha sonra kıyma, haşlanmış nohut mercimek, bulgur soğan ve yağla çorbası yapılır. Nurettin ÖZEN, Yorgançayır Köyü, 34; Hüsamettin CELLALETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47
- f- Bir su bardağı için 2- 3 yaprak suda kaynatılır guatr hastalığında günde bir bardak

- suyu içilir. Nurşen ÖZEN, Yorgançayır Köyü, 32
- g- Yapraklar bulgur ve salça ile kaynatılarak çorbası yapılır. Eyyüp Özgün, Karlıca Köyü, 70
- h- Guatr hastalığı ve karın ağrısında bir su bardağı için iki yaprak suda kaynatılır ve her gün bir bardak suyu içilir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- i- Kurutulup baharat olarak kullanılır. Rami BÜTÜN, Soğukpınar Köyü, 70
- j- Yaprakları kurutulur ve mide ağrısında bir litre su ile 2 avuç kaynatılarak bir bardak içilir. Mahmut ARPACI, Kargapazarı Köyü, 70
- k- Yapraklar bir su bardağı için iki yaprak su ile kaynatılır, elde edilen suyu kalp (kolesterol problem olan hastalar için) ve bağırsak hastalıklarında günde bir bardak içilir. Hacer ARAÇ, Aşağı Çır Köyü, 45

Literatürde bilinen kullanımı: Diyabet hastalığı, guatr, romatizma tedavisi için suyu içilir. (Polat vd 2013).

5. ASTERACEAE

17- *Achillea biebersteinii* Afan. (Gihaye Zer)

Lokalitesi: Kalencik yolu üzeri, Cilligöl köyü, Çayır, 39° 09' 437" N, 40° 54' 277" E, 1755 m, 07.06.2014, MN41

Literatürdeki diğer adları: Kılıç otu, Sarıçiçek, Sarı civanperçemi, Amel otu, Arı çiçeği, Ayvadana, Ayvadanası, Ayvadene, Deleme otu, Doğumparça otu, Erkurtaran, Hazanabel, Ormandere, Ormanderen, Oymadere, Papatya, Pazıma, Pazvanat, Pazvat, Pire otu, Teleme otu, Sarı papatya, Hanzabel, Gork

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Göğüs ağrılarını (solunum organları) dindirmek ve öksürüğü gidermek için 5-6 bitkiden alınan çiçekler bir bardak su ile kaynatılarak bir hafta boyunca hergün bir su bardağı suyu içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Karın ağrısının giderilmesinde, astım tedavisinde, böbrek sancısına karşı, cilt lekelerine karşı, idrar artırıcı olarak, iştah açıcı olarak, kadın hastalıkları tedavisinde kullanılır (Altundağ 2009). Toprak üstü kısımlarının infüzyonu ile hazırlanan suyu romatizma, regl ağrıları, hepatit, diş ağrıları ve iltihaplanma için içilir (Polat vd 2012). Çiçekli kısımlarından (kapitulumlardan) hazırlanan infüzyon dahilen mide ağrısının giderilmesinde kullanılır. Çiçekli kısımlarından (kapitulumlardan) hazırlanan infüzyon dahilen gaz sancısının giderilmesinde kullanılır. Çiçekli kısımlarından (kapitulumlardan) hazırlanan infüzyon dahilen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Çiçekli kısımlarından (kapitulumlardan) hazırlanan infüzyon dahilen idrar yolları antiseptiği olarak kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dahilen karın ağrısının giderilmesinde kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon ülser tedavisinde kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dahilen hemoroitlere karşı kullanılır. Çiçekli dalları evlerin tavanına asılarak sinek ve böcek kovucu olarak kullanılır (Doğan 2014).

18- *A. millefolium* L. subsp. *millefolium* (Gihaye Zer)

Lokalitesi: Kalencik yolu üzeri, Cilligöl köyü, Çayırılık, 39° 09' 437" N, 40° 54' 277" E, 1755 m, 15.05.2015, MN70

Literatürdeki diğer adları: Ağrı otu, Akbaş otu, Arı otu, Ayvadanası, Ayvadene, Ayvadenesi, Beyaz çiçek, Beyaz ormadere, Binbiryaprak, Civanperçemi, Çeren, Hanzebel, Keditırnağı, Kılıç otu, Oymadere, Sancı otu, Yavşan

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Yaprak ve çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitki, göğüs ağrıları ve öksürük tedavisi için kullanılmaktadır. Bu uygulama için bitkinin yaprak ve çiçeklerini itiva eden 5-6 gövdesi bir litre suda demlenerek elde edilen sıvı soğuduktan sonra süzülüp bir hafta boyunca günde 1 su bardağı içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Adet düzenleyici olarak, baş dönmesine karşı, çıban tedavisinde, hemoroitlere karşı, yara tedavisinde kullanılır (Tyler vd 1998). Hazırlanan dekoksasyonu karın ağrısı tedavisinde kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2010). Karın ağrısının giderilmesinde, bağırsak rahatsızlıklarının giderilmesinde, kolesterol düşürmek için,

şeker hastalığı tedavisinde kullanılır (Keskin 2011). Çiçekli kısımlarından (kapitulumlarından) hazırlanan infüzyon dahilen gaz sancısının giderilmesinde kullanılır. Çiçekli kısımlarından (kapitulumlarından) hazırlanan dekoksasyon dahilen idrar yolları antiseptiği olarak kullanılır. Çiçekli kısımlarından (kapitulumlarından) hazırlanan infüzyon dahilen idrar artırıcı olarak kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dahilen karın ağrısının giderilmesinde kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dahilen böbrek kumu ve taşını düşürmek amacıyla kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon dahilen ülser tedavisinde kullanılır (Doğan 2014).

19- *A. vermicularis* Trin. (Çiçeka çekel)

Lokalitesi: Kalencik yolu üzeri, Cilligöl köyü, Çayır, 39° 09' 437" N, 40° 54' 277" E, 21.06.2016, 1755 m, MN42

Literatürdeki diğer adları: Bovijan, Püşan

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin toprak üstü kısımları mide ağrısında kaynatılarak suyu içilir. Bu uygulama için bitkinin yaprak ve çiçeklerini taşıyan 5-6 gövdesi bir litre suda demlenerek elde edilen sıvı soğuduktan sonra süzülüp günde 1 su bardağı içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Toprak üstü kısımlarının çayı yapılarak soğuk algınlığı ve bağırsak ağrılarında kullanılır. Ayrıca toprak üstü kısımları karın ağrıları için çiğ olarak yenir (Mükemre vd 2015). Toprak üstü kısımları çocuklarda karın ağrılarında dekoksasyon halinde uygulanır (Özgökçe ve Özçelik 2004).

20- *Chondrilla juncea* L. var. *juncea* (Benişt)

Lokalitesi: Kalencik yolu üzeri, Cilligöl köyü, Step, 39° 09' 437" N, 40° 54' 277" E, 1755 m, 27.07.2014, MN106

Literatürdeki diğer adları: Karakavuk

Toplanma dönemleri: Eylül, Ekim

Kullanılan kısım: Kök kısımlarından salgılanan salgı

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Köklerde oluşan nodül şeklindeki salgılar (sakız gibi) çiğnenerek; diş temizliği ve ağızda oluşan iltihaplı yaraların tedavisinde kullanılır. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Gövdesinden elde edilen sakız mide ağrıları için çiğnenerek kullanılır, yaprakları çiğ olarak salatalara katılır (Deniz vd 2010). Taze olarak toplanan (kazılan) çitliklerin taban yaprakları temizlenip, yıkandıktan sonra salatalara incecik kıyılarak katılır. Yufka dürümüne katılarak tüketilir (Keskin 2011).

21- *Cichorium intybus* L. (Tahlık)

Lokalitesi: Eski köy, Cilligöl, Step, 39° 10' 194" N, 40° 55' 593" E, 1887 m, 04.07.2015, MN90

Literatürdeki diğer adları: Hindiba

Toplanma dönemleri: Mayıs- Eylül

Kullanılan kısım: Toprak altı kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin toprak altı kısımları bağırsak hastalıklarında (Özellikle bağırsak kanseri) kullanılır. Tedavi için bir bitkiden alınan 2- 3 adet kök yarım litre suda kaynatılarak içilir. Süzülen su hergün bir bardak içilir. Bu işlem 10-20 gün boyunca her gün kahvaltıdan sonra tekrarlanır. Şabedin BAŞKAN, Cilligöl Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Kardiak hastalığında çiçekler kaynatılarak içilir (Ezer 2006). Taze olarak topraktan kazılan çöplü güneyikler temizlenir, yıkanır ve toprağından arındırılır. Taze (çiğ) olarak bu yörede yufka arasına dürüm yapılarak yenir. Taze olarak kökleri ile beraber topraktan kazılan çöplü güneyikler temizlenir, yıkanır ve toprağından arındırılır. Kökleri gövdeden kesilir ayrıca taze uç filizleri de gövdeden ayrılır. Ayrılan bu kısımlar gölge bir yerde kurutulur. Kuruyan bu kısımlar kaynamış olan suya ne kadar içilecekse o oranda atılarak çay gibi demlenir. Çayı sıcak olarak içilir (Keskin 2011).

22- *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii* (Kinger, kereng)

Lokalitesi: Karlıca köyü kuzey tarafı, Step, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 01.05.2016, MN11.

Literatürdeki diğer adları: Kerenk, Keven, Kenger, Enger, Kengel, Kengir, Çakırdikeni, Datlı kenger, Sakız otu, Kan diken, Kalagan, Kanatma, Kengi otu, Kepre, Kinger, Karang, Kereng, Kenger tiken, Gağnak

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bitkinin toprak üstü genç sürgünleri suda kaynatıldıktan sonra yağda kavrulup yenir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç köyü, 55
- b- Kök kısmı kesilip çizildiğinde çıkan beyaz salgı kuruduktan sonra toplanıp temizlendikten sonra sakız olarak çiğnenir (diş sağlığı için faydalıdır). Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 50
- c- Nane ve darı ile beraber bu bitki suda kaynatılarak çorbası yapılır. Sertif ÇELİK, Seyrantepe Mah., 74
- d- Haşlandıktan sonra ayran ve bulgurla birlikte tekrar kaynatılarak çorbası yapılır. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35
- e- Suda haşlanıp süzülür ve yağda kavrulduktan sonra yemek olarak yenir. Hasan GENÇ, Sudurağı Köyü, 52
- f- Kök kısmından salgılanan salgı yaralara sarılır. Yaraların mikrop kapmasını önler ve hızlı iyileşmesini sağlar. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- g- Tüm bitki haşlandıktan sonra suyu süzülür ve yumurta ile kavrulup yenir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70
- h- Bağırsak ağrılarının tedavisinde, kök kısmı kaynatılarak (bir litre su için 3- 4 adet kök) sabahları aç karınla bir su bardağı suyu içilir. Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Meyveler kavrulup dövülerek elenir ve kenger kahvesi olarak kullanılır (Tanker 1967). Toprak üstü kısımları hayvan yemi, kökünden elde edilen sakız kenger adıyla dişeti kuvvetlendirici ve iştah açıcı olarak kullanılır (Baytop 1999). Kök ve gövde soyularak yenir. Tohumları gıda olarak tüketilmektedir. Kışlık yiyecek

olarak saklanmakta ve tohumlarından kahve elde edilmektedir. Bitki özsuyundan diş sağlığına faydalı olduğu düşünülen bir sakız elde edilmektedir (Özçelik vd 1990). Sebze olarak tüketilir. Genç sürgünlerinden “Kenger Meftunesi” ve “Kenger kavurması” olarak bilinen yemekleri yapılır (Tonbul ve Altan 1989). Tohumları kurutulur öğütülür ve kenger kahvesi adıyla kullanılır. Özsuyundan sakız elde edilir. Bu sakız diş sağlığına iyi gelir. Taze sürgünleri sebze olarak tüketilir. Kök ve gövdeleri çiğ olarak soyulduktan sonra yenir. Tohumlarından vücuttaki şişkinliklerin tedavisinde yararlanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik 1991). Tohumlarının dekoksasyonu soğuk algınlığı ve nezlede kullanılır (Tabata vd 1994). Tohumları toplanıp dövülür, kaynatılıp karaciğer rahatsızlıkları için içilir (Vural vd 1997). Genç sürgünleri ilkbaharda toplanarak sebze olarak tüketilmektedir. Meyveleri kavrulup dövülerek kahve olarak kullanılır. Toprak üstü kısımları hayvanlara yem olarak verilir (Baytop 1999b). Tamamı hayvanlara yedirilir. Kökünden sakız, tohumlarından kahve hazırlanır (Koçak 1999). Yakacak olarak kullanılır (Özgökçe 1999). Kökü gıda olarak tüketilir (Ertuğ 2000). Bitki süs ve kışlık yiyecek olarak kullanılır. İlkbaharda tam yapraklanmadan kökü çıkartılıp salamurası yapılarak peynire katılır ve turşu olarak kullanılır. Tohumları kurutulup öğütülür ve Van yöresinde “Kenger Kahvesi” adıyla anılır. Kenger sürgünlerini çıkarmakta kullanılan demire “Kengerhan” denir. Özsuyundan sakız yapılır, bu sakız diş sağlığına iyi gelir. Taze sürgünleri sebze olarak kullanılır. Kök ve gövdeleri genç iken çiğ olarak, kabukları soyulduktan sonra yenir. İştahı açar, yemeği hazmettirir, mideyi kuvvetlendirir. Tohumlarından vücuttaki şişkinliklerin tedavisinde yararlanır. Zehirlerin zararını yok eder. Sıtmaya iyi gelir. Şehveti artırır. Sarılığa, safra kesesi taşlarının düşmesine faydalı olur (Öztürk vd 2000). Bitki yaprak vermeye başladığında kökler topraktan çıkarılır ve haşlandıktan veya doğrudan una bulandıktan sonra kızartılarak yenir (Keskin ve Alpınar 2002). İlkbaharda genç toprak üstü kısımları soyularak yenir. Gövde kısmı iyice olgunlaştıktan sonra üstten bıçakla kesilerek süte benzer bir sıvının akması sağlanır. Bu sıvı ayrı bir kaba alınarak güneşte katılaştırılır ve sakız elde edilir. İlkbaharda toprak içindeki genç sürgünler toplanarak yumurta ile birlikte yağda kavrularak yemeği yapılır. Turşusu tutularak kışa saklanır. Çorbası yapılır. Pilav yemeklerine katılır. Olgunlaşmış meyveleri kurutulduktan sonra iyice dövülür ve elenir. Geriye kalan kısmı havanda iyice dövüldükten sonra kahve yerine kullanılır. Toprak üstü kısımları iyi kurutulduktan sonra saman haline getirilip hayvanlara yem olarak verilir (Behçet ve Arık 2013). Yaprakları gıda amaçlı kullanılmaktadır (Ertuğ 2004b). Gövdenin kesilmesi ile çıkan sütten sakız

elde edilir. Kahve olarak “ vitiligo” hastalığının tedavisi için kullanılır. Yakacak olarak kullanılmaktadır (Özgökçe ve Özçelik 2003). Bitkiden hazırlanan dekoksiyon, haricen egzama tedavisinde kullanılır (Tuzlacı 2006). Kökü takip eden on santimetrelilik gövde kısmı soyularak yemek yapılır. Ayrıca sakızı yapılır. Kökü güneşte bekletilir saatte bir budama yapılır. Kökünden çıkan süt sakıza dönüşür. Kuruduktan sonra yakacak olarak kullanılır (Korkut 2006).Genç gövdeleri soyularak yenir. Genç gövdeleri soyularak temizlendikten sonra yağda yumurta ile kızartılarak sabah, öğle ve akşam öğünlerinde yenir. Kökünden akan süt güneşte bekletilerek sakız elde edilir. İlkbahar aylarında Cizre'nin çevre köylerinde köylüler tarafından genç sürgünleri toplanıp, Cizre pazarına getirilerek sattıklarını gözlemledik. Ayrıca Cizre pazarında kadınlar tarafından atılan peynir lorunda bitkinin doğranarak katıldığını gözlemledik. Gövde kısmı temizlendikten sonra turşuya katılarak yenir. Genç toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Gencay 2007). Kenger sakızı diş etlerini kuvvetlendirici ve iştah açıcı olarak çiğnenmektedir. Bitkinin genç gövdeleri toplanarak pazarlarda satılır. Çiğ ve-ya pişirilerek tüketilir. Kengerin köklerinden elde edilen sakızın çiğnendikçe acı suyu ile mide sancılarının kesildiği söylenmektedir. Ayrıca kenger sakızından bir miktar yenilmesi ishali kesmektedir (Çakılcıoğlu vd 2007). Yüz felci ve bağırsak yaralarında bitkiden elde edilen sakız çiğnenir (Çömlekçioğlu ve Karaman 2008). Taze bitkinin gövde ve dikenli kısmı dövülür ve elde edilen özsuyu boyun şişkinliği görülen yere uygulanır (Sarper vd 2009). Diş etlerini kuvvetlendirici, iştah açıcı olarak kullanılır (Yapıcı vd 2009). Kökleri taze iken toplanıp dışı soyularak çiğ tüketildiği gibi yağda pişirilerek veya bulgur ilave edilip pilavı yapılarak yenmektedir. Kuruyunca toplanan meyveler dövülüp kavrulduktan sonra kahve gibi pişirilerek içilmekte ve tiken gavesi, kengergavesi olarak adlandırılmaktadır. Gövdesi kırılınca akan beyaz madde toplanıp sıcak su içinde yumuşatılıp sakız gibi çiğnenmektedir (Metin 2009). Şeker hastalığında kökleri kaynatılarak içilir (Çakılcıoğlu vd 2010). Soyulan kök ve gövde haşlanarak sindirim kolaylaştırıcı olarak yenir. Ayrıca gıda olarak tüketilir (Polat vd 2012).

23- *Inula helenium* L. subsp. *turcoracemosa* Grierson (Tituna beci)

Euxin element

Lokalitesi: Cilligöl köyü doğu tarafı, Su kenarı, 39° 10' 050" N, 41° 55' 071' E, 1813 m, 25.05.2014, MN87.

Literatürdeki diğer adları: Andız otu

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Gövde

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Mide kanserinde bitkinin genç gövdeleri soyularak bir hafta boyunca sabahları aç karınla yenir. Bir ay sonra aynı şekilde yenerek tekrarlanır. Sabrinaz NADİROĞLU, Cilligöl Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

24- *I. montbretiana* DC. (Gihaye basure)

Lokalitesi: Kargapazarı köyü, Çayırılık, 39° 18' 355" N, 41° 06' 123" E, 1830 m, 03.07.2014, MN84.

Literatürdeki diğer adları: Kök çayı, Şalba

Toplanma dönemleri: Eylül

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılarak (bu işlem için bir litre suda 4- 5 bitki kaynatılır) bir ay boyunca aç karınla her gün bir bardak suyu basur (hemoroid) hastalığının tedavisi için içilir. Hatun İNCE, Kargapazarı, Köyü, 44

Literatürde bilinen kullanımı: Hayvan yaralanmalarında kullanılır. Toplanan şalbalar temizlenir ve gölge bir yerde kurutulur. Özellikle köpekler yaralandığında kurutulan şalbalar bir tencere içerisinde kaynatılarak, bu kaynayan su süzülükten sonra yara üzerine dökülür (Keskin 2011).

25- *Matricaria chamomilla* L. var. *chamomilla* (Papatya, Beybun)

Lokalitesi: Yiğitler köyü, Çayırılık, 39° 10' 596" N, 40° 47' 134" E, 1820 m, 21.06.2014, MN26.

Literatürdeki diğer adları: Alman papatyası

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Dekoksasyon ile bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan sıvı; böbrek ağrılarını kesmek ve idrar söktürücü olarak kullanılır. Bunun için yarım litre su ve iki bitkiye ait çiçek ve yapraklar kullanılır. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35.

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprak ve çiçekleri kaynatılarak elde edilen sıvı ile yapılan gargaranın oral enfeksiyonlara iyi geldiğine inanılmaktadır. (Atasü vd 1993).

26- *Scorzonera incisa* DC. (Nane miyê)

Lokalitesi: Kalencik eski köy, Step, 39° 09' 115" N, 40° 55' 101" E, 1965 m, 19.08.2015, MN67.

Literatürdeki diğer adları: Kanık

Toplanma dönemleri: Ağustos, Eylül

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Baş ağrısını dindirmek için genç sürgün yaprakları çiğ olarak yenir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

27- *S. latifolia* (Fisch. & C.A. Mey.) DC. (Kanıke benişt)

Lokalitesi: Cilligöl- Kalencik arası, Step, 39° 09' 437" N, 40° 54' 277" E, 1755 m, 19.08.2015, MN68.

Literatürdeki diğer adları: Beniştikok, Gurutik, Dağ sakızı

Toplanma dönemleri: Eylül

Kullanılan kısım: Kök salgısı

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

a- Topraktan sökülen bitki kökünden oluşan yaradan (veya çizilerek) alınan salgı

kuruduktan sonra, ağızda oluşan yaraları tedavi etmek için sakız olarak çiğnenir.
Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

- b- Bitki köklerinden elde edilen salgı sakız olarak çiğnenir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Ağrı dindirici, kısırılığa karşı ve dahilen kurt düşürücü olarak kullanılır (Evren 1991). Yaprakları tütün yerine kullanılır, çiçeklenmeden önce köklerinden elde edilen sakızı kısırılığa karşı kullanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik 1991). Yakı sakızı, köklerinden elde edilen sakızın kuruması ile oluşan bir sakızdır. Bu sakız haricen yakı halinde ağrı dindirici ve kısırılığa karşı, dahilen ise kurt düşürücü olarak kullanılır (Yıldırım 1991) Haricen yakı halinde ağrı dindirici ve kısırılığa karşı, dahilen ise kurt düşürücü olarak kullanılmaktadır (Baytop 1999). Köklerinden elde edilen sütün kurutulması sonucu meydana gelen sakız bağırsak parazitlerine karşı sabah aç karnına çiğnenilir ve aynı zaman da şehir merkezlerinde pazarlanır. Bitkini kökü kesildikten sonra elde edilen süt tereyağı ile karıştırılır, yanıklara vurulur (Behçet ve Arık 2013). Kısırılığa ve hayvanlarda ki sarılığa karşı kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2003).

28- *Senecio vernalis* Waldst & Kit. (Gihazer, Sarı papatya)

Lokalitesi: Karabalçık köyü, Çayırılık, 39° 11' 129" N, 40° 53' 421" E, 1610 m, 13.06.2015, MN48.

Literatürdeki diğer adları: Gulilkazer, Kanaryaotu

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Grip ve halsizlik durumunda bir avuç çiğ veya kurutulmuş çiçek 2-3 bardak su ile demlenir ve bir hafta boyunca tok karınla bir su bardağı içilir. Nurten ATAÇ, Karabalçık Köyü, 45

Literatürde bilinen kullanımı: Çiçeklerinden sarı renk boya elde edilir. Yeşil renk elde etmek için çiçeklerle birlikte yapraklar da kaynatılır. Boyamanın sonuna doğru banyoya bir miktar saçıkıbrıs çözeltisi eklemek rengin yeşile dönmesini sağlar (Eyüpoğlu vd 1983). Toprak üstü kısımları derideki iltihaplanmayı gidermek için kullanılır (Pieroni vd

2005). Çiçek kısımları göz rahatsızlıklarına karşı çiğ olarak yenilir. Ayrıca toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Gençay 2007).

29- *Tragopogon dubius* Scop. (Sıping, Marşing)

Lokalitesi: Göynük eski köy yolu, Çayırılık, 39° 08' 175" N, 40° 53' 174" E, 1820 m, 26.05.2014, MN43.

Literatürdeki diğer adları: Yemlik, At yemliği

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Bitkinin toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bitkinin genç taze toprak üstü kısımları mide ağrılarına karşı sabahları aç karına bir tutam yenir. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 53; Bayram BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35
- b- Bitkinin genç taze toprak üstü kısımları kanser hastalıklarında çiğ olarak yenir. Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 50; Fethi KORKMAZ, Göynük köyü, 49
- c- Bitkinin genç taze toprak üstü kısımları baş ağrısında çiğ olarak yenir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55
- d- Bağırsak ağrılarında bitkinin genç taze toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir. Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38
- e- Deride oluşan kaşıntı veya yaralanmalarda, bitki ezilerek çıkan salgı sürülür ve sarılır. Emine BOZAN, Yukarı Yağmurlu köyü, 41
- f- Baş ve mide ağrılarında, bitkinin genç taze toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir. Sabriye ÇELİK, Karlıova, Seyrantepe mahallesi, 60
- g- İltihabi hastalıklarda bitkinin genç taze toprak üstü kısımları çiğ olarak yada haşlanarak yenir. Turan TALAN, Serpmekaya Köyü, Bedran Mezrası, 62
- h- Mide ağrılarında bitkinin genç taze toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir.
- i- Emziren kadınlarda süt artırmak için bitkinin genç taze toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir. Mehmet ÇİFTÇİ, Yukarı Yağmurlu köyü, 55
- j- Bitkinin genç taze toprak üstü kısımları, hem kabızlığa karşı hem de bağırsak kurtlarını vücuttan atmak için çiğ olarak yenir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- k- Bitkinin genç taze toprak üstü kısımları kanser hastalıklarına karşı çiğ olarak

yenir. Hanifi DEMİREL, Soğukpınar Köyü, 55

- l- Bitkinin genç taze toprak üstü kısımları iltihabi hastalıklara karşı çiğ olarak yenir. Hacer ARAÇ, Aşağı Çır Köyü, 45
- m- Mide ağrılarında çiğ olarak yenir. Nurşen Özen, Yorgançayır Köyü, 32
- n- Bitkinin genç taze toprak üstü kısımları mide kanseri hastalığında sabahları aç karınla çiğ olarak 6-7 tane yenir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Taze yaprakları çiğ olarak veya pişirilerek yenir (Tekin 2011).

30- *Tripleurospermum disciforme* C.A. Mey. (Papatya, Beybun)

Lokalitesi: Boncukgöze köyü, Karlıova yolu üzeri, Step, 39° 13' 591" N, 40° 58' 487" E, 1762 m, 10.08.2015, MN73.

Literatürdeki diğer adları: Kel beybunik

Toplanma dönemleri: Ağustos

Kullanılan kısım: Çiçek ve yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin 3-4 tane yaprağı veya çiçekli dalı bir bardak su ile kaynatılarak yaraların çabuk iyileşmesi için içilir. Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze Köyü, 38

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

31- *T. transcaucasicum* (Manden) Pobed (Papatya, Beybun)

Lokalitesi: Yukarı yağmurlu köyü, Karlıca yolu üzeri, Çayırılık, 39° 12' 065" N, 40° 46' 249" E, 1980 m, 06.06.2015, MN40/MN60.

Literatürdeki diğer adları: Yayla gödesi

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak ve çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bir avuç yaprak ve kapitulum (çiçekleri bulunduran yapı) iki bardak suda kaynatılıp baş ağrısı olduğu zaman hazırlanan bu karışımdan bir bardak içilir.

Emine BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 41

- b- Bir avuç yaprak ve kapitulum kaynatılıp hazırlanan sıvıdan her gün yarım bardak içildiğinde baş ağrısı, şeker hastalığına iyi gelir. Ayrıca bu karışım derideki lekelerle sürülürse bu lekeleri giderir. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 53
- c- Diş ağrısına karşı çiçekleri çiğ olarak çiğnenir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- d- Bir avuç yaprak ve kapitulum kaynatılıp hazırlanan sıvıdan bir hafta boyunca her gün tok karınla bir su bardağı içildiğinde deride oluşan sivilceler iyileşir. Mehmet ÇİFTÇİ, Yukarı Yağmurlu Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: İnfüzyon şeklinde hazırlanan drog astım hastalığı için kullanılmaktadır. Ayrıca üst solunum yolu enfeksiyonları, kadın hastalıkları için de tüketilmektedir (Tetik 2011). Çayı demlenir. Gribal enfeksiyonlarda kullanılır, bronşit tedavisinde, balgam sökücü, sinüzite faydalı, beyni geliştirir. Cilt rahatsızlığı, göze faydalı, uykusuzluk, ödem atıcı, sancı keser, rahatlatıcıdır yorgunluğu alır. İltihap kurutucu, iltihap dağıtır, antibiyotik çayı sabah akşam içilir. Sindirim sistemine ve böbreklere iyi gelir, baş ağrısı, mide rahatsızlığı, iç hastalığı, kalbe, nefes darlığına faydalıdır. Ses kısıklığı ve sinirleri yatıştırmak için, mide rahatsızlıkları için kullanılır. Suyu çıkarılır Yüze sürülür, cildi besler, nemlendirir, suyu saçın rengini açar, suyuyla saçları yıkayınca gürleştirir, canlandırır. Çocuklar taç yapar. Arılar nektar alır (Karakurt 2014). Toprak üstü kısımları infüzyon olarak astımda kullanılır (Melikoğlu vd 2015). Çayı demlenerek içilir, mide rahatsızlıklarına iyi gelir. Suyu ılık iken saça sürülür veya şampuna karıştırılırsa saç rengini açar ve kepeğe karşı etkilidir. Bayanlar baharda toplar, kurumadan taç yapar ve saçlarına takar (Furkan 2016).

32- *T. oreades* (Boiss.) Rech.f. subsp. *oreades* (Papatya, Beybun)

Lokalitesi: Yukarı Yağmurlu köyü, Çayırılık, 39° 12' 065" N, 40° 46' 249" E, 1980 m, 21.06.2015, MN21.

Literatürdeki diğer adları: Hoş hoş

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak ve çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bir avuç kapitulum (çiçek durumu) 3-4 bardak su ile kaynatılır soğuyunca süzülür ve baş ağrısı olduğu zaman bu sudan bir bardak içilir. Emine BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 41
- b- Yaprak ve kapitulum (çiçek durumu) su ile kaynatılarak her gün yarım bardak suyu içildiğinde baş ağrısı, şeker hastalığına iyi gelir. Ayrıca derideki lekeleri giderir. Hazırlamak için bir su bardağı su ve 6-7 bitki kullanılır. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 53
- c- Diş ağrısında çiçekleri çiğ olarak çiğnenir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- d- Deride oluşan sivilceler için kaynatılıp bir hafta boyunca her gün bir su bardağı suyu içilir. Mehmet ÇİFTÇİ, Yukarı Yağmurlu Köyü, 55
- e- Suda kaynatılıp suyu süzildükten sonra bu su ile ayak nasırları yıkanarak tedavi edilir. Selahattin DEMİRCİ, Devecik Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

33- *Turanecio eriospermus* (DC.) Hamzaoglu (Melle)

Syn: *Senecio eriospermus* DC. var. *eriospermus*

Lokalitesi: Cilligöl köyü doğu tarafı, Step, 39° 09' 491" N, 40° 55' 427" E, 1915 m, 13.06.2015, MN80.

Literatürdeki diğer adları: Acı papatya, Boz taranotu

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Emziren kadınlarda süt arttırmak için bitkinin yaprakları haşlanarak süzülür ve yoğurtla birlikte yenir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon dahilen bronşit tedavisinde kullanılır (Doğan 2014).

34- *Tussilago farfara* L. (Kelsım, Pelli kesım)

Lokalitesi: Sudurağı köyü güney tarafı, Su kenarı, 39° 07' 028" N, 40° 50' 507" E, 1600 m, 10.10.2015, MN54.

Literatürdeki diğer adları: Öksürük otu, Pamuklu otu, Akkız, Ayıkulağı, Bandırmayaprağı, Dere kabalağı, Devetabanı, Farfara otu, Hindiba, Kabalak, Kabaldak, Kersim, Kına çiçeği, Kına otu, Kırkpınar otu, Kovalak, Kusut, Öksürük otu, Pamuklu otu, Sulandık otu, Şalba, Zılgıt

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

- a- Kaynatılan taze yapraklar yoğrulan bulgura sarılarak (sarma yemeği), sarmısaklı yoğurt ile yenir. Fethi KORKMAZ, Göynük köyü, 49
- b- Haşlanmış bulgur ile yapılan köftelere sarılır. Sarmısaklı yoğurt ile yenilir. Hasan GENÇ, Sudurağı Köyü, 52
- c- Kıyma ve pirinç ile yapılan sarmaları sarmak için kullanılır. Hüsameddin CELALETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47

Literatürde bilinen kullanımı: Astım tedavisinde, bronşit tedavisinde, balgam söktürücü olarak, öksürük kesici olarak kullanılır (Arslan 2005). Gaz sancısına, göz iltihaplanmasına karşı, yanlış kaynamış kemik kısmının birbirinden ayrılmasını kolaylaştırmada kullanılır. (Yeşilada vd 1999). Balgam sökücü ve öksürük giderici olarak kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2010). Yapraklarından hazırlanan infüzyon dahilen nefes darlığının tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon dahilen bronşit tedavisinde kullanılır (Doğan 2014).

35- *Xeranthemum annuum* L. (Gezike vılvılnk)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Çayırılık, 39° 10' 100" N, 40° 55' 379" E, 1840 m, 14.07.2014, MN104.

Literatürdeki diğer adları: Sıvnik, Tarak çiçeği, Dağ karanfili, Sirtık, Maknese zarke, Mor çiçek, Kağıt çiçeği, Avlek, Süpürge otu, Gezi

Toplanma dönemleri: Ekim

Kullanılan kısım: Toprak üstü

Kullanım amacı: Süpürge

Kullanım şekli:

Bitki süpürge yapımında kullanılır. Kendi Gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Toprak üstü kısımlarından süpürge yapılmaktadır (Öztürk ve Özgökçe 1991). Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılmaktadır (Ertuğ 2000). Bitki belirli bir uzunluğa ulaşınca kökleriyle birlikte sökülür. Kök uçları ve dal uçları aynı hizada olacak şekilde kesilip bağlanır. Süpürge olarak kullanılır (Behçet ve Arık 2013). Çocuklar kafalarına takıp oyun oynarlar (Korkut 2006). Çocuklar meyvelerini armut yapraklarına geçirip toka yaparlar (Yeşil 2007). Çocuklar kafalarına takıp oyun oynarlar (Akan vd 2008). Toprak üstü kısımları kesilerek demet şeklinde bağlanıp ev süpürgesi olarak kullanılır (Akgül 2008). Gövdesi süpürge olarak kullanılır (Yapıcı vd 2009). Çiçekleri dekoratif olarak kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Yapraklar tütün çubuğuna karıştırılır ve diş ağrıları tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve Doğan 2010).

6. BORAGINACEAE

36- *Anchusa azurea* Mill. var. *azurea* (Guriz, Gerzun)

Lokalitesi: Karlıca köyü, Çayrılık, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 25.05.2014, MN44.

Literatürdeki diğer adları: Sığırdili, Tort, Guriz, Dağ darısı, Dindingana, Hımhım, Ivveyne, Ballık, pancar, Guriz, Çoban çedenesi, Mıjmişjoka şin

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

- a- Suda haşlanıp süzöldükten sonra yağ, yumurta ve sarımsakla kavrulur ve yenir.
Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70
- b- Pazarda taze sürgünleri satılır. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Haricen yara iyileştirici olarak bilinir ve bazı yemeklere baharat olarak katılır (Öztürk ve Özçelik 1991). Bitkinin tohumları yenir (Ertuğ 1998). Çiçeklerinden arılar bal yapımından faydalanır (Ertuğ 2000). Taze kısımları sebze olarak kullanılır. Gıda olarak kullanılır (Şimşek vd 2002). Kökün kabuğu buğday ile birlikte öğütölür, iltihaplı yaralara sürölür. Aynı şekilde hazırlanarak sünnet olmuş çocuklarda yaraya bırakılır. Yılan ısırması, yabani bir hayvanın neden olduğu zehirlenme veya

Yiyilen yabani bir bitkiden dolayı zehirlenme olursa yapraklar yaş iken yenir veya kaynatılıp suyu içilir veya kurutulduktan sonra kaynatılıp suyu içilir. İlbahrada açılan çiçekleri sökülerek içindeki tatlı sıvı emilerek yenir. Yeşil yaprakları yumurta ile birlikte veya sarımsaklı yoğurt ile birlikte pişirilerek yemeği yapılır. Geniş ve yeşil yapraklarına *Asteraceae* familyasından *Chardiana orientalis*'in kuru haldeki meyvesi takılarak saç için toka yapılır (Behçet ve Arık 2013). Bitki suda kaynatılarak ipliklerin maviye boyanması sağlanır (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Hayvanlar tarafından yenmektedir. Çiçekleri tatlı olur. Çocuklar tarafından çiçekleri emilmektedir (Korkut 2006). Yaprak ve çiçekli dallarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı idrar arttırıcı olarak kullanılır (Öztürk 2006). Bu bitkinin kökleri ezilip lapa yapılarak yaralara sarılıyor ve yara iyileştirici olarak kullanılıyor (Mart 2006). Yaprak ve çiçekli dalları terletici, idrar arttırıcı ve ülser tedavi edici olarak dekoksasyon veya İnfüzyon halinde kullanılmaktadır (Çakılcıoğlu vd 2007). Tedavi amacıyla mide ve romatizmal hastalıklara karşı kullanılır. Mide hastalıklarına karşı bitkinin taze yaprakları doğranır ve hafifçe pişirilerek bir miktar yenir. Romatizmal hastalıklara karşı ise bir miktar taze yaprak ezilerek merhem (lapa- kıvamına getirilir ve rahatsızlık veren bölgeye sürülür. Gıda olarak da, bitki ince ince doğranır, kaynatıldıktan sonra el ile sıkılmak suretiyle suyu süzülür. Tavada içerisinde bir miktar salça, soğan veya yumurta ile kavruarak yemeği yapılır (Balos 2007). Hayvanlar tarafından yenmektedir. Çiçekleri tatlı olur. Çocuklar tarafından çiçekleri emilmektedir (Akan vd 2008). Arılar bal yapımı için bitkinin polenlerinden yararlanır (Karaca 2008). Bitki kökten sökülerek tahta ile dövülür, topraktan (mendel adındaki) kalıbın içine dökülür üstüne bir ağır yük konularak 3 gün beklenir, daha sonra da bir süre güneşte bırakılır ve hazır hale gelir. Bunun ile üzüm, yaprak, vb küçük malzemeler taşınırdı. Bu günlerde yapılmamaktadır, yerini plastik malzemeler almıştır. Kök ezilerek çibanların içindeki iltihabı temizlemek için kullanılır. Toprak üstü kısımları kaynatılarak içilir, kanser tedavisinde kullanılır (Akgül 2008). Tüm bitki terletici, idrar arttırıcı ve temizleyicidir. Köklerinden kırmızı boya elde edilir. Yaprak ve çiçeklerinin kaynatılmasından elde edilen su egzema tedavisinde kullanılır (Deniz 2008).

37- *Cerinth minor* subsp. *auriculata* (Ten.) Domac (Sisik)

Lokalitesi: Karlıca köyü, Çayırılık, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 10.05.2015, MN126.

Literatürdeki diğer adları: Akrepkuyruğu, Brejka şıvanan, Cücegözü, Çobankavurgası,

Eşek kırşarığı, Cüce gözü, Hışhış

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

Suda haşlanan taze toprak üstü genç sürgünler, süzildükten sonra yağ ve yumurta ile kavru olarak yenir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Romatizma tedavisinde kullanılır (Han 2012). Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen karın ağrısının giderilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen kabızlığa karşı kullanılır. Genç (körpe) bitkinin yaprakları pişirilerek yemek yapılır (Doğan 2014). Yapraklar pişirilerek yenir (Aksakal ve Kaya 2008).

7. BRASSICACEAE

38- *Aethionema grandiflorum* Boiss. & Hohen. (Gihaye bürina)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 10' 100" N, 40° 55' 379" E, 1840 m, 10.05.2015, MN78.

Literatürdeki diğer adları: Koca kayagülü

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Çiçekleri ezilerek yüzde çıkan sivilcelere sürülür. Afıtap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Literatürde kullanımına rastlanmadı.

39- *Bunias orientalis* L. (Dıvrıka beci)

Lokalitesi: Yukarı yağmurlu köyü, tarla, step, 39° 12' 065" N, 40° 46' 249" E, 1980 m, 25.05.2014, MN55.

Literatürdeki diğer adları: Tahliş, Çırşalgamı

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Gövde

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Taze gövde soyularak mide ağrısını dindirmek için çiğ yenir. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 53
- b- Mide kanseri hastalığında bir hafta boyunca taze gövdesi soyularak sabahları aç karınla yenilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Etli genç gövdeleri soyulup iştah açıcı olarak çiğ yenir (Altan vd 1999). Bitkinin genç olan gövde kısmı bahar aylarında soyulup yenmektedir (Mükemre vd 2016).

40- *Cardamine uliginosa* M. Bieb. (Kıji, Kıçı)

Lokalitesi: Devecik köyü şelale bölgesi, su kenarı, 39° 09' 288" N, 40° 50' 273" E, 1588 m, 01.05.2014, MN2.

Literatürdeki diğer adları: Su kerdimesi, Püz, Su Teresi, Tere, Acı Gııcı, Munzur otu

Toplanma dönemleri: Mart, Nisan, Mayıs ayları

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bitkinin toprak üstü kısımları şeker ve yüksek tansiyon hastalığında çiğ olarak yenir. Hüsamettin CELALETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47
- b- Toprak üstü kısmı salatada doğranarak yenir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55
- c- Doğranarak salatada kullanılır. Remzi AYAN, Devecik Köyü, 47
- d- Bitkinin taze toprak üstü kısımları şeker hastalığına karşı çiğ olarak yenir. Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70
- e- Mide ve migren ağrılarında Bitkinin taze toprak üstü sürgünleri çiğ olarak yenir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- f- Bitkinin taze toprak üstü sürgünleri kanser hastalıklarında bitki çiğ olarak yenir. Sabrinaz NADİROĞLU, Cilligöl Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Yapraklar sebze olarak tüketilir (Ertuğ 2003). Bitkiden hazırlanan infüzyon, dahilen, böbrek taşının düşürülmesinde kullanılır (Doğan 2008). Yaprakları tere gibi çiğ olarak tüketilir (Alpaslan 2012).

8. CAMPANULACEAE

41- *Legousia pentagonia* L. (Anığ)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Step, 39° 10' 100" N, 40° 55' 379" E, 1840 m, 22.06.2014, MN62.

Literatürdeki diğer adları: Çan çiçeği, Kadın aynası

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin toprak üstü kısımları kurutularak kışın soğuk algınlığında çay ile birlikte demlenerek içilir. Bir demlik çay için 2-3 bitki kullanılır. Fazla kullanımı mide rahatsızlıklarına neden olur. Afıtap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Çiçekli dalları *Campanula saxonorum* bitkisinin çiçekli dalları ile birlikte kız çocukları saç tokası yerine süs maksadı ile kullanır (Doğan 2014).

9. CHENOPODIACEAE

42- *Beta lomatomogona* Fisch. & C.A. Mey. (Silk, Silka beci, Silkık)

Lokalitesi: Göynük köyü, Çayırılık, 39° 08' 245" N, 40° 53' 032" E, 1805 m, 25.05.2014, MN59.

Literatürdeki diğer adları: Kızılca, Dağ pancarı

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

- a- Toprak üstü genç sürgünler suda haşlandıktan sonra süzülerek yağda kavrulup yenir. Hüsameddin CELAETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47

- b- Bilhassa büyük-geniş olan taban yaprakları sarma yapmada kullanılır. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu Köyü, 53
- c- Yapraklar suda haşlanıp süzülür ve sarmısaklı yoğurt ile yenir. Rami BÜTÜN, Soğukpınar Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Yapraklar pişirilerek yenir (Aksakal ve Kaya 2008).

43- *B. trigyna* Waldst. & Kit. (Sılk)

Lokalitesi: Karlıca köyü, çayırılık, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 09.05.2015, MN131.

Literatürdeki diğer adları: Kır pazısı, Kızılca, Kızılacak, Pazı pancarı, Tarla pancarı, Yağlı mancar, Yağlı pancar

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli

Toprak üstü kısımlar suda haşlanıp süzildükten sonra yağ, yumurta ve sarmısakla kavru olarak yenir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin yaprakları iyice yıkanır çiğ olarak veya sulu yemeği, kavurması yapılarak yenilir (Karataş 2007).

44- *Chenopodium album* L. subsp. *album* var. *album* (Kalğatun)

Lokalitesi: Cilligöl köyü içi, bostan, sebze ekili yerler, 39° 10' 232" N, 40° 55' 041" E, 1805 m, 10.08.2015, MN98.

Literatürdeki diğer adları: Ak sirken, Cimel, Ekşigüne, Evlida otu, Güllü otu, Köpürgen otu, Küllü mancar, Kürdüm otu, Salmanca, Sılmık, Silken, Sirke mancarı, Sirken, Tavuk otu, Unluca, Votana, Sılmık, Kuş Ekmeği

Toplanma dönemleri: Mayıs- Eylül

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

Genç sürgünleri kaynatılarak yağda kavrulur, yumurta, sarmısak veya yoğurtla yenir. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Bir tencereye kuru soğan küp şeklinde doğranır, sıvı yağ ile hafif pembeleşene kadar kavrulur ve bir miktar salça eklenir. Kıyılarak hazırlanmış bitki yaprakları da tencereye aktarılır ve iyice kavrulur, isteğe göre 2-4 yumurta kırıldıktan sonra yemek olarak tüketilir, bir tencereye kuru soğan küp şeklinde doğranır, sıvı yağ ile hafif pembeleşene kadar kavrulur ve bir miktar salça veya rendelenmiş domates ilave edilir. Kıyılarak hazırlanmış bitki yaprakları da tencereye aktarılır ve iyice kavrulur, isteğe göre 2-4 yumurta kırıldıktan sonra yemek olarak tüketilir Daha sonra bir miktar su ve pirinç ilave edilerek kısık ateşte pişirilir. Sade ya da sarımsaklı yoğurt ile birlikte tüketilir. (Yücel vd 2010) Soğuk algınlığı ve grip tedavisinde, idrar yolları hastalıklarının giderilmesinde, hazım kolaylaştırıcı olarak kullanılır (Polat vd 2013). Kadınlarda kısırlık tedavisinde Haşlanan taze dal ve yapraklar yağda kavrulmuş soğan içerisine konup kısa bir süre kavrulduktan sonra üzerine tuz ve kırmızıbiber ilave edilerek yoğurtla yenmektedir (Tekin, 2011). Van, Hakkari ve Bitlis çevrelerinde bölge sakinleri çiçek açmadan önceki dönemde toprak üstü taze kısımların toplayıp çeşitli yemeklerini yapıp yerler. Bu yemekleri yiyip güneş ışığında uzun süre kalanlarda fototoksi oluşur (Çalka vd 2005, Ozkol vd 2012). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon dahilen hemoroid tedavisinde kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon dahilen kabızlığa karşı kullanılır. Genç (körpe) bitkinin toprak üstü kısımlarından haşlandıktan sonra gözleme (Yerel adı: Patila) yapılır (Doğan 2014).

45- *C. foliosum* (Moench.) Asch. (Tuye kera)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 10' 100" N, 40° 55' 379" E, 1840 m, 13.07.2015, MN83.

Literatürdeki diğer adları: Yabani Çilek, Dağ Çileği, Akkazayağı, Sirken, Akpazı, Kuş üzümü, Cülek, İt üzümü, Kedi üzümü, Köpek üzümü, Kuş üzümü, Mağalok, Tırıye cucıkan, Yayla pancarı, Yayla üzümü

Toplanma dönemleri: Eylül

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

Meyve olarak yenir. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin Toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Vural 2008). Meyvesi çiğ olarak tüketilmektedir (Aksakal ve Kaya 2008). Meyvelerinden marmelat yapılmakta ve meyvesi çiğ olarak tüketilmektedir (Alpaslan 2012). Nefes darlığına karşı yenir. (Özgen vd 2012). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dahilen ishale karşı kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon dahilen gıda zehirlenmelerinde kusturucu olarak. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon dahilen iltihaplı böbrek hastalıkları tedavisinde kullanılır (Doğan 2014).

10. CUCURBITACEAE

46- *Cucurbita maxima* Duchesne (Kundur, Kabak)

Lokalitesi: Yukarı yağmurlu köyü, tarla- bahçe, 39° 12' 065" N, 40° 46' 249" E, 1980 m, 22.06.2016, MN120.

Literatürdeki diğer adları: Balkabağı, Helvacı kabağı

Toplanma dönemleri: Haziran, Eylül

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Baş ağrılarını iyileştirmek ve saçta oluşan kepeği gidermek için meyve ezilerek kafa derisine sürülür. Sabriye BİK, Yukarı Yağmurlu Köyü, 45

Literatürde bilinen kullanımı: Tatlısı yapılır. Bükmenin içine katılır. (Deniz vd 2010).

11. CUPRESSACEAE

47- *Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus* (Çekem)

Lokalitesi: Soğukpınar köyü, Ormanlık, 27.08.2015, MN107.

Literatürdeki diğer adları: Ardıç, Mergh, Katran Ardıcı, Ak ardıç, Akar ardıç, Andız, Ardıç dikenli, Bodur ardıç, Cicamuk, Diken ardıcı, Diken ardıç, Diken çalısı, Dikenli

ardıç, Ervist ağacı, Kokar ardıç, Mal ardıcı, Mamılcı, Pıpar ardıcı, Tömek, Yama, Yapılgan ve Kızıl Ardıç

Toplanma dönemleri: Haziran- Eylül

Kullanılan kısım: Kök ve Tohum

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Nefes darlığı tedavisinde 10 kadar tohum bir litre su ile kaynatılarak her gün bir bardak suyu içilir. Bu işlem bir hafta boyunca sürdürülür. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70
- b- Bitkinin kök ve tohumları tansiyon ve şeker hastalığı tedavisi için 10 kadar tohum ve aynı oranda kök bir litre su ile kaynatılarak bir ay boyunca tok karınla bu su içilir. Hanifi DEMİREL, Soğukpınar Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Taze meyvesi, mide yanmasını, reflü hastalığının tedavisinde, nefes darlığını gidermek için 1–2 adet yenerek kullanılır (Çimen 2009). Kozalakları (halk arasında “enek” adını alır) suda kaynatılır ve bu su nefes darlığına karşı içilir (Cansaran vd 2007). Taze yaprak ezilip tuzla dıştan boğaza sarılırsa guatr için şifadır. Çok iyi tümör parçalayıcıdır. Bağırsaktaki yara ve iltihabı tedavi eder. Siyatiğe faydalıdır. Suyu ile gargara yapılırsa ağızdaki yaraları tedavi eder (Çimen 2009). Dekoksasyonu romatizmal hastalıkların tedavisi için içilir (Çakılcıoğlu vd 2010). Dekoksasyonu *urtica* sp. ile birlikte romatizma ve kabızlığa iyi gelir (Güneş ve Özhatay 2011). Eskiden odunu yakacak olarak kullanılırdı (Alpaslan 2012). Katranı haricen çiban tedavisinde kullanılır. Katranı haricen yara tedavisinde kullanılır. Katranı haricen cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Kozalakları dahilen (hap gibi yutularak) öksürüğe karşı kullanılır. Kozalakları ağızda çiğnenerek ağız yaralarının ve uçuk tedavisinde kullanılır. Gövdeleri ve dalları yakacak olarak kullanılır. Taze, genç kozalakları yenir (Doğan 2014).

12. DIPSACACEAE

48- *Cephalaria procera* Fisch. & Avé-Lall. (Ziwan)

Lokalitesi: Kızılağaç köyü, Çayırılık, 39° 08' 158" N, 40° 46' 402" E, 1725 m, 15.05.2015, MN100.

Literatürdeki diğer adları: Gulinga, Gevrek, Ganteper

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Gövde salgısı

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitki gövdesinin kırılması veya kesilmesi ile bitkiden salgılanan sıvı kanama durdurucu olarak kullanılır. Ayrıca oluşan yaralara yaralara hızlı iyileşme maksadı ile sürülür. Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 50

Literatürde bilinen kullanımı: Gövdesi hayvan yemi olarak kullanılır (Yapıcı vd 2009). Yaraya sürüldüğünde yakıcı özelliğinden dolayı yara iyileştirici etkisi vardır (Alpaslan 2012).

13. EUPHORBIACEAE

49- *Euphorbia cheiradenia* Boiss. & Hohen. (Çavêşk)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 10' 162" N, 40° 54' 536" E, 1785 m, 19.08.2015, MN75.

Literatürdeki diğer adları: Sütleğen, Sütlice, Sülük, Keringan, Huşil , Sütümüşhil, Şirker

Toplanma dönemleri: Mayıs-Ağustos

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Boya

Kullanım şekli:

Bitkinin kökleri halı yapımında kullanılacak yün ipe ile birlikte kaynatılarak kahverengi bir renk oluşumunu sağlar. Kendi Gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Sütleğenle boya yaparken önceden şapla mordanlaşmış yün ya da birlikte- mordanlaşma yöntemi kullanılabilir. Boya yapan kadınların kimisi sütleğenin yalnız çiçeklerini kullanmayı yeğlerler (Eyüpoğlu 1983). Bitki özsuğu ağrı dindirici olarak bilinir, dalak hastalığının ve bazı cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılır, balık tutmak, fare öldürmek vb. işlerde faydalanılır (Özçelik 1987). Sütü kuvvetli müşhil etkiye sahiptir. Bitki özsuğu yaygın şekilde müşhil olarak ve diş çekimlerini kolaylaştırmak amacıyla kullanılmaktadır (Özçelik vd 1990; Baytop 1999). Lateksi mide

rahatsızlıklarında, bulgura emdirilen sütü çocuklara oral yoldan verilerek hemoroid tedavisinde kullanılır (Yeşilada vd 1995). Sütü egzama için kullanılır (Yazıcıoğlu vd 1993). Yakacak olarak kullanılır (Özgökçe 1999). Lateksi siğillerin tedavisinde her gün bir damla damlatılarak kullanılır. Yağmur sularına bir damla damlatılarak berraklaştırmak için kullanılır. Bıçak yaralarındaki kanamayı durdurmak için sütü damlatılır. Akrep sokmasına karşı sütü kullanılır. Sedef hastalığında yaraların üzerine sütü sürülür. Bir fincan biriktirilen süt, patates ve fasulye tarlalarının ilaçlanmasında su ile seyreltilerek kullanılır. Basur memesine sütü damlatılarak tedavi edilir. Arpa unu ile sütü mercimek büyüklüğünde hap yapılarak kurt düşürücü olarak günde bir tane yutulur (Koçak 1999).Gövde sütü akrep sokmalarına karşı kullanılır (Ertuğ 1999b). Yapraklar hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ 2000). İp boyamada kullanılır sarımsı ve siyahımsı bir renk verir (Bağcı, 2000). Kuru toprak üstü kısımları ve yün sülfatla birlikte kaynatılarak kirli bir sarı renk elde edilir (Özgökçe ve Yılmaz 2003). İnsan tedavisinde kullanılır. Hayvan yemi olarak kullanılır. Zehirlenmelere yol açar. Sütü gelmeyen kadınlar 3 Cuma omuzlarına sürerler, sütü gelsin ya da çoğalsın diye (Ertuğ vd 2004). Sütü yara iyileştirici olarak kullanılır. Terme olan yere sürülür (Şimşek vd 2002). Sütü kabız giderici olarak kullanılmaktadır (Özgökçe ve Özçelik 2004). Sütü parazit düşürücü olarak kullanılır (Ezer 2004). Sütü siğilleri yok etmek (Siğil bölgelere sütü sürülür) için kullanılır (Ezer ve Arısan 2006). Tohumlarından boya elde edilir (Guarrera 2006). Sütü, haricen, et benlerinin düşürülüp, yok edilmesinde kullanılır. Bitkinin bir parçası, ağızda çiğnenerek, diş ağrısını gidermek amacıyla kullanılır. Bitkinin sütü haricen egzama tedavisinde kullanılır. Egzamalı bölge önce kabarır, sonra iyileşir. Taze bitkiden elde edilen sütün 1–2 damlası 1 bardak süt içine katılıp dahilen müshil olarak kullanılır. Taze bitkiden elde edilen süt, haricen, siğil tedavisinde kullanılır. Küçük parçalar halinde bölünmüş taze bitkilerden hazırlanan dekoksiyon, haricen, küçük ve büyük baş hayvanların parazitlerine karşı kullanılır (Tuzlacı 2006).

50- *E. iberica* Boiss. (Cavêşk)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Step, 39° 10' 100" N, 40° 55' 379" E, 1840 m, 21.06.2015, MN76.

Literatürdeki diğer adları: Gaşil

Toplanma dönemleri: Haziran- temmuz

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Boya

Kullanım şekli:

Bitkinin kökleri halı yapımında kullanılacak yün ipi ile birlikte kaynatılarak kahverengi bir renk oluşumunu sağlar. Kendi Gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

14. FABACEAE

51- *Astragalus longifolus* Lam. (Guniye şirık)

Lokalitesi: Kızılağaç köyü, Step, 39° 08' 158" N, 40° 46' 402" E, 1725 m, 26.05.2014, MN85.

Literatürdeki diğer adları: Gırguni, Taze geven

Toplanma dönemleri: Tüm yıl

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Kalp hastalıklarında kökleri kaynatılarak suyu içilir. Bunun için 2-3 kök bir bardak suda kaynatılır ve yemekten sonra hergün bir bardak su içilir. Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin kökleri ufak ufak (yaklaşık 3-4 cm) doğradıktan sonra hayvanlara kuvvet verici olarak yedirilir, Şeker ve kalp hastalığı rahatsızlığı durumunda bitkinin kökleri soyulup kaynatıktan sonra suyu içilir, Bitki yakacak olarak kullanılır (Mükemre vd 2015).

52- *A. muschiannus* Kotschy & Boiss ex Boiss. (Gunni)

Syn: *A. kurdicus* Boiss. var *muschianus* (Kotschy & Boiss.) D. F. Chamb.

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Step, 39° 10' 162" N, 40° 54' 536" E, 1785 m, 16.10.2015, MN86.

Literatürdeki diğer adları: Ahır geveni, Geven

Toplanma dönemleri: Tüm yıl

Kullanılan kısım: Tüm bitki, kök

Kullanım amacı: Tedavi, hayvan yemi

Kullanım şekli:

Bitkinin kökleri soyulduktan sonra kaynatılır ve kanser hastalığında günde bir bardak suyu tok karınla içilir. Araziden sökülüp toplanan tüm bitki doğranarak kış mevsiminde hayvan yemi olarak kullanılır. Şabedin BAŞKAN, Cilligöl Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Diyabet hastalığında kullanılır (Hayta vd 2014).

53- *A. chamaephaca* Freyn (Gunêye çêne)

Syn: Astragalus tuna-ekimii Adıgüzel

Lokalitesi: Kalencik köyü, Çayırılık, 39° 09' 383" N, 40° 53 177" E, 1730 m, 21.06.2015, MN4.

Literatürdeki diğer adları: Özgeven

Toplanma dönemleri: Mayıs, haziran

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Kök kısmı soyulduktan sonra ağız yaraları için çiğnenir veya kaynatılarak gargara şeklinde kullanılır. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

54- *Ononis spinosa* L. (Goştberğık)

Lokalitesi: Bedran mezarası, Köyün kuzey tarafı, Çayırılık, 39° 16' 029" N, 41° 01' 539" E, 1800 m, 14.07.2014, MN101.

Literatürdeki diğer adları: Kayışkıran kökü, Semisk, Kekik

Toplanma dönemleri: Nisan- Mayıs

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi, gıda

Kullanım şekli:

- a- Genç yapraklı sürgünleri suda haşlanarak yumurta ve yağ ile kavrularak yenir. Fethi KORKMAZ, Göynük köyü,49

- b- Bir litre kadar su ile kaynatılan yaklaşık 10 kadar yaprak bir litre suda kaynatılarak bir bardak suyu içilir. Bu işlem bir hafta kadar sürdürülür. İltihap sökücüdür. Turan TALAN, Bedran Mezrası, 62
- c- Genç yapraklı sürgünleri suda haşlandıktan sonra yumurta ile kavru olarak yenir. Hüsamettin CELALETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47

Literatürde bilinen kullanımı: Kurutulmuş kökleri idrar artırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılır. Haricen antiseptik ve yara iyi edici etkilerden ötürü, egzama ve buna benzer deri hastalıklarının tedavisinde kullanılır (Baytop 1999). Çorbalarda baharat olarak kullanılır (Tekin 2011).

55- *Lathyrus rotundifolius* Willd. (Fiğ)

Lokalitesi: Kalencik köyü, çayırılık, 39° 09' 383" N, 40° 53' 177" E, 1730 m, 15.05.2015, MN7.

Literatürdeki diğer adları: gülçiçeği, Hırığürü

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Tohum

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Haşlanan tohumlardan ishal durumunda hergün bir çay kaşığı yenir. Günde iki yemek kaşığı haşlanmış tohum yenir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Guatr için taze yaprakları çiğ olarak yenmektedir (Altundağ ve Öztürk 2011).

56- *Trifolium pratense* L. var. *pratense* (Nefera sor)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, çayırılık, 39° 09' 133" N, 40° 55' 361" E, 2000 m, 01.06.2014, MN35.

Literatürdeki diğer adları: Argud, Nefil, Çayır üçgülü

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Adet sancılarını gidermek için toprak üstü kısımları kaynatılarak bir bardak suyu içilir.

Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Ağrı kesici, öksürük , astım, öksürük , ishal , yumuşatıcı , balgam söktürücü , romatizma tedavisinde yenir. (Polat vd 2013).

57- *T. repens* L. var. *repens* (Nefera sıpi)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, çayırılık, 39° 09' 133" N, 40° 55' 361" E, 2000 m, 01.06.2014, MN36.

Literatürdeki diğer adları: Üçgül, Beyaz yonca, Ak üçgül

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Adet sancılarını gidermek için yaklaşık 10 kadar bitkinin toprak üstü kısımları bir litre kadar sui le kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin çiçekleri suya konulup 2-3 gün bekletilir. Süzülen sıvı bir miktar kolonya ile karıştırılarak uyuza karşı hayvan ve insanların vücutlarında kaşınan yerlere sürülür (Altan vd 1999). Çiçekli dalları kuvvet verici ve romatizma ağrılarını dindirici olarak kullanılır (Baytop 1999). Bitki hayvan tarafından yenildiğinde hayvanın baygınlık geçirmesine neden olur. Bitkinin toprak üstü kısmı kurutulup toz haline getirildikten sonra hayvanların kurtlanmış yaralarına serpilir (Mükemre vd 2015).

58- *T. resupinatum* L. var. *resupinatum* (Nefer)

Lokalitesi: Yiğitler köyü, çayırılık, 39° 10' 596" N, 40° 47' 134" E, 1820 m, 01.06.2014, MN45.

Literatürdeki diğer adları: Anadolu üçgülü

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Sarılık hastalığında bir su bardağı için 2- 3 bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılarak suyu süzülür ve içilir. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35

Literatürde bilinen kullanımı: Hayvan yemi olarak kullanılır (Kızıllarslan ve Özhatay 2012).

59- *T. trichocephalum* M.Bieb. (Nefer)

Lokalitesi: Yiğitler köyü, köy içi, Çayırılık, 39° 10' 596" N, 40° 47' 134" E, 1820 m, 01.06.2014, MN71.

Literatürdeki diğer adları: Hemşin üçgülü

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Sarılık hastalığında bir su bardağı için 2- 3 bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılarak suyu süzülür ve içilir. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

60- *Vicia cracca* L. subsp. *tenuifolia* (Roth) Gaudin (Ğıyarok)

Lokalitesi: Göynük köyü, step, 39° 08' 245" N, 40° 53' 032" E, 1805 m, 08.05.2015, MN52/ MN74.

Literatürdeki diğer adları: Ğıyarok, Kuş fiği

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Sarılık tedavisi ve böbrek taşlarının düşürülmesi amacıyla toprak üstü kısımları kaynatılarak her gün suyu içilir. Yarım litre su için bir dal üzerinde bulunan yaprak ve çiçekler kullanılır. Hüsamettin CELALETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47
- b- Bir veya iki dal üzerinde bulunan yaprak ve çiçekler koparılarak bir litre kadar su

ile kaynatılır ve süzülerek günde bir bardak suyu içilir. Bu şekilde böbrek taşları düşürülür. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 53

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin gelişme dönemindeki meyvesinin taze tohumları çiğ olarak yenmektedir. Ayrıca bitki hayvan yemi olarak kullanılmaktadır (Kaval vd 2015).

15. FAGACEAE

61- *Quercus petraea* (Matt.) Liebl. subsp. *pinnatiloba* (K.Koch) Menitsky (Mazi)

Lokalitesi: Kızılağaç köyü, orman, 39° 08' 129" N, 40° 46' 200" E, 1748 m, 04.10.2015, MN19.

Literatürdeki diğer adları: Meşe, Kara meşe, Sapsız meşe

Toplanma dönemleri: Yıl boyunca

Kullanılan kısım: Gal

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Ayak parmaklarında oluşan tahriş ve yaralarda bitki yapraklarında oluşan gal rendelenerek sürülür ve sarılır. Hilmi BORAK, Cilligöl Köyü, 36

Literatürde bilinen kullanımı: Göğüs yumuşatıcı olarak ve şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır (Polat vd 2013). Meyveleri ateşte kebab edilip yenerek hemoroid tedavisinde kullanılır. Gövde ve dallarından elde edilen odunu yakacak olarak kullanılır. Dalları çit yapımında kullanılır. Yapraklı dalları çardak ve çatı üzerine güneşten koruyucu olarak konur (Doğan 2014).

16. GERANIACEAE

62- *Geranium libanoticum* Schenk (Ğilok)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 10' 162" N, 40° 54' 536" E, 1785 m, 08.05.2015, MN93.

Literatürdeki diğer adları: Pelgizer

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Kök ve yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin kökü bağırsak ağrılarını dindirmek için çiğ olarak yenir. Ayrıca yapraklar kurutulur ve çay olarak demlenir. Bir su bardağı sıcak suya bir yemek kaşığı kurutulmuş yaprak kullanılarak demlenir. Bu şekilde içildiğinde bağırsak ağrılarını dindirir. Asiye DEMİRKIRAN, Cilligöl Köyü ,70

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

17. HYPERICACEAE

63- *Hypericum scabrum* L. (Batov)

Lokalitesi: Karıca köyü, step, 9° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 09.05.2015, MN122.

Literatürdeki diğer adları: Kılıç Otu, Mayasıl otu, Kepir otu, Karahasan çayı ve Kantaron

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Uyuz tedavisinde kullanılır. Hastalığının tedavisi için bitki suda kaynatılır ve bu su ile duş alınır. Eyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Basura karşı ve kabız olarak kullanılmaktadır (Baytop 1999). Çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon (%1) dahilen kabızlığa ve basura karşı kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2007). Çiçekleri şeker hastalığı, nefes darlığı ve anti-depresan olarak kaynatılıp suyu içilir. Bu sıvı yaralara ve sivilcelere sürülmektedir (Alpaslan 2012)

18. IRIDACEAE

64- *Gladiolus atroviolaceus* Boiss. (Gılsosık)

Lokalitesi: Kızılağaç köyü, Çayırılık, 39° 08' 158" N, 40° 46' 402" E, 1725 m, 08.05.2014, MN47.

Literatürdeki diğer adları: Süsen, Sümbül, Sosın, Kıraç süseni

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin toprak üstü kısımları hastalıklara karşı direnç arttırmak amacıyla çiğ olarak yenir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Kökleri meşrubata ilave edilir ve süs bitkisi olarak değerlendirilir (Özçelik vd 1990). Gıda amaçlı yararlanılmaktadır (Ertuğ 1998a). Bulbuları yiyecek amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ 2000).

65- *Iris reticulata* M. Bieb. (Gulsosın)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, orman açıkları, 39° 09' 133" N, 40° 55' 361" E, 2000 m, 05.05.2015, MN6.

Literatürdeki diğer adları: Kara körpeze

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Astım ve nefes darlığında yarım litre kadar su ve 10 tane bitkiye ait gövde ve yapraklar kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Sabrinaz NADİROĞLU, Cilligöl Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir (Polat vd 2017).

19. JUNGLADECEAE

66- *Juglans regia* L. (Guz)

Lokalitesi: Yukarı Yağmurlu köyü, bahçe, 39° 12' 065" N, 40° 46' 249" E, 1980 m, 04.10.205, MN99.

Literatürdeki diğer adları: Ceviz ağacı, Kuz, Yondak, Güz

Toplanma dönemleri: Mart- Ekim

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Yanık durumunda taze yapraklar yangın üstüne sarılır. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 53
- b- Yanık tedavisinde yapraklar önce kaynamış suda biraz bekletilerek yumuşatılır ve yanık yarasının üzerine konarak sarılır. Emine Bozan, Y. Yağmurlu Köyü, 41
- c- Saç dökülmesi ve kepeklenme durumunda yaprakları kaynatılarak biraz bekletilir ve saç bu su ile yıkanır. Sabriye BİK, Yukarı Yağmurlu Köyü, 45

Literatürde bilinen kullanımı: Ceviz ağacının kökünden, gövde kabuklarından, yapraklarından ve meyvesinin yeşil kabuklarından boya yapılır (Eyüpoğlu vd 1983). Yaprakları egzamaya karşı tohumları guatra, yaprak ve meyveleri saç sökülmelerine karşı ve gövde kabuğu kabızlığa karşı kullanılır (Yazıcıoğlu vd 1993).Taze dövülmüş yaprak kanamayı durdurmak için kullanılır. Taze meyve olgunlaşmış çıban tedavisinde kullanılır (Tabata vd 1994).Olgunlaşmış meyveler dahilen guatr tedavisinde 1 adet yenir (Erol 1995). Gövde kabuğu dekoksasyon halinde kabızlık için kullanılır. Yapraklar ve ince dal dekoksasyon halinde egzama tedavisinde kullanılır. Yaprak öz suyu kesikli yaralara konur. Yaprak ve meyve dekoksasyon halinde saç bakımı için kullanılır (Yazıcıoğlu ve Tuzlacı 1996). Yapraklar taze olarak bacaklara sarılıp, romatizma ağrılarının giderilmesinde, meyvenin içinde tohumların bağlı olduğu kısımlardan hazırlanan dekoksasyon kemik erimesi tedavisinde kullanılır (Fenercioğlu 1997). Tohumlar kısırılık tedavisinde kullanılır. Yapraklar güneş çarpması ve hemoroid tedavisinde kullanılır (Sezik vd 1997). Besin olarak kullanılmasının yanında meyve kabukları yünleri boyamak için kullanılır (Vural vd 1997). Tohumları yağ bakımından zengindir, sabun ve kozmetik sanayinde, boyacılıkta kurutucu ajan olarak kullanılır. Yeşil renkli perikarptan yün boyamada yararlanır, ayrıca yaprak ve perikarp ekstresi kozmetikte saç preparatlarına girmektedir. Ceviz ağacının odunu da kıymetlidir, güzel desenli, sert ve dayanıklı olması nedeniyle mobilyacılıkta çok makbuldür (Tanker 1998). Yeşil meyve kabukları yün boyamada, kerestesi mobilyacılıkta kullanılır. Yaprakları ciltteki sivilcelerin giderilmesinde haricen etkilidir. Tohumlarıda kuruyemiş olarak tüketilir (Duran, 1998). Meyveler, iştah açıcı, kabız, kan şekerini düşürücü ve kuvvet verici olarak kullanılır (Baytop, 1999).

Meyvelerinden kahvemsî renkte bir boya elde eldir. Yeşil haldeki meyveler akrep sokmalarına karşı kullanılır (Ertuğ 1999b). Meyvelerin yeşil kabuğu suda kaynatılır, süzölen suyu ile kına yoğrulularak boyamada kullanılır. Meyvelerin yeşil kabuğu dövölüp romatizma hastalığında dizlere sarılır. Olgunlaşmamış meyveleri mayasıl için yenir. Yaprığın lapası ayak parmakları aralarında oluşun mantara sarılır (Koçak 1999). Meyveleri gıda, yaprakları ilaç yapımında kullanılır (Ertuğ 2000). Meyve kabuğu ve ceviz kökünün kabuğu halı boyamada kullanılır (Bağcı 2000). Meyveleri yenir. Yörede yetişen iri acı biberler ceviz içi ile beraber dövölür (Keskin ve Alpınar 2002). Meyveleri boya elde etme amaçlı olarak kullanılır. Genellikle yünleri kahverengine boyamak için kullanılır. Tuz kullanılırsa elde edilen renk siyaha dönüşür (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Meyvenin yeşil kabuğu kaynatılarak suyu baş ağrılarına karşı içilir (Koca 2003). Gıda ve tedavi amaçlı olarak kullanımı var (Ertuğ vd 2004; Ertuğ ve Tümen 2004). Kurutulmuş yapraklar saç dökölmesine karşı ve saçları boyamada kullanılmaktadır. Sivilcelere karşı etkilidir (Malyer vd 2004). Gıda ve boya elde etme amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ 2004b). Kanamaları durdurmak için taze yaprakları kullanılır (Özgökçe ve Özçelik, 2003). Yaprakların dekoksasyonu güneş çarpmasına karşı haricen ve kan dindirici olarak kullanılır (Ezer 2004). Meyveleri boya elde etmek amacıyla kullanılır (Ertuğ 2004). Kurtulmuş yaprak dekoksasyonu kadınlar tarafından saçların siyah renge boyanması için kullanılır (Pieroni vd 2005). Meyvesinin içi ile kayısı meyvesi sıcak suda haşlanıp süzöldükten sonra süzöntü günde 1 su bardağı içildiğinde kabızlığa iyi gelmektedir (Koyuncu 2005). Meyve dekoksasyonu damar sertliklerine karşı kullanılır ve kolesterolü düzenler (Ezer ve Arısan 2006). Gövde kabuklarından hazırlanan dekoksasyon, dahilen, kan şekerini düşürücü olarak kullanılır. Gövde kabuklarıyla yapraklarından hazırlanan dekoksasyonun buharı, üstüne oturtularak, kadınların adet sancılarını gidermek amacıyla kullanılır. Bitkinin yaprağı dövölüp haricen eldeki çatlakların tedavisinde kullanılır. Tohumları iyice dövölüp balla karıştırılarak dahilen bronşit tedavisinde kullanılır. Tohumları iyice dövölüp balla karıştırılarak dahilen laksatif (çocuklar için) olarak kullanılır. Genç sürgünlerinden hazırlanan dekoksasyon, bir beze emdirildikten sonra, bu bez ağırlı bölgeye sarılıp, romatizma ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Kökleri zeytinyağı içinde bir müddet bekletildikten sonra, bu zeytinyağı, haricen, romatizma ve adale ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Meyveler henüz olgunlaşmadan, yaklaşık leblebi-fındık büyüklüğüne eriştiğinde ezilir ve günde 1 adet yenilerek, guatr tedavisinde kullanılır. Dal ve yapraklarının, *Quercus coccifera* yaprakları, *Rubus sanctus* yaprak ve

meyveleri ve *Sorghum halepense* var. *halepense* rizomları ile birlikte hazırlanan infüzyonu, soğutulduktan sonra, dahilen, kanser tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon (1 bardak suya 1 tatlı kaşığı yaprak tozu), aç karnına, günde 2 bardak dolusu içilerek, iltihaplı bademcik hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Yapraklar, taze olarak bacaklara sarılıp, romatizma ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Henüz olgunlaşmamış küçük meyveleri, dahilen, guatr tedavisinde kullanılır. Meyvenin içinde, tohumların bağlı olduğu kısımlardan hazırlanan dekoksiyon, dahilen, kemik erimesi tedavisinde kullanılır. Yapraklar, kaynatılıp bir bezle sarılarak, romatizma tedavisinde kullanılır. Yapraklar kaynatılıp bir bezle sarılarak, arı sokmasına karşı kullanılır. Genç dallarının, *Malva sylvestris*, *Urtica dioica*, bitkileri, *Rubus sanctus* kökü ve *Petroselinum crispum* yaprakları ile birlikte hazırlanan dekoksiyon, sabahları aç karnına 1 çay bardağı dolusu içilerek, egzama tedavisinde kullanılır. Tohumları 2-3 gün boyunca günde 3 adet yenilerek, tansiyon düzenleyici olarak kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyonun buharı, üzerine oturularak, bayanların adet kramplarının giderilmesinde kullanılır. Taze yaprakları, ayakkabıların içine yerleştirilerek, ayak terlemesinin önlenmesinde kullanılır. Taze yaprakları, dövülüp ağrılı yere bir bezle sarılarak, romatizma tedavisinde kullanılır. Her uygulama için birkaç yaprak yeterlidir ve uygulama uzun süreli olmamalıdır. Yapraklar uzun süre bırakılırsa ciltte yaralar oluşur. Gövde kabuklarının kurutulduktan sonra hazırlanan dekoksiyonu, dahilen ishale karşı kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyon, 3 gün dinlendirildikten sonra, dahilen, mayasıl tedavisinde kullanılır. Yaprakların ezilmesiyle elde edilen özsu, haricen, kesik ve yara tedavisinde kullanılır (Tuzlacı 2006). Yapraklar boğaz ve eklem ağrıları için ılık suda ıslatılıp 5-10 dakika ağrıyan yere sarılır (Elçi ve Erik 2006). Köklerinden boya elde edilir (Guarrera 2006). Yaprakları cilt yaralanmalarında lapası yapıp sarılır. Yaprakları iştah açmak için çayı içilir. Yaprak lapası romatizma görülen yere sürülür. Yaprak safra artırıcı ve şeker hastalığı tedavisinde çayı hazırlanıp içilir. Yaprak kaynatılarak suyu ile saç yıkanır. Meyvenin yeşil kabuğu kaynatılıp boya elde edilir (Bulut 2006). Tohum dekoksiyon halinde kolesterol tedavisinde kullanılır (Ezer ve Arısan 2006). Bitkinin meyveleri kurutulur, kabukları soyularak yenir. Ham olgunlaşmamış meyvenin kabuğu ezilip suyu ele ve ayaklara sürülür. Mantar kabuk oluşturarak dökülür. Bitkinin yaprakları suda kaynatılır. Boyanacak eşya da konularak kaynatılır. Uygun olan gövde ve dallardan işlenerek mobilya yapılır. Ağacın kabuğunun dövülüp toz haline getirilerek elde edilen kına suyla karıştırılarak ellere sürülür. Yaprakları da kaynatılarak suyu saçlara sürülür (Onar

2006). Meyveleri iştah açıcı ve kuvvet verici olarak tüketilir. Meyve kabukları yünle birlikte suda kaynatılarak yünün renk almasında kullanılır. Meyve kabuğundan yeşil renkte boya elde edilir (Gencay 2007). Meyvelerinin perikarplarından hazırlanan dekoksilyonuna üşütmeden dolayı çocuğu olmayan kadınlar oturtulur. Yaprakları ayak kokularını giderici olarak kullanılır. Meyvelerinin perikarpları yünü kahverengine boyamada kullanılır. Kuru yaprakları ekmek pişirmek için toplanır (Yeşil 2007). Gıda olarak kullanılır (Balos 2007). Defne yapraklarıyla ya da sadece ceviz yaprakları kullanılarak hazırlanan dekoksilyon ile saçlar durulanmaktadır ya da bu dekoksilyon kına ile karıştırılarak saça uygulanmaktadır. Ceviz ve sulfata yaprakları zeytin yağı ile birlikte bir şişeye konulur ve güneşte 40 gün bekletilmektedir. Elde edilen yağ ağrıyan bölgeye günde bir ya da iki defa sürülmektedir. Bir ceviz içi suyun içine ıslatılarak bir gece bekletilir, bu şekilde elde edilen mazerasyon aç karnına içilir ve ıslatılmış ceviz de yenilir. Yakacak olarak kullanılmaktadır. Eşya yapımında kullanılmaktadır (Kazan 2007). Bitkinin meyveleri aç karnına kolesterol düşürmek için kullanılır. Ağacın yaprakları saça kına yakılırken daha koyu bir renk tutmasını sağlamak için kullanılır (Eşen 2008). Kolesterolü düşürmek amacıyla bir ceviz içi suyun içine ıslatılarak bir gece bekletilir, bu şekilde elde edilen mazerasyon aç karnına içilir ve ıslatılmış ceviz de yenilmektedir. Bronşit tedavisinde Ceviz içi rahatsızlık süresince günde 3-4 tane yenilmektedir. Şeker ve tansiyon dengeleyici olarak Meyve veya yaprakları kaynatılıp günde 1-2 bardak içilmelidir. Antioksidan olarak tüketilmelidir. Her gün düzenli olarak kabukların yerken kırılmasına özen göstererek günde 2-3 tane yenilmelidir. Mayasıl tedavisinde Ceviz içi zeytinyağı ile karıştırılıp bölgeye doğrudan sürülmelidir. Guatr hastalığının tedavisinde Ceviz henüz olgunlaşmamış iken yeşil dış kabuğu ile birlikte sabahları aç karın ile 40 gün süreyle yedirilmektedir. Egzama hastalığının tedavisinde Ceviz henüz olgunlaşmamış iken yeşil dış kabuğunun suyu çıkarılıp bölgeye doğrudan geçene kadar günde 1-2 defa sürülmelidir. Ateşi düşürmek için yapraklar soğuk su ile ıslatılıp ateşli bölgeye ateş düşene kadar basılır. Baş ağrısı tedavisinde yapraklar başa bir bez yardımı ile sarılır. Tansiyon tedavisinde kuru veya yaş yaprakların kaynatılarak hazırlanan dekoksilyonu rahatsızlık süresince günde 2-3 bardak içilmelidir. Eşya boyamada kullanılır. Ceviz yaprakları kullanılarak hazırlanan dekoksilyon ile kına karıştırılarak saça uygulanmaktadır (Uysal 2008). Kurutulmuş yapraklarından elde edilen ekstrat mikrop öldürücü ve saç kaybını önleyici olarak kullanılır (Yıldırım vd 2008). Olgunlaşmamış meyvelerinden hazırlanan infüzyon (40 adet meyve 1 litre su), sabahları aç karnına 1 çay kaşığı içilerek,

guatr tedavisinde kullanılır. Olgunlaşmamış meyvelerinin ezilerek çıkartılan suyu, haricen, egzama tedavisinde kullanılır. Olgunlaşmamış meyveleri balla birlikte, sabah-akşam 1 çorba kaşığı yenerek, hemoroidlere karşı kullanılır. Tohumları yenir. Gövdesi silah kabzası yapımında kullanılır. Meyve kabukları, yaprakları ve kökünden halı, kilim ipliklerinin ve yünlü giysilerin boyanmasında (açık kahverengi renk verir) kullanılır. Meyvenin endokarp kısmı külde yakılıp kaşa ve göze sürme çekilmesinde kullanılır. Meyve kabukları yakacak olarak kullanılır (Bulut 2008). Yapraklarının dekoksasyonu içine limon sıkılarak şekeri ve kolesterolü düşürmek için 1 hafta arayla içilir. Yapraklarının dekoksasyonu romatizma ağrısı olan yere sürülüp sarılır. Olgun meyvelerinin sert endokarpı havanda iyice dövülüp un haline getirilerek balla karıştırılıp hemoroit tedavisinde yenir. Meyvenin içinde tohumların bağlı olduğu kısımların dekoksasyonu hazırlanıp şifa niyetine içilir. Tohumu gıda olarak kullanılır. Özellikle şeker ve kolesterol düşürücü olarak yenir (Kızıllarslan 2008). Ceviz, hamur işi ve tatlılarda tüketilmesi yanında kuruyemiş olarak ta tüketilmekte. Zihni açığına ve sinirlere iyi geldiğine inanılmaktadır (Saday 2009). Ceviz içi kuruyemiş olarak tüketildiği gibi çörek, pasta, kek ve tatlı içine tat ve renk versin diye konur. Ceviz kabuğu kaynatılıp saç boyamada kullanılmaktadır. Kabuğu suda kaynatılıp elde edilen sıvı direk saça sürüldüğü gibi kına içine de karıştırılarak saça tatbik edilmektedir. Yeşilken ve kuruyunca meyvesinin kabuğu kaynatılıp kahve yeşil arası boya elde edilmektedir. Yaprığı suda kaynatılıp elde edilen sıvı kına içine konup ve saç dökülmesini önlemesi için bu sıvı ile karıştırılan kına saça sürülmektedir. Yaprığı suda kaynatılıp elde edilen sıvı tansiyon ve şekeri düşürmesi için içilmektedir. Yaprığı dövülüp akrebin canlıların vücudunda açtığı yaraya sarılmaktadır. Çeyiz sandıkları ceviz ağacından yapılmaktadır. Ceviz içi dövülür yağı çıkarılıp tahta cilalamada ve silah yağlamada kullanılmaktadır (Metin 2009). Yaprak romatizmal ağrılarda kullanılır. Perikarp boya yapımında kullanılır (Sarper vd 2009). Yapraklar baş ağrısı tedavisinde kullanılır. Meyve dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Tuzlacı vd 2010). Meyvesi iştah açıcı, kolesterolü düşürücü, hafızayı güçlendirici, kuvvet verici olarak yenir. Yeşil kabukları ve yaprakları kaynatılarak kök boya elde edilir. Yaprakları kaynatılarak egzama tedavisi için kullanılır (Öztürk 2006). Yapraklar bir beze sarılarak fungal enfeksiyon, egzama ve eklem ağrılarında kullanılır (Tuzlacı ve Doğan 2010). Meyve yenir. Yaprak, kök ve meyve boya yapımında kullanılır. Gövde el sanatlarında kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Güneş çarpması durumunda yapraklarından banyo veya yatak yapılır. Yapraklar soğuk

algınlığında kullanılır. Tohum kısırlık tedavisinde kullanılır. Meyve egzama tedavisinde kullanılır (Sezik ve Yaşılada 1997).

20. LABIATAE-LAMIACEAE

67- *Lamium amplexicaule* L. (Pung)

Lokalitesi: Cilligöl köyü güney tarafı, dere kenarı, 39° 09' 564" N, 40° 54' 384" E, 1765 m, 26.07.2016, MN14.

Literatürdeki diğer adları: Baltutan

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin toprak üstü kısımları toplanarak kurutulur ve kışın soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. 10 kadar bitki bir litre suda kaynatılarak hergün bir bardak suyu içilir. Afıtap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Bitki gıda amaçlı kullanılır. Bitki toplandıktan sonra çiçeklerinde bulunan bal özü, herhangi bir işlem uygulanmadan tüketilmektedir. (Yücel vd 2010).

68- *Mentha longifolia* L. subsp. *typhoides* (Briq.) Harley (Pung, Pinge, Puni, Pünk, Dere nanesi)

Lokalitesi: Hasanova köyü, Su kenarı, 39° 10' 340" N, 41° 07' 374" E, 1880 m, 13.06.2015, MN28

Literatürdeki diğer adları: Nane, Yarpuz, Yarpız, İt nanesi, Tüylü nane, Yaban nanesi, Punk, Pink, Pünk

Toplanma dönemleri: Nisan, Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli: IA1, IIA1

- a- Yaprakları kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Yarım litre su için 10 kadar yaprak kullanılır. İltihap gidericidir, baş ve mide ağrılarına iyi gelir.Fesih BOZAN,

Yukarı Yağmurlu, 53

- b- Mide ağrılarında yaprakları çiğ olarak yenir yada aç karınla kaynatılarak suyu içilir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- c- Yazın kurutulmuş bitkinin yaprakları kışın soğuk algınlığında, bir litre su ve iki avuç kurutulmuş yaprak kaynatılarak suyu içilir. Nurten ATAÇ, Karabalçık Köyü, 45
- d- Bitkinin genç sürgünleri ayran çorbasında kullanılır. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55; Fethi KORKMAZ, Göynük köyü,49; Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze Köyü, 38
- e- Boğaz ağrısında bir su bardağı su için 5- 6 yaprak kaynatılarak bir bardak suyu içilir. Yemeklerde baharat olarak kullanılır. Mahmut ARPACI, Kargapazarı Köyü, 65
- f- Nefes darlığı hastalığında toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir. Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70
- g- Bitkinin toprak üstü kısmı kaynatılarak, iltihaplı hastalıklar, mide ve baş ağrıları için günde bir bardak suyu içilir. Bu işlemde bir litre su için iki dal kullanılır. Emine BOZAN, Y. Yağmurlu Köyü, 41
- h- Kurutulmuş olan bitki kaynatılarak solunum zorluğu çekilen durumlarda kullanılır. Bir su bardağı su için 5- 6 yaprak kaynatılarak suyu içilir. Dilber TALAN, Bedran Mezrası, 60
- i- Bitkinin toprak üstü kısımları çorbalarda baharat olarak kullanılır. Halit PINAR, Kargapazarı Köyü, 63; Rami BÜTÜN, Soğukpınar Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Toprak üstü kısımları mide bulantısını giderici, gaz söktürücü ve koku verici olarak kullanılır (Yıldırım 1991). Bitki taze olarak yenerek veya dekoksasyonu antihelmintik olarak kullanılır (Yeşilada 1993). Soğuk algınlığı ve nezle karşı yapraklar dekoksasyon olarak, çarpıntıya karşı bitkisel çay olarak kullanılır (Tabata vd 1994). Topraküstü kısımları peynire katılır (Özçelik 1994). Bütün bitki iç hastalıklar, karın ağrılarına, adet ağrılarına, öksürüğe, bronşite, baş ağrısına, mide ağrılarına ve hemoroide karşı kullanılır (Sezik 1997). Mide bulantılarını kesici, gaz söktürücü, koku verici, uçucu yağı hafif antiseptik, ferahlatıcı, koku verici olarak kullanılır (Çubukçu 1994). Yapraklar taze veya kurutulmuş halde yemeklere koku ve lezzet vermek için kullanılır (Baytop 1994a). Gıda amaçlı yararlanılmaktadır (Ertuğ, 1998a). Mideyi rahatlatmak için, kurutularak baharat olarak yemeklere katılır (Koçak 1999). Baharat olarak kullanılır. İp boyamada kullanılır. Boyamada gri bir renk verir.

Taze olarak ve salataların içine doğranır (Bağcı 2000). Yaprakları ilaç, hayvan yemi ve değişik amaçlar için kullanılır (Ertuğ 2000). İzmir aktarların halka en çok sundukları ilk 10 bitkinin arasındadır (Karademir ve Öztürk 2002). Özellikle yaprakları koku ve tat vermesi için ayranası çorbasına ve diğer yemeklere katılır. Eski saman, *Malva neglecta*, *Plantago major*, *Rumex patientia* ile birlikte kaynatılır ve yeni doğum yapmış doğum sancısı olan kadınlara sancının geçmesi için bu karışım içirilir. Karın, ayak veya baş bölgelerinin şişkinliklerinin tedavisinde kullanılır. Karın şişkinliğinde yapraklar taze veya kurutulduktan sonra kaynatılır ve içilir. Taze halde yaprak ve çiçekleri toplanır. Yaklaşık 10-15 dakika kaynatılır, karın ağrıları, sancılar böbrek ve barsak rahatsızlıklarının tedavisi için içilir. Yaprakları taze iken *Aristolochia bottae* (Zelindar) kökü ile birlikte kaynatılır, karın ağrıları, Siroz, kanser, verem, böbrek rahatsızlıklarının tedavisi için içilir (Behçet ve Arık 2013). Çiğ olarak yapraklar kurutulup, çorbalara konur. Yaprak dekoksasyonu nezle ve solunum yolları enfeksiyonlarına karşı dahilen kullanılır (Şimşek vd 2002). Yaprakların infüzyonu mide rahatsızlıklarına karşı dahilen kullanılır (Ezer 2004). Gıda ve tedavi amaçlı kullanılmaktadır (Ertuğ ve Tümen 2004). Boya yapımında kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2004). Yapraklarından hazırlanan dekoksasyonun buharı, inhalasyon yoluyla, astım tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon, dahilen mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır. Bitkiden hazırlanan dekoksasyon, dahilen, karın 97 ağrısının ve sancısının giderilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon, dahilen, mide bulantısına ve bağırsak rahatsızlıklarına karşı kullanılır. Taze yaprakları, doğrudan yenilerek, bağırsak solucanlarının düşürülmesinde kullanılır. (Tuzlacı 2006).

69- *Ocimum basilicum* L. (Ruhan)

Lokalitesi: Devecik köyü, Çayırılık, 39° 09' 295" N, 40° 50' 257" E, 1589 m, 13.06.2015, MN110.

Literatürdeki diğer adları: Fesleğen, Peslan, Reyhan otu, Feslikan

Toplanma dönemleri: Nisan, Eylül

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi, gıda, baharat

Kullanım şekli:

- a- Toprak üstü kısımları kaynatılarak mide ağrılarında bir bardak suyu içilir. Bir litre su ve yaklaşık 15- 20 yaprak kaynatılır. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

- b- Doğranarak çorbalarda kullanılır. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35
- c- Kurutulup çorba, cacık ve salatalarda baharat olarak kullanılır. Halit PINAR, Kargapazarı Köyü, 63; Remzi AYAN, Devecik Köyü, 47; Mahmut ARPACI, Kargapazarı Köyü, 70
- d- Doğranarak salatada kullanılır. Nurten ATAÇ, Karabalçık Köyü, 45

Literatürde bilinen kullanımı: Bitki egzama tedavisinde kullanılır (Tümen 1989). Taze veya kurutulup yemeklerde lezzet verici olarak kullanılır. Ayrıca üzüm pekmezinin yapılmasından hemen sonra içine konularak güzel kokulu olması sağlanır (Duran 1998). Yapraklı ve çiçekli dalları yatıştırıcı, midevi, idrar artırıcı ve gaz söktürücü etkilere sahiptir. Tohumları da aynı etkilere sahiptir (Baytop 1999). Yaprak baharat ve tat verici olarak kullanılmaktadır (Kazan 2007). Bitkinin yaprakları ve çiçekleri salatalara doğranarak ve güzel kokusu için kullanılır (Eşen 2008). Hoş kokulu süs bitkisidir. Bazı et yemeklerine ve salatalara katılır. Yapraklarından çay yapılıp içilir (Deniz 2008). Yaprak, dal ve tohum baharat ve tat verici olarak kullanılmaktadır. Ayrıca çiçekli yaprakları ve dalları kaynatılıp çay olarak kolestrol rahatsızlığı süresince içilmektedir (Uysal 2008). Süs bitkisi ve kokusu amacıyla yetiştirilir, baharat olarak salatalarda kullanılır (Saday 2009). Dal ve yaprak çökelek içine doğranıp börek içi olarak kullanılmaktadır Dal ve yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı, öksürük tedavisi için içilmektedir. Yaprığı sıkılıp isilik kaşıntılarını gidermesi ve sinek yememesi için çocukların kollarına sürülmektedir. Kokusuna sinek gelmediği söylenmektedir (Metin 2009). Toprak üstü kısmı infüzyon halinde mide ağrıları tedavisinde kullanılır (Tuzlacı vd 2010).

70- *Phlomis armeniaca* Willd. (Pazağ)

Lokalitesi: Kalencik köyü, step, 39° 09' 140" N, 40° 54' 468" E, 1880 m, 07.06.2014, MN57.

Literatürdeki diğer adları: Ada çayı, Ballıbaba, Yayla çayı, Silvanok, Reyhan, Fesleğen, Ayıkulağı, Karağan çalısı, Boz şavlak

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz, Ağustos

Kullanılan kısım: Yaprak ve çiçek

Kullanım amacı: Gıda, Tedavi

Kullanım şekli:

Doğum yapmış kadınlarda süt arttırmak için yarım litre suda kaynatılan 10 kadar yaprak

ve çiçekler kaynatılarak suyu içilir veya haşlandıktan sonra yoğurt ile yenir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprakları basur ve mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Çiçeklerinden sıtma hastalığının tedavisi yapılmaktadır (Özçelik 1987). Petalleri yenir. İlbaharda çiçekleri arılara uğrak teşkil eder. Çayı hazırlanıp içilmektedir (Özçelik vd 1990) Taze yaprakları, göz ağrılarını tedavi için göz üzerine bırakılır. Taze ve kurutulmuş yaprakları salatalarda ve çorbalarda kullanılır. Yaprakları ve çiçekleri antispazmadik, aromatik, gaz giderici, sindirici ve güç vericidir. Ateşli hastalarda özellikle soğuk algınlığı ve nezlede, iştahsızlık, karın krampları migren, uykusuzluk, bulantı, depresyon, aşırı yorgunluk tedavisinde kullanılır. Haricen böcek ve yılan sokmalarında ve deri enfeksiyonlarında kullanılır. Tohumları bel soğukluğu, dizanteri, kronik ishal tedavisinde infüzyon halinde kullanılır. Kökleri çocukların barsak şikayetlerinde kullanılır. Bitki ekstraktı bakteri öldürücü ve dahili parazitlere karşı etkilidir (Türkoğlu 2000). Çiçeklerindeki bal özü yöre insanları tarafından emilir (Abay ve Kılıç 2001). Yaprakları çay olarak içilir (Tütenocaklı 2002). Gıda amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ 2004b).

71- *P. pungens* Willd. var. *hirta* Velen. (Gihareşık)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 10' 052" N, 40° 54' 503" E, 1777 m, 23.06.2014, MN82

Literatürdeki diğer adları: Ayıkulağı, Calba, Silvanok

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Yapraklar kurutulularak şeker hastalığının tedavisi için yarım litre su için 10- 15 kadar yaprak demlenerek günde bir bardak suyu içilir. Şabedin BAŞKAN, Cilligöl Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin toprak üstü kısımları hayvanlara ishali durdurmak için yedirilir (Vural 2008).

72- *Prunella vulgaris* L. (Sosun)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, çayır, 39° 10' 039" N, 40° 55' 115" E, 1826 m, 21.06.2015, MN79.

Literatürdeki diğer adları: Acı fesleğen, Gelincikleme otu, Kara gelincik, Dağ çayı

Toplanma dönemleri: Nisan- Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Mide ağrılarında ve adet sancılarında toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir veya kurutularak demlenir ve bir bardak suyu içilir. Bir bardak su için 3- 4 bitki kullanılır.

Sabrinaz NADİROĞLU, Cilligöl köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Yapraklar dolma içine koku ve lezzet verici olarak katılır (Bulut 2008). Kalp rahatsızlıkları, romatizma ve soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır (Yeşilada vd 1993). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dahilen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır (Doğan 2014).

73- *Salvia multicaulis* Vahl (Punga reş)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 10' 039" N, 40° 55' 115" E, 1826 m, 21.06.2014, MN22.

Literatürdeki diğer adları: Kırkırk, Sıvıvok, Kaşgatenik, Giyacılık, Kürt reyhanı

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Mide ve migren ağrılarında bir avuç kurutulmuş toprak üstü kısımları yarım litre su ile kaynatılarak tok karınla günde bir bardak suyu içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprakları keyif verici olarak tütüne katılmaktadır. Yaprakları haricen yaraları deşmede kullanılır (Özçelik vd 1990). Çay halinde içilir (Baytop, 1994a). Yaprakları kaynatılarak çay olarak içilir (Koçak 1999). Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ 2000). Yaprakları haricen yara iyi edici olarak kullanılmaktadır (Türkoğlu 2000). Kurutulmuş toprak üstü kısımlar suyun içine konular yünle birlikte kaynatılarak gri renk elde edilir (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Yeşil

yaprakları taze olarak iltihaplı ve bıçak kesiği yaralarının üzerine bırakılarak bir bez ile bağlanır. Tohumları olgunlaştıktan sonra kabuklarından ayrılıp yenir ve çöreğe katılır (Behçet ve Arık 2013). Yapraklar ve çiçekler soğuk algınlığına karşı kaynatılarak içilir (Özgökçe ve Özçelik 2004). Öğütülüp kaynatılan bitki, lapa halinde, haricen, vücuttaki şişliklerin tedavisinde kullanılır (Tuzlacı 2006). Mayıs ve Haziran aylarında çiçekleri toplanıp kaynatılarak çayı yapılır (Gençay 2007). Soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2010).

74- *S. virgata* Jacq. (Pengi)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 10' 039" N, 40° 55' 115" E, 1826 m, 11.07.2015, MN102.

Literatürdeki diğer adları: Dağ çayı, İnce uzun adaçayı, Yılancık, Ellik otu, Dolil otu, Yağlısomara, Palağı mor, Bareş, Fatmanaotu

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Kas ağrılarının dindirilmesinde bir avuç yaprak ve çiçek yarım litre su ile kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Afıtap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Yapraklar haricen yara iyi edici olarak kullanılır (Baytop 1999). Bitkinin çayı yapılır (Ertuğ 2004). Bitki dekoksion halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer 2004). Yapraklarından çayı yapılır (Bulut 2006). Toprak üstü kısmı dekoksion halinde hemoroid için kaynatılarak içilir (Ezer ve Arısan 2006). Yaprakları yaraların üzerine konulup yaraların iyileştirilmesinde kullanılır (Öztürk 2005). Taze gövdesi soyulup yenir (Yeşil 2007). Arılar bitkinin nektar ve polenlerinden yararlanır (Karaca 2008). Yaprakları yaranın çıbanın üzerine sarılır. Tüm bitki hayvan yemi yapılır (Kızıllarslan 2008).

75- *Stachys iberica* M. Bieb. subsp. *georgica* Rech. f. (Gihaye zerike)

Lokalitesi: Kargapazarı köyü, step, 39° 18' 595" N, 41° 07' 097" E, 1930 m, 21.06.2015, MN91.

Literatürdeki diğer adları: Tok deliçay, Dağ çayı

Toplanma dönemleri: Nisan- Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin toprak üstü kısımları kurutulur ve bir avuç bitki 2-3 bardak su ile kaynatılır. Sarılık hastalığında iyileşinceye kadar hergün bir bardak suyu içilir. Ayrıca bitki suda kaynatılarak bu su ile duş alınarak tedavi olunur. Ahmet İNCE, Kargapazarı Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Yüksek ateş ve soğuk algınlığında kaynatılarak suyu içilir (Altundağ ve Öztürk 2011).

76- *S. lavandulifolia* Vahl var. *lavandulifolia* (Çaya beci, Çaya çiye)

Lokalitesi: Yorgançayır köyü, Step, 39° 11' 296" N, 41° 07' 244" E, 1778 m, 22.06.2014, MN63.

Literatürdeki diğer adları: Ada çayı, Tüylü Kız, Tüylü çay

Toplanma dönemleri: Mayıs-Temmuz

Kullanılan kısım: Bitkinin topraküstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Kanser hastalıklarında bitkinin toprak üstü kısımları kurutulur ve 4-5 bitki bir bardak su ile kaynatılarak suyu içilir. Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 50
- b- Bir litre su içinde 10 kadar bitki demlenerek hergün bir bardak suyu içilir. Hazımsızlık ve halsizliğe iyi gelir. Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38
- c- Bitkinin toprak üstü kısımları yaz aylarında kurutularak, soğuk algınlığı ve grip hastalıklarında 4- 5 bitki yarım litre su ile kaynatılarak suyu içilir. Nurşen ÖZEN, Yorgançayır Köyü, 32; Hanifi DEMİREL, Soğukpınar Köyü, 55
- d- Şeker hastalığında 4-5 bitki bir bardak su ile kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Çiçekli dalları suda kaynatılır elde edilen sıvı nefes darlığı tedavisi için içilmektedir (Tekin 2011). Grip ve uykusuzlukta kaynatılarak çayı içilir. (Polat vd 2013).

77- *Teucrium chamaedrys* L. subsp. *sinuatum* (Celak) Rech. f. (Çaya şıvanan)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 10' 039" N, 40° 55' 115" E, 1826 m, 10.08.2015, MN66.

Literatürdeki diğer adları: Kısa mahmut, Dalak otu, Derman, Dağ kekiği, Keselmehmut, Sancı otu

Toplanma dönemleri: Ağustos, Eylül

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Uzun süren öksürüklerin, göğüs ve mide ağrılarının tedavisinde kullanılır. 15- 20 kadar bitkinin toprak üstü kısmı bir litre su ile kaynatılıp tok karınla günde iki bardak suyu içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Bitki dekoksion halinde mide ağrılarında kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2003). İştah açıcı, mide ağrılarını kesici, uyarıcı ve kuvvet verici, şeker hastalığında İnfüzyon (%1) günde 2-3 bardak içilir (Çakılcıoğlu vd 2007). Toprak üstü kısmı dekoksion halinde baş ağrıları tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve Doğan 2010).

78- *Thymus kotschyanus* Boiss & Hohen var. *glabrescens* Boiss. (Anığ)

Lokalitesi: Kargapazarı köyü, step, 39° 18' 595" N, 41° 07' 097" E, 1930 m, 27.07.2014, MN65.

Literatürdeki diğer adları: Catır, Gül kekiği, Kekik

Toplanma dönemleri: Temmuz, Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi, baharat

Kullanım şekli:

- a- Genç sürgünler kurutulduktan sonra böreklerde baharat olarak kullanılır. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70
- b- Boğaz ağrısında yarım litre su için 10 kadar dal kaynatılarak bir su bardağı suyu içilir. Mahmut ARPACI, Kargapazarı Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin yaprakları daha ziyade baharat olarak

kullanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik 1991; Altundağ ve Özhatay 2010). Yapraklar ve çiçekler nefes açıcıdır. Boğazı temizlemek için taze veya kurutulmuş halde bir hafta boyunca çiğnenilir. Yemeklerde baharat olarak kullanılır. Ayran aşına katılır (Arık 2003). Toprak üstü kısımları boya yapımında kullanılmaktadır (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Bitkinin kurtulmuş yaprakları baharat olarak kullanılıyor (Mart 2006). İnfüzyonu dahilen soğuk algnlığında ve şeker hastalığında kullanılır. Dekoksiyonu dahilen karın ağrılarında kullanılır. Taze olarak veya kurutulup baharat olarak kullanılır (Yeşil 2007). Toprak üstü kısımları kurutulup toz haline getirildikten sonra kaynar suda biraz demlendirilerek elde edilen çaya limon katılıp, soğuk algnlığı ve bademcik iltihabı tedavisinde kullanılır (Mükemre vd 2015).

21. LILIACEAE

79- *Allium cepa* L. (Pivaz)

Lokalitesi: Yiğitler köyü, tarla, 39° 11' 016" N, 40° 47' 327" E, 1815 m, 19.08.2015, MN119.

Literatürdeki diğer adları: Soğan, Piyaz

Toplanma dönemleri: Temmu-Ağustos

Kullanılan kısım: Kuru soğan (etli depo yaprakları)

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Adet sancılarını gidermek için kuru soğan kaynar suda 3-4 dakika bekletilerek elde edilen su içilir. Sabriye BİK, Yukarı Yağmurlu Köyü, 45
- b- Baş ağrısı ve soğuk algnlığında soğan çiğ olarak yenir. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35

Literatürde bilinen kullanımı: Soğanın kuru dış kabukları boyamada kullanılır. Soğan kabukları ve krom mordanlı yünle bakır rengi elde eldir (Eyüpoğlu vd 1983). İştah açıcı, midevi midevi, idrar söktürücü, kandaki Şeker oranını düşürücü, haricen irin akıtıcı olarak kullanılır. Kalbi ve dış etlerini kuvvetlendiricidir. Kanı ve organizmayı temizler, tene güzellik verir (Yıldırım 1991). Bulbuları suda haşlandıktan sonra yaraların veya çıbanın üzerine konulur (Yazıcıoğlu vd 1993). Arı sokmalarında, haricen, kemik kırılmalarında kullanılır. Yara iyi edici, yeni olgunlaşmış iltihaplı yaralara karşı kullanılır

(Sezik 1997). Soğanı besin olarak kullanılmasının yanı sıra, balgam söktürücü da yenir. Ayrıca soğan haşlanarak ezilir ve iltihaplı yaralara sürülür (Vural 1997). Kabukları sarı renk boya elde etmek için kullanılır (Ertuğ 1999b). İdrar arttırıcı, müshil, kan şekerini düşürücü, hazmettirici antibakteriyal, yara iyi edici, tansiyon düşürücü kalp kuvvetlendirici, barsak hareketlerini arttırıcı etkileri vardır (Baytop 1999). Yapraklar ve bulblar gıda olarak kullanılır (Ertuğ 2000). Tansiyon düşürücü, hazmettirici, antibakteriyal, kalp kuvvetlendirici, kalp damarlarını açıcı, barsak hareketlerini arttırıcı olarak kullanılır (Türkoğlu 2000). Soğan külde pişirilip içine ardıç katranı damlatılır, çivi batan yere konur. Baş ağrısında tuzla soğan dövülüp ayak atlarına sürülür. Parmakta dolama olduğunda soğan közlenir. Orta göbek alınır, içine zeytinyağlı sabun doğranır. Bir bez içinde bir gece parmakta kalır. Karın ağrılarında yakı olarak kuru kekik, kül, tarhana, pişirilip bir beze sürülür, üzerine soğan çentilir. Soğuyuncaya dek ağrıyan bölgede bırakılır (Ertuğ 2002). Bulbları pişmiş ya da pişmemiş halde yenilir ve baharat olarak kullanılır (Pieroni vd 2002). Bir hafta boyunca kuru kurutulmuş soğan kabukları suyun içinde bekletilir, daha sonra yün ile birlikte 1 saat kaynatılarak kırmızı renk elde edilir (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Tam olgunlaşmış soğanı kabuklu haliyle köz halindeki ateşin içine atılır ve kabukları soyulduktan sonra bütün olarak suyun içine atılır ve iyice pişirildikten sonra soğanındaki yapraklardan birkaç tanesi iltihaplı yaranın üzerine bırakılıp bağlanır (Behçet ve Arık 2013). Gıda amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ 2004b). Soğanlar zeytinyağı ile kaynatılır, dahilen balgam söktürücü olarak kullanılır (Ezer 2004). Bulbları yara iyi edici olarak kullanılır (Pieroni vd 2005). Bulbları damar sertliği için yenir, Bulblar közde pişirildikten sonra yaraların üzerine bırakılır (Ezer ve Arısan 2006). Yaprakları sarı renkte 103 boya elde etmek için kullanılır (Guarrera, 2006). Soğanının rendelenip bir bezden sürülerek elde edilen suyu, içilerek damar açıcı olarak kullanılır. Soğanı dilimlenip külde ısıtıldıktan sonra, haricen, çıban tedavisinde kullanılır. Ateşte pişirilen soğanı yara tedavisinde kullanılır. Soğan pişirildikten sonra en iç kısmı oyulur. Ezilen parmakların morarmasını önlemek için parmaklar oyulan kısma sokulup bir gece bekletilir. Soğanın ince zarı yara ve çıban tedavisinde haricen kullanılır. Soğanı suda pişirildikten sonra ıltılıp, haricen, yaralardaki iltihabın boşaltılmasında kullanılır. Soğanı, yağ ile kavrulduktan sonra ıltılıp, haricen çıban tedavisinde kullanılır. Soğanı ortadan ikiye kesildikten sonra, haricen, arı sokmasına karşı kullanılır (Tuzlacı 2006). Soğanı gıda olarak tüketilir. Soğanı suda kaynatılıp yaraların üzerine haricen uygulanır (Gençay 2007).

80- *A. sativum* L. (Sir)

Lokalitesi: Yiğitler köyü, tarla, 39° 11' 016" N, 40° 47' 327" E, 1815 m, 05.09.2016, MN122.

Literatürdeki diğer adları: Sarımsak

Toplanma dönemleri: Tüm yaz

Kullanılan kısım: Soğan

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Yüksek tansiyonu düşürmek için bitkinin soğancıkları dil altında tutulur ve emilir.

Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35

Literatürde bilinen kullanımı: Sarımsak dövülüp, iltihabı akıtması için çıbanlı yaraların üzerine konmaktadır. Saçkıran denilen hastalıkta açıklıkların kapanması için de sarımsak sürülmektedir. Tansiyonu düşürmek için aç karnına yutulur (Tekin 2011). Yüksek tansiyon tedavisi için çiğ olarak tüketilir veya yoğurtla karıştırılarak yenir (Çakılcıoğlu vd 2010).

81- *A. vineale* L. (Sırım, Sirmok, Sira Çole)

Lokalitesi: Hasanova köyü, çayır, 39° 10' 208" N, 41° 01' 424" E, 1885 m, 15.08.2016, MN3.

Literatürdeki diğer adları: Sirik, Sirmo, Yabani sarımsak

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Tüm bitki (Çiçek açmadan önceki yapraklı dönem)

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Haşlanıp süzülen bitki, yumurta ve yağla kavrulur ve yenir. Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38; Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70
- b- Taze bitki doğranıp çökelekle karıştırılarak börek harcı olarak kullanılır. Halit PINAR, Kargapazarı Köyü, 63; Hanifi DEMİREL, Soğukpınar Köyü, 55
- c- İltihaplı hastalıklarda yağda kızartılarak yenir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- d- Doğranıp yağda kızartılan bitki yoğurt ile karıştırılıp sos olarak kullanılır. Metin GÜNER, Karabalçık Köyü, 40

Literatürde bilinen kullanımı: Toprak üstü kısımları peynire katılır (Özçelik 1994; Gençay 2007). Van bölgesinde peynirin içine konulur (Baytop 1999). Toprak üstü kısımları ilkbaharda toplanır, iyice kıyıldıktan sonra salamuraya bırakılır. Daha sonra yaz mevsimlerinde peynire katılır (Behçet ve Arık 2013). Bölge halkı peynirde antibakteriyal olarak kullanmaktadır (Durmaz vd 2006).

82- *Colchicum szovitsii* Fisch & C.A.Mey. (Pivok)

Lokalitesi: Göynük köyü, eski köy içi, çayır, 39° 08' 245" N, 40° 53' 032" E, 1805 m, 26.05.2014, MN1.

Literatürdeki diğer adları: Kar çiçeği, Katır çiğdemi

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları, yaprak

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Toprak üstü kısmı çiçekleri ile birlikte çiğ yenir. Vücudu hastalıklara karşı dinç tutar. Ramazan büyük, Kızılağaç köyü, 55
- b- 10 kadar bitkiye ait yaprak yarım litre suda haşlanıp suyu süzülür ve akciğer hastalıklarında günde bir bardak suyu içilir. Fatma GÖKÇE, Göynük Köyü, 58

Literatürde bilinen kullanımı: Peyzaj bitkisi olarak kullanılır. (Kılıçaslan ve Dönmeza 2016).

83- *Eremurus spectabilis* M.Bieb. (Gullık, Yelng)

Lokalitesi: Yorgançayır köyü güney tarafı, step, 39° 11' 296" N, 41° 07' 244" E, 1778 m, 19.06.2014, MN5.

Literatürdeki diğer adları: Gulilk, Çiriş, Güllük, Dağ pırasası, Kiriş, Sarı çiriş, Sarızambak, Yabani pırasa, Kiriş, Sıtırk,

Toplanma dönemleri: Nisan-Haziran

Kullanılan kısım: Gıda olarak genç sürgün, tedavi için tüm bitki

Kullanım amacı: Gıda, Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bitkinin el parmağı büyüklüğünde 7- 8 kadar kökleri bir litre su ile kaynatılarak şeker hastalığında sabah- akşam bir bardak içilir. Remziye BİNGÖL, Karlıca

Köyü, 57

- b- Tüm bitki kaynatılarak günde bir bardak suyu bağırsak ağrılarında içilir. Bu işlemde bir litre suda 4- 5 bitki kaynatılır. Nurşen ÖZEN, Yorgançayır Köyü, 32
- c- Bağırsak hastalıklarında ve kabızlıkta haşlanmış genç sürgünler yenir. Remzi AYAN, Devecik Köyü, 47; Emine BOZAN, Yukarı Yağmurlu Köyü, 41
- d- Genç sürgünlerinin bulgur ve tereyağı kullanılarak çorbası yapılır. Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 50
- e- Genç sürgünlerinin salça, tuz ve yağ ile çorbası yapılarak yenir. Bu şekilde kullanılması kabızlığa iyi gelir, iltihap sökücüdür. Murat YEŞİLOVA, Boncukgoze köyü, 38; Sertif ÇELİK, Seyrantepe Mah., 74
- f- Genç sürgünleri bulgur pilavına tat yemek için katılır. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55
- g- Soğan, su, salça, et suyu ve bulgur ile kaynatılarak çorbası yapılır. Fethi KORKMAZ, Göynük köyü,49
- h- Genç sürgünleri Kıyma ve bulgur ile kaynatılır ve sarmısaklı yoğurt ile yenir. Nurettin ÖZEN, Yorgançayır Köyü, 34
- i- Genç sürgünleri haşlanıp süzülerek yağda (yumurta da katılabilir) kavrulup yenir. Nurten ATAÇ, Karabalçık Köyü, 40; Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70
- j- Genç sürgünleri tuz, salça, yağ ve buğday ile kaynatılarak çorbası yapılır. Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Kökünden elde edilen merhem uyuz ve frengi tedavisinde kullanılır. Çirişin suyla karıştırılması sonucu elde edilen hamur, yapıştırıcı madde ve tekstilde kullanılır. Genç yaprakları sebze olarak kullanılır (Yıldırım 1991). Bitkinin taze yaprakları ve sürgünleri sebze olarak kullanılır. Rizomlarından yapıştırıcı bir madde elde edilmektedir. Otlu peynire katılır (Öztürk 1991). Yaprakları çiçeklenmeden önce peynire katılır (Özçelik 1994). Su ile karıştırılarak elde edilen hamur yapıştırıcı madde ve ihram üretiminde kullanılan yün ipliğine apre vermek için kullanılmaktadır. Genç yaprakları pişirildikten sonra sebze olarak yenir, boğaz ve karın ağrılarına karşı kullanılır (Türkoğlu 2000). Bitkinin taze yaprakları ve sürgünleri sebze olarak kullanılır. Bitki ilkbaharda semt pazarında satılır. Otlu peynire katılır ve kışlık yiyecek olarak kullanılır. Ayrıca toprak altı kısımları kurutulup toz haline getirildikten sonra Çiriş ve Çirişine adı altında yapıştırıcı madde olarak ciltçilik ve ayakkabıcılıkta kullanılan önemli bir madde

elde edilir. Halen Erzurum bölgesinde Ehlram kumaşına sertlik ve parlaklık vermek için kullanılmaktadır (Öztürk vd 2000). Yaprakları yemek yapılarak yenir (Bağcı 2000). Kökü çıkartılıp yıkandıktan sonra kaynatılır ve romatizma tedavisi için içilir. İlkbaharda erken vakitte çıkan toprak üstü kısımları toplanır haşlanır suyu süzildükten sonra yumurta ile birlikte kavrulur veya çorbası yapılır (Behçet ve Arık 2013). Bitkiden hazırlanan dekoksasyon haricen egzama tedavisinde kullanılır (Tuzlacı 2006). Yumrularından ve gövdesinden yemek yapılır (Bulut 2006). Toprak üstü kısımları yumurta ile yağda pişirilerek yenir. Toprak üstü kısımlarından yapılan salamura peynire katılır (Gencay 2007). Bitki yumurta veya et ile pişirilerek tüketilir (Yıldırım vd 2008). Kök dekoksasyon halinde şeker hastalığında, ezilmiş haldeki yaprak özsuğu egzama ve mantar enfeksiyonlarında kullanılır (Tuzlacı ve Doğan 2010).

84- *Ornithogalum narbonense* L. (Zul)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, çayır, 39° 10' 009" N, 40° 55' 156" E, 1835 m, 22.06.2014, MN81.

Literatürdeki diğer adları: Ak baldır

Toplanma dönemleri: Mayıs- Haziran

Kullanılan kısım: Soğan

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

Bitkinin soğanları pirinç ile beraber pişirilerek pilav yapımında kullanılır. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprakları sebze olarak kullanılır (Yapıcı vd 2009).

85- *Tulipa armena* Boiss. var. *armena* (Gul, Lale)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Arap dağı yamacı, step, 39° 10' 009" N, 40° 55' 156" E, 1835 m, 01.05.2016, MN16.

Literatürdeki diğer adları: Lale, Dağ lalesi

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Soğan

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Ağız kokularını önlemek için soğanları yutulmadan sadece çiğnenir (yenmez). Afıtap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Tüm bitki süs bitkisi olarak kullanılır (Sargin vd 2013).

22. MALVACEAE

86- *Alcea apterocarpa* Boiss. (Hiro)

Lokalitesi: Yiğitler köyü, step, yolkenarları, 39° 10' 596" N, 40° 47' 134" E, 1820 m, 03.07.2015, MN94.

Literatürdeki diğer adları: Fatmagül, Gülfatma

Toplanma dönemleri: Haziran-Ağustos

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları, çiçek, tohum

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Kadınlarda adet sancılarını önlemek için 3-4 çiçek bir bardak su ile kaynatılarak yarım çay bardağı suyu içilir. Sabriye BİK, Yukarı Yağmurlu Köyü, 45
- b- Kadınlarda rahim hastalıklarında (kist) bir litre suda 6- 7 adet çiçek ve tohum ile aynı miktarda yaprak, soğuduktan sonra süzülüp bir su bardağı içilir. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35
- c- Vücutta oluşan yaraların hızlı iyileşmesi için taze çiçekleri ezilerek yaraların üzerine sürülür. Mehemet ÇİFTÇİ, Yukarı Yağmurlu Köyü, 55
- d- Mide ağrılarında yarım litre kadar suda bir avuç bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılarak soğuduktan sonra süzülür ve bir bardak suyu içilir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- e- İltihaplı yaralarda çiçekler kaynatılarak yoğun bir lapa elde edilir ve yaranın üzerine sürülür. Neval İNCE, Kargapazarı Köyü, 39
- f- Vücuttaki iltihabı gidermek maksadı ile bir su bardağı su için 2-3 yaprak kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu Köyü, 53

Literatürde bilinen kullanımı: Süs bitkisi olarak evlerin önlerine ekilir (Cansaran vd 2007). *Malva neglecta*, *Plumbago europaea* ve *Alcea apterocarpa*'nın topraküstü kısımları ile *Betula litwinowii*'nin yapraklı dallarından hazırlanan dekoksiyonunun buharına, çocuğu olmayan kadınlar kısırlık tedavisi için oturtulur. (Yeşil 2007).

87- *Malva neglecta* Wallr. (Toluk)

Lokalitesi: Bedran mezarası, çayır, 39° 16' 029" N, 41° 01' 539" E, 1800 m, 10.07.2016, MN50.

Literatürdeki diğer adları: Ebegümeçi, Yastıman, Develik, Ebemekmeği, Kömeç, Ebemgümeç, Toluk, Toluk, Katırtırnağı, Devetabanı, Ebekömeçi, Çoban yatağı, Ebemövmeci, Tolga kuvi-Tolga badinga, Çobançöreği

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Bütün bitki

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Bağırsak ağrılarında tüm bitki (toprak altı kısımları dahil) kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Hazırlamak için bir litre su ve yaklaşık olarak 10 bitki kaynatılır. Fethi KORKMAZ, Göynük köyü,49
- b- Genç toprak üstü kısımları bulgur ve yağ ile karıştırılarak kaynatılıp, çorbası yapılır. Hasan GENÇ, Sudurağı Köyü, 52
- c- Yüksek tansiyon hastalığı durumunda bir su bardağı için 2- 3 bitki kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir (Tansiyon yükseldiği zaman). Mehmet ÇİFTÇİ, Yukarı Yağmurlu Köyü, 55
- d- Akciğer (Göğüs) ağrılarında ve öksürük için bir su bardağı için 2- 3 bitki kaynatılarak günde yarım bardak suyu içilir. Remziye BİNGÖL, Karlıca köyü, 57
- e- Romatizma hastalığında bir su bardağı için 2- 3 bitki kaynatılarak suyu içilir. Bir tutam kurutulmuş yaprak suda yarım litre su ile kaynatılarak kısırlık tedavisinde günde bir bardak içilir. Nurten ATAÇ, Karabalçık Köyü ,45 ; Hikmet SAYAK, Burmataş köyü, 45
- f- Romatizma hastalığında taze yaprakları ezilerek elde edilen lapa ağırlı bölgeye sürülür. Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70
- g- Yüksek tansiyon, romatizma ve yüksek kolesterol durumlarında bir su bardağı için 7- 8 yaprak kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Remzi AYAN, Devecik

Köyü, 47

- h- Romatizma ve akciğer hastalıklarında durumlarında bir su bardağı için 7- 8 yaprak kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Genç sürgünler haşlanıp süzildükten sonra yağda kavrulup yemek olarak yenilir. Mahmut ARPACI, Kargapazarı Köyü, 70
- i- İdrar yanması ve bağırsak ağrılarında bitkinin toprak üstü kısımları durumlarında bir su bardağı için 7- 8 yaprak kaynatılarak günde bir bardak içilir. Hatun İNCE, Kargapazarı Köyü, 44
- j- Kanser hastalıklarında kaynatılarak durumlarında bir su bardağı için 7- 8 yaprak kaynatılarak suyu içilir. Hüsamettin CELAETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47
- k- Yüksek tansiyon ve şeker hastalığında yaprakları durumlarında bir su bardağı için 7- 8 yaprak kaynatılarak bir su bardağı suyu içilir. Dilber TALAN, Bedran Mezrası, 60
- l- İltihaplı hastalıklarda bitkinin tüm kısımları durumlarında bir su bardağı için 7- 8 yaprak kaynatılarak suyu içilir. Nurten ATAÇ, Karabalçık Köyü, 45
- m- Tüm bitki kaynar suda yumuşatılıp ezilir ve iltihaplı yaraların üzerine merhem gibi sürülür. Sabriye BİK, Yukarı Yağmurlu Köyü, 45
- n- Çocuk sahibi olamayan kadınların tedavi edilmesinde kullanılır. durumlarında bir su bardağı için 10 kadar yaprak kaynatılarak hergün bir su bardağı suyu içilir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprak ve çiçekleri cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Özçelik 1987). Tohumlarından kan pıhtılaştırıcı olarak yararlanılmaktadır. Taze yaprakları sebze olarak tüketilir. Kökleri toz edildikten sonra ağız yaralarını iyileştirici olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda sütle kaynatılır ve daha sonra da vücuttaki şişkinliklerinin tedavisinde kullanılır. Yapraklar ve tohumlar yiyecek olarak ve tedavide kullanılır (Öztürk 1991). Haricen çıban iyi edici olarak kullanılır (Tabata 1993). Yaprak lapası ile pul biber karışımı haricen karın ağrılarının giderilmesinde çıban tedavisinde soğuk algınlığında kullanılır (Çubukcu 1994). Yaprakları yeni oluşan iltihaplı yaralar için kullanılır (Tabata vd 1994). Çıban ve cerahatli yaralar için kullanılır (Fujita 1995). Karın ağrıları için dekoksasyon olarak iltihaplı yaralara yapraklar haricen ülser içinde toprak üstü kısımları dahilen kullanılır (Sezik vd 1997). Solunum ve sindirim sistemleri tahrişleri ve iltihaplarında koruyucu

olarak kullanılır. Taze yapraklarından hazırlanan lapa cilt üzerindeki çıban ve yaraların ağrılarını dindirmek için tülbent arasında deri üzerine bırakılır (Baytop 1999). Toprak üstü kısımlarının lapası romatizma da ağrıyan yerlere sürülür. Bitki kaynatılarak göğüs yumuşatıcı olarak içilir. Bitki kaynatılıp nefes darlığında tedavi edici olarak kullanılır. Kökü mide ağrısını dindirmek için dövülüp çiğnenir. Toprak üstü kısımları dövülüp iltihaplı yaralara veya arpa unu ve inek sütü ile pişirildikten sonra ılık iken sarılır. Toprak üstü kısmının dekoksasyonu mide- bağırsak gazının dindirilmesi amacıyla kullanılır. Yapraklar pişirilerek yenir (Koçak 1999). Meyveler çiğ olarak yenir. Bitkinin toprak üstü kısmı kaynatılarak öksürük için kullanılır (Bağcı 2000). Yaprakları gıda ve hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Tohumlar tıbbi amaçlı olarak kullanılmaktadır (Ertuğ 2000). Gıda ve tedavi amacıyla kullanılır (Şimşek vd 2001). Tüm bitki suda haşlanır süzülür, soğanla kavrulur üzerine yumurta kırılarak yenir. Yaprak dekoksasyonu adet sancularına, vereme, kansere, hemoroide, soğuk algınlıklarına, idrar yolu enfeksiyonlarına, romatizmaya, kalp rahatsızlıklarına, vajinal akıntılara, kısırlığa, karın ağrılarına, böbrek rahatsızlıklarına, egzamaya, yaralara, tansiyona, boğaz ağrılarına, öksürüğe karşı kullanılır (Şimşek vd 2002). Çiçek açmamış genç dal ve yapraklar haşlanıp yumurta ile birlikte yemeği yapılır, meyveleri çiğ olarak yenir. Toprak üstü kısımları kaynatılır, kaynatılmış bitki ve suyu mide rahatsızlıklarını tedavi etmek, karın şişkinliklerini gidermek için kullanılır (Arık 2003). Gıda ve tedavi amaçlı kullanımı var ayrıca hayvan yemi olarak kullanılır. Karın şişkinliklerinde haşlanıp suyu içilir. Karın ağrısında yakılara ebeğümeci yaprağı da katılır. Tarhana ve kül ile karıştırılarak da yakı yapılır (Ertuğ vd 2004; Ertuğ ve Tümen 2004). Yapraklar yeni oluşmuş iltihaplı yaraları olgunlaştırmak için kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2003). Gıda olarak tüketilir (Ertuğ 2004c). Yaprakların lapası haricen kas ağrılarına karşı kullanılır. Yapraklar şişkinliğe, karın ağrılarına, öksürüğe, adet dönemi sancılara, hemoroide, doğum sonrası iltihaplanmalara, bebeklerde göbek düşürmelere karşı haşlanarak yenilir (Ezer 2004c). Tüm bitki soğanla kavrulur sulu yemeği yapılır (Şimşek vd 2004). Bitkinin yapraklı dalları suda haşlanarak sarımsaklı yoğurt ile yemeği yapılmaktadır. Bitkinin haşlanan yapraklı dallarından pirinç ile yemeği yapılmaktadır. Bitkinin haşlanan yapraklı dallarından börek yapılmaktadır (Koyuncu 2005). Yaprak dekoksasyonu karın ağrılarına karşı kullanılır ve adet düzenleyici görevi görür (Ezer ve Arısan 2006). Bu bitki sebze olarak yemek yapılarak kullanılıyor. (Mart 2006). Yaprak kaynatılarak suyu idrar söktürücü olarak içilir (Elçi ve Erik 2006). Her türlü maraza karşı tercihen soğanla kavrulur yemeği yapılır ve

yenir. Lapası çıban deşmede ve yara iyileştirmede kullanılır. Çayı yara iyileştirici, tansiyon düşürücü ve adet sancılarını dindirici olarak bilinir (Bulut 2006). Yapraklarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı antiseptik ve iltihap söktürücüdür, yapraklarını haşlamak suretiyle elde edilen lapası tülbentle deri üzerine konarak çıbanları olgunlaştırmak için kullanılır (Öztürk 2006). Yaprakları yıkanır, yağda kavrulur. Süzildükten sonra yenilir (Korkut 2006). Yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan infüzyon günde 2-3 bardak dolusu içilerek soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan infüzyon günde 3-4 bardak dolusu içilerek, iltihaplı bademcik hastalıkları tedavisinde kullanılır. Yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan sabah akşam birer bardak dolusu içilerek kabızlığa karşı kullanılır. Yapraklar su ve un ile karıştırılarak lapa haline getirilir. İçine bir miktar kırmızı pul biber katılarak haricen karın ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Taze yapraklar doğrudan yenilerek, karın ağrısının giderilmesinde kullanılır. Taze yapraklar haricen çıban tedavisinde kullanılır. Yaprakları suda kaynatıldıktan sonra haricen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Yapraklarının *Malva slyvestris*, yaprakları, *Platanus orientalis*, *Quercus cerris* var. *cerris* ve *Salix babylonica* kök kabukları, *Verbascum cheiranthifolium* ve *V. chrysochaete* çiçek ve yaprakları ile birlikte hazırlanan dekoksion, biraz soğutulduktan sonra içinde 1-2 saat oturularak, ileri derecedeki hemoroidlere karşı kullanılır (Tuzlacı 2006). İlkbahar aylarında özellikle Nisan ve Mayıs aylarında genç toprak üstü kısımları kadınlar tarafından toplanarak yağda yumurta ile pişirilip günün üç öğününde yenilmektedir. Meyveleri çocuklar tarafından soyularak yenir. Yaprakları iltihaplanmaları gidermek amacıyla kaynatılarak suyu içilir. İyi bir antibiyotik olup solunum yollarına iltihaplanmalarına karşı toprak üstü kısımları kaynatılarak içilir (Gencay 2007). Tüm bitkiden hazırlanan dekoksionunun buharına çocuğu olmayan kadınlar kısırlık tedavisi için oturtulur. Tüm bitkinin, *Plumbago europaea* ve *Alcea apterocarpa*'nın topraküstü kısımları ile *Betula litwinowii*'nin yapraklı dallarından hazırlanan dekoksionunun buharına, çocuğu olmayan kadınlar kısırlık tedavisi için oturtulur. Tüm bitkiden hazırlanan dekoksion, tereyağı ve arpa unu ile karıştırılıp hamur halinde yaralara doğrudan sarılır. Tüm bitkiden hazırlanan dekoksion, tereyağı ve arpa unu ile karıştırılıp hamur halinde iltihaplı yaralara doğrudan sarılır. Tüm bitkiden hazırlanan dekoksion, tereyağı ve arpa unu ile karıştırılıp hamur halinde haricen mayasıyla uygulanır. Toprak üstü kısmından hazırlanan dekoksion, tereyağı ve arpa unu ile karıştırılıp hamur halinde yaralara doğrudan sarılır. Toprak üstü kısmından hazırlanan dekoksion, tereyağı ve arpa unu ile karıştırılıp hamur halinde haricen

mayasıyla uygulanır. Toprak üstü kısmı ezilip yaralara doğrudan konur. Toprak üstü kısmı haşlanıp mayasıyla doğrudan konur. Toprakaltı kısmı çocuk düşürmek için fitil gibi yapılıp kadınlar tarafından kullanılır. Taze yapraklarından yemek yapılır (Yeşil 2007). Yaprakları solunum ve sindirim sistemi tahrişleri ve iltihaplarında koruyucu olarak kullanılır. Çocuğu olmayan bayanları meyvelerinden yapılan çay içirilir. Yapraklardan hazırlanan lapa yara ve çıbanların üzerine konur. Bitkinin yaprakları su ile kaynatılıp içilmek suretiyle romatizma tedavisinde kullanılır. Mide ağrılarında tedavi amacıyla kullanılır. (Çakırcıoğlu vd 2007) . İlbaharda kadınlar ve çocuklar tarafından toplanır. Evde gıda amaçlı olarak kullanıldığı gibi, çerçi ve komisyoncular tarafından satın alınarak, Birecik'teki pazarlarda da satılmaktadır. Gıda olarak tüketimi su şekildedir; bitkinin ince ince doğranan toprak üstü kısımları, suyla haşlandıktan sonra, el ile sıkılarak suyundan arındırılır. Yağda ince doğranmış soğan iyice kızartılır, baharat, tuz eklenir, haşlanmış olan bitki ilave edilir ve ateşte iyice kızartılır. Üstüne taze yumurta veya salça eklenir, biraz karıştırılıp pişirilir ve sıcak olarak servis yapılır. Bazen de piştikten sonra üzerine yoğurt dökülerek de yenmektedir. Bitkinin haşlanan kısımları, börek malzemesi olarak da kullanılır. Ayrıca, kurutulmuş toprak üstü kısımları, yöre halkı tarafından, idrar söktürücü, iltihap kurutucu ve çıban açıcı olarak kullanılır (Balos 2007). Toprak üstü kısımları dekoksasyon, infüzyon veya yapraklar lapa halinde yaraya sarılır. İltihap sökücü olarak kullanılır. Göğüs yumuşatır. Bademcik iltihaplarına karşı kullanılır (Oral 2007). Yaprakları yıkanır, yağda kavrulur. Süzüldükten sonra yenir (Akan vd 2008). Yaprakları sebze olarak kullanılır. Yemeği yapılır. Böreklere ve bükmenin içine katılır. Yaprakları ve yeni açan çiçekleri kaynatılıp gargara yapılarak boğaz ağrılarında kullanılır. Mide ve bağırsakların düzenli çalışmasını sağlar. Kökü kaynatılarak boğaz ve bademcik iltihaplarını gidermede kullanılır (Deniz 2008). Gıda amaçlı yararlanır (Satıl vd 2008). Yaprakları sebze olarak kullanılır (Yapıcı vd 2009). Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı suda kaynatılıp elde edilen sıvı iltihabı sökmesi için içilmektedir. Suda gövde, yaprak ve çiçek kısmı kaynatılıp elde edilen sıvı böcek ısırılmalarında pansuman için kullanılmaktadır. Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı pişirilerek ya da dövülerek yaraya sarılmaktadır. Bitkinin gövde, yaprak ve çiçek kısmı ısırılanla birlikte su da kaynatılıp elde edilen sıvı adet sancılarını gidermek için içilmektedir. Yaprakları haşlanıp üzerine nar ekşisi dökülerek yenilmektedir. Yaprak ve gövde kısmı kullanılarak yemeği yapılmaktadır. Bitkinin taze gövde ve yaprakları alınıp temizlenmekte, yağ içerisinde soğan kavrulduktan sonra üzerine bu kısımlar doğranıp domates ile birlikte ilave

edilmektedir. Bir avuç pirinç, bir baş sarımsak ve kırmızı pul biber yemeğe eklendikten sonra yemek kendi suyu ile pişirilmekte ve ocaktan indirilmeden önce tuz ilave edilmektedir. İsteğe göre soğanların kavrulma aşamasında kıyma ilave edilebilmekte ayrıca yemek piştikten sonra sarımsaklı yoğurt ile tüketilebilmektedir Yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı bağırsakları çalıştırması için içilmektedir. Kökü sütle pişirilmektedir. İltihaplı yaranın üzeri yakılıp iltihabı çıkınca pişirilen ebegümece yara üzerine konulmaktadır. Büyük yaprakları haşlanıp sarma yapımında kullanılmaktadır. Yaprakları haşlanıp doğrandıktan sonra üzerine domates soğan doğranıp nar ekşisi ve tuz ilave edilerek salata olarak tüketilmektedir. Taze olursa sapı ile yaprağı doğranmaktadır. Soğan doğranıp tuz ile ovulduktan sonra üzerine doğranan ebegümece karıştırılmakta ve kırmızıbiber, domates kurusu ve sıvı yağ ilave edilip börek içi olarak kullanılmaktadır. Çocuklar tohumlarını taze iken yemekte dirler (Metin 2009). Mide rahatsızlıklarını tedavi etmek için kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2010). Yaprak ve kök yiyecek olarak kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Toprak üstü kısımları karın ağrısı, idrar yolları hastalıkları, karın ağrısı, iltihaplanma, yara- kesik tedavisi ve kısırılık tedavisinde kullanılır (Polat vd 2012).

23. ORCHIDACEAE

88 - *Orchis laxiflora* Lam. (Şapır, Sahlep)

Lokalitesi: Cilligöl eski köy yolu, çayır, 39° 10' 186" N, 40° 55' 440" E, 1860 m, 01.06.2014, MN72.

Literatürdeki diğer adları: Sahlep sümbülü, Çayır Salepi

Toplanma dönemleri: Haziran, Temmuz

Kullanılan kısım: Yumru

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin yumruları kurutulularak bir litre süt ve 4-5 yumru kaynatılarak bal ile karıştırılarak soğuk algınlığı ve öksürüğe karşı içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Yumrusu kurutulup öğütülerek sütle karışım yapılarak içilir (Tugay vd 2012).

24. PLANTAGINACEAE

89- *Plantago lanceolata* L. (Pelhewes)

Lokalitesi: Kargapazarı köyü, çayır, 39° 18' 355" N, 41° 06' 123" E, 1830 m, 01.06.2014, MN39.

Literatürdeki diğer adları: İlandılan, Boduk kulağı, Pağa yaprağı, Sinir otu, Kırk sinir, Uzun damar otu, Kesik otu, Yılandili, Dar yapraklı sinirotu, Demra otu, Sinirli ot, Gelinparmağı, Damar otu, Bağcı yaprağı, Bağa, Giyamambel, Giyabironug, Damarlıca

Toplanma dönemleri: Nisan- Ekim

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Yapraklar taze olarak herhangi bir işlem yapılmadan iltihaplı yaralara sarılır yada ezilerek sürülür. Mahmut ARPACI, Kargapazarı Köyü, 65; Hatun İNCE, Kargapazarı Köyü, 44
- b- Mide ağrılarını dindirmek ve mide yaralarını tedavi etmek için hergün bir tutam bir bardak sıcak suda demlenerek suyu içilir. Çiğ olarak yendiğinde aynı etkiyi gösterir. Mehmudi UZAR, Ulukapı köyü, 84

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprakları solunum yollarını yumuşatıcı ve öksürük kesici olarak ayrıca yaraları iyi edici ve çıban açıcı olarak kullanılır (Yıldırım 1991). Taze yaprakları yeni olgunlaşmış iltihaplı yaralar için kullanılır (Tabata vd 1994). Yaprakları tedavi amacıyla doğrudan yara üzerine sarılır (Vural vd 1997). Yaprakların kaynatılması ile elde edilen sıvının şeker hastalığına karşı etkili olduğu söylenmesine karşın kullanımı yaygın değildir (Duran 1998). Dahilen kabız, göğüs yumuşatıcı, balgam ve idrar artırıcı olarak etkilidir. Haricen bilhassa taze yaprak yara iyi edici ve çıban açıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop 1999). Yapraklar yara üzerine sarılarak kullanılır (Bağcı 2000). Yapraklar ilaç olarak kullanılır (Ertuğ, 2000). Kökler astım hastalığı için yarım saat kaynatıldıktan sonra günde üç kez suyu içilir (Saçlı ve Akalın 2001). Yaprakları yara iyi edici olarak kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2003). Solunum yolu hastalıkları, balgam söktürücü ve boğmaca için çayı içilir. 1 tatlı kaşığı ince kıyılmış bitki 1 bardak suda haşlanır, içilir. Yara kapatmada yapraklar ezilip yaranın üstüne kapatılır (Ertuğ 2004) Dekoksiyon hazırlandıktan sonra bir gece bekletilmelidir. Tazesi dövülüp yaranın üzerine

konur. Böbrek ve İdrar yolları iltihabını alır (Şimşek vd 2004). Bitkinin yaprakları eldeki siğillerin üzerine 12-24 saat sarılmak suretiyle siğil tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin yaprakları suda kaynatılıp süzöldükten sonra elde edilen süzöntü soğutulup günde 1 su bardağı içilerek iltihaplı romatizma tedavisinde kullanılmaktadır. Bitkinin yaprakları iltihaplı bölgelere sarılmak suretiyle iltihabın akitilmasında kullanılmaktadır. Bitkinin yaprakları kaynatıldıktan sonra 24 saat bekletildikten sonra günde 1 su bardağı içilmek suretiyle hemeroid tedavisinde kullanılmaktadır (Koyuncu 2005). Yaprakları maraz giderici olarak meyveleri dövölür ve evcil hayvanlara yedirilir. Yara üzerine yaprakları dövölüp sarılır veya kaynatılıp suyu içilirse iltihaplanmalara iyi gelir. Strese ve yorgunluğa iyi gelir (Bulut 2006). Yapraklar doğrudan yaraya sarılır, diğlerinde ise yapraklar ısıtılarak ya da sendirilerek yaralı bölgeye sarılır (Onar 2006). Taze yaprakları yara iyi edici ve çıban açıcı olarak kullanılmaktadır (Çakılcıoğlu vd 2007). Apse ve çıban dağıtıcı olarak, astım hastalığına ve sinir hastalıklarına karşı kullanılır. Çıbanlara karşı yaprakları sarılarak kullanılır, astım ve sinir hastalıklarına karşı dekoksasyon ve infüzyonu hazırlanır (Oral 2007). Ayaklardaki mantar ve kasıntıları geçirmek amacıyla kullanılmaktadır. Yapraklar ezilerek bir bez yardımıyla sorunlu olan bölgeye sarılır (Kazan 2007). Arılar bal yapımında bitkiden yararlanır (Karaca 2008). Bitkinin yaprakları lapa haline getirilip çıbanların üzerine sarılıp iltihabını çekip patlatması için kullanılır (Eşen 2008). Kökleri astım tedavisinde kullanılır (Bulut, 2008) . Yapraklarının özsuyu antibakteriyel etkiye sahiptir. Ağız, üst solunum yolu enfeksiyonunda gargara şeklinde, göz iltihabında damla şeklinde kullanılır. Çayı altını ıslatan çocuk ve yaşlılara içirilir. Yapraklarından lapa yapılarak, yara iyileştirmede ve çıban açmada kullanılır. Çiğ olarak tüketilebilir. Tohumları iyi bir müshildir (Deniz 2008). Yapraklar dövölüp bölgeye doğrudan sarılarak uygulanmaktadır. Diş ağrısı tedavisinde Yaprakların kaynatılması ile hazırlanan dekoksasyon rahatsızlık süresince günde 2-3 defa içilerek tüketilmektedir (Uysal 2008). Yapraklar yara iyi edici olarak kullanılır (Yapıcı vd 2009). Yeşil yaprakları suda kaynatılıp elde edilen sıvı mide ağrılarını tedavi amacı ile aç karna içilmektedir. Yeşil yaprakları ezilerek lapa haline getirilip yaraların kapanması için ihtiyaç duyulan bölge üzerine konmaktadır. Taze yaprağı parmaklar arasında sıkıştırılıp ezilerek; kuru yapraklar ise aynı şekilde toz haline getirilerek kesik veya yara olan bölgenin üzerine sürölmektedir. Çay gibi demlenerek solunum yolları rahatsızlıklarının tedavisi amacı ile kullanılmaktadır (Metin 2009). Yaprak ve kökler tıbbi ve gıda amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Yapraklar yara iyileştirici olarak kullanılır (Koçyiğit ve Özhatay 2006).

Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde çocuk ishal tedavisinde kullanılır (Tuzlacı vd 2010)

90- *P. major* L. subsp. *major* (Pelhawes)

Lokalitesi: Aşağı Çır köyü, çayır, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 01.06.2014, MN38.

Literatürdeki diğer adları: Belgheviz, Belgbirin, Yara otu, Damar otu, Sinirotu, Kesik otu, Katırtırnağı, Siğilli yaprak, Çıban otu, Bahar otu, Siğil otu, Balzaağva, Damarlı ot, Kırk sinir otu, Cahevez, Sinirli yaprak, Belghevizar

Toplanma dönemleri: Mayıs- Ağustos

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Vücutta oluşan şişme ve iltihabi yaraların tedavisi için taze yaprakları bir bez ile hastalıklı yere sarılır ve 2 gün bekletilir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç köyü, 55; Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38 ; Fethi KORKMAZ, Göynük Köyü, 49; Emin GENÇ, Sudurağı Köyü, 43; Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57; Hüsamettin CELALETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47
- b- Hayvanların tırnaklarında çıkan yaralarda yapraklar ezilerek yara kısmına bir bez ile sarılır. Bu işlem yara iyileşinceye kadar her gün tekrarlanır. Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 50
- c- İltihaplı hastalıklarında birkaç yaprak bir bardak su ile birlikte kaynatılarak sabahları aç karınla bir bardak içilir. İltihaplı yaralarda haşlanmış yaprak yaraya sarılır. Fesih BOZAN, Yukarı Yağmurlu, 53
- d- İltihaplı yaralarda, yapraklar hamur gibi ezilerek yaraya sürülür ve bir bez ile sarılarak kapatılır. İki günde bir değiştirilir. Emine BOZAN, Y. Yağmurlu Köyü, 41
- e- İltihaplı yaralarda bir su bardağı için 4-5 yaprak kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Turan TALAN, Bedran Mezrası, 62 ;Besrayi ÖZEN, Hasanova Köyü, 65; Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35; Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- f- Deride oluşan yaralara sarılarak bağlanır. Mehmet ÇİFTÇİ, Y. Yağmurlu Köyü, 55; Nurten ATAÇ, Karabalçık Köyü, 45; Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70; Hacer ARAÇ, Aşağı Çır Köyü, 45

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin yaprakları sebze ve salata olarak kullanılmaktadır. Tıbbi bir bitkidir. (Öztürk ve Özçelik 1991). Yapraklar taze veya kurutulmuş olarak yeni olgunlaşmış iltihaplı yaralar için ve yara iyileştirici olarak kullanılır (Tabata vd 1994). Yapraklar dekoksasyon halinde böbrek hastalıkları, boğaz ve tuberkolöz hastalığında kullanılır (Yazıcıoğlu ve Tuzlacı 1996). Yaprakları tedavi amaçlı doğrudan yara üzerine sarılır (Vural vd 1997). Dahilen kabız, göğüs yumuşatıcı, balgam ve idrar artırıcı olarak etkilidir. Haricen bilhassa taze yaprak, yara iyi edici ve çıban açıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop 1999). Yaprakları yeni oluşmuş iltihaplı yaraları olgunlaştırır (Özgökçe ve Özçelik 2003; Sezik vd 1997). Yaprakları ilaç olarak kullanılır (Ertuğ 2000). Yaprakları yaş iken bütün olarak veya ezilerek yahut kurutulduktan sonra lapa haline getirilip yara üzerine bırakılır. Mide rahatsızlıkları için çiğ olarak yenir veya taze hali ile kaynatılıp içilir veya kurutulup öğütüldükten sonra kaynatılıp içilir. Eski saman, *Malva neglecta* (Torık), *Rumex patientia* (Avilok), ve *Mentha longifolia* (Punk) ile birlikte kaynatılır. Özellikle doğum sonrası sancıları olan kadınlara bu karışım ile banyo yaptırılır (Behçet ve Arık 2013). Kanseri tedavisi için yaprağın kaynatılmış suyu her akşam içilir. Kemoterapi yan etki önleyici (Elçi ve Erik 2006). Tüm bitki taze iken midevi olarak kullanılır. Yaprakları tereyağında ısıtılıp yara veya yanık tedavisi için direkt uygulanır. Yaprığı ezilip iltihaplı yaralara konur, iltihabı çeker (Yeşil 2007).Köküyle beraber tüm bitkinin dekoksasyonu gırtlak kanserinde içilir. Yapraklarının, *Mentha* sp. yaprakları ile beraber hazırlanan dekoksasyonu damar açıcı olarak içilir. Yapraklarının dekoksasyonu mide ağrısında içilir Yapraklarının dekoksasyonu vücut kaşıntısında ve parmak arasında oluşan mantar tedavisinde içilir. Yapraklarının infüzyonu böbrek ve bağırsak rahatsızlıklarında içilir. Yapraklarının dekoksasyonu iltihap söktürücü olarak ve sabahları aç karnına tansiyonu düşürmek için içilir. Yaprakları doğrudan veya ısıtılıp yaranın çıbanın üzerine sürülür. Yaprakları *Thymus* sp. yaprakları, *Tilia* sp. çiçek durumları ve bir *adwdlium cepa* soğanı ile beraber kaynatılır, içine limon sıkılır, bu su süzülür ve günde 2-3 defa bağırsakları yumuşatmak amacıyla içilir. Yapraklarının sp. yaprakları ile beraber kurutulup hazırlanan dekoksasyonu bağırsak yumuşatmak amacıyla içilir. Tohumlarının sp. tohumları ile beraber hazırlanan infüzyonu *Malus sylvestris* ve *Cydonia oblonga* meyveleri katılarak astım, bronşit ve öksürük için içilir. Tohumları dövülüp balla karıştırılarak öksürük ve soğuk algınlığı tedavisinde yenir. Tohumları yoğurda katılıp ishal kesici olarak yenir. Yaprakları haşlanıp yemeği ve sarma dolması yapılı (Kızıllarlan 2008)Taze bitki yaprağı çıban olan yer üzerine uygulanır (Sarper vd

2009). Yaprak gıda ve tıbbi amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde mide ağrılarında kullanılır. Ayrıca yaprak dekoksasyon halinde şeker hastalığı tedavisinde kullanılır (Tuzlacı vd 2010). Yaprak yara tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve Doğan 2010).

25. PORTULACACEAE

91- *Portulaca oleracea* L. (Pımpar, Semiz otu)

Lokalitesi: Boncukgöze köyü, dere kenarı, bahçe, 39° 13' 445" N, 40° 58' 185" E, 1760 m, 16.07.2014, MN111.

Literatürdeki diğer adları: Pırpor, Madımak, Kazan kulpu, Semizotu, Töhmekan, Pırpirim, Cibile, Çibirotu, Elmelik, Erekleme, Perperten, Semizlik, Sovukluk, Semizebe, Tokmakan, Soğukluk

Toplanma dönemleri: Haziran-Temmuz

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi, gıda

Kullanım şekli:

- a- Taze toprak üstü sürgünleri doğranarak salata olarak tüketilir. Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze Köyü, 38
- b- Migren ağrısını dindirmek için 10 kadar dal bitkinin toprak üstü kısımları yarım litre su ile kaynatılarak ağrı durumunda bir bardak suyu içilir. Neval İNCE, Kargapazarı Köyü, 39

Literatürde bilinen kullanımı: Sebze olarak tüketilir. Mide hastalıkları tedavisinde ve zayıflatıcı olarak kullanılmaktadır (Özçelik 1987). Barsakları yumuşak tutmak ve hazmı kolaylaştırmak amacıyla Toprak üstü kısımlarının yemeği yapılır (Özçelik vd 1990) (Türkiye'de yaygın şekilde kültürü yapılmaktadır. Barsakların sindirimi kolaylaştırdığı için faydası vardır (Öztürk 1991). Bitki idrar söktürücü, tohumları kurt düşürücü, yapraklar lapa halinde basura karşı kullanılır. Sebze olarak tüketilir (Baytop 1994a). Bağırsak solucanlarının düşürülmesinde ve kabızlığın önlenmesinde dahilen kullanılır (Duran 1998). Gıda amaçlı yararlanılmaktadır (Ertuğ 1998a). Bitki idrar söktürücü, tohum kurt düşürücü, yapraklar lapa halinde hemoroide karşı kullanılır (Baytop 1999). Gövde ve yaprakları sebze olarak kullanılır (Ertuğ 2000). Bağırsakları yumuşatmak ve

hazımı kolaylaştırmak için kullanılır (Özçelik vd 1990) Sebze olarak kullanılmaktadır. Barsak kurtlarını düşürmek için çiğ olarak yenir. Rahim hastalıklarında su ile kaynatılarak içilir (Koçak 1999). Salatalara katılarak yenir (Bağcı 2000). Aşırı aybaşı kanamasında kaynatılıp suyu içilir (Ertuğ 2002). Özellikle kümes hayvanlarına vermek üzere toplanır (Keskin ve Alpınar, 2002). Yaprakları pişirilerek ya da çiğ halde tüketilir (Pieroni vd 2002). Bitkinin toprak üstü kısımları taze halde iken toplanır, kaynatılıp pişirildikten sonra suyu süzülür. Sarımsaklı yoğurt yemeği yapılır. Ayrıca salatalara katılıp çiğ olarak yenir (Behçet ve Arık 2013). Toprak üstü kısımlarının çiğ olarak salatası yapılır, sulu yemeği yapılır, soğanla kavrulup bulgur eklenerek yemeği yapılır. Toprak üstü kısımları kaynatılarak suyu, barsak bozukluklarına, kansızlığa karşı kullanılır (Şimşek vd 2002). Gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Ertuğ 2004b). Yem bitkisi olarak toplanır, otluğa yığılır (Ertuğ vd 2004; Ertuğ ve Tümen, 2004). Genç toprak üstü kısımları romatizmaya karşı kullanılır (Pieroni vd 2005). Genç toprak üstü kısımların salatası yapılarak gıda olarak tüketilir. Genç gövde dallar ve yaprakları yağda yumurta ile birlikte kızartılarak yenir. Genç toprak üstü kısımları Şeker hastalığına karşı yenir. Demir eksikliğini gidermek ve kemikleri güçlendirmek amacıyla özellikle çocuklara yemeği yapılır (Gençay 2007). Mide tedavisinde kullanılır (Çakılcıoğlu 2010).

26. POLYGONACEAE

92- *Polygonum cognatum* Meisn. (Levlevık)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, çayır, 39° 10' 166" N, 40° 55' 327" E, 1845 m, 27.07.2015, MN96.

Literatürdeki diğer adları: Madımak, Kadımalak, Kuşekmeği, Nane cucke ve Solucanotu

Toplanma dönemleri: Nisan- Ekim

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Tedavi, gıda

Kullanım şekli:

- a- Tüm bitki kaynatılarak günde bir bardak suyu içildiğinde, böbrek taşlarını düşürür. Hazırlamak için bir litre suda yaklaşık 10 dal kaynatılır. Adliye BORAK, Cilligöl Köyü, 60
- b- Toprak üstü kısımları suda haşlanarak süzülür ve yağda kavrularak yenir. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Çiğ olarak salatası yapılır. Haşlanıp, kavrulularak yemeği yapılır. Börek içi olarak da tüketilir (Gençay 2007; Yücel vd 2010). Yaprakları sebze olarak tüketilir. İdrar artırıcı ve şeker hastalığına karşı infuzyon halinde kullanılır (Baytop 1999). Ispanak gibi kavrulularak soğanlı, salçalı, pirinçli yemeği pişirilmektedir (Şanlı 2006; Şimşek vd 2004; Koyuncu 2005). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan, dekoksasyon, dahilen romatizma tedavisinde kullanılır (Doğan 2008). Bulgur pilavıyla pişirilerek yenilir. Ispanak gibi yağda kavrulularak yemeği yapılır. Çorbası yapılarak tüketilir (Alpaslan 2012).

93- *Rheum ribes* L. (Rıbez, Içkın)

Lokalitesi: Hasanova köyü, Step, 39° 10' 117" N, 41° 00' 270" E, 2005 m, 10.05.2015, MN20.

Literatürdeki diğer adları: Işgın, Uşkun, Rıbes, Işkın, Revas

Toplanma dönemleri: Nisan-Mayıs

Kullanılan kısım: Gövde

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- İltihaplı hastalıkları tedavisi için çiğ olarak yenir. Turan TALAN, Bedran Mezrası, 62
- b- Şeker hastalığında bitkinin gövdesi soyularak çiğ olarak yenir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57; Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38
- c- Şeker hastalığında bir su bardağı su ve baş parmak büyüklüğünde kesilmiş kök kısmı suda kaynatılıp içilir. Hanifi DEMİREL, Soğukpınar Köyü, 55;
- d- Romatizma ağrılarında parmak büyüklüğünde kesilmiş kök kısmı bir su bardağı suda kaynatılıp sabahları aç karınla yarım çay bardağı suyu içilir. Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70
- e- Bağırsak ağrılarında gövdesi soyularak çiğ olarak yenir, Mahmut ARPACI, Kargapazarı Köyü, 70
- f- Kalp Hastalıklarında gövdesi soyularak çiğ olarak yenir. Hüsamettin CELALETTİNOĞLU, Göynük Köyü, 47; Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38

Literatürde bilinen kullanımı: Kökleri kabızlığa karşı iyidir (Yıldırım 1991). Yaprak

sapları veya gövdeleri çiğ veya pişirilerek yenir. Köklerinden Hakkari’de mavi renk bir yün boyası elde edilir. Rizomlarından ilaç elde edilir (Öztürk 1991). Kökleri dekoksion olarak ülser, ishal, parazit, akciğer hastalıkları ve hemoroide karşı kullanılır. (Tabata vd 1994). Genç gövdeleri ve yaprak sapları ilkbaharda toplanır ve kabuğu soyulduktan sonra taze olarak yenir (Baytop 1999). Kökleri hayvanlarda parazit düşürücü olarak kullanılır (Ertuğ 1999b). Genç sürgünleri çiğ veya pişirilerek yenir. Genç gövdeler mide kuvvetlendirici, kusmayı önleyici ve kabız etkisine sahiptir. Ayrıca odunumsu köklerini şeker hastaları kullanmaktadır. Kök ve yaprakları bir defa kaynatılıp su atıldıktan sonra ikinci kaynatma suyu içilir. İçilen suyun özellikle astım, nefes darlığı, ülser ve böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiği düşünülmektedir (Türkoğlu 2000). Hypoglisemik etkenleri tespit edilmiştir (Özbek vd 2002). Rizomlar suyun içinde tutulur. Daha sonra yünler suda ki materyale eklenerek üç saat kaynatılarak koyu bir bej rengi elde edilir. (Özgökçe ve Özçelik 2003). Kök çıkarıldıktan sonra kurutulur ve toz haline getirilir. Daha sonra kaynatılır, eldeki karışım şeker hastalığı için uzun süre içilir. Aynı karışım mide ve sarılık ağrıları için sabah aç karınla içilir (Behçet ve Arık 2013). Kökler suda kaynatılır, daha sonra yün ipliğin reklenmesi için bir saat kaynar suda kalır. Sonra iplik yıkanır ve kurutulduktan sonra iplik mavi renk alır (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Diabet, ishal ve hemoroid için dekoksion olarak, hazmettirici olarak ve mide rahatsızlıkları için taze olarak yenir (Özgökçe ve Özçelik 2003). Sürgün ve kök dekoksion halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer 2004). Köklerinden hazırlanan dekoksion dahilen şeker hastalığı tedavisinde kullanılır. Köklerinden hazırlanan dekoksion dahilen hemoroidlere karşı kullanılır. Gövdeleri mide hazımsızlığına karşı doğrudan yenir. Kökleri toz haline getirildikten sonra, bu toz kaşıkla yedirilerek veya suya karıştırılıp içilerek, hayvanların akciğer tedavisinde kullanılır. Köklerinin toz haline getirilip elendikten sonra hazırlanan dekoksionu dahilen hemoroidlere karşı veya mayasıl tedavisinde kullanılır. Tedavi 15-20 gün sürer, günde bir bardak dolusu içilir (Tuzlacı 2006). Bitkinin gövde kısmı satıcılar tarafından toplanarak satılmaktadır. Gövde kısmı soyularak yenir. Şeker hastalığına karşı kökü kaynatılarak içilir. Gövdesi yüksek tansiyonu düşürmek ve mide rahatsızlıklarını gidermek için yenir (Gencay 2007). Kök kaynatılarak hemoroid tedavisinde kullanılır. Gövde şeker ve mide ağrısı için çiğ olarak yenir (Tuzlacı ve Doğan 2010).

94- *Rumex acetosella* L. (Tırşo, Tırşık)

Lokalitesi: Sudurağı köyü, çayır, 39° 07' 235" N, 40° 51' 146" E, 1660 m, 06.06.2015, MN37.

Literatürdeki diğer adları: Kuzukulağı, Ekşikulak, Ebem ekşisi, Eşkimenek ve Tırşok

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Taze genç sürgünleri tansiyon yüksekliğinde toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35; Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57
- b- Bulantı ve kusmada yaklaşık 10 yaprak yarım litre suda kaynatılıp bir su bardağı içilir. Emin GENÇ, Sudurağı Köyü, 43
- c- Taze genç sürgünleri salataya katılır. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü ,70
- d- Taze genç sürgünleri doğranarak peynirle birlikte börek harcı olarak kullanılır. Metin GÜNER, Karabalçık Köyü, 40

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprakları ekşi lezzetleri nedeniyle salatada kullanılır (Baytop 1999; Şimşek vd 2004; Birinci 2008; Koyuncu, 2005). Lapa halinde çıbanları olgunlaştırmak için kullanılır (Baytop 1999). Kökleri infüzyon (% 5) halinde dahilen idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır (Baytop 1999; Eraydın 2010; Birinci 2008). Gövdesinin, doğrudan ağızda ezilerek çıkarılan özsuğu, dahilen şeker hastalığının tedavisinde kullanılır (Doğan 2008). Yapraklarında sarma dolması yapılır. Aynı zamanda yaprakları çiğ olarak tüketiliyor. Bağırsak çalıştırıcı özelliği vardır (Alpaslan 2012).

95- *R. alpinus* L. (Pijek)

Lokalitesi: Karlıca köyü, step, dağ çayırları, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 13.06.2015, MN109.

Literatürdeki diğer adları: Tırşık, Şortah, Kuzukulağı, Labada ve Efelek

Toplanma dönemleri: Mayıs- Haziran

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım şekli:

Yapraklar suda haşlandıktan sonra süzülür ve tereyağında kavrulularak yenir. Eyyüp

ÖZGÜN, Karlıca Köyü,70

Literatürde bilinen kullanımı: Kökü müshil etkisi yapmaktadır. Taze yaprakları sebze olarak tüketilir (Birinci 2008; Baytop 1999). Lapa halinde çıbanları olgunlaştırmak için kullanılır (Baytop 1999). Kökleri infüzyon (% 5) halinde dahilen idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır (Baytop 1999; Eraydın 2010; Birinci 2008). Yapraklarında sarma dolması yapılır. Aynı zamanda yaprakları çiğ olarak tüketiliyor. Bağırsak çalıtırıcı özelliği vardır (Alpaslan 2012).

96- *R. scutatus* L. (Tırşık, Tirşo)

Lokalitesi: Kızılağaç köyü, Çayırılık, 39° 08' 190" N, 40° 46' 232" E, 1730 m, 03.05.2014, MN23.

Literatürdeki diğer adları: Acıgucu, Acımca, Dirşo, Ekşikulak, Ekşili, Ekşimen, Eşkili, Köpek ekşikulağı, Kuşkulağı, Kuzukulağı, Oğlakkulağı, Şeker otu, Taşturşusu, Tırşık kavan

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Genç, taze toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Gıda, İlaç

Kullanım şekli:

- a- Bitki suda kaynatılarak içecek meşrubat olarak tüketilir. Hazırlamak için 20 dal bitki bir litre su ile kaynatılır ve istenilen miktarda şeker ilave edilir. Halit PINAR, Kargapazarı Köyü, 63
- b- Yüksek tansiyon hastalığında yapraklar ve gövde çiğ olarak yenir. Saadet PINAR, Kargapazarı Köyü, 60
- c- Çiğ olarak yenir. Baş ağrısı ve mide bulantısını giderir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır (Çakılcıoğlu vd 2010). Çıban tedavisinde kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2007). İştah açıcı olarak (Altundağ E 2009). Şeker hastalığı tedavisinde (Özdemir 2005). Yüksek kollestorölün tedavisinde kullanılmaktadır (Tetik vd 2013). Yapraklarından hazırlanan infüzyon dahilen ateş düşürücü olarak kullanılır. Genç (körpe) bitkinin toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir.

Yaprakları suda kaynatılıp suyu, yünü yeşil renge boyamak amacıyla kullanılır (Doğan 2014).

97- *R. tuberosus* L. subsp. *horizontalis* (Koch.) Rech (Tırşoy ga, Pelle ga)

Lokalitesi: Hasanova köyü, çayır, 39° 10' 208" N, 41° 01' 424" E, 1885 m, 01.05.2014, MN27.

Literatürdeki diğer adları: Tırşok, Kuzukulağı, Tırşoka marıyan, Trişoğ, Evelik, Kömeturşusu

Toplanma dönemleri: Mayıs, Haziran-Ağustos

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Yapraklar balgam söktürücü olarak çiğ yenir. Saadet PINAR, Kargapazarı Köyü, 60
- b- Yapraklar sarma yapımında kullanılır. Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprakları ekşi lezzetleri nedeniyle salata halinde sebze olarak yenir. Lapa halinde çıbanları olgunlaştırmak için çıban üzerine sarılır (Baytop 1999). Yaprakları çiğ olarak yenir veya pişirilerek yemeği yapılır (Abay ve Kılıç 2001). Tohumları suda kaynatılır. Elde edilen karışım mide, romatizma ve kalp rahatsızlıklarına karşı içilir. Taze ve yeşil yaprakları sarma olarak kullanılır. Ayrıca tadının ekşi olması nedeniyle taze yapraklar çiğ olarak yenir (Behçet ve Arık 2013). Boya yapımında kullanılır (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Çiğ olarak yenir veya ekşi tat vermek için kısırlara konur (Yeşil 2007). Yaprakları sebze olarak yenir. Kökler infüzyon (%5) halinde idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2007). Bitkinin kökleri çiğ olarak yenir (Yıldırım vd 2008).

27. POACEAE

98- *Hordeum bulbosum* L. (Şirome)

Lokalitesi: Kalencik köyü, çayır, 39° 09' 204" N, 40° 54' 024" E, 1747 m, 01.05.2014, MN13.

Literatürdeki diğer adları: Sivsivok, Yabani arpa, Çavdarcık, Çimardık, Kılıçık, Sahte

arpa, Kedi bıyığı, Ceyi keran, Pivok, Boncuk arpa

Toplanma dönemleri: Nisan

Kullanılan kısım: Toprak altı bulbu

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli: Bitkinin toprakaltı bulbları kanser hastalıklarının tedavisinde çiğ olarak yenir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Hayvan yemi olarak kullanılır (Duran 1998). Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (Ertuğ 2000). Bitki yaprak vermeye başladığında kökler topraktan çıkarılır ve haşlandıktan veya doğrudan una bulandırıldıktan sonra yenir (Keskin ve Alpınar 2002) İlkbaharda sökülen bulbları çiğ yenir (Behçet ve Arık 2013). Toprak üstü organları kaynatılır, su ısıtıldıktan sonra bacak ağrılarının ve tutulmalarının geçmesi için suyun içinde bekletilir (Koca 2003). Hayvan yemi olarak kullanılır (Korkut, 2006). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ, 2006). İlkbahar aylarında toprak altında çıkarılan bulbları çiğ olarak yenir. Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak değerlendirilir (Gencay 2007). Yumrusu, yöre halkı tarafından toplanarak yenir. Hayvan yemi olarak kullanılır (Balos 2007). Hayvan yemi olarak kullanılır (Akan vd 2008).

99- *Zea mays* L. (Lazut, Mısır)

Lokalitesi: Kalencik köyü, bahçe, tarla, 39° 09' 190" N, 40° 53' 229" E, 1785 m, 19.08.2015, MN117.

Literatürdeki diğer adları: Darı, Cala püskülü, Laus, Lazuk, Germuk, Mısır

Toplanma dönemleri: Temmuz- Eylül

Kullanılan kısım: Püskül

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Kalp hastalıklarında (yüksek kolestrol) bir avuç dolusu püskül (koçandaki stilus) yarım litre su ile kaynatılarak hergün bir su bardağı suyu içilir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Stiller böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Sezik vd 1997). Tanelerinden nişasta elde edilir (Baytop 1999). Tohumları gıda olarak tüketilir. Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır. Çiçekleri hemoroide karşı çayı

yapılarak içilir. (Ertuğ 2000). Tohumları çiğ veya pişirilerek yenilir. Olgunlaşmamış tohumlar kurutulur veya un edilerek nişasta elde edilir. Tohumlar kahve yapımında kullanılır. Gövdenin süngerimsi dokusu şeker gibi çiğnenir ve bazen şurubu yapılır. Yaprak kök dekoksasyonu ağırlı idrar ve basur tedavisinde kullanılır. Tohumlarından yenilebilir yağ elde edilir. Yakıt, yağ, yapıştırıcı ve kağıt yapımında kullanılır. Tohumlar idrar arttırıcı ve hafif uyarıcıdır (Türkoğlu 2000). Tohumları pişirilerek ya da çiğ olarak tüketilir (Pieroni vd 2002). Meyveler haşlanarak kış için çorbalık ve ekmeklik olarak saklanır. Püskülü altını ıslatan çocuklara kaynatılarak suyu içirilir (Koca 2003). Stillüleri infüzyon halinde idrar yolu hastalıkları ve hemoroid tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2003). Tohumları antiseptik olarak kullanılır (Pieroni vd 2005). Bitkinin kocan püskülleri suda kaynatılıp soğutulduktan sonra elde edilen süzöntü süzülüp günde 2 su bardağı içilerek idrar yollarında iltihap sokturucu olarak ve hemoroid tedavisinde kullanılmaktadır (Koyuncu 2005). Bir yıl bekletilmiş stiluslarından hazırlanan infüzyon dahilen böbrek taşlarını düşürmek amacıyla kullanılır. Stiluslarından hazırlanan dekoksasyon, dahilen diüretik olarak kullanılır. Kurutulmuş mısır püsküllerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen prostat hastalıkları tedavisinde kullanılır. Kurutulmuş mısır püsküllerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen idrar söktürücü olarak kullanılır. Stiluslarının, *Urtica dioica* bitkisi, *Petroselinum crispum* yaprakları ile birlikte hazırlanan dekoksasyonu, dahilen, böbrek kumunu ve taşlarını düşürmek amacıyla kullanılır. Stiluslarından hazırlanan infüzyon, dahilen, diüretik olarak kullanılır. Stiluslarından hazırlanan dekoksasyonu, bir gece ayazlatıldıktan sonra, sabahları aç karnına, bir bardak dolusu içilerek, böbrek ağrılarının giderilmesinde kullanılır. Stiluslarından hazırlanan infüzyon, 15–20 gün boyunca, sabahları aç karnına, 2 bardak dolusu içilerek, böbrek kumunu ve taşını düşürmek amacıyla kullanılır. Stiluslarından hazırlanan infüzyon, 15–20 gün boyunca, sabahları aç karnına, 2 bardak dolusu içilerek, nefrit tedavisinde kullanılır. Meyveler öğütülüp, un haline getirilir. Bu un yağda kavrulup haricen kırıkların tedavisinde kullanılır. Meyveler öğütülüp un haline getirildikten sonra, ayran ilave edilip, haricen, çarpma sonucu oluşan şişliklerin giderilmesinde uygulanır (Tuzlacı 2006). Stiller dekoksasyon halinde idrar yolu, üriner hastalıklar ve prostat tedavilerinde kullanılır. Stiller suda kaynatılarak böbrek taşı ve böbrek kumu düşürücü olarak kullanılır. Meyve toz haline getirilerek çatlamış yaralara konur (Yazıcıoğlu ve Tuzlacı 2006). Püskül kısmından elde edilen infüzyonu böbrek taşlarının düşürülmesi için kullanılmaktadır (Öztürk 2006). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ 2006). Meyveleri gıda olarak tüketilir.

Toprak üstü kısımları hayvan yemi ve yakacak olarak kullanılır Tohumu ve yaprakları ve püskülü kaynatılarak böbrek ve idrar yolları rahatsızlıklarını gidermek amacıyla dahilen kullanılır (Gencay 2007). İdrar yolu iltihaplarının tedavisinde püsküller sıcak suda demlenerek hazırlanan infüzyon çay olarak günde 2 yada 3 bardak tüketilmektedir. Maydanoz yaprakları, altın otunun toprak üstü kısımları ve mısır püskülleri suda demlenerek infüzyonu hazırlanmaktadır ve rahatsızlık süresince günde 2-3 bardak tüketilmektedir (Kazan 2007). Gıda ve yem olarak kullanılır (Balos 2007). Arılar bal yapımı için bitki polenlerinden faydalanır (Karaca 2008). Bitkiden yem olarak yararlanılır (Satıl vd 2008). Çiçekler dekoksasyon halinde idrar yolu ve böbrek rahatsızlıklarında kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman 2008). Bitkinin püskülleri kaynatılıp çay gibi içilerek idrar söktürücü olarak kullanılır (Eşen 2008). Darı közlenerek ya da suda haşlanarak yenir. Haşlanmış mısır taneleri salatalara katılır, balık avcılığında yem olarak kullanılır. Tohumundan yağ çıkarılır. Mısır püskülünün kaynatılmasıyla elde edilen çayı böbrek taşı ve kum düşürmede idrar söktürücü olarak içilir (Deniz 2008). Püskülleri idrar yolu iltihaplarının ve rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Sıcak suda demlenerek hazırlanan infüzyon veya suda kaynatılarak hazırlanan dekoksasyon rahatsızlık süresince çay olarak günde 2 ya da 3 bardak tüketilmektedir. Böbrek taşı tedavisinde Darı ve ayrık otunun bir miktar suda kaynatılıp hazırlanan dekoksasyonu 2-3 hafta günde 2 bardak tüketilmektedir. Kesilmelerde kanamayı durdurmak için Meyvesinin öğütülmesinden elde edilen un bölgeye doğrudan sürülmektedir (Uysal 2008). Mısır püsküllerinin kurutularak çayının içilmesinin böbreklere iyi geldiği bilinmektedir (Saday 2009). Suda kaynatılan püsküllerden elde edilen sıvı böbrek rahatsızlıklarını gidermek için ve sakinleştirici olarak kullanılmaktadır. Kabukları soyulduktan sonra suda haşlanmakta ya da yanmış odun korunda pişirilerek yenmektedir. Tohumları tencerede bir miktar yağ ile kavrulup tuz ilave edilip patlatılarak yenmektedir. Tohumlarını tavuk, keçi ve inekler yemektedirler. Dalları ve koçanları ateşi tutuşturmak ve harlı ateş gerektiğinde yakacak olarak kullanılmaktadır (Metin 2009). Meyve yenir. Tohumlar nazar ve tütsüde kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010).

28. RANUNCULACEAE

100- *Caltha polypetala* Hochst ex Lorent (Pılpiling)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, dere kenarı, su içi, 39° 09' 565" N, 40° 54' 014" E, 1810 m, 19.06.2015, MN31.

Literatürdeki diğer adları: Glundok, Kral fincanı, Lilpar

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Boya

Kullanım şekli:

Bitki yün ipliklerin boyanmasında sarı renk elde etmek için kullanılır. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Bitki zehirlidir (Özçelik ve Sağmanlıgil 1993).Bütün bitki yün ipliklerin boyanmasında kullanılır. İplik sarı bir renk alır (Özgökçe ve Yılmaz 2003).

29. ROSACEAE

101- *Alchemilla pseudocartalinica* Juz. (**Goye boci**)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, dere kenarı, 39° 09' 565" N, 40° 54' 014" E, 1810 m, 19.06.2015, MN30

Literatürdeki diğer adları: Kartal pençesi, Yıldız nişanı

Toplanma dönemleri: Mayıs-Haziran

Kullanılan kısım: Tüm bitki

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bronşit ve astım hastalığında yarım litre su ve 3 dal bitki kaynatılarak bir hafta boyunca tok karınla, günde bir bardak suyu içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Demlenen yapraklar, tonik ve diüretik amaçlı içilir (Altundağ ve Öztürk 2011).

102- *Cerasus mahaleb* (L.) Mill. var. *mahaleb* (**Kener**)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 09' 565" N, 40° 54' 014" E, 1810 m, 10.05.2015, MN113

Literatürdeki diğer adları: Melem ağacı, Mahlep, İdris ağacı, Yabani kiraz, Endülüs, Delice kiraz, Yaban kiraz, Kınır

Toplanma dönemleri: Tüm yıl

Kullanılan kısım: Meyve ve gövde

Kullanım amacı: Tedavi, baston yapımı

Kullanım şekli:

Meyveler kurutularak ezilir ve bir su bardağı su ile 5-6 meyve demlenerek günde bir su bardağı içilir. Bu şekilde nefes darlığını giderir. Bitkinin gövdesi baston yapımında kullanılır. Şabedin BAŞKAN, Cilligöl Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Olgunlaşmamış meyvesi kuru öksürüğü giderir. Ayrıca tohumu kuvvet verici, bal-gam söktürücü, idrar yolları iltihabı, idrar arttırıcı ve nefes darlığına karşı kullanılır. Çayı yapılır. Kurumuş tohumları toz edilerek balla karıştırılır (Çakırcıoğlu vd 2007). Yapraklar kaynatılarak çayı yapılıp kavanoza konur ve her sabah bir çay bardağı içilir. Meyvesi çiğ olarak yenir (Akgül 2008). Tohumlar ezilerek karın ağrısı rahatsızlıklarında yenir (Tuzlacı vd 2010) Mahlep meyvelerinin tohumları halk arasında toz haline getirilerek pasta ve çöreklerin Meyve tıbbi amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Hazırlanan % 5' lik infüzyonu böbrek taşlarını düşürmek için kullanılır (Çakılcıoğlu vd 2010).

103- *Cotoneaster nummularia* Fisch & C.A.Mey. (Dara Çuke, Çuk)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, step, 39° 09' 525" N, 40° 55' 097" E, 1844 m, 07.06.2014, MN49.

Literatürdeki diğer adları: Lilik, Dağmuşmulası, Tavsan elması ve Kürt ağacı

Toplanma dönemleri: Ağustos- Kasım

Kullanılan kısım: Meyve, Genç dallar

Kullanım amacı: Tedavi, süpürge

Kullanım şekli:

- a- Meyveleri kurutulduktan sonra bir su bardağı su için yaklaşık 10 meyve suda kaynatılarak ağrı kesici olarak bir bardak içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65
- b- Bitkinin genç dalları ahırlarda süpürge yapımında kullanılır. Kendi Gözlemimiz

Literatürde bilinen kullanımı: Bitkinin yapraklarını çobanlar keçilerine yedirir. Bitkinin gövde ve dalları odun olarak kullanılır (Vural 2008). Meyveleri iştah açıcı, midevi ve balgam söktürücü (Çakılcıoğlu vd 2007), şeker hastalığına ve hemoroide

karşı (Çakılcıoğlu vd 2011, Zengin vd 2014, Polat vd 2013) kullanılır. Bitkinin dallarından sokak süpürgesi, kirman'nın (yün eğirmek için kullanılan) sap kısmının yapımı, kirkit (kilim tarağı), ağaç düzeltme aracı Küstüre'nin yan tutma sapsarı yapılır. Kesici aletlerin metal ve kesici kısmını saklayan Bıçak Kın da Kürt ağacından yapılmaktadır (Bulut 2006). Meyvesi yenilir (Alpaslan 2012).

104- *Crataegus orientalis* Pall. ex M.Bieb. subsp. *orientalis* (Guvij, Sez)

Lokalitesi: Hacılar köyü, Step, 39° 06' 038" N, 40° 49' 110" E, 1520 m, 22.06.2014, MN46.

Literatürdeki diğer adları: Gühüj, Alıç, Yemişen, İt alıcı, Bilan

Toplanma dönemleri: Mayıs- Kasım

Kullanılan kısım: Çiçek, Meyve

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- İlbaharda açan çiçekleri çay şeklinde demlenerek kalp ve kolesterol hastaları tarafından günde 2 su bardağı içilir. Hazırlamak için yarım litre su ve 20 kadar çiçek kullanılır. Kendi gözlemimiz.
- b- Sonbaharda meyveleri toplanıp satılır. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Meyveleri yenilmekte ve kuvvet verici olarak bazı yemeklere katılmaktadır. Kalp kuvvetlendirici olarak bilinir. Köklerinin kaynatılmış suyu ile banyo yapmanın ve içilmesinin adale şişlerine iyi geldiğine inanılır (Özçelik vd 1990). Meyveleri yenir (Abay ve Kılıç 2001). Kökü çıkarılıp yıkandıktan sonra kaynatılır. Karışım kırmızıya yakın bir renk aldıktan sonra vücudunda şişkinlik olanlar, romatizmal ağrıları olanlar veya karın şişkinliği olan çocuklar bu su ile yıkanır veya bu suyu içerler (Behçet ve Arık 2013). Kaşık ve kap yapımında kullanılır. Alıç çiçeği kaynatılıp, içilince kalbe yararlıdır (Ertuğ vd 2004; Ertuğ ve Tümen 2004). Olgunlaşmış meyveler ateş düşürücü ve kuvvetlendirici olarak yenir (Ezer 2004). Meyveleri kalp rahatsızlıkları için yenir (Ezer ve Arısan 2006). Meyveleri gıda olarak tüketilir. Yüksek tansiyonu düşürmek amacıyla meyveleri yenilir. Gövde ve dalları yakacak olarak kullanılır (Gençay 2007).

105- *Cydonia oblonga* Mill. (Ayva)

Lokalitesi: Kalencik köyü, Köy içi, 39° 09' 190" N, 40° 53' 229" E, 1785 m, 08.05.2015,

MN95.

Literatürdeki diğer adları: Maru, Ayva

Toplanma dönemleri: Mayıs

Kullanılan kısım: Çiçek ve yapraklar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Yarım litre su ile 10-12 kadar çiçek ve yapraklar kaynatılarak astım ve bronşit hastalıklarının tedavisi için günde bir bardak suyu içilir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprak ve tohumları karın ağrılarına, öksürük (Avcı 2004). Hemoroide karşı kullanılır (Şimşek vd 2004). Meyvesi çiğ olarak veya pişirilerek yenir. Ayrıca meyvelerinden komposta yapılır. Hamile bayanlar çocukları güzel olsun diye yerler içindeki çekirdeği boğaz ağrısının tedavisi için yenilmektedir. Suda bekletilen çekirdeği emzikli kadınlar tarafından göğüs uçları yara olmasın diye sürülmektedir. Suda bir gün bekletilen çekirdeği cildi temizlemek için kullanılmaktadır (Tekin 2011). Yaprakları kaynamış suya atılıp çay gibi demlenerek soğuk algınlığını ve öksürüğü geçirmesi için içilmektedir. Meyve olarak tüketilir. Meyveleri çiğ tüketildiği gibi reçel yapımında da kullanılmaktadır (Alpaslan 2012).

106- *Geum urbanum* L. (Kurfil)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, çayır, 39° 10' 009" N, 40° 55' 156" E, 1835 m, 06.08.2014, MN114.

Literatürdeki diğer adları: Bit otu, Yellice otu, Meryemotu

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Kök

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Bitkinin kökleri yıkanıp kurutulduktan sonra çay ile beraber demlenerek içilir. Bu şekilde kullanıldığında baş ve karın ağrılarını giderir. Çayda karanfil kokusu oluşturur. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Kabızlığa karşı, kuvvet verici olarak, mide rahatsızlıklarını gidermek amacıyla demlenerek suyu içilir. (Çakılcıoğlu vd 2007). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dahilen tansiyon düşürücü olarak kullanılır. (Doğan 2014).

107- *Malus slyvestris* Mill. subsp. *orientalis* var. *orientalis* (Sev)

Lokalitesi: Karlıca Köyü, step, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 23.06.2014, MN58.

Literatürdeki diğer adları: Seb, Yabani elma, Acuk, Elma, Acı elma

Toplanma dönemleri: Haziran-Ekim

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Şeker hastalığında meyve çiğ olarak yenir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70; Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80
- b- Meyva güneşte kurutulduktan sonra su ve *Rosa canina* L. ile kaynatılarak meşrubat olarak tüketilir. İsteğe bağlı şeker eklenir. Kumriye KORKMAZ, Kalencik Köyü, 80

Literatürde bilinen kullanımı: Meyveleri yenir (Özçelik 1991; Ertuğ 2000). Yatıştırıcı, uyku verici, baş ağrılarını gidericidir. Kireçlenmeye de iyi gelir (Yıldırım 1991). Meyve suyu ateş düşürücü olarak kullanılır (Yazıcıoğlu vd 1993). Meyvesi haşlanarak ezilir ve sıcak olarak beze sarılarak boğaz ağrılarına tatbik edilir (Vural vd 1997). Yapraklar ve kuru elmalar kahverenginde boya elde etmek için kullanılır (Ertuğ 1999b). Meyveleri yiyecek olarak kullanılır (Ertuğ 2000). Kökler yatıştırıcı, uyku verici, baş ağrılarını giderici olarak kullanılmaktadır. Meyveleri dövülerek elde edilen lapa incinmiş ve şişmiş yerlere sarılır. Kireçlenmeye de iyi gelir. Meyvelerinden elde edilen sirke, kolesterol düşürücü ve damarların içindeki yağlanmayı giderici olarak meyve suyu, çay ve çorbalara katılarak kullanılmaktadır (Türkoğlu 2000). Meyveleri yenir (Duran vd 2001). Sonbahara doğru meyveleri olgunlaşınca yenir veya kurutulup kışın kompostosu yapılır (Behçet ve Arık 2013). Meyveleri yenilerek kullanılıyor (Mart 2006). Meyveleri olgunlaşmadan tuzlanarak zevk için yenir. Olgun meyveleri hazmı kolaylaştırır (Bulut 2006). Meyveleri çiğ olarak yenir, kadınlar tarafından komposto yapımında kullanılır (Gencay 2007). Gıda

olarak tüketilir (Cansaran ve Kaya 2010).

108- *Prunus divaricata* Ledeb. subsp. *ursina* (Kotsch) Browicz (**Mamoğ, Hurtışık**)

Lokalitesi: Karlıova, Kale mahallesi, step, 39° 16' 490" N, 41° 01' 556" E, 1780 m, 04.10.2015, MN17.

Literatürdeki diğer adları: Domuz eriği, Güven, Erik, Yunus eriği

Toplanma dönemleri: Eylül, Ekim

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Tedavi, gıda

Kullanım şekli:

- a- Göğüs hastalıkları ve grip te meyvesi çiğ olarak yenir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç köyü, 55
- b- Yüksek ateş durumunda bir litre su içinde yarım kilo kadar meyvesi kaynatılarak bir su bardağı suyu içilir. Şengül ÇELİK, Kale Mah., 39
- c- Meyvesi yenir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Grip, soğuk algınlığı, astım tedavisinde, nefrit tedavisinde, şeker hastalığı tedavisinde kaynatılarak suyu içilir. (Kültür 2007). Meyvelerinden hazırlanan dekoksion dahilen şeker hastalığı tedavisinde (kan şekerini düşürmek amacıyla- kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksion dahilen soğuk algınlığı ve grip tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksion dahilen mide bulantısını gidermek amacıyla kullanılır. Meyveleri yenir. Taze meyvelerinden komposto, kurutulmuş meyvelerinden hoşaf yapılır. (Doğan 2014)

109- *Pyrus elaeagnifolia* Pallas. subsp. *kotschyana* (Boiss) Browicz (**Hırmi**)

Lokalitesi: Boncukgöze köyü, Doğu tarafı, step, 39° 13' 560" N, 40° 58' 567" E, 1780 m, 04.10.2015, MN25.

Literatürdeki diğer adları: Yaban armudu, Yabani armut, Ahlat, Dağ armudu

Toplanma dönemleri: Eylül-Kasım

Kullanılan kısım: Meyve, kök

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

Meyvesi yenir. İshal tedavisinde çiğ olarak yenir. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70;

Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze Köyü, 38

Literatürde bilinen kullanımı: Meyvesi yenir (Erbay vd 2016).

110- *Rosa canina* L. (Şilan)

Lokalitesi: Bedran köyü, step, bahçe, 39° 16' 132" N, 41° 02' 120" E, 1810 m, 04.10.2015, MN34.

Literatürdeki diğer adları: Kuşburnu, Yabani gül, Purç, İt gülü, İtburnu, Köpek gülü, Şilanik, Deli gül, Öküz gülü, Şeytan gülü, Yaban gülü

Toplanma dönemleri: Ekim-Kasım

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Gıda, tedavi

Kullanım şekli:

- a- Soğuk algınlığında yarım kilo meyve bir litre suda kaynatılır ve soğutulduktan sonra içilir. Salih BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 50; Baran BİÇER, Hasanova Köyü, 70; Neval İNCE, Kargapazarı Köyü, 39
- b- Meyveler suda kaynatılıp hergün bir bardak içilir. Mideyi rahatlatır, iştah açıcıdır. Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38
- c- Halsizlik ve yüksek ateşte yarım kilo meyve bir litre suda kaynatılıp içilir. Abdullah DİNDAROĞLU, Kale Mah., 69
- d- Psikolojik hastalıklarda (Aşırı stres) kökleri iki katı kadar su ile kaynatılarak bu suyla hasta yıkanır. Sabriye BİK, Y. Yağmurlu Köyü, 45
- e- Öksürük, boğaz ağrısı ve böbrek ağrılarında yarım kilo meyve bir litre suda kaynatılır ve suyu içilir. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35
- f- Reçel yapımında kullanılır veya kurutulularak kompostosu yapılır. Turan TALAN, Bedran Mezrası, 62

Literatürde bilinen kullanımı: Meyvelerinden idrar arttırıcı olarak faydalanılır ve mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Özçelik 1987). Trakya bölgesinde peyzaj planlanmasında biti kullanılır (Korkut 1993). Yaprakları kabızlığa ve sıtmaya karşı kullanılmaktadır. Kök ve meyvelerinin kaynatılmasıyla elde edilen hülasa şeker hastalığının tedavisinde ve kuvvet verici olarak içilmektedir. Tohumları haricindeki meyve kısımları kaynatılarak öksürüğe karşı içilmektedir. Meyve ve çiçeklerinin reçeli yapılmaktadır (Özçelik vd 1990). Meyveleri C vitamini bakımından zengin olup astrenjan

(anti septik) olarak kullanılır (Yıldırım 1991). Meyvelerin infüzyonu kabız, kuvvet verici, şeker hastalığına karşı kullanılmaktadır (Baytop 1994a). Meyveleri ve köklerinin kabukları hemoroide karşı, çocuklarda baş ağrısı ve mide ağrısına karşı kullanılır (Tabata vd 1994). Kök dekoksasyonu böbrek taşlarını düşürmede kadınların kısırlığında, meyvelerin suyu kanser için, kalp ve sedef hastalığı için, meyveler yenerek bronşitte, barsak gazı için, göğüs ağrısı için, hipertansiyon için ve soğuk algınlığı için kullanılır (Erol 1995). Romatizma ve siyatikte kökü kaynatılarak içilir (Santur 1995). Hemoroid ve bronşitte, böbrek rahatsızlıklarına karşı kullanılır (Honda 1996). Köklerinden hazırlanan dekoksasyon bol miktarda içilerek taş düşürücü olarak kullanılır (Saçlı 1996). Meyvelerin infüzyonu midevi olarak içilir. Meyveleri yenir ve çay olarak içilir (Vural vd 1997). Meyveleri, kökleri, çiçekleri ve yaprakları hemoroid, baş ağrısı, bronşit, yüksek ateşe karşı kullanılır. Meyveleri yiyecek olarak kullanılır. Meyvelerinden çay yapılır. Çayı soğuk algınlığına karşı içilir (Sezik vd 1997). Meyveleri yenir (Ertuğ 1998). Meyveleri kaynatılıp çay olarak içilir. Grip, nezle gibi rahatsızlıklara kullanılır. Nadiren meyvelerinden reçel yapılır (Duran 1998). Kabız ve kuvvet verici etkilere sahiptir. Halk arasında şeker hastalığına karşı da kullanılmaktadır (Baytop 1999). Meyveleri barsak bozukluklarında kaynatılıp içilir. Meyvelerin infüzyonu şeker hastalığında içilir (Koçak 1999). Meyveleri hayvan yemi, yiyecek ve ilaç olarak kullanılır (Ertuğ 2000). Marmelatı yapılarak yenir. Çayı yapıp içilir (Bağcı 2000). Meyveleri soğuk algınlığına karşı kullanılır. Meyvelerinden çay ve marmelat yapılır (Duran vd 2001). Meyveler dekoksasyon halinde çayı yapıp boğaz ağrısı ve hemoroid tedavisinde kullanılır. Kökler Tilia ile dekoksasyon halinde boğaz ağrısı ve böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır (Saçlı ve Akalın 2001). Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen sistit tedavisinde kullanılır (Tuzlacı 2002a). Güneşte kurutulmuş hipantiyumlardan infüzyon hazırlanır (Keskin ve Alpınar 2002) Meyveleri taze veya marmelatı yapılarak tüketilir. Meyve dekoksasyonu grip, öksürük, diyabet, böbrek iltihaplanmaları, romatizma, kalp hastalıkları, nefes darlığı, soğuk algınlığı, tansiyon, alerji, basur, öksürük, astım, hazımsızlık ve bronşit gibi rahatsızlıklar için kullanılır (Şimşek vd 2002). Kökünün kabuğu kurutulup öğütüldükten sonra kaynatılır ve hemoroide karşı içilir. Meyveler olgunlaştıktan sonra taze olarak yenir, reçeli yapılır. Meyveler kurutulup öğütüldükten sonra çayı yapılır. Bu çay soğuk algınlığı ve soğuk algınlığına bağlı solunum yolu hastalıklarına karşı içilir (Behçet ve Arık 2013). Meyveler kaynatılarak hemoroid, öksürük ve karın ağrısı tedavisinde kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2003). Gıda ve tedavi amaçlı kullanımı var.

Meyveleri karın şişliğinde ve mide ağrısında kaynatılıp içilir (Ertuğ vd 2004; Ertuğ ve Tümen 2004). Meyve dekoksionu çeşitli hastalıklara karşı kullanılır (Pieroni vd 2005). Gıda soğuk algınlığı, grip vb. solunum yolu rahatsızlıkları için meyve dekoksion veya infüzyon halinde kullanılır. Hazımsızlık için marmelatı yapılıp yenir. Meyve dekoksion halinde diyabet tedavisinde kullanılır (Şimşek vd 2004). Taze ve kurutulmuş meyve reçel ve marmelat yapılır. Bronşit, boğaz ve bademcik iltihabı, dinçlik verici, soğuk algınlıklarında böbrek kumlarını dökücü, safra arttırıcı olarak kullanılır (Malyer vd 2004). Kök ve meyve dekoksion halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer 2004). Bitkinin olgun meyveleri taze veya kuru olarak yenilmektedir. Bitkinin olgun meyvelerinden reçel yapılmaktadır. Bitkinin taze sürgünlerinden börek yapılmaktadır (Koyuncu 2005). Olgun meyveler, kaynatılıp, tülbentten süzildükten sonra, şeker katılarak dahilen sıtma tedavisinde kullanılır. Olgun meyveler, kaynatılıp, tülbentten süzildükten sonra, şeker katılarak dahilen hemoroidlere karşı kullanılır. Olgun meyveler, kaynatılıp, tülbentten süzildükten sonra, şeker katılarak dahilen sarılık tedavisinde kullanılır. Olgun meyvelerinden hazırlanan dekoksion, dahilen mide ağrısının giderilmesinde kullanılır. Olgun meyvelerinden hazırlanan dekoksion, dahilen bronşit tedavisinde kullanılır. Olgun meyvelerinden hazırlanan dekoksionu dahilen ishale karşı kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan infüzyon dahilen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksion dahilen kalın bağırsak kanamasına karşı kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan dekoksion dahilen kabızlığa karşı kullanılır. Köklerinden hazırlanan infüzyon böbrek taşlarını düşürmek amacıyla kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan koyu kıvamlı dekoksion dahilen ülser tedavisinde kullanılır. Köklerinden hazırlanan dekoksion, dahilen, kadınlardaki kısırlığın tedavisinde 1-2 ay boyunca kullanılır. Meyvelerinin suyu, dahilen, kanser tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden hazırlanan koyu kıvamlı dekoksion, dahilen, kalp ve sedef hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Meyveleri, doğrudan yenilerek veya meyvelerinden hazırlanan dekoksion, dahilen, bağırsak gazının giderilmesinde kullanılır. Meyveleri doğrudan yenilerek tansiyon düşürücü ve göğüs ağrısının giderilmesinde kullanılır (Tuzlacı 2006). Kanser tedavisi, zatüre ve bronşit hastalıklarında dalın etrafından yeşilken koparılır, kahve değirmeninde çekilir, balla karıştırılarak yenir. Şeker hastalığında kök kaynatılır suyu içilir (Elçi ve Erik 2006). Kurutulmuş meyvelerinin kış aylarında soğuk algınlığına karşı çayının hazırlandığı ifade edilmiştir. Dioskorides, *Materia Medica* adlı yapıtında, kurutulmuş meyvelerinin barsak boşaltımını

durdurduğunu ifade etmiştir (Kıran 2006). Meyveleri ve çiçekleri bünyeyi kuvvetlendirmek amacıyla marmelatı yapılıp, yenilir. Çayı öksürük, şeker hastalığı, kalp hastalıkları, böbrektaşı iltihabı, romatizma ve nefes darlığına karşı bol miktarda içilir. Çayı mide rahatsızlıklarına, kemik erimesine kullanılır. Çayı kemik erimesine ve nezleye iyi gelir. C vitamini kaynağıdır (Bulut, 2006). Bu bitkinin meyveleri çay yapılarak kullanılıyor (Mart 2006). Meyve dekoksasyon halinde soğuk algınlığında kullanılır (Koçyiğit ve Özhatay 2006). Meyve dekoksasyon halinde soğuk algınlığı, daire, hemoroid ve karın ağrıları tedavisinde kullanılır (Ezer ve Arısan 2006). Mide ağrısı, öksürük, kaşıntı ve boğaz ağrıları için kullanılır. Bitkinin meyveleri kaynatılarak suyu içilir. Tadını verebilmesi ve renk oluşabilmesi için fazla kaynatılmalıdır. Böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır. Bitkinin kökü temizlenip kaynatılır. Oluşan sudan içilir. Meyvelerin kaynatılıp suyunun içilmesi de böbrek taşı düşürücü etkiye sahiptir (Onar 2006). Meyveleri kurutulduktan sonra suda kaynatılıp soğuk algınlıklarına karşı suyu içilir. Çiçek yaprakları bir şişenin içine doldurulur, üzerine su eklenir, şişe güneşte 1 gün bekletilir. Elde edilen gül aroması soğutulduktan sonra içilir. Evlerin bahçelerinde süs bitkisi olarak yetiştirilir (Gencay 2007). Meyvelerinin infüzyonu veya dekoksasyonu kadın hastalıklarına karşı sabahları içilir. Nezle, astım, bronşit ve nefes darlığına karşı kullanılır. Meyvelerinin dekoksasyon ve infüzyonu kullanılır (Oral 2007). Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Meyveleri doğrudan mayasıl tedavisinde yenir. Köklerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Petallerinden ve olgun meyvesinden reçel yapılır. Kök kabuğu yün boyası (açık kahverengi tonları) için kullanılır. Gövdesi süpürge olarak kullanılır (Yeşil 2007). Bitki Van ve çevresinde konut bahçelerinde kullanılır (Alp 2007). Bitkinin meyveleri suda kaynatılır boğaz ağrısı, baş ağrısı ve soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden çay ve reçel yapılır. Ayrıca diabet ve sarılık tedavisinde de kullanılır (Yıldırım vd 2008).Arılar bal yapımı için bitkiden faydalanır (Karaca 2008). Meyve dekoksasyon halinde soğuk algınlığında kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman 2008).Gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılır (Satıl vd 2008). Meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen, soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır. Meyvelerinden marmelat yapılır. Meyvelerinden çay yapılır (Bulut 2008). Meyvelerinin kaynatılmasıyla elde edilen çay, soğuk algınlığında boğazı yumuşatmak için, şurup ise mide ağrılarını gidermede kullanılır (Eşen 2008). Meyvelerinin infüzyonu şeker hastalığında içilir. Meyvelerinin dekoksasyonu veya infüzyonu öksürük ve soğuk algınlığında içilir. Meyvelerinin

infüzyonu astım tedavisinde içilir. Meyvelerinden reçel ve marmelat yapılıp şeker hastalığında yenir. Meyveleri kaynatılıp özsuyu çıkarılır, meyveleri de ezilir ve hazırlanan bu meyve suyu grip tedavisinde içilir. Olgun meyveleri yenir ve reçeli yapılır. Petalleri baharda şifa niyetine yenilir (Kızılarıslan 2008). Meyvesinden çay yapılır. Soğuk algınlığı, grip ve nezlede kullanılır. Meyvelerinden reçel yapılır. C vitamini kaynağıdır (Deniz 2008). Tansiyon dengeleyici olarak kullanılmaktadır. Meyvenin kaynatılmasıyla hazırlanan dekoksiyon günde 1-2 bardak içilmektedir (Uysal 2008). Meyve ve tohumları soğuk algınlığı tedavisinde kullanılır (Yapıcı vd 2009). Meyve suda kaynatılarak solunum yolu, rahim içi hastalıkları, iltihaplanmalar ve bronşit tedavisinde kullanılır (Sarper vd 2009). Kuşburnu meyveleri çay gibi demlenip suyu şeker hastalığı ve mide rahatsızlıklarında kullanılıyor (Saday 2009). Meyvesi suda kaynatılır elde edilen sıvı nefes darlığı tedavisi için içilmektedir. Meyveleri su içinde haşlanıp delikliden geçirildikten sonra pekmezle kaynatılıp kavanozlarda saklanmaktadır. Elde edilen bu ürün bronşit hastaları tarafından tedavi amaçlı yenmektedir. Meyveleri sap ve çekirdeklerinden ayıklandıktan sonra yıkanıp şeker ile kaynatılmaktadır. Bir gece bu şekilde bekletilip ertesi gün tekrar kaynatılıp limon ilave edilerek reçel halini aldıktan sonra tüketilmektedir (Metin 2009). Arılar meyve ve çiçekler gıda ve tıbbi amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Çiçekler infüzyon halinde damar tıkanıklığı ve baş ağrılarında, meyve ise astım ve soğuk algınlığında kullanılır (Tuzlacı vd 2010). Meyve infüzyon halinde astım ve diabette kullanılır (Tuzlacı ve Doğan 2010). Meyvelerinin kaynatılmasıyla elde edilen çayı kabızlığı giderici, kuvvet verici, şeker hastalığı, idrar arttırıcı, böbrek taşlarının düşürülmesinde kullanılmaktadır (Öztürk 2006). Reçel yapımında kullanılır. Soğuk algınlığı, grip ve bronşit için infüzyonu kullanılır (Polat vd 2012).

111- *Rosa heckeliana* Tratt. subsp. *vanheurckiana* (Crepin) O. Nilsson. (Şilan)

Lokalitesi: Karlıca köyü, step, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254" E, 2085 m, 04.10.2015, MN120.

Literatürdeki diğer adları: Kuşburnu, Şilank

Toplanma dönemleri: Eylül-Kasım

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Öksürük, grip ve bronşit hastalıklarında bir bardak su için 8-10 tane meyve kaynatılarak günde 1-2 bardak suyu içilir. Remziye BİNGÖL, Karlıca Köyü, 57

Literatürde bilinen kullanımı: Meyve toplanıp kurutulduktan sonra soğuk algınlığı ve öksürük tedavileri için kaynatılarak suyu içilir (Kaval vd 2014). Meyvelerinin kaynatılmasıyla elde edilen çay, soğuk algınlığında ve boğazı yumuşatmak için kullanılır (Mükemre vd 2015).

112- *Rubus caesius* L. (Dırık, Böğürtlen)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, bahçe, dere kenarları, 39° 10' 233" N, 40° 55' 05" E, 1810 m, 13.08.2015, MN112.

Literatürdeki diğer adları: Böğürtlen, Dürık, Dırne, Mimırk, Tütürk, Zincer üzümü, Büküzümü

Toplanma dönemleri: Ağustos-Eylül

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Tedavi, Gıda

Kullanım şekli:

- a- Hastalıklara karşı direnci arttırmak için meyve çiğ olarak yenir. Afıtap BORAK, Cilligöl Köyü, 65
- b- Meyve reçel yapımında kullanılır, ekonomik önemi vardır. Meyvesi pazarda satılır. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Meyve bademcik iltihabı tedavisinde kullanılır (Tabata vd 1994). Dahilen infüzyon veya dekoksasyon halinde kabız, kuvvet verici, idrar söktürücü ve şeker hastalığına karşı kullanılır. Bademcik iltihaplarında dekoksasyonu gargara halinde kullanılmaktadır. Yara iyi edici olarak kurutulmuş yaprak ince toz haline getirilir ve bu toz yara üzerine ekilir (Baytop 1999). Meyveleri yenir (Keskin ve Alpınar 2002). Kök dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer 2004). Bitkinin kökünün genel olarak damar açıcı, şişkinliğe karşı, iltihap kurutucu, mide rahatsızlıklarına karşı kullanıldığı söylenmiştir. Bitkinin kök kısmının önce kurutulduğu, bu işlemden sonra küçük parçalar halinde kıyılarak kullanıma hazırlandığı ifade edilmiştir. Son işlem olarak kurutulmuş ve kıyılmış bitki kökünün demlenerek içildiği

söylenmiştir (Kıran 2006).

113- *Sanguisorba minor* Scop. subsp. *minor* (Çera basur)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Eski köy, step, 39° 10' 122" N, 40° 55' 565" E, 1980 m, 23.06.2014, MN56.

Literatürdeki diğer adları: Çayır düğmesi

Toplanma dönemleri: Haziran

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Basur (Hemoroid) hastalığında 5-6 adet bitkinin toprak üstü kısımları bir bardak su ile birlikte kaynatılarak bir hafta boyunca tok karınla her gün bir bardak içilir. Asiye DEMİRKIRAN, Cilligöl Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Taze yaprak ve sürgünleri salata malzemesi olarak kullanılır (Guerra and Lucia 2007, Pierroni and Quava 2014).

114- *Sorbus torminalis* (L.) Crantz var. *pinnatifida* Boiss. (Kırmut)

Lokalitesi: Kızılağaç köyü, güney tarafı, orman, 39° 08' 129" N, 40° 46' 200" E, 1748 m, 04.09.2014, MN121.

Literatürdeki diğer adları: Pitlicen

Toplanma dönemleri: Eylül-Ekim

Kullanılan kısım: Meyve

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Lezzeti için meyvaları yenildiği gibi; mide ağrılarını, halsizliği gidermek, başışıklığı güçlendirmek maksadı ile de yenir. Ramazan BÜYÜK, Kızılağaç Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Reçel yapımında kullanılır (Hasbal vd 2015).

30. SALICACEAE

115- *Salix alba* L. (Bi)

Lokalitesi: Cilligöl- Kalencik yolu, dere kenarı, 39° 09' 510" N, 40° 54' 287" E, 1760 m, 10.08.2015, MN127.

Literatürdeki diğer adları: Söğüt ağacı, Aksöğüt, Köysöğüdü, Sorkun

Toplanma dönemleri: Nisan- Ekim

Kullanılan kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Hayvanlarda oluşan şişkinliği gidermek için taze yapraklı sürgünleri çiğ olarak yedirilir. Kendi gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Dahilen yatıştırıcı, kuvvet verici, ateş düşürücü, kabız ve romatizma ağrılarını giderici etkilere sahiptir (Baytop 1994a). Yaprakların dekoksasyonu romatizma tedavisinde kullanılır (Tabata vd 1994). Gövde kabuklarının dekoksasyonu, haricen romatizma tedavisinde, Gövdelerinden elde edilen kömür toz edilip içme suyuna katılarak hayvanların şişkinliklerinin giderilmesinde kullanılır (Eryaşar 1998). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ 1999b). Yaprakları dövülerek veya haşlandıktan sonra lapası romatizma hastalığında ağrıyan yerlere sarılır. Yaprakları ve sürgünleri kaynatılarak baş ağrısını kesmek için içilir. Yaprığı anason ile beraber çay gibi ve romatizma ağrılarına karşı içilir (Koçak 1999). Bitkinin toprak üstü kısımları yakacak ve el sanatları yapımında kullanılır (Ertuğ 2000). Yakacak ve hayvan yemi olarak kullanılır. Düz dallarının kabuğu soyulup dayak, asa yapılır. Diz ağrılarında odunu yakılır, külü sıcak su ile karıştırılır, dizde ağrıyan yere bir bez içinde kısa süre sarılır (Ertuğ vd 2004; Ertuğ ve Tümen 2004). Yapraklarından hazırlanan, dekoksasyon romatizma tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen böbrek kumunu düşürmek amacıyla kullanılır. Gövde kabuklarından hazırlanan dekoksasyon haricen romatizma tedavisinde kullanılır. Gövdelerinden elde edilen kömür toz edilip hayvanların içme suyuna katılarak, hayvanların şişliklerinin giderilmesinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon haricen saç kepeklenmesine karşı kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon, sabahları aç karnına 1 bardak dolusu içilerek, kan Şekerini düşürmek amacıyla kullanılır (Tuzlacı 2006). Sepet yapımında kullanılır (Ertuğ 2006). Gövdesi yakacak olarak kullanılır. Dalları sepet yapımında kullanılır. Söğüt ağacından yapılan ve hayvan yemi taşımacılığında kullanılan büyük spetlere halk arasında "Zembil" diye bilinir. Yaz ayları çok sıcak geçtiği için koyun ve keçi yavruları için ağacın danlarından barınaklar yapılır,

keçi yavruları geceleri bu barındırılır. Dallarından yapılan büyük sepetler, yiyeceklerin üzerine kapatılır ve etrafı çamurla sıvanarak uzun süre yiyeceklerin bozulmadan saklanması sağlanır (Doğan 2014).

116- *S. caprea* L. (Çırpi)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Kalencik yolu üzeri, dere kenarı, 39° 09' 510" N, 40° 54' 287" E, 1760 m, 05.10.2015, MN128.

Literatürdeki diğer adları: Azur, Sorgun, Aksöğüt ve Keçi Söğüdü

Toplanma dönemleri: Eylül-Ekim

Kullanılan kısım: toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Süpürge

Kullanım şekli:

Bitkinin genç sürgünleri deste yapılarak ahır temizliğinde süpürge olarak kullanılır. Kendi Gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Dahilen yatıştırıcı, kuvvet verici, ateş düşürücü, kabız ve romatizma ağrılarını giderici etkilere sahiptir. Zehirli bileşikler taşıması nedeniyle iyi bir halk ilacıdır (Baytop 1999; Eraydın 2010). Kurutulmuş söğüt kabuklarından hazırlanan çay dişeti ve diğer oral iltihaplarda kullanılmaktadır (Gürsoy ve Gürsoy 2004). Güneş doğmadan önce toplanan yaprakları kaynatılır ve suyuyla yıkanıldığında güneş çarpmalarına karşı koruyucu etkisi bulunmaktadır. Ayrıca yöre halkı bitkinin dallarından süpürge ve sepet yapmaktadır (Alpaslan 2012).

117- *S. triandra* L. subsp. *triandra* (Çırpi, Subhan)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Eski köy, dere kenarı, 39° 10' 122" N, 40° 55' 565" E, 1980 m, 05.10.2015, MN103.

Literatürdeki diğer adları: Söğüt, Bağ söğüdü

Toplanma dönemleri: Eylül, Ekim

Kullanılan kısım: Genç sürgünler

Kullanım amacı: Süpürge

Kullanım şekli:

Bitkinin genç sürgünleri deste yapılarak ahır temizliğinde süpürge olarak kullanılır. Kendi Gözlemimiz.

Literatürde bilinen kullanımı: Taze yapraklar hayvan yemi olarak kullanılır (Özgen vd 2012).

31. SCROPHULARIACEAE

118- *Rhinanthus angustifolius* C.C. Gmelin subsp. *grandiflorus* (Wallr.) D.A.Webb (Tahlık)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, çayır, 39° 10' 009" N, 40° 55' 156" E, 1835 m, 15.08.2015, MN64.

Literatürdeki diğer adları: Horozotu

Toplanma dönemleri: Temmuz

Kullanılan kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Karın ağrılarında bir bardak su için bir avuç kurutulmuş veya taze yaprak suda kaynatılarak bir hafta boyunca her gün bir su bardağı suyu tok karınla içilir. Şabedin BAŞKAN, Cilligöl Köyü, 55

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

119- *Verbascum songaricum* Schrenk. (Mazıjanık, Gobelik)

Lokalitesi: Cilligöl köyü, Step, 39° 09' 525" N, 40° 55' 097" E, 1844 m, 22.06.2014, MN53.

Literatürdeki diğer adları: Erciş sığırkuyruğu

Toplanma dönemleri: Haziran-Ağustos

Kullanılan kısım: Çiçek

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Adet düzensizliklerinde bir hafta boyunca çiçekleri suda kaynatılarak günde bir su bardağı içilir. Bir bardak su için 8- 10 çiçek kullanılır. Ayrıca çocuk sahibi olamayan kadınlar tarafından bir ay boyunca her gün bir bardak bu sudan içilir. Afitap BORAK, Cilligöl Köyü, 65

Literatürde bilinen kullanımı: Literatür kullanımına rastlanmadı.

32. SOLANACEAE

120- *Hyoscyamus niger* L. (Beng)

Lokalitesi: Karlıca köyü, tarla, step, 39° 13' 440" N, 40° 45' 254' E, 2085 m, 16.08.2015, MN129.

Literatürdeki diğer adları: Ağula batbat, Banotu, Batabat otu, Batbat, Batbata, Batbatı, Batbit, Beng, Bengildek, Benk, Berç, Caye kumacıge, Çömlek otu, Deli patpat, Devdala otu, Diken otu, Diş otu, Dişagrisı otu, Dodoğan, Gavur haşhaşı, Göz otu, Göztohumu, Hargel, Harundol, Hırdal, Köpeksiyeni, Kumacık otu, Kurt otu, Mak, Mucuk otu, Patpat, Sağırkulak, Siyah ban otu, Tabancakapsülü, Tatala, Tütüzleme otu, Vandibi, Yılan otu, Yüksük otu

Toplanma dönemleri: Temmuz-Ağustos

Kullanılan kısım: Tohum

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

Tohum ağrıyan dişe konularak, diş ağrısının giderilmesinde kullanılır. Eyyüp ÖZGÜN, Karlıca Köyü, 70

Literatürde bilinen kullanımı: Ağrı kesici olarak (Türkan vd 2006). Boğaz hastalıklarının tedavisinde (Demirci 2010). Çocuk oluşumuna engel rahatsızlığın giderilmesinde (Altundağ 2009). Dişeti hastalıklarının tedavisinde (Han 2012). Gaz giderici olarak, karın ağrısının giderilmesinde, sakinleştirici olarak (Akalin 1993). Göz ağrısının giderilmesinde (Yıldırım 1995). Göz hastalıklarının tedavisinde (Tuzlacı ve Aymaz 2001). Göz kaşıntısının giderilmesinde, göz yorgunluğunun giderilmesinde (Yeşilada vd 1995). Nezle tedavisinde, nefes darlığının giderilmesinde, grip tedavisinde, hayvanların şişliklerine karşı (Özgen vd 2012). İltihaplı akciğer hastalıklarının tedavisinde (Demirci 2010). Üst solunum yolları rahatsızlığının giderilmesinde kullanıldığı kaydedilmiştir (Emre 2003). Tohumları doğrudan dişe konularak diş ağrısının giderilmesinde kullanılır. Toprak üstü kısımları sıcak suda biraz bekletildikten sonra haricen (bir bezle sarılarak) yara tedavisinde kullanılır. Tohumları kor üzerine atılıp dumanı solunarak (baş bir örtü ile örtülüp) ağızdaki kurtları düşürmek amacıyla kullanılır (Doğan 2014).

33. URTICACEAE

121- *Urtica dioica* L. (Gezgezok)

Lokalitesi: Göynük köyü, Eski köy, su kenarı, 39° 07' 550" N, 40° 53' 040" E, 1850 m, 01.05.2014, MN15.

Literatürdeki diğer adları: Gezgezk, Isırgan, Istırgan, Cızlagan, Iskıdan, Dalağaz otu, Ağdalak, Cıncar, Cıncar, Dakırdalak, Erinç, Geznik, Gıcıkdan otu, Gidişgen, Isırgı, Sırgan otu, Yığınç, Bırkı, Dalan, Daladiken, Büyük ısırgan otu, Dızlağan, Dalağan, Bısırga, Gezik, Dezınk, Gezınk

Toplanma dönemleri: Nisan- Eylül

Kullanılan kısım: Yapraklar

Kullanım amacı: Tedavi

Kullanım şekli:

- a- Kanser hastalıkları ve romatizma ağrılarında yarım litre su için 10 kadar yapraklı bitki suda kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Mehmet BUĞDA, Yiğitler Köyü, 35
- b- Kanser hastalıklarında 3- 4 yaprak bir bardak su ile kaynatılarak her sabah aç karınla yarım bardak içilir. Balla karıştırılıp içilebilir. Murat YEŞİLOVA, Boncukgöze köyü, 38
- c- Romatizma hastalığında kulalnılır. Direk olarak ezilerek vücuda sürülebilir (Aşırı yanma yapar) yada kaynatılarak günde yarım su bardağı suyu içilir. Emin GENÇ, Sudurağı Köyü, 43
- d- İltihaplı hastalıklarda, yaprakları kaynatılarak hastalık iyileşene kadar günde 1 bardak içilir. Fethi KORKMAZ, Göynük köyü,49
- e- Yaz aylarında toplanan tohumları kaynatılarak damar tıkanıklığı için suyu içilir. Bunun için bir bardak suda bir tatlı kaşığı tohum kaynatılır. Emin GENÇ, Sudurağı Köyü, 43
- f- 3- 4 yaprak bir bardak su ile kaynatılarak romatizma ağrıları için günde bir bardak suyu içilir. Emine GÜDÜRÜ, Göynük Köyü, 45
- g- Kanser hastalıklarının tedavisi için sabahları aç karınla bir tutam yaprak bir bardak suda kaynatılarak suyu içilir. Mehmvdı UZAR, Ulukapı Köyü, 84

Literatürde bilinen kullanımı: Yaprakları kan pıhtılaştırıcı, ağrı kesici olarak bilinir.

Ayrıca yaprakları romatizma ve cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Haşlanmış taze gövde ve yaprakları sebze olarak tüketilir (Özçelik 1987; Özçelik vd 1990; Öztürk 1991; Baytop 1994a; Erol 1995). Isırgan tohumlarının yörede deniz aygırı diye adlandırılan çok küçük bir balıkla hazırlanan macunu kanser tedavisinde kullanılır (Melikoğlu 1987). Toprak üstü kısmı mide kanserine, romatizmaya, hemoroide ve akciğer rahatsızlıklarına karşı kullanılır (Yazıcıoğlu vd 1993). Taze bitki romatizma ağrıları için kullanılır. Kök dekoksasyon halinde bronşit tedavisinde kullanılır (Tabata vd 1994). Köklerinin dekoksyonu mayasıyla karşı dahilen kullanılır (Saçlı 1996). Melendiz bölgesinde yenilen bir bitkidir (Ertuğ 1997). Bitkinin dekoksyonu dahilen mantar hastalıkları, sedef, prostat, tohumlar bal ve tereyağı ile karıştırılarak akciğer hastalıklarında, bitkinin dekoksyonu tenya düşürücü olarak kullanılır (Fenercioğlu 1997). Toprak üstü kısmı taze olarak romatizma ve romatizmal ağrılara karşı kullanılır (Sezik vd 1997). Romatizma, prostat hiperplazisi, egzama, kanser, diyabet tedavisinde ve Kahramanmaraş yöresinde toprak üstü kısımları hemoroid tedavisinde yararlanılmaktadır, ancak bitkinin ödem ve enflamasyona neden olduğu da bilinmektedir (Akbay 1997). Ezilen yapraklar kan dindirici olarak, tohumların infüzyonu hemoroid tedavisinde taze yapraklar bal ile karıştırılarak dahilen ülser, romatizma ve eklem ağrılarında, tohumların suda kaynatılmasıyla oluşan buhar ile burun kanamalarının önlenmesinde kullanılır (Eryaşar 1998). Taze sürgünler pişirilip sebze olarak tüketilir. Son yıllarda tohumları kanser hastalığına karşı tedavi edici olarak kullanılmaktadır (Duran 1998). Yaprakları ve kökleri yılan ısırıklarına karşı kullanılır (Ertuğ 1999b). Mide-barsak yolundaki gaz sancısı için kaynatılıp soğutulmuş suyu içilir. İdrar yolu hastalıklarında, iltihaplanmalarda altını ıslatan çocuklarda, böbrek taşlarını düşürmede toprak üstü kısmı kaynatılarak elde edilen suyu soğutulduktan sonra içilir. Soğuk algnlığında toprak üstü kısmının dekoksyonu içilir, boğa ağrısı için gargara yapılır. Egzamalarda toprak üstü kısmının dekoksyonu içilir. Basur için kaynatılıp içilir. Basur için bal ile macun yapılıp yenir. Çocuğu olmayan kadınlar ısırganın kaynatılarak elde edilen sıcak suyun buharına oturtulur. Bu yöntem kadınlarda sistitte de kullanılır. Toprak üstü kısmı doğranır, arpa, un ve inek sütü ile pişirildikten sonra ciltte oluşan iltihaplı yaralara ve egzamaya sarılır. Toprak üstü kısmı kaynatılarak elde edilen suyu nefes darlığına karşı içilir (Koçak 1999). Gövde ve yapraklar yiyecek olarak ve romatizmal hastalıkların tedavisinde kullanılır (Dönmez 2000). Yemeklik olarak kullanılır. Kaynatılarak suyu iltihaplı durumlar için içilir. Isırgan kökünün kansere iyi geldiği söyleniyor. Ayrıca mayasıl için kullanılır

(Bağcı 2000). Yapraklar taze iken haşlanır daha sonra yenir. Taze iken yufka arasına konularak börek yapımında kullanılır (Abay 2001). Yapraklar tedavi ve yiyecek amaçlı kullanılır. Genç yapraklar kaynatılarak çayı romatizmaya karşı içilir (Ertuğ 2000). Gıda amaçlı olarak kullanılmaktadır (Şimşek vd 2001). Yapraklar taze iken haşlanır daha sonra yenir. Taze iken yufka arasına konularak böreği yapılır (Abay ve Kılıç 2001). Kökler dekoksasyon halinde hemoroide karşı alınır (Saçlı ve Akalın 2001). İstanbul bölgesinde yetişen tıbbi bir bitkidir (Baytop ve Kadioğlu 2002). Romatizma ağrılarının olduğu yere sürülürse ağrıyı keser. Egzama olan bölgeye kurusu dövülüp sürülür. Haşlanıp yendiğinde şekeri düşürür ve ciltteki lekeler içinde yararlı, suyu yüze pamuklu sürülmeli (Ertuğ 2002). Tüm bitki çiğ olarak salata şeklinde tüketilir. Tüm bitki dekoksasyonu, saç dökülmelerine, nefes darlığına, diyabete, kansere, böbrek rahatsızlıklarına, karaciğer rahatsızlıklarına, kemik erimesine,romatizmaya, damar tıkanıklarına, kadın hastalıklarına, el ve ayak parmaklarında oluşan mantarlaşmaya karşı kullanılır (Şimşek vd 2002; Ertuğ 2003b). Kansere ve tüm iç hastalıklarına karşı yaprakları ile yemeği yapılır, çayı içilir (Koca 2003). Kadınların aybaşı kanı çok olursa yapraklar haşlanıp suyu içilir. Yaprakları iltihaplı şişkinliklere 15 dakika kadar taze ot sarılır, sarı akar ağrı ve şişkinliği geçirir (Ertuğ 2003a). Kurutulmuş yapraklar 3 gün boyunca suyun içinde tutulur, ardından yün ile birlikte materyaller 1 saat kadar suda kaynatılarak yeşil bir renk elde edilir (Özgökçe ve Yılmaz 2003). Toprak üstü kısımları kaynatılır kanser, mide ve iç hastalıklara karşı içilir. Kökleri yaş iken veya kurutulduktan sonra kanser hastalıklarına karşı sabah aç karnına içilir. Toprak üstü kısımları taze iken çorba yapımında kullanılır (Behçet ve Arık 2013). Tüm bitki kansere ve romatizmal hastalıklara karşı kullanılır (Özgökçe ve Özçelik 2003). Kol bacak ağrıları görülen yere bitki sürülür. Tüm bitki Çiğ olarak salata şeklinde tüketilir. Saç dökülmesi ve hazmı da kolaylaştırır (Şimşek vd 2004). Bitki dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır (Gürhan ve Ezer 2004). Çayı baş ağrısı, karın ağrısı, egzama, böbrek hastalıklarında kullanılır, kanı temizler, şekeri düşürür, anemi ve kanser tedavisinde kullanılır. Kaynatılarak elde edilen suyu lohusaların sütünü artırır; romatizma ağrılarının olduğu yere uygulanırsa ağrıyı keser. Egzama olan bölgeye kurusu dövülüp sürülür. Haşlanıp yendiğinde şekeri düşürür ve ciltteki lekeler için de yararlı, suyu yüze pamukla sürülmeli (Ertuğ 2004). Taze ve kurutulmuş yaprakları ile meyveleri kullanılır. Kansere karşı kullanılmaktadır. Çok iyi bir idrar söktürücü ve karaciğer temizleyici olarak kullanılır (Malyer vd 2004). Tüm bitki kavurma bulgur ve pilav yemeklerine katılır. Kökleri sütlü lapa içinde dahilen kas gevşetici olarak kullanılır.

Tohumlarının dekoksiyonu dahilen hemoroide karşı kullanılır. Yapraklarının dekoksiyonu dahilen kadınların kısırlıklarını gidermek için kullanılır (Ezer 2004c). Taze yaprakları süt ile kaynatılarak çorbası yapılır. Toprak üstü kısımlarının yemeği yapılır. Kök dekoksiyonu romatizmaya karşı kullanılır. Yaprakları sindirimi kolaylaştırıcı olarak kullanılmaktadır (Pioneri vd 2005). Bitkinin gövde ve yaprakları taze halde iken sıcak suda haşlanarak sarımsaklı yoğurt ile yemeği yapılmaktadır (Koyuncu, 2005). Bitki hayvanlarda zehirlenmelere neden olur (Töngel ve Ayan 2005). Yaprak dekoksiyonu romatizma için kullanılır. Toprak üstü kısmı kanser hastalıkları için yenir (Ezer ve Arısan 2006). Meyvelerinden hazırlanan dekoksiyon sabah akşam birer kahve fincanı dolusu içilerek, hemoroidlere karşı kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyon dahilen kan şekerini düşürücü olarak kullanılır, Yapraklarından hazırlanan dekoksiyon yemeklerden önce içilerek, mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır. Taze meyvelerinden hazırlanan infüzyon dahilen, hemoroidlere karşı kullanılır. Genç taze yapraklar, ufalanıp balla karıştırıldıktan sonra dahilen ülser tedavisinde kullanılır. Genç taze yapraklarından hazırlanan dekoksiyon içinde vücudun ağrılı kısmı bir müddet bekletilir, bu banyodan sonra kaynatılan yapraklar, aynı ağrılı kısma bir bezle sarılarak, romatizma ve eklem ağrıları tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon dahilen kanser tedavisinde kullanılır. Yaprakları irmik ve kepekli un ile yoğrulup haricen, kırık çıkık tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyon sabahları aç karnına 1 bardak dolusu içilerek, idrar söktürücü olarak kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyon günde 1-2 bardak dolusu içilerek, iltihaplı böbrek tedavisinde kullanılır. Meyveleri kurutulup toz haline getirildikten sonra bal ile karıştırılarak aç karnına 1 tatlı kaşığı kadar yutularak, kanser tedavisinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyon sabah akşam birer bardak dolusu içilerek prostat hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Yaprakları haşlanarak haricen vücuttaki berelerin tedavisinde kullanılır. Köklerinden hazırlanan dekoksiyon dahilen, terme ve egzama gibi deri hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısmından yapılan yemeği siyatik tedavisinde kullanılır. İlkbaharda toplanan bitkinin toprak üstü kısımları soğan, yağ ve su ile pişirildikten sonra dahilen, güneş ve soğuk alerjilerine karşı kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımlarının suda kaynatılmasıyla oluşan buharı mayasıl tedavisinde kullanılır. Bitkinin toprak üstü kısımları bacakları kuvvetlendirmek için cilde sürülür (Tuzlacı 2006). Tüm bitki mayasıl, şeker, kanser, idrar yolları ve kadın hastalıkları gibi hastalıkları geçirmek için kullanılır. Ayrıca saç dökülmesini önlemek, romatizma ve ağrılar için ve

yiyecek olarak kullanılır (Onar 2006). Bitkinin toprak üstü kısımlarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı idrar arttırıcı, bağırsak düzensizliği, iltihap söktürücü ve şeker hastalığının tedavisinde kullanılır (Öztürk 2006). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde romatizma için kullanılır, Kanseri için toprak üstü kısmı yenir (Ezer ve Arısan 2006). Çayı öksürük, soğuk algınlığına karşı içilir. Çayı bağırsak ağrısı, mide yanması ve böbrek sancısına karşı içilir. Haşlanarak veya kavrulularak yemeği yapılır. Kanseri hastalıklarına karşı çayı içilir. Bu çay romatizma ağrılarını azaltır (Bulut 2006). Tohum kanser, hemoroid, ülser, diüretic, prostat, ürner hastalıklar ve egzama için kullanılır (Koçyiğit ve Özhatay 2006). Her derde deva olarak tabir edilen bir bitkidir. Özellikle tohumları değerlidir. Karaciğer hastalıklarına iyi geldiği iddia edilmektedir. Toprak üstü kısımları kavrulularak yemeği yapılmaktadır. Ayrıca şeker hastalığı için yaprakları tohumları yenir. Bölgede rahim kanseri olan bir kadına tohumları yedirilmiş ancak etkili olmadığı söylenmektedir (Korkut 2006). Yaprak, çiçek ve tohum tıbbi ve gıda amaçlı kullanılır (Cansaran ve Kaya 2010). Bitkinin tohumunun kansere ve şeker hastalığına karşı, prostat kanserine karşı yapraklarının sivilce için, kanser hastalığına 1 karşı kullanıldığı ifade edilmiştir. Tohumları dövülerek balla karıştırılıp sabahları bir kaşık aç karnına alınmak suretiyle prostat kanserine karşı kullanıldığı söylenmiştir. Yaprakları kaynatılarak dekoksasyonu hazırlanmakta, sivilceler için haricen, kansere karşı ise dahilen kullanıldığı ifade edilmiştir. Dioskorides, yapraklarının tuzla birlikte sürülmesiyle köpek ısırıklarına iyi geldiği ve kangrene karşı kullanıldığını ifade etmiştir. Tümör ve ülserle karşı kullanılmaktadır (Kıran 2006). Kanseri hastalığı için çayı demlendikten 1 gün sonra içilir. Şeker hastalığı için kaynatılıp suyu içilir (Elçi ve Erik 2006). Bu bitki 5. ve 6. aylarda taze bitki toplanarak yemek yapımında kullanılıyor. Yaygın olarak suyu kaynatılıp içilmekte, kalp rahatsızlıklarına ve kansere iyi geldiği iddia ediliyor. Ayrıca bitkinin kaynatılan suyuyla saçlar yıkıyor (Mart 2006). Genç fidanlar kurutulduktan sonra kaynatılır ve kansere karşı kaynatılmış suyu içilir. Toprak üstü kısmı kaynatılarak suyu içilir, kanı temizler. Ayrıca sedef hastalığına karşı da aynı şekilde kullanılır. Toprak üstü kısımları ilkbahar aylarında kadınlar tarafından toplanarak yağda yumurta ile birlikte yemeği yapılır (Gencay 2007). Yaprak ve kök dahilen kan temizleyici, idrar arttırıcı ve iştah açıcı olarak kullanılır. Taze bitki romatizma ağrı-larını gidermek için ağrıyan yerlere sürülerek tahriş yapılır ve kan toplanması sağlanır. Ateş düşürücü olarak kullanılır. Yapraktan hazırlanan İnfüzyon (%2-5) veya kök dekoksasyonu (%3-4), yemek ara-larında 2-3 bardak içilir. Şeker hastalığına ve idrar yolu rahatsızlıklarına iyi gelir

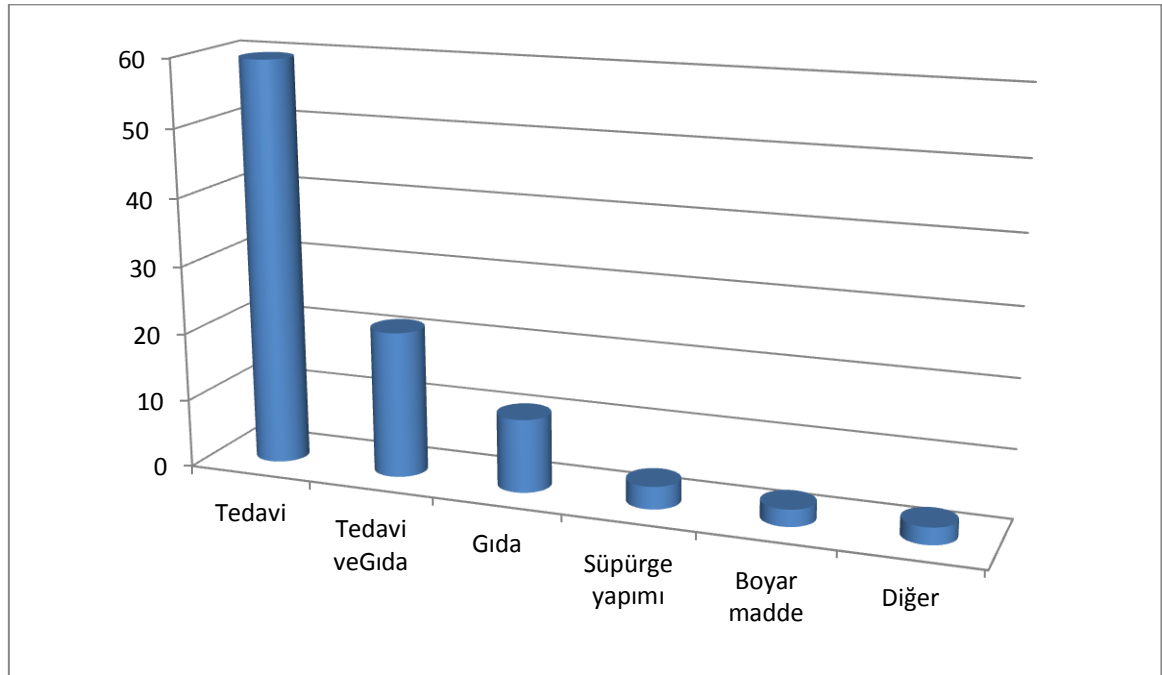
(Çakılcıoğlu vd 2007). Yaprak dekoksasyon halinde kanser tedavisinde kullanılır (Çömlekçioğlu ve Karaman 2007). Direkt vücuda sürülerek romatizma tedavisinde kullanılır. Taze toprak üstü kısmı pişirilerek yemek yapılır veya az miktarda haşlanıp katmalara konur (Yeşil 2007). Gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılmaktadır. Özellikle kansere karşı kullanımı yaygındır. Pişirilerek ya da doğrudan çiğ olarak yenilmektedir. Seker hastalığı ve tansiyon rahatsızlığına karşı kullanılmaktadır. Yaprakları sıcak suda demlenip soğutulduktan sonra sabahları aç karnına 1 bardak içilmektedir(Kazan 2007). Ispanak gibi pişirilip yemeği yapılabildiği gibi yaprakları sarma ve börek yapımında kullanılır. Hormon dengeleyici, adet düzenleyici, zehir temizleyici, iltihap kurutucu, vücudu kuvvetlendirici, idrar söktürücü, böbrekte kum veya küçük tasları düşürücü, saç dökülmesini önleyici ve zayıflatıcı durumlar için kullanılır. Özellikle kansere karşı, tohumları toz haline getirilir, bal ile karıştırılır ve sabah aç karna bir çay kasığı yenir (Balos 2007). Romatizma için mafsallarda yeşil taze bitki kurutulup dekoksasyon ve infüzyon halinde, bal ile karıştırılarak lapa halinde (ilaba- kullanılır (Oral, 2007). Düşük kolesterol, egzama ve üriner hastalıklar için Yaprığın dekoksasyon halinde çayı yapılır (Sarper vd 2008). Her derde deva olarak tabir edilen bir bitkidir. Özellikle tohumları değerlidir. Karaciğer hastalıklarına iyi geldiği iddia edilmektedir. Toprak üstü kısımları kavru olarak yemeği yapılmaktadır. Ayrıca seker hastalığı için yaprakları tohumları yenir. Bölgede rahim kanseri olan bir kadına tohumları yedirilmiş ancak etkili olmadığı söylenmektedir (Akan vd 2008). Bitkiden tıbbi ve gıda amaçlı yararlanılır (Satıl vd 2008). Kanser ve verem için genç yapraklar kaynatılır, suyu içilir (Akgül 2008). Yapraklarının kaynatılmasıyla elde edilen çay, idrar arttırıcı, iltihap söktürücü, kan temizleyici, kan yapıcı olarak kullanılır. Ayrıca kansere karşı yaprak ve sürgünleri salata şeklinde veya pişirilerek tüketilir (Eşen 2008). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dahilen, kanserden korunmak amacıyla kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dahilen, hemoroidlere karşı kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon, dahilen, kaşıntılı deri hastalıkları tedavisinde karşı kullanılır. Yaprakları tuzla ovulduktan sonra içine un ve su katılıp tavada pişirilerek “çırpma”(bir çeşit krep) yapılır (Bulut 2008). Yaprakları haricen romatizma ağrılarında kullanılır. Yaprakları toz haline getirilip veya tohumları balla karıştırılarak sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı guatr tedavisinde yenir. Toprak üstü kısımları kaynatılır ve suyuyla güneşten yanmamak için yüz yıkanır. Toprak üstü kısımlarının dekoksasyonu şeker hastalığında içilir Toprak üstü kısımlarının dekoksasyonu veya infüzyonu kanserli hastalara 1 hafta

boyunca içirilir, sonraki 1 hafta bırakılır Tohumları kurutulup dövölerek toz haline getirilir, keiboynuzuyla karışırılıp macun kıvamına getirilerek bronşit ve ırıtlak kanseri tedavisinde yenir. Tohumları kavrulur, ezilip balla karışırılıp birer kaşık yemekten önce böbrek iltihabı ve böbrek taşı tedavisinde yenir. Toprak üstü kısımları haşlanıp pirinçli yemeği ve börek içi yapılır (Kızılarıslan 2008). Yapraklarından yemek yapılır. Böreklerin içine konulur. Yöre halkı tarafından kanser önleyici, bağışıklık sistemini güçlendirici, olarak biliniyor. Isırğan yaprağının kaynatılmasıyla elde edilen suyu saç dökölmelerini önlemede, kepeklenmeyi gidermede, saçları güçlendirmede kullanılır. Ayrıca kan temizleyici, iştah açıcı, bedeni güçlendirici etkileri nedeniyle kullandıkları saptanmıştır (Deniz 2008). Toprak üstü organları gıda ve tıbbi amaçlı olarak kullanılmaktadır. Özellikle kansere karşı kullanımı yaygındır (Uysal 2008). Börek i malzemesi olarak kullanılması yanında soğanla kavruarakta tüketilmektedir. Yapraklarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı idrar arttırıcı, iltihap söktürücü, kan temizleyici, kan yaptırıcı olarak kullanılır. Ayrıca kansere karşı yaprak ve sürgünleri salata şeklinde veya pişirilerek tüketilir (Saday 2009). Bütün bitki sabah kahvaltısından önce dekoksasyon halinde yüksek tansiyon tedavisinde kullanılır. Toprak üstü kısmı infüzyon halinde karın ağrısı, alerji ve el yaralarında kullanılır (Tuzlacı vd 2010). Toprak üstü kısmı dekoksasyon halinde böbrek taşı düşürücü, romatizma ve eklem ağrıları tedavisinde kullanılır (Tuzlacı ve Doğan 2010). İnfüzyon veya dekoksasyonu ile hazırlanan suyu boğaz ağrılarını tedavi etmek ve kan şekerini düşürmek için içilir (Çakılcıoğlu vd 2010).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Karlıova ilçesi ve köylerinde yaptığımız araştırma sonucunda 35 familyaya ait toplam 121 bitki taksonunun (119'u yabani, 2'si kültür) halk arasındaki yöresel adları, kullanım amaçları, kullanım şekilleri ve kullanılan kısımları ortaya konmuştur. Kullanılan bitkilerin 72'si tıbbi amaçlı (% 59,50), 26'sı gıda ve tedavi amaçlı (% 21,48), 13'ü gıda (% 10,74), 4'ü süpürge yapımı (% 3,3), 3'ü boyar madde (% 2,48), 3'ü diğer amaçlı (% 2,48) kullanımlar olmak üzere toplam 6 temel başlık altında kullanımları tespit edilmiştir (Şekil 5.1).

Şekil 5. 1. Kullanılan bitkilerin kullanım amaçlarına göre dağılım oranları

Araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz verilere bakıldığında alanımızdaki yerli halk tarafından kullanımı en fazla olan ilk 10 takson şunlardır; *Malva neglecta* Wallr. (Tolık; Tedavi), *Plantago major* L. subsp. *major* (Pelheves; Tedavi), *Tragopogon dubius* Scop. (Sıping, Marşing; Tedavi), *Eremurus spectabilis* M.Bieb. (Gullık, Yelıng; Gıda,

Tedavi), *Mentha longifolia* L. subsp. *typhoides* (Briq.) Harley (**Pung, Pinge, Puni**; Gıda, Tedavi), *Arum elongatum* Steven subsp. *de truncatum* (C.A.Mey. ex Schott) Riedl (**Kari, Kardi**; Gıda, Tedavi), *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii* (Kereng, Kinge; Gıda, Tedavi), *Rosa canina* L (**Şilan**; Gıda, Tedavi), *Rheum ribes* L. (**Rıbez, İçkın**; Gıda, Tedavi), *Urtica dioica* L. (**Gezgezok**; Tedavi). Yörede en fazla kullanımı belirlenen bu taksonların; öncelikle tedavi amaçlı, sonra ise gıda amaçlı kullanıldıkları belirlendi. Türkiye’de yapılan etnobotanik çalışmalarının çoğunda da bu taksonlar benzer amaçlar için kullanılmaktadır. Bu bitkilerin yöresel isimleride değişkenlik olduğu; dolayısı ile bilimsellik açısından karışıklığa ve yanlış anlaşılmalara sebep olma ihtimalinin yüksek olduğu düşüncesindeyiz.

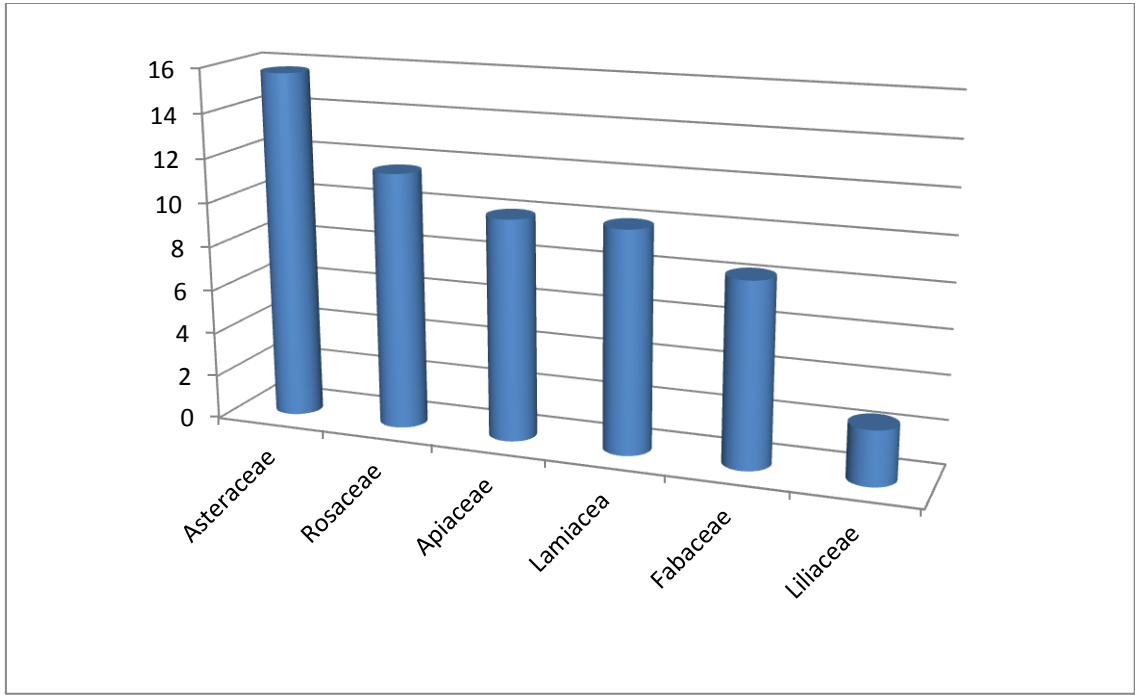
Çalışmamız neticesinde tespit edilen 15 taksonun yapılan literatür araştırmasında kullanımına rastlanmamıştır. Bu taksonlar sırasıyla şöyledir; *Amaranthus chlorotachys* Willd., *Bunium elegans* (Fenzl) Freyn, *Pimpinella saxifraga* L., *Stenotaenia macrocarpa* Freyn & Sint, *Inula helenium* L. subsp. *turcoracemosa* Grierson, *Scorzonera incisa* DC., *Tripleurospermum disciforme* C.A. Mey., *Tripleurospermum oreades* (Boiss.) Rech.f. subsp. *oreades*, *Euphorbia iberica* Boiss., *Astragalus muschiannus* Kotschy & Boiss ex Boiss., *Astragalus chamaephaca* Freyn (*Syn: Astragalus tuna-ekimii* Adıgüzel), *Trifolium trichocephalum* M. Bieb., *Geranium libanoticum* Schenk, *Rhinanthus angustifolius* C.C. Gmelin subsp. *grandiflorus* (Wallr.) D.A.Webb, *Verbascum songaricum* Schrenk.

Çalışmamız neticesinde tespit edilen taksonlardan 31 tanesi daha önce Bingöl ili sınırlarında yapılan etnobotanik çalışmalarda da tespit edilmiştir (Polat vd 2011, Polat vd 2012, Polat vd 2013). Ayrıca yakın illerde (Elazığ ve Tunceli) yapılan çalışmalar incelendiğinde; (Çakılcıoğlu 2011) ile 16, (Doğan 2016) ile 36 taksonun kullanımına rastlanmıştır. 70 takson ile ilgili bu çalışmalarda herhangi bir kullanıma bu çalışmalarda rastlanmamıştır.

Araştırma alanımızda kullanımı belirlenen *Stenotaenia macrocarpa* Freyn & Sint ve *Malabaila lasiocarpa* Boiss. endemik türler olup; en az kaygı verici (LC) risk kategorisinde yer almaktadırlar.

Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk altı familya sırası şöyledir; Asteraceae 19 (% 15.7), Rosaceae 14 (% 11.6), Apiaceae 12 (% 10), Lamiaceae 12 (% 10), Fabaceae 10 (% 8.3), Liliaceae 7 (% 5.8) (Şekil 5.2).

Şekil 5. 2. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren familyalar

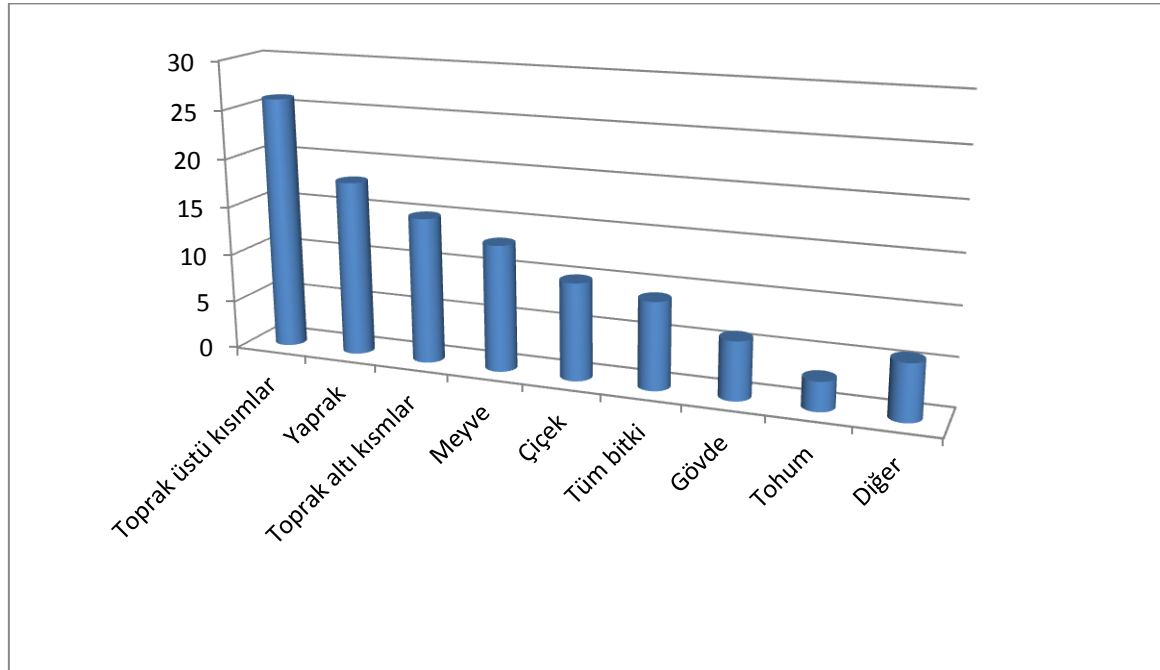

Burada takson sayısı bakımından dünyanın ve ülkemizin en zengin familyalarından olan Asteraceae'nin başta yer alması kullanım bakımından da fazla taksona sahip olmasına sebep gösterilebilir. Zira on binlerce taksona sahip bulunan bu familya üyelerinde kimyasal yapı, morfolojik özelliklerdeki çok fazla değişiklik kullanım bakımından da yüksek oranın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Türkiye ile ilgili etnobotanik çalışmaların çoğunda benzer durum söz konusudur. Rosaceae'nin ikinci sırada yer almasında diğer özelliklerinin yanında sahip oldukları meyva özellikleri (eriksi, üzümü vs.)'nin etkisi önemlidir. Uçucu yağ bakımından zengin olan çoğu Apiaceae ve Lamiaceae üyelerinin güzel kokusu yörede yaşamış ve yaşamakta olan halk tarafından bu familya üyelerinin diğer bitkilere göre daha fazla ilgisini çekmiş ve kullanımlarını teşvik etmiştir. Diğer birçok etnobotanik çalışmada da sıra değişse bile benzer sonuçlar söz konusudur. Fabaceae'nin beşinci sırada yer almasında bu familyanın da zengin bir çeşitliliğe sahip olması, çok farklı habitatlarda gelişebilen üyesinin oluşu ve bölgemizde

de zengin bir çeşitliliğinin etkisi düşünülebilir. Özellikle Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde tad ve aroma için süt ürünlerine katkı maddesi olarak katılan Liliaceae üyelerinin en fazla kullanılan bitki sayısı bakımından ilk altı da yer almasında; toprak üstü ve toprak altı kısımlarının gıda veya tedavi amacı ile kullanılabilmesi ve bölgede zengin takson çeşitliliğine dayandırılabilir.

Araştırma alanında yerli halk tarafından kullanımı tesbit edilen bitkilerin en fazla oranda kullanılan kısımları Şekil 5.3' te verilmiştir. Kullanılan kısımların kullanım oranları; Toprak Üstü Kısımlar % 26, Yaprak % 18, Toprak Altı Kısımlar % 15, Meyve % 13, Çiçek % 10, Tüm Bitki % 9, Gövde % 6, Tohum % 3, Diğer % 4 şeklindedir. Görüldüğü gibi kullanım oranı en yüksek olan bitki kısmı toprak üstü bütün bitki kullanımını; yaprak, toprakaltı kısımlar, meyve, çiçek, bütün bitki kısımları (toprak altı dahil), gövde, tohum takip etmektedir. Bazen aynı taksonun farklı kısımları değişik amaç ve şekillerde kullanılabilir.

Şekil 5.3. Araştırma sahasında kullanımı belirlenen bitkilerin kullanılan kısımları (%)

Araştırma sonucunda; tedavi amaçlı bitki kullanımının daha yaygın olduğu ve bu maksatla kullanılan bitkilerin (en çok yaprak, çiçek, meyve ve toprak üstü bütün kısımlar

beraberce kullanılan kısımlardır) en fazla gerçekleşen kullanım şekli infüzyon ve dekoksasyon olduğu belirlendi.

Çalışma döneminde kullanımlarını tespit ettiğimiz bitkiler literatür ışığında değerlendirilmiştir. Tespit ettiğimiz kullanımlar ve literatür karşılaştırılması aşağıda sunulmuştur.

Tedavi Amaçlı Kullanılan Bitkiler

Bu amaçla kullanılan bitkiler araştırmamız içinde en yüksek oranı teşkil etmektedir. Tedavi amaçlı kullanılan bu bitkiler daha çok soğuk algınlığı, nefes darlığı, kalp hastalıkları, mide - bağırsak hastalıklarının tedavisi amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca kanser tedavisi ve kadın hastalıklarının tedavisi ve cilt problemlerinin tedavisi için kullanılan bitkilerin yoğunluğu da dikkat çekmektedir. Araştırma sürecinde tespit ettiğimiz bu bitkiler doğrudan çiğ olarak yendiği gibi infüzyon/dekoksasyon halinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca tedavi amacıyla kullanılan bir bitki bazen birden çok farklı rahatsızlık için de kullanılabilir. Ayrıca tedavi amacıyla kullanılan bir bitki bazen birden çok farklı rahatsızlık için de kullanılabilir.

ACANTHACEAE

Acanthus dioscoridis L. var. *dioscoridis*, bitkisinin toprak üstü kısımları ishale karşı demlenerek kullanılmaktadır. Bir avuç kurutulmuş ya da taze bitki bir bardak suda demlenerek günde bir bardak içilmektedir. Bu işlem 3-4 gün sürdürülür. Doğan' ın (2014) çalışmasında cilt hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı belirtilmiştir.

APIACEAE

Bunium elegans (Fenzl) Freyn, bitkinin toprak altı yumrusu baş ağrısını dindirmek için çiğ olarak yenir. Literatürde benzer bir kullanıma rastlanmamıştır.

Eryngium billardieri Delar, bitkisinin araştırma sahasında halk tarafından diş çürümeleri ve yüksek tansiyona karşı çiğ olarak yendiği tespit edildi. Bu işlem bitkinin gövdesi soyularak ve 3-4 bitki yenerek uygulanır. Literatür taramalarında bitkinin farklı amaçlarla

kullanımın olduğu, ancak benzer bir kullanımının olmadığı görülmüştür.

Heracleum persicum Desf, bitkisinin taze yaprakları gıda amaçlı kullanılmaktadır. Benzer kullanıma Öztürk ve Özçelik (1991), Özçelik (1994), Behçet ve Arık (2013) çalışmalarında da rastalamıştır. Ayrıca Yıldırım vd (2008)'nin çalışmasında da tıbbi olarak benzer kullanımı tespit edilmiştir.

Malabaila lasiocarpa Boiss., baş ağrısını dindirmek için bir kaç tane kurutulmuş yaprak bir bardak suda demlenerek içilir. Böyle bir kullanım ilk defa tespit edilmiştir. Bulut vd (2014)'nin çalışmasında bağırsak hastalıklarında kullanıldığı belirtilmiştir.

Petroselinum crispum (Mill.) Nyman & A.W. Hill, bitkisi nefes darlığı ve mide ağrılarınin tedavisinde bir deste bitki çiğ olarak yenir ya da bir litre su ile kaynatılarak bir bardak suyu içilir. Bu şekilde bir kullanım tarafımızdan ilk defa tespit edilmiştir.

Stenotaenia macrocarpa Freyn & Sint, mide hastalıklarında bitkinin çiçekleri kaynatılarak suyu içilir. Bir bardak su için 5-6 adet çiçek kullanılır. Böyle bir kullanım ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir.

ASTERACEAE

Achillea biebersteinii Afan., 5-6 bitkiden alınan çiçekler öksürük kesici olarak bir bardak su ile kaynatılarak bir hafta boyunca hergün bir su bardağı suyu içilir. Bitkinin birçok çalışmada değişik kullanımları tespit edilmiş ancak aynı amaçlı kullanımına rastlanmamıştır.

A. vermicularis Trin., bitkinin toprak üstü kısımları mide ağrısında kaynatılarak suyu içilir. Bu uygulama için 5-6 bitkinin çiçekleri ve yaprakları bir bardak su ile kullanılır. Bitkinin benzer amaçlı kullanımlarına Mükemre vd (2015) ve Özgökçe ve Özçelik (2004) çalışmalarında rastlanmaktadır.

A. millefolium L. subsp. ***millefolium***, bitki göğüs ağrıları ve öksürük tedavisi için kullanılmaktadır. Bunun için 5-6 bitkinin çiçekleri ve yaprakları bir bardak su ile

kaynatılır ve bir hafta boyunca hergün bir bardak içilir. Literatürde benzer kullanımlar vardır.

Chondrilla juncea L. var. *juncea*, bitki sakız olarak çiğnenerek, diş temizliği ve ağızda oluşan iltihaplı yaraların tedavisinde kullanılır. Literatürde gıda ve tedavi amaçlı kullanımları mevcuttur (Deniz vd 2010).

Cichorium intybus L., bitkinin toprak altı kısımları bağırsak hastalıklarında (Özellikle bağırsak kanseri) kullanılır. Tedavi için bir bitkiden alınan kök bir bardak suda kaynatılarak içilir. Bu işlem 10-20 gün boyunca her gün kahvaltıdan sonra tekrarlanır. Bitkinin tedavi amaçlı kullanımı literatürde mevcuttur (Ezer 2006).

Inula helenium L. subsp. *turcoracemosa* Grierson, bitkinin taze gövdesi soyularak mide kanserinde bir hafta boyunca sabahları aç karınla yenir. Bir ay ara verildikten sonra aynı şekilde yenerek tekrarlanır. Bitkinin herhangi bir çalışmada kullanımına rastlanmamıştır.

I. montbretiana DC., basur hastalığının tedavisi için kaynatılarak bir ay boyunca aç karınla her gün bir bardak suyu içilir. Bu işlem için bir litre suda 4- 5 bitki kaynatılır. Bitkinin literatür kullanımına rastlanmadı.

Matricaria chamomilla L. var. *chamomilla* bitkinin dekoksiyonu ile elde edilen su böbrek ağrılarını kesmek ve idrar sökücü olarak kullanılır. Bunun için yarım litre su ve iki bitkiye ait çiçek ve yapraklar kullanılır. Bitkinin değişik bir kullanım amacına Başer ve Güler (1993) çalışmasında rastlanmıştır. Ancak benzer bir kullanım tespit edilmemiştir.

Turanecio eriospermus (DC.) Hamzaoğlu

Syn: *Senecio eriospermus* DC. var. *eriospermus*, bitki emziren kadınlarda süt arttırmak için yaprakları kaynatılarak süzülür ve yoğurtla birlikte yenir. Literatür araştırmasında farklı amaçlı kullanım tespit edilmekle birlikte, bu amaçlı kullanım ilktir.

Senecio vernalis Waldst & Kit., grip ve halsizlik durumunda kaynatılarak bir avuç çiğ veya kurutulmuş bitki 2-3 bardak su ile kaynatılır ve bir hafta boyunca tok karınla bir su

bardağı suyu içilir. Bitkinin toprak üstü kısımları kullanılır. Literatür araştırmasında benzer bir kullanımı tespit edilmemiştir.

Scorzonera incisa DC., Baş ağrısını dindirmek için yapraklar çiğ olarak yenir. Bitkinin literatür kullanımına rastlanmadı.

S. latifolia (Fisch. & C.A. Mey.) DC., bitkiden elde edilen sakız ağızda oluşan yaraların tedavisinde kullanılır. Benzer kullanım Öztürk ve Özçelik (1991), Behçet ve Arık (2013) çalışmalarında da belirtilmektedir.

Tragopogon dubius Scop., mide ve bağırsak ağrılarında, kanser hastalıklarında ve iltihabi hastalıklarda çiğ olarak yenir. Deride oluşan kaşıntı veya yaralanmalarda bitki ezilerek çıkan salgı sürülür. Bitkinin değişik hastalıklar için tedavi amaçlı kullanımına rastlanmış ancak literatürde benzer kullanımlar tespit edilmemiştir.

Tripleurospermum disciforme C.A. Mey., bitki yara iyileştirici olarak kullanılmaktadır. Literatür herhangi bir kullanımına rastlanmadı.

T. transcaucasicum (Manden) Pobed, bitkinin baş ağrısı ve cilt problemlerinde kullanıldığı gözlenmiştir. Bitkinin literatürde değişik amaçlı kullanımına rastlanmış ancak benzer bir kullanım tespit edilememiştir.

T. oreades (Boiss.) Rech. f. subsp. *oreades*, baş ve diş ağrılarını gidermek ve deride oluşan lekeleri iyileştirmek amacıyla kaynatılarak elde edilen suyu içilir veya çiğ olarak yenir. Bitkinin literatürde kullanımını tespit edilemedi.

BRASSICACEAE

Aethionema grandiflorum Boiss. & Hohen., çiçekleri ezilerek yüzde çıkan sivilcelere sürülür. Literatürde kullanımına rastlanmadı.

Bunias orientalis L., bitkinin taze toprak üstü kısımları mide rahatsızlıklarında çiğ olarak yenir. Bitki ile ilgili literatürde tedavi amaçlı kullanımlar mevcuttur (Altan vd 1999,

Mükemre vd 2016).

CAMPANULACEAE

Legousia pentagonia L., bitkinin toprak üstü kısımları kurutularak kışın soğuk algınlığında çay ile birlikte demlenerek içilir. Bir demlik çay için 2-3 yaprak kullanılır. Tedavi amaçlı kullanımı ilk kez tarafımızdan tespit edilmiştir. Ancak başka amaçlı kullanımlar mevcuttur (Doğan 2014).

CUCURBITACEAE

Cucurbita maxima Duchesne, baş ağrılarını iyileştirmek ve saçta oluşan kepeği gidermek için meyve ezilerek kafa derisine sürülür. Bitkinin gıda amaçlı kullanımına (Deniz vd 2010)' nin 'Uşak Üniversitesi ve yakın çevresindeki bazı bitkilerin mahalli adları ve etnobotanik özellikleri' adlı çalışmasında rastlandı.

CUPRESSACEAE

Juniperus oxycedrus L. subsp. *oxycedrus*, nefes darlığı tedavisinde meyveler kaynatılarak suyu içilir. Benzer kullanıma Cansaran vd (2007) çalışmasında rastlanmıştır. Literatürde ayrıca kullanımları yoğundur.

DIPSACACEAE

Cephalaria procera Fisch. & Avé-Lall., bitkinin salgıladığı sıvı kanama durdurucu olarak kullanılır. Benzer bir kullanıma Alpaslan (2012)'nin 'Ergan Dağı (Erzincan)' nin etnobotanik özellikleri' adlı çalışmada rastlanmıştır.

FABACEAE

Astragalus longifolus Lam., kalp hastalıklarında kökleri kaynatılarak suyu içilir. Bunun için 2-3 kök bir bardak suda kaynatılır ve yemekten sonra hergün bir bardak su içilir. Bitkinin literatürde kullanımı mevcuttur (Mükemre vd 2015).

A. chamaephaca Freyn

Syn: *Astragalus tuna-ekimii* Adıgüzel, kök kısmı soyulduktan sonra ağız yaraları için çiğnenir veya kaynatılarak gargara şeklinde kullanılır. Bitkinin literatürde kullanımına rastlanmadı.

Lathyrus rotundifolius Willd., tohumlar kaynatılarak ishal durumunda hergün bir çay kaşığı yenir. Bitkinin Altundağ ve Öztürk (2011)' ün çalışmasında tedavi amaçlı kullanımı mevcuttur.

Trifolium pratense L. var. *pratense*, adet sancılarını gidermek için toprak üstü kısımları kaynatılarak suyu içilir. Literatür çalışmalarında değişik kullanım amaçları tespit edilmiş ancak böyle bir kullanıma ilk kez rastlanmıştır.

T. repens L. var. *repens*, adet sancılarını gidermek için torak üstü kısımları kaynatılarak bir bardak suyu içilir. Bitki ile ilgili literatürde kullanımlar mevcuttur (Altan vd 1999, Baytop 1999, Mükemre vd 2015).

T. resupinatum L. var. *resupinatum*, sarılık hastalığında toprak üstü kısımlar kaynatılarak suyu içilir. Bitki ile ilgili literatürde benzer bir kullanım tespit edilemedi. Ancak başka amaçlı kullanımlar mevcuttur (Kızılarıslan ve Özhatay 2012).

T. trichocephalum M. Bieb., sarılık hastalığında torak üstü kısımları kaynatılarak bir hafta boyunca hergün tok karınla bir bardak suyu içilir. Bitki ile ilgili herhangi bir kullanım tespit edilmedi.

Vicia cracca L. subsp. *tenuifolia* (Roth) Gaudin, sarılık tedavisi ve böbrek taşlarının düşürülmesi amacıyla her gün toprak üstü kısımları kaynatılarak suyu içilir. Bitkinin literatürde başka amaçlarla kullanımı mevcuttur (Kaval vd 2015).

FAGACEAE

Quercus petraea (Matt.) Liebl. subsp. *pinnatiloba* (K.Koch) Menitsky, ayak parmaklarında oluşan tahriş ve yaralarda; bitki yapraklarında oluşan gal rendelenerek

sürülür ve sarılır. Değişik çalışmalarda farklı amaçlı (tedavi) kullanımı tespit edilmiş ancak bu şekilde kullanımına rastlanmamıştır.

GERANIACEAE

Geranium libanoticum Schenk, bitkinin yumruları bağırsak ağrılarını dindirmek için çiğ olarak yenir. Bitki ile ilgili herhangi bir kullanım tespit edilmedi.

HYPERICACEAE

Hypericum scabrum L., uyuz hastalığının tedavisi için bitki suda kaynatılır ve bu su ile duş alınır. Benzer bir kullanıma Alpaslan (2012)'nin 'Ergan Dağı (Erzincan)'nin etnobotanik özellikleri' adlı çalışmasında da rastlanmıştır.

IRIDACEAE

Gladiolus atrovioleaceus Boiss., bitkinin toprak üstü kısımları hastalıklara karşı direnç arttırmak amacıyla çiğ olarak yenir. Literatürde benzer amaçlı kullanımına rastlanmadı. Gıda amaçlı kullanımına Özçelik vd (1990) ve Ertuğ (2000) çalışmalarında rastlanmıştır.

Iris reticulata M. Bieb., astım ve nefes darlığında gövde ve yapraklar kaynatılarak suyu içilir. Bitki ile ilgili literatürde başka amaçlı kullanım mevcuttur (Polat vd 2017).

JUNGLADECEAE

Juglans regia L., yanık tedavisi ve saç sorunları için yaprakları kaynatılır ve suyu cilde sürülerek kullanılır. Benzer kullanımı Yazıcıoğlu vd (1993) çalışmasında tespit edilmiştir.

LABIATAE-LAMIACEAE

Lamium amplexicaule L., kurutulduktan sonra kaynatılır ve soğuk algınlığı tedavisinde suyu içilir. Bitki ile ilgili literatürde başka kullanımlar tespit edilmiştir ancak benzer bir kullanım tespit edilmedi.

Phlomis pungens Willd. var. *hirta* Velen., yapraklar kurutulularak şeker hastalığının tedavisi için demlenerek suyu içilir. Literatür taramasında tedavi amaçlı kullanımına rastlanmıştır (Vural 2008).

Prunella vulgaris L., mide ağrılarında ve adet sancılarında taze sürgünler çiğ olarak yenir veya kurutulularak demlenir ve bir bardak suyu içilir. Literatür taramasında bitkinin tedavi amaçlı başka kullanımlarına rastlanmış ancak benzer bir kullanım tespit edilmemiştir.

Salvia multicaulis Vahl, mide ve migren ağrılarında kaynatılarak tok karınla bir bardak suyu içilir. Bitkinin değişik amaçlı kullanımları bulunmakla birlikte, bu amaç için kullanımı ilk kez tarafımızdan tespit edildi.

S. virgata Jacq., kas ağrılarının dindirilmesinde toprak üstü kısımları kaynatılarak bir bardak suyu içilir. Değişik amaçlı kullanımlar olsada, bu amaçla kullanımı ilktir.

Stachys iberica M. Bieb. subsp. *georgica* Rech. f., bitkinin toprak üstü kısımları kurutulur ve bir avuç bitki 2-3 bardak su ile kaynatılır. Sarılık hastalığında iyileşinceye kadar hergün bir bardak suyu içilir. Ayrıca bitki suda kaynatılarak bu su ile duş alınarak tedavi olunur. Literatür araştırmasında bu bitkinin başka amaçlı kullanımları tespit edilmiştir.

S. lavandulifolia Vahl var. *lavandulifolia*, kanser hastalıklarında, şeker hastalığı tedavisinde ve halsizlik durumunda bitkinin toprak üstü kısımları kurutulur ve 4-5 bitki (yapraklı, çiçekli gövde) bir bardak su ile kaynatılarak suyu içilir. Bu amaçlar için kullanımı ilktir. Ancak soğuk algınlığı ve grip tedavisindeki kullanımına benzer kullanıma Polat vd (2013)'nin çalışmasında da rastlanmıştır.

Teucrium chamaedrys L. subsp. *sinuatum* (Celak) Rech. f., uzun süren öksürüklerin, göğüs ve mide ağrılarının tedavisinde kullanılır. 15- 20 kadar bitkinin toprak üstü kısmı bir litre su ile kaynatılıp tok karınla günde iki bardak suyu içilir. Benzer bir kullanım Özgökçe ve Özçelik (2003)'in çalışmasında da tespit edilmiştir.

LILIACEAE

Allium cepa L., adet sancılarını gidermek için soğanı kaynar suda 3- 4 dakika bekletilerek, bu su içilir. Baş ağrısı ve soğuk algınlığında soğan çığ olarak yenir. Bitki ile ilgili birçok çalışmada çok sayıda kullanım tespit edilmiş ancak benzer kullanıma rastlanmamıştır.

A. sativum L., yüksek tansiyonu düşürmek için bitkinin soğancıkları dil altında tutulur ve emilir. Benzer bir kullanımı Tekin (2011) çalışmasında da tespit edilmiştir.

Colchicum szovitsii Fisch & C.A.Mey., toprak üstü kısmı çiçekleri ile birlikte çığ yenir. Vücudu hastalıklara karşı dinç tutar. Yapraklar kaynatılarak suyu süzülür ve akciğer hastalıklarında içilir. Kılıçaslan ve Dönmez (2016)' nda bitki ile ilgili peyzaj amaçlı kullanım tespit edilmiştir.

Tulipa armena Boiss. var. *armena*, ağız kokularını önlemek için soğanları çiğnenir. Yenmez. Herhangi bir çalışmada bitki ile ilgili hiçbir kullanım tespit edilmemiştir.

MALVACEAE

Alcea apterocarpa Boiss., kadınlarda adet sancılarını önlemek için 3-4 çiçek bir bardak su ile kaynatılarak yarım çay bardağı suyu içilir. Vücutta oluşan yaraların hızlı iyileşmesi için çiçekleri ezilerek yaraları üzerine sürülür. Mide ağrılarında bitkinin toprak üstü kısımları benzer şekilde kaynatılarak bir bardak suyu içilir. İltihaplı yaralarda çiçekler kaynatılarak lapa haline getirilir ve yaranın üzerine sürülür. Bitkinin Cansaran vd (2007) çalışmasında süs amaçlı kullanıldığı tespit edildi.

Malva neglecta Wallr., bağırsak ağrılarında tüm bitki (toprak altı kısımları dahil) kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. Toprak üstü kısımları bulgur ve yağ ile karıştırılarak kaynatılıp, çorbası yapılır. Yüksek tansiyon hastalığı için kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. (tansiyon yükseldiği zaman). Akciğer (Göğüs) ağrılarında ve öksürük için kaynatılarak günde yarım bardak suyu içilir. Romatizma hastalığında kaynatılarak suyu içilir. Bir tutam kurutulmuş yaprak suda kaynatılarak kısırlık

tedavisinde günde bir bardak içilir. İdrar yanması ve bağırsak ağrılarında bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılarak günde bir bardak içilir. Kanseri hastalıklarında kaynatılarak suyu içilir. Çocuk sahibi olamayan kadınların tedavi edilmesinde kullanılır. Kaynatılarak hergün bir su bardağı suyu içilir. Başka çalışmalarda benzer kullanımlar tespit edilmiştir; (Özçelik 1987, Öztürk 1991, Çubukcu 1994, Tabata vd 1994, Koçak 1999, Bağcı 2000, Ezer 2004c, Ezer ve Arısan 2006, Elçi ve Erik 2006, Bulut 2006, Gencay 2007, Yeşil 2007, Balos 2007).

ORCHIDACEAE

Orchis laxiflora Lam., bitkinin yumruları kurutulmuş sütte kaynatılır ve bal ile karıştırılarak soğuk algınlığı ve öksürüğe karşı kullanılır. Benzer bir kullanıma Tugay vd (2012) çalışmasında rastlandı.

OROBANCHACEAE

Rhinanthus angustifolius C.C. Gmelin subsp. *grandiflorus* (Wallr.) D.A. Webb, karın ağrılarında kaynatılarak bir hafta boyunca her gün bir su bardağı suyu tok karınla içilir. Bitkinin literatürde kullanımına rastlanmadı.

PLANTAGINACEAE

Plantago lanceolata L., yapraklar taze olarak herhangi bir işlem yapılmadan iltihaplı yaralara sarılır yada ezilerek sürülür. Mide ağrılarını dindirmek ve mide yaralarını tedavi etmek için hergün bir tutam bir bardak sıcak suda demlenerek suyu içilir. Çiğ olarak yendiğinde de aynı etkiyi gösterir. Benzer amaçlı kullanımlar Tabata vd (1994), Vural vd (1997), Bağcı (2000), Ertuğ (2004), Bulut (2006), Çakılcıoğlu vd (2007), Kazan (2007), Deniz (2008), Koçyiğit ve Özhatay (2006)' ın çalışmalarında tespit edilmiştir.

Plantago major L. subsp. *major*, yaprakları vücutta oluşan şişme ve iltihabi yaralarda taze olarak sarılarak bir bez ile sarılır ve 2 gün bekletilir. Hayvanların tırnaklarında çıkan yaralarda yapraklar ezilerek sarılır bir bez ile kapatılır. Bu işlem yara iyileşinceye kadar her gün tekrarlanır. İltihaplı hastalıklarında birkaç yaprak bir bardak su ile birlikte

kaynatılarak sabahları aç karınla bir bardak içilir. Bitkinin benzer amaçlı kullanımları mevcuttur; (Tabata vd 1994, Vural vd 1997, Özgökçe ve Özçelik 2003, Sezik vd 1997, Ertuğ 2000, Behçet ve Arık(2013, Yeşil 2007, Cansaran ve Kaya 2010, Tuzlacı ve Doğan 2010).

POACEAE

Hordeum bulbosum L., bitkinin yumruları kanser hastalıklarının tedavisinde çiğ olarak yenir. Literatürde başka amaçlı kullanımlar tespit edilmiş; ancak bizim tespit ettiğimiz bu kullanım şekli daha önce bilinmemektedir.

Zea mays L., kalp hastalıklarında (yüksek kolestrol) püsküller kaynatılarak suyu içilir. Literatürde başka amaçlı kullanımlar tespit edilmiş ancak bu kullanım şekli daha önce bilinmemektedir.

ROSACEAE

Alchemilla pseudocartalinica Juz., bronşit ve astım hastalığında kaynatılarak bir hafta boyunca tok karınla, günde bir bardak suyu içilir. Başka amaçla kullanımı olmakla beraber Altundağ ve Öztürk (2011); bizim belirlediğimiz kullanım şekli ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Cydonia oblonga Mill., bitkinin çiçek ve yaprakları su ile kaynatılarak astım ve bronşit hastalıklarının tedavisi için günde bir bardak suyu içilir. Benzer amaçlı kullanım Avcı (2004)' nın çalışmasında da yer almaktadır.

Geum urbanum L., bitkinin kökleri yıkanıp kurutulduktan sonra çay ile beraber demlenerek içilir. Bu şekilde kullanıldığında baş ve karın ağrılarını giderir. Literatürde başka hastalıkları tedavi amaçlı kullanımlar tespit edilmiş, ancak benzer amaçlı bir kullanım tespit edilmemiştir.

Rosa heckeliana Tratt. subsp. *vanheurckiana* (Crepin) O. Nilsson., öksürük, grip ve bronşit hastalıklarında bir bardak su için 8-10 tane meyve kaynatılarak günde 1-2 bardak suyu içilir. Bitkinin literatür kullanımına rastlanmadı.

Sanguisorba minor Scop. subsp. *minor*, basur (Hemoroid) hastalığında 5-6 adet bitkinin toprak üstü kısımları bir bardak su ile birlikte kaynatılarak bir hafta boyunca tok karınla her gün bir bardak içilir. Bitkinin literatürde gıda amaçlı kullanımına rastlandı (Guerra and Lucia 2007, Pierroni and Quava 2014).

SALICACEAE

Salix alba L., hayvanlarda oluşan şişkinliği gidermek için taze yapraklı sürgünleri çiğ olarak yedirilir. Literatürde farklı amaçla kullanımlar tespit edilmiş ancak, benzer amaçlı bir kullanım tespit edilmemiştir.

SCROPHULARIACEAE

Verbascum songaricum Schrenk., adet düzensizliklerinde bir hafta boyunca çiçekleri kaynatılarak günde bir su bardağı içilir. Ayrıca Çocuk sahibi olamayan kadınlar tarafından bir ay boyunca her gün bir bardak bu sudan içilir. Bitki ile alakalı literatür kullanımına rastlanmadı.

SOLANACEAE

Hyoscyamus niger L., bitkiye ait tohum ağrıyan dişe konularak, diş ağrısının giderilmesinde kullanılır. Benzer amaçlı kullanıma Han (2012) ve Doğan (2014)' in çalışmalarında da rastlanmıştır.

URTICACEAE

Urtica dioica L., kanser hastalıkları ve romatizma ağrılarında bir demet yaprak ile bir 2 bardak su birlikte kaynatılarak günde bir bardak suyu içilir. İltihaplı yaralarda, yaprakları aynı şekilde kaynatılarak hastalık iyileşene kadar günde 1 bardak içilir. Yaz aylarında

toplanan tohumları kaynatılarak damar tıkanıklığı için suyu içilir. Bitki ile ilgili benzer amaçlı kullanımlar birçok çalışmada da tespit edilmiştir; (Özçelik 1987, Özçelik vd 1990, Öztürk 1991, Baytop 1994a, Erol 1995, Keklik 1990, Sezik vd 1997, Akbay 1997, Eryaşar 1998, Duran 1998, Dönmez 2000, Bağcı 2000, (Ertuğ 2000, Arık 2003, Özgökçe ve Özçelik 2003, Malyer vd 2004, Tuzlacı 2006, Onar 2006, Ezer ve Arısan 2006, Bulut 2006, Koçyiğit ve Özhatay 2006, Cansaran ve Kaya 2010, Kıran 2006, Elçi ve Erik 2006, Çömlekçioğlu ve Karaman 2007, Yeşil 2007, Balos 2007, Oral 2007, Akan vd 2008, Akgül 2008, Eşen 2008, Saday 2009, Tuzlacı ve Doğan 2010).

Tedavi ve Gıda amaçlı kullanılan bitkiler

Çalışmamızda tıbbi amaçlı kullanılan 27 bitki aynı zamanda gıda amaçlı olarak ta kullanılmaktadır. Bu tip kullanımı olan taksonların daha önceden belirlenmiş olan kullanımları ile çalışmamızda belirlediğimiz kullanım durumlarının karşılaştırılması aşağıda verilmiştir

APIACEAE

Prangos pabularia Lindl., bitki hem gıda amaçlı (çörek harcı olarak veya pancar olarak) kullanılmakta; hemde şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır. Başka çalışmalarda da gıda amaçlı ve değişik tıbbi amaçlı kullanıma rastlanmıştır; Öztürk vd (2000), Gencay (2007) ancak şeker hastalığı tedavisinde kullanımına ilk kez rastlanmıştır.

ARACEAE

Arum elongatum Steven subsp. *detruncatum* (C.A.Mey. ex Schott) Riedl, gövde ve yapraklar suda kaynatılıp süzülür ve daha sonra yağda kavrulur ve yenir. Şeker hastalığı ve kanser hastalıklarında haşlanan gövde ve yapraklar yenir. Ayrıca haşlanan gövde ve yapraklar; nohut, kıyma, salça, ve soğanla beraber pişirilerek yemeği yapılır. Toprak üstü kısımlar kaynatılarak halsizlik durumunda yenir. Bulgur, salça, yağ ve su ile kaynatılarak çorbası yapılır. Kanser hastalıkları ve romatizma hastalığında kurutulduktan sonra kaynatılır ve günde bir bardak suyu içilir. Kaynatılıp guatr Hastalığında günde bir bardak suyu içilir. Kurutulup baharat olarak kullanılır. Yaprakları kurutulur ve mide ağrısında

kaynatılarak bir bardak içilir. Yapraklar kaynatılarak elde edilen suyu bağırsak hastalıkları ve kalp hastalığında (kolestrol) günde bir bardak içilir. Polat vd (2013)'nin çalışmasında bu takson; diyabet hastalığı, guatr, romatizma tedavisi için suyu içilir şeklinde bilgi verilmektedir.

Arum conophalloides Kotschy ex Schott var. *conophalloides*, yapraklar kalp hastalıklarında kaynatılarak suyu içilir. Yapraklar bulgur ve salça ile kaynatılarak çorbası yapılır. Benzer amaçlı kullanımına Kaval vd (2015) çalışmasında rastlanmıştır. Bitkinin tedavi amaçlı kullanımına ilk kez rastlanmıştır.

ASTERACEAE

Gundelia tournefortii L. var. *tournefortii*, bitki gıda ve tedavi edici amaçlarla kullanılmaktadır. Kök kısmından salgılanan süt benzeri salgı yaraların mikrop kapmasını önleyici olarak kullanılır. Ayrıca bağırsak ağrılarının tedavisinde, kök kısmı kaynatılarak sabahları aç karınla suyu içilir. Bitkinin benzer gıda ve tedavi amaçlı kullanımları mevcuttur. (Özçelik vd 1990, Tonbul ve Altan 1989, Baytop 1999b, Ertuğ 2000, (Öztürk vd 2000, Keskin ve Alpınar 2002, Arık 2003, Ertuğ 2004b, Korkut 2006, Gencay 2007, Çakılcıoğlu vd 2007, Metin 2009).

BRASSICACEAE

Cardamine uliginosa M. Bieb., bitkinin toprak üstü genç taze sürgünleri şeker hastalığı, yüksek tansiyon ve migren tedavisi için çiğ olarak yenir. Bitkinin gıda ve tedavi amaçlı kullanımları mevcuttur (Ertuğ 2003, Doğan 2008, Alpaslan 2012).

FABACEAE

Astragalus muschiannus Kotschy & Boiss. ex Boiss. bitkinin kökleri soyulduktan sonra kaynatılır ve kanser hastalığında günde bir bardak suyu tok karınla içilir, tüm bitki doğranarak hayvan yemi olarak kullanılır. Bitkinin literatürde tedavi amaçlı kullanımı mevcuttur.

Ononis spinosa L., bitkinin yaprakları suda kaynatılarak suyu içilir. İltihap sökücüdür. Benzer kullanıma Baytop (1999) çalışmasında rastlanmıştır. Gıda amaçlı kullanımına benzer kullanım şekli (Tekin (2011)' in çalışmasında mevcuttur.

LABIATAE-LAMIACEAE

Mentha longifolia L. subsp. *typhoides* (Briq.) Harley, baş ve mide ağrıları, soğuk algınlığı, boğaz ağrısında, nefes darlığında ve iltihap giderici olarak 5-6 adet bitkinin toprak üstü kısımları 2 bardak su ile birlikte kaynatılarak suyu içilir veya yapraklar çiğ olarak yenir. Benzer kullanımlara Yıldırım (1991), Tabata vd (1994), Sezik (1997), Koçak (1999), Ertuğ ve Tümen (2004)' in çalışmalarında rastlanmıştır. Ayran çorbasında kullanılır. Gıda amaçlı kullanımı ise tespit edilmiştir (Özçelik 1994, Ertuğ 1998a, Bağcı 2000).

Ocimum basilicum L., bitki suda kaynatılarak mide ağrılarında suyu içilir. Benzer kullanımı Tuzlacı vd (2010) ve Baytop (1999) çalışmalarında tespit edilmiştir. Gıda amaçlı kullanımına benzer kullanımlar mevcuttur (Duran 1998, Kazan 2007, Saday 2009).

Phlomis armeniaca Willd., yeni doğum yapmış kadınlarda süt arttırmak için yaprak ve çiçekler kaynatılarak suyu içilir veya haşlandıktan sonra yoğurt ile yenir. Literatür taramasında gıda ve tedavi amaçlı kullanımı yaygın olmakla beraber benzer bir kullanım tespit edilmemiştir.

Thymus kotschyanus Boiss & Hohen var. *glabrescens* Boiss., genç sürgünlerinin baharat olarak kullanılmasının yanı sıra, boğaz ağrısında demlenerek bir su bardağı suyu içilir. Bitkinin literatürde benzer kullanımları yaygındır.

LILIACEAE

Allium vineale L., genç dönemdeki yapraklı bitki haşlandıktan sonra haşlanıp kavrulmuş olarak değişik şekillerde gıda olarak tüketilir. Ayrıca bitki ile yapılan yemekler iltihabi hastalıkların iyileştirilmesi içinde kullanılmaktadır. Bitkinin gıda amaçlı kullanımına

rastlanmıştır (Özçelik 1994, Baytop 1999, Behçet ve Arık 2013, Durmaz vd 2006).

Eremurus spectabilis M.Bieb., bitki kaynatılarak yüksek şeker hastalığı ve bağırsak ağrılarında suyu içilir. Ayrıca bitkinin gıda amaçlı kullanımı oldukça yaygındır (Yıldırım 1991, Türkoğlu 2000, Behçet ve Arık 2013, Bulut 2006, Bağcı 2000, Tuzlacı ve Doğan 2010).

PORTULACEAE

Portulaca oleracea L., bitkinin genç ve taze sürgünleri salata olarak tüketilir. Migren ağrısını dindirmek için suda kaynatılarak suyu içilir. Bitkinin benzer amaçlı kullanımları mevcuttur; (Özçelik 1987, Özçelik vd 1990, Öztürk 1991, Baytop 1994a, Duran 1998, Ertuğ 1998a, Ertuğ 2000, Özçelik vd 1990, Koçak 1999, Ertuğ 2002, Keskin ve Alpmar, 2002, Pieroni vd 2002, Behçet ve Arık 2013, Şimşek vd 2002, Ertuğ 2004b, Ertuğ vd 2004, Ertuğ ve Tümen, 2004, Pieroni vd 2005, Gençay 2007).

POLYGONACEAE

Polygonum cognatum Meisn., bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılarak böbrek taşlarını düşürmek maksadı ile günde bir bardak suyu içilir. Toprak üstü kısımları suda kaynatılarak süzülür ve yağda kavrulur ve yenir. Benzer amaçlı kullanımlar mevcuttur (Gençay 2007, Yücel vd 2010, Baytop 1999, Şanlı 2006, Şimşek vd 2004, Koyuncu 2005).

Rheum ribes L., gıda olarak çiçekli dönemde bitkinin taze gövdeleri soyulup çiğ olarak yenir. Kalp ve bağırsak rahatsızlıkları, iltihaplı hastalıklar ve şeker hastalığında bitkinin taze gövdeleri soyulup çiğ olarak yenir. Şeker hastalığında kök kısmı suda kaynatılıp içilir. Romatizma ağrılarında kök kısmı kaynatılıp, sabahları aç karına yarım çay bardağı suyu içilir. Benzer amaçlı kullanımlara; Yıldırım (1991), Baytop (1999), Behçet ve Arık (2013), Tuzlacı (2006), Gençay (2007), Tuzlacı ve Doğan (2010) çalışmalarında da rastlanmıştır.

Rumex acetolella L., tansiyon yüksekliğinde çiğ olarak yenir. Bulantı ve kusmada

yaprakları kaynatılıp bir su bardağı suyu içilir. Böyle bir kullanım ilk kez tarafımızdan tespit edilmiştir. Taze sürgünleri salataya katılır, doğranarak peynirle birlikte börek harcı olarak kullanılır. Benzer amaçlı kullanıma Baytop (1999)' un çalışmasında da rastlanmıştır.

R. scutatus L., tüm bitki suda kaynatılarak içecek şeklinde gıda olarak tüketilir. Yüksek tansiyon hastalığında yapraklar ve gövde çiğ olarak yenir. Baş ağrısı ve mide bulantısında çiğ olarak yenir. Benzer bir kullanıma Doğan (2014)' in çalışmasında da rastlanmıştır.

R. tuberosus L. subsp. *horizontalis* (Koch.) Rech., bitkiye ait taze yaprakları balgam söktürmek için çiğ olarak yenir. Taze yapraklar sarma yapımında kullanılır. Bitkinin gıda amaçlı kullanımı bilinmektedir (Baytop 1999, Behçet ve Arık 2013).

ROSACEAE

Crataegus orientalis Pall. ex M.Bieb. subsp. *orientalis*, ilkbaharda açan çiçekleri çay şeklinde demlenerek kalp ve kolesterol hastalıklarının tedavisi için içilir. Sonbaharda meyveleri toplanıp satılır. Benzer tıbbi kullanım Ertuğ vd (2004), Ertuğ ve Tümen (2004)' nin çalışmalarında da mevcuttur.

Malus slyvestris Mill. subsp. *orientalis* var. *orientalis*, şeker hastalığında meyve çiğ olarak yenir veya kurutulduktan sonra su ile birlikte kaynatılarak kompostosu içilir. Behçet ve Arık (2013) ve Gencay (2007)' in çalışmalarında da benzer kullanımlara rastlanmıştır.

Prunus divaricata Ledeb. subsp. *ursina* (Kotshc) Browicz, göğüs hastalıkları ve gripte meyvesi çiğ olarak yenir. Yüksek ateşte meyvesi kaynatılarak suyu içilir. Meyveleri yenir. Kültür (2007) ve Doğan (2014)' in çalışmalarında da benzer kullanımlar tespit edilmiştir.

Pyrus elaeagnifolia Pallas. subsp. *kotschyana* (Boiss) Browicz, bitkinin olgun meyveleri gıda olarak yenir. İshal tedavisinde meyveleri çiğ olarak yenir. Benzer bir kullanıma Erbay vd (2016) çalışmasında rastlandı.

Rosa canina L., soğuk algınlığı, halsizlik ve yüksek ateşte meyveler suda kaynatılır ve bir süre bekletildikten sonra suyu içilir. Mideyi rahatlatır, iştah açıcıdır. Psikolojik hastalıklarda (aşırı stres) kökleri kaynatılarak bu suyla hasta yıkanır. Meyveleri şekerle kaynatılarak reçel yapımında kullanılır veya kurutularak kompostosu yapılır. Benzer kullanımlara şu çalışmalarda da rastlanmıştır: (Özçelik 1987, Santur 1995, Vural vd 1997, Sezik vd. 1997, Duran ve ar 2001, Şimşek vd 2002, Arık 2003, Malyer vd 2004, Koyuncu 2005, Tuzlacı 2006, Kıran 2006, Koçyiğit ve Özhatay 2006, Yıldırım vd 2008, Bulut 2008, Eşen 2008, Kızıllarslan 2008, Sarper vd 2009, Saday 2009, Metin, 2009), Cansaran ve Kaya 2010, Tuzlacı vd 2010).

Rubus caesius L., hastalıklara karşı direnci arttırmak için meyve çiğ olarak yenir. Meyve reçel yapımında kullanılır, ekonomik önemi vardır. Meyvesi pazarda satılır. Keskin ve Alpınar (2002)' ın 'Kışlak (Yayladağı/Hatay) Hakkında Etnobotanik Bir Araştırma' adlı çalışmasında benzer amaçlı bir kullanım tespit edilmiştir.

Sorbus torminalis (L.) Crantz var. **pinnatifida** Boiss., bitkinin olgun taze meyveleri yenir. Meyvesi mide ağrılarını dindirmek için taze olarak yenir. Meyveleri halsizlik durumunda yendiğinde dinç tutar ve bağışıklığı güçlendirir. Bitkinin gıda amaçlı kullanımına Hasbal vd (2015)' nin çalışmasında rastlanmıştır.

Gıda Amaçlı Kullanılan Bitkiler

Araştırma alanımızda tespit ettiğimiz ve sadece gıda amaçlı kullanılan 13 takson bulunmaktadır. Kullanılan bitkilerin büyük bir çoğunluğu yöre halkı tarafından doğadan temin edilmektedir. Bu bitkiler genellikle haşlanarak kavrulmakta ayrıca yemeklerin yanında sebze olarak veya yemeklere katılarak baharat olarak tüketilmektedir. Bunun yanında kurutulan veya salamurası yapılan ve yılın diğer mevsimlerinde kullanılmak üzere saklanan bitkiler de tespit edilmiştir.

AMARANTHACEAE

Amaranthus chlorotachys Willd., taze genç sürgünleri suda kaynatılarak süzülür, yumurta ve yağ ile kavrulur ve yenir.. Benzer bir kullanıma rastlanmamıştır.

Chenopodium album L. subsp. *album* var. *album*, genç sürgünleri kaynatılarak yağda kavrulur, yumurta, sarmısak veya yoğurtla yenir. Benzer bir kullanıma Tekin (2011)'de rastlanmıştır. Van, Hakkari ve Bitlis çevrelerinde bölge sakinleri çiçek açmadan önceki dönemde toprak üstü taze kısımların toplayıp çeşitli yemeklerini yapıp yerler. Bu yemekleri yiyip güneş ışığında uzun süre kalanlarda fototoksi oluşur (Çalka vd 2005, Ozkol vd 2012)

APIACEAE

Anthriscus nemorosa (M.Bieb.) Spreng., bitki gıda amaçlı kullanılmaktadır. Genç sürgünleri suda haşlandıktan sonra yağda kavrulur sarmısaklı yoğurt ile yenir. Benzer bir kullanım Doğan vd (2014) 'nın çalışmasında da yer almaktadır.

Chaerophyllum crinitum Boiss., bitkinin yumruları gıda amaçlı çiğ olarak yenir. Literatürde böyle bir kullanımına rastlanmadı.

Pimpinella anthriscoides Boiss. var. *anthriscoides*, bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatıldıktan sonra yağda kavrulur yenir. Benzer bir kullanım Kaval vd (2015)'nin çalışmasında da tespit edilmiştir.

ASTERACEAE

Tussilago farfara L., bitkinin taze yaprakları haşlandıktan sonra sarma yaprağı ve yoğurtlu köfte sarmak için kullanılır. Bu tür kullanımlarına ilk kez rastlanmıştır. Arslan (2005) ve Doğan (2014)'in çalışmalarında tıbbi kullanımı konusunda bilgi bulunmaktadır.

BORAGINACEAE

Anchusa azurea Mill. var. *azurea*, bitki suda kaynatılıp süzülükten sonra yağ, yumurta ve sarımsakla kavrulur yenir. Pazarda pancar olarak satılır. Benzer kullanıma Öztürk ve Özçelik (1991) ile Şimşek vd (2001)'nin çalışmalarında da rastlanmıştır.

Cerintho minor subsp. *auriculata* (Ten.) Domac, bitkinin suda kaynatılan toprak üstü kısımları, süzöldükten sonra yağ ve yumurta ile kavrulurak yenir. Benzer bir kullanıma Doğan (2014) ile Aksakal ve Kaya (2008)'nin çalışmalarında da rastlanmıştır.

CHENOPODIACEAE

Beta lomatogona Fisch. & C.A. Mey., bitki suda kaynatıldıktan sonra süzölerak yağda kavrulup yenir. Yapraklar sarma yaprağı olarak kullanılır. Bitkinin gıda amaçlı kullanımı Aksakal ve Kaya (2008) alışmasında da mevcuttur.

B. trigyna Waldst. & Kit., bitkinin toprak üztü kısımları suda kaynatılıp süzöldükten sonra yağ, yumurta ve sarmısakla kavrulurak yenir. Bitkinin benzer amaçlı kullanımına Karataş (2007) alışmasında rastlanmıştır.

Chenopodium foliosum (Moench.) Asch., bitkinin meyveleri taze iken yenir. Benzer amaçlı kullanıma Aksakal ve Kaya (2008)'nin çalışmasında da rastlanmıştır

LILIACEAE

Ornithogalum narbonense L., bitkinin soğanları pirinç ile beraber pişirilerek pilav yapımında kullanılıp yenir. Bitkinin Yapıcı vd (2009) alışmasında da gıda amaçlı kullanımı vardır.

POLYGONACEAE

Rumex alpinus L., yapraklar suda haşlandıktan sonra süzölür ve tereyağında kavrulurak yenir. Alpaslan (2012)'nin 'Ergan Dağı (Erzincan)'nin etnobotanik özellikleri' adlı çalışmasında da benzer amaçlı bir kullanım mevcuttur.

Diğer Amaçlı (Boyar Madde, Süpürge Yapımı vs.) Kullanımlar

Araştırma alanımızda hayvancılık halkın önemli bir geçim kaynağını oluşturur. Ayrıca iklim koşulları sebebiyle ulaşımın zor olması nedeniyle yerel halk; gıda ve tedavi dışındaki bazı ihtiyaçları için de bitkilerden faydalanmaktadır. Belirlediğimiz bu kullanım şekilleri bilinenlerle mukayeseli olarak aşağıda verilmiştir.

APIACEAE

Ferula orientalis L., bitkisi araştırma bölgemizde hem sabun yapımında hem de hayvan hastalıkları tedavisinde (Şap hastalığı) kullanılmaktadır. Literatürde başka amaçlı kullanımlar mevcut olmakla beraber benzer kullanımlara rastlanmamıştır.

Pimpinella saxifraga L., bitkinin toprak üstü kısımlarından süpürge yapılır. Böyle bir kullanım ilk defa tespit edilmiştir.

ASTERACEAE

Xeranthemum annuum L., bitki süpürge olarak kullanılır. Benzer kullanıma Öztürk ve Özgökçe (1991)' nin 'Doğu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri' adlı çalışmasında rastlanmıştır.

EUPHORBIACEAE

Euphorbia cheiradenia Boiss. & Hohen., bitkinin kökleri halı yapımında kullanılacak yün ipi ile birlikte kaynatılarak kahverengi bir renk oluşumunu sağlar. Benzer kullanım Eyüpoğlu (1983)' nun çalışmasında da tespit edilmiştir.

Euphorbia iberica Boiss., tüm bitki halı yapımında kullanılacak yün ipi ile kaynatılarak kahverengi bir renk oluşumu sağlanır. Bitkinin literatür kullanımına rastlanmadı.

RANUNCULACEAE

Caltha polypetala Hochst ex Lorent, bitki yün ipliklerin boyanmasında sarı renk elde

etmek için kullanılır. Benzer bir kullanım şekli Özgökçe ve Yılmaz (2003), Doğan vd (2003) ile Öztürk ve Özçelik (1991)' in çalışmalarında da yer alır.

ROSACEAE

Cerasus mahaleb (L.) Mill. var. *mahaleb*, meyveler kurutulularak ezilir ve demlenerek günde bir su bardağı içilir. Bu şekilde nefes darlığını giderir. Bitkinin gövdesi baston olarak kullanılır. Tedavi amaçlı benzer kullanım Çakılcıoğlu vd (2007)' nin çalışmasında da yer almaktadır.

Cotoneaster nummularia Fisch & C.A.Mey., bitkinin meyveleri kurutulduktan sonra su ile kaynatılarak ağrı kesici olarak bir bardak içilir. Bitkinin dalları ahırlarda süpürge olarak kullanılır. Bitkinin benzer amaçlı kullanım Bulut (2006) çalışmasında da bulunur.

SALICACEAE

Salix caprea L., bitkinin genç sürgünleri deste yapılarak ahır temizliğinde süpürge olarak kullanılır. Benzer kullanım Alpaslan (2012)' nin 'Ergan Dağı (Erzincan)'nın etnobotanik özellikleri' adlı çalışmasında da mevcuttur.

Salix triandra L. subsp. *Triandra*, bitkinin genç sürgünleri deste yapılarak ahır temizliğinde süpürge olarak kullanılır. Literatürde başka amaçlı kullanımlar tespit edilmiş ancak, benzer amaçlı bir kullanım tespit edilmemiştir.

Araştırmamız süresince tespit ettiğimiz bir başka bulgu ise bazı farklı taksonların (bazen cinsleri de farklı olduğu halde) aynı isimle isimlendirilmesi şeklindedir. Yerli halkın aynı adla adlandırdıkları taksonlar ve yöresel isimleri şöyle sıralanabilir: *Matricaria chamomilla* L., *Tripleurospermum transcaucasicum* (Manden) Poped, *T. oreades* (Boiss) Rech. F. subsp. *oreades*: **Papatya, Beybun**; *Rumex acetocella* L., *R. scutatus* L.: **Tırşo**; *Arum elongatum* Steven subsp. *detrucantum* (C. A. Mey ex Schott) Riedl, *A. conophalloides* Kotschy ex Schott var. *conophalloides*: **Kardi**; *Lamium amplexicaule* L., *Mentha longifolia* L. subsp. *typhoides* (Briq.) Harley,: **Pung**; *Beta lomatosgona* Fisch & C. A. Mey., *B. trigyna* Waldst. & Kit.: **Silk**.

Bazı bitkiler ise birden fazla yöresel isimle bilinirler. Bunlar; *Heracleum persicum* Desf, bazı köylerde **So**, bazı köylerde ise **Helerg** olarak isimlendirilmektedir. *Malabaila lasiocarpa* Boiss., Karlıca köyünde hem **Pariye miye** hem de **Nane miye** olarak isimlendirilmektedir. *Pimpinella anthriscoides* Boiss. var. *anthriscoides* bitkisi il merkezinde **Pingi** veya **Masterek**, Kızılağaç köyünde ise **Mendık** olarak isimlendirilmektedir. *Prangos pabularia* Lindl. Göynük köyünde **Zıvrık**, Aşağı Çır köyünde ise **Cağ** olarak olarak adlandırılmaktadır. *Arum elongatum* Steven subsp. *detruncatum* (C.A.Mey. ex Schott) Riedl bitkisi Kızılağaç köyünde **Kari** olarak isimlendirilirken, diğer köylerde **Kardi** olarak isimlendirilir. *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii* Yiğitler ve Sudurağı köylerinde **Kinger** olarak adlandırılır iken araştırma alanının diğer bölgelerinde **Kereng**, olarak adlandırılmaktadır. *Tragopogon dubius* Scop. Kızılağaç ve Yiğitler köylerinde **Marşing**, diğer köylerde ise **Sıping** olarak adlandırılmaktadır. *Tussilago farfara* L. Sudurağı köyünde **Pelli kesim**, Göynük köyünde ise **Kelsim** olarak adlandırılmaktadır. *Annchusa azurea* Mill. var. *azurea* bitkisi Karlıca köyünde Gurız, Kalencik köyünde ise **Gerzun** olarak isimlendirilmiştir. *Mentha longifolia* L. subsp. *typhoides* (Briq.) Harley, **Pung**, **Pinge**, **Puni** gibi değişik isimlerle bilinmektedir. *Stachys lavandulifolia* Vahl var. *lavandulifolia* Karlıca köyünde **Çaya beci**, araştırma alanının diğer köylerinde ise **Çaya çiye** olarak adlandırılmaktadır. *Allium vineale* L. araştırma bölgesinde **Sırım**, **Sirmok**, **Sira çole** gibi birçok farklı isimle bilinmektedir. *Eremurus spectabilis* M.Bieb. Devecik köyünde **Yelng** ve diğer köylerde **Gullık** olarak tanınmaktadır. *Rheum ribes* L. bitkisi aynı köylerde bile **Ribez** veya **Içkın** olarak adlandırılmaktadır. *Rumex acetolella* L. Yiğitler ve Sudurağı köylerinde **Tırşık**, Karlıca ve Karabalçık köylerinde **Tırşo** olarak bilinmektedir. Benzer bir durum *Rumex scutatus* L. içinde görülmektedir. *Crataegus orientalis* Pall. ex M.Bieb. subsp. *orientalis* değişik köylerde **Sez** veya **Guvij** olarak bilinmektedir. *Prunus divaricata* Ledeb. subsp. *ursina* (Kotsch) Browicz bitkisi de **Mamoğ**, **Hurtışık** gibi farklı isimlerle bilinmektedir. *Verbascum songaricum* Schrenk. bitkisi Cilligöl köyünde **Mazijanık** ve **Gobelik** olarak tanınmaktadır.

Araştırma alanını floristik yapısını tehdit eden faktörler

Yaptığımız çalışma esnasında bölgenin floristik yapısı üzerindeki en önemli tehdidin aşırı ve erken otlatma olduğu gözlenmiştir. Bunun yanında bazı taksonların daha ilkbahar

aylarında bitki henüz çiçek açıp tohum vermeden bazı taksonların aşırı toplanması, yakacak temini amacı ile bazı taksonların sökülerek erozyonun teşvik edilmesi bitkiler için önemli bir tehdittir. Bu şekilde bilinçsiz toplamaya *Arum elongatum* Steven subsp. *detruncatum* (C.A.Mey. ex Schott) Riedl ve *Arum conophalloides* Kotschy ex Schott var. *conophalloides*, *Stenotaenia macrocarpa* Freyn & Sint ve *Bunias orientalis* L. türleri örnek olarak verilebilir. Bölgede belirtilen faktörlerin, bilinçsiz ve kontrolsüz bir şekilde giderek artması koruma önlemlerinin alınmasını gerektirmektedir.

6. SONUÇ

Araştırma alanımızın bazı özellikleri (coğrafik yapı, geçmişte sağlık ve ulaşım imkanlarının yetersizliği, bölge sakinlerinin genelde geçimlerinin hayvancılığa dayanması ve göçebe olarak hayatlarını devam ettirmeleri gibi) yerli halkın yabancı bitkilerden faydalanmasını zorunlu kılmıştır. Tedavi, gıda, baharat, süs ve temizleyici olarak kullanılan bu bitkiler tabiattan toplanarak değerlendirilmektedir.

Bingöl'ün Karlıova ilçesi ve köylerindeki sakinler, engebeli coğrafyanın bir sonucu olarak yakın zamana kadar ulaşım sıkıntısı çekiyorlardı. Ulaşım sıkıntısı, bölgenin uzun süren kış mevsimi ve halkın sosyoekonomik durumu kentlerdeki imkanlara ulaşmayı çok kısıtlıyordu. Bu durum yöre sakinlerini bitki kullanım kültürünü oldukça arttırmıştır.

Çalışma esnasında 60 kullanıcı seçilerek ile yüz yüze görüşülerek bilgiler temin edildi. Bilgi alınan yöre halkının 27'si bayan 33'ü ise erkektir. Kullanıcıların yaş ortalaması 53,3 şeklinde tespit edilmiştir. Bu durum genç kuşak bitki kullanım kültürü bakımından yeterli ilgi ve bilgiye sahip olmadığını dolayısı ile bu bilgiler her geçen gün yok olma tehlikesi altında olduğunu göstermektedir. Bu da bu tarz çalışmaların önemini göstermektedir.

Çalışmamız neticesinde tespit edilen 15 taksonun yapılan literatür araştırmasında kullanımına rastlanmamıştır. Ayrıca tespit edilen taksonlardan 79 tanesi daha önce Bingöl ili sınırlarında yapılan etnobotanik çalışmalarda tespit edilmemiştir. 2 takson endemik özellik göstermiştir.

Tedavi amaçlı kullanılan bitkiler araştırmamız içinde en yüksek oranı teşkil etmektedir. Tedavi amaçlı kullanılan bu bitkiler daha çok soğuk algınlığı, nefes darlığı, kalp hastalıkları, mide- bağırsak hastalıklarının tedavisi amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca kanser tedavisi ve kadın hastalıklarının tedavisi ve cilt problemlerinin tedavisi için kullanılan bitkilerin yoğunluğu da dikkat çekmektedir. Araştırma sürecinde tespit

ettiğimiz üzere bu bitkiler doğrudan çiğ olarak yendiği gibi infüzyon/dekoksasyon halinde çayı yapılarak ta kullanılan bitkiler tespit edilmiştir. Ayrıca tedavi amacıyla kullanılan bir bitki bazen birden çok farklı rahatsızlık için de kullanılabilir.

Çalışma alanımızı oluşturan Karlıova ilçesi ve köylerinde yaşayan halkın büyük çoğunluğu Kürtçe dilini konuşmaktadırlar. Ayrıca 10 kadar köyde Zazaca konuşulmaktadır. Çalışmamız esnasında dili biliyor olmamız ciddi avantaj sağlamıştır.

Son dönemlerde artan köyden kente göç olayı ve kent yerleşimlerinde artan imkanlardan dolayı bitki kullanım kültürü ile ilgili bilgiler hızlı bir şekilde unutulmakta, kaybolmaktadır. Çalışmamızda Bingöl- Erzurum karayolu üzerinde bulunan köylerde bitki kullanımının çok az olduğu, ancak yoldan uzak köylerdeki kullanımın daha yoğun olduğunun tespit edilmesi bu iddiamızı destekleyen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Bu kültür daha çok yaşlı sakinlerin sahip olduğu ve gün geçtikçe kaybolmaya yüz tutan bir durum arz etmektedir. Dolayısı ile yüz yıllarca ancak şekillenen bu kültürün kayıt altına alınması, korunması ve ileriye yönelik bu birikimden faydalanma açısından böyle bir çalışma büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Abay G, Kılıç A (2001) Pürenbeleni ve Yanıktepe (Mersin) yörelerindeki bazı bitkilerin yöresel adları ve etnobotanik özellikleri, OT Sistemik Botanik Dergisi, 8(2):97-104

Akan H, Korkut MM, Balos MM (2008) Arat Dağı ve çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) etnobotanik bir araştırma, Science and Eng. J of Fırat Üniv. 20(1):67-81

Akbay P, Başaran A (1997) *Urtica dioica* L. üzerinde çalışmalar. XI. Bitkisel ilaç hammaddeleri toplantısı, 22 – 24 Mayıs 1996, Ankara, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Bildiri Kitabı, s. 561

Akgül A (2008) Midyat (Mardin) civarında etnobotanik, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Aksakal Ö, Kaya Y (2008) Erzurum ve çevresinde halk tarafından gıda amaçlı olarak kullanılan bitkiler, Türkiye 10. Gıda Kongresi, Erzurum, s. 1009–1012

Alp S (2007) Van kenti ve çevresindeki geleneksel konut bahçelerinde kullanılan bitki materyalinin belirlenmesi, Y.Y.Ü, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi, (J. Agric. Sci.), 17(1):1-6

Korkmaz M, Alpaslan Z (2014) Ergan Dağı (Erzincan- Türkiye)' nin etnobotanik özellikleri, Bağbahçe Bilim Dergisi 1(3):1-31

Altundağ E (2009) Iğdır ilinin (Doğu Anadolu Bölgesi) doğal bitkilerinin halk tarafından kullanımı, yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Altundag E, Ozturk M (2011) Enthomedicinal studies on the plant resources of the East Anatolia, Turkey, Procedia Social and Behavioral Sciences 19:756-777

Arslan Ö (2005) Dereli (Giresun) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Balos MM (2007) Zeytinbahçe ile Akarçay arasında kalan (Birecik) bölgesinin florası ve etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü

Bağcı Y (2000) Aladağlar (Yahyalı- Kayseri) ve çevresinin etnobotanik özellikleri, OT Sistemik Botanik Dergisi, 7(1):89–94

Bayraktar AG (1977) Bazı *Mentha aquatica* L. ve *M. longifolia* (L.) Hudson numuneleri üzerinde gaz kromatografisi ile yapılan çalışmalar, İstanbul Eczacılık Fakültesi Mec., 13, s.178

Baytop A (1994) Türkiye' de kullanılan yabani ve yetistirilmiş aromatik bitkiler, Doğa-Tr. J. of Phannacy, 1(2):76–78

Baytop T (1999) Türkiye' de bitkilerle tedavi; geçmişte ve bugün, Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Sti, İstanbul, s. 480

Baytop T, Kadioğlu D (2002) İstanbul bölgesinin tıbbi bitkileri, Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiriler, 29- 31 Mayıs 2002, Eskişehir

Behçet and Arık (2013) An ethnobotanical investigation in East Anatolia (Turkey),Tr. J. Nature Sci: 2(1):1- 14

Birinci S (2008) Doğu Karadeniz bölgesinde doğal olarak bulunan faydalı bitkiler ve kullanım alanlarının araştırılması,Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Bulut Y (2006) Manavgat (Antalya) yöresinin faydalı bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Cansaran A, Kaya ÖF, Yıldırım C (2007) Ovabaşı, Akpınar, Güllüce ve Köşeler köyleri (Gümüşhacıköy/Amasya) arasında kalan bölgede etnobotanik bir araştırma, Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Dergisi, 19(3):243-257

Cansaran A, Kaya FÖ (2010) Contributions of the ethnobotanical investigation carried out in Amasya district of Turkey (Amasya-Center, Bağlarüstü, Boğaköy and Vermis villages; Yassıçal and Ziyaret towns), *Biological Diversity and Conservation*, 3/2:97-116

Çakılcıoğlu U, Türkoğlu İ, Kürsat M (2007) Harput (Elazığ) ve çevresinin etnobotanik özellikleri, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları (Daum) Dergisi*. 5(2), s. 22-28

Çakılcıoğlu U, Türkoğlu İ (2009) Plants used to lower blood sugar in Elazığ central district, *Acta Hort. (ISHS)* 826:97-104

Çakılcıoğlu U, Türkoğlu İ (2009) Plants used for hemorrhoid treatment in Elazığ central district”, *Acta Hort. (ISHS)* 826:89-96

Çakılcıoğlu U, Türkoğlu İ (2010) An ethnobotanical survey of medicinal plants in Sivrice (Elazığ-Turkey), *Journal of Ethnopharmacology*, 132:165-175

Çakılcıoğlu U, Şengün MT, Türkoğlu İ (2010) An ethnobotanical survey of medicinal plants of Yazıkonak and Yurtbası districts of Elazığ province, Turkey, *Journal of Medicinal Plants Research* Vol. 4(7):567-572

Çakılcıoğlu U, Khatun S, Türkoğlu İ, Hayta S (2011) Ethnopharmacological survey of medicinal plants in Maden (Elazığ-Turkey), *J Ethnopharmacol* 137:469–486

Çalka Ö, Akdeniz N, Metin A, Behçet L (2005) Phototoxic dermatitis due to *Chenopodium album* in a mother and son, *Contact Dermatitis*, 53:58-60

Çimen A (2009) Uzundere ve çevresinin tıbbi aromatik bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Çömlekçiöğlu N, Karaman Ő (2008) Kahramanmaraş Şehir merkezindeki aktarlarda bulunan tıbbi bitkiler, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi,11(1):23–32

Çubukçu B, Atay M, Sarıyar G, Özhatay N (1994) Aydın ili halk ilaçları, Geleneksel ve Folklorik Droğlar Dergisi, 1(1):1–58

Demirci S (2010) Andırın (Kahramanmaraş) ilçesinde etnobotanik bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Deniz L (2008) UŞak üniversitesi 1 eylül kampüsü (UŞak) florası ve etnobotanik açıdan değeriendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Deniz L, Serteser A, Kargioğlu M (2010) UŞak üniversitesi ve yakın çevresindeki bazı bitkilerin mahalli adları ve etnobotanik özellikleri, AKÜ Fen Bilimleri Dergisi, 01:57-72

Dogan Y, BaŐlar S, Mert H, Ay G (2003) Plants used as natural dye sources in Turkey, Economic Botany, 57(4):442–453

Doğan A (2008) Ovacık (Tunceli) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Doğan A (2014) Pertek (Tunceli) yöresinde etnobotanik araştırmalar, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Doğan A, Bulut G, Tuzlacı E, ŐenkardeŐ İ (2014) A review of edible plants on the Turkish Apiaceae species, J. IstanbulFac. Pharm, 44(2):251-262

Dönmez A (2000) An ethnobotanical study in the Karagüney Mountain (Kırıkkale),Uses Nutritional Value and Vernacular Names, Hacettepe Bulletin of Natural Sciences and Engineering, Series A, (28):22–32

Duran A (1998) Akseki (Antalya) ilçesindeki bazı bitkilerin yerel adları ve etnobotanik özellikleri, OT Sistemik Botanik Dergisi 5(1):77-92

Durmaz H, Sagun E, Tarakçi Z, Özgökçe F (2006) Antibacterial activities of *Allium vineale*, *Chaerophyllum macropodom* and *Prangos ferulaceae*, African Journal of Biotechnology Vol. 5(19): 95–98

Elçi B, Erik S (2006) Güdül (Ankara) ve çevresinin etnobotanik özellikleri, Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Dergisi, 26(2):57-64

Emre G (2003) Ezine (Çanakkale) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Erbay MŞ, Sezin A, Gülay M (2016) Plants used in traditional treatment against anemia in Turkey, Marmara Pharmaceutical Journal 20:164-171

Eraydın S (2010) Camili Biyosfer Rezerv Alanının Tıbbi Bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Erol MK (1995) Eğirdir (Isparta) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı

Ertuğ F (1998) Orta Anadolu’ da Bir Etnoarkeoloji ve Etnobotanik Çalışması, in: Güven Arsebük, Machteld J. Mellink, and Wulf Shirmer, eds., Light on top of the black hill, studies presented to Halet Çambel. Ege Yayinlari, Istanbul, s. 325–338

Ertuğ F (1999) plants used in domestic handicrafts in central Turkey, OT Sistemik Botanik Dergisi, 6(2):57-68

Ertuğ F (2000) An Ethnobotanical study in Central Anatolia (Turkey), Economic Botany, 54(2) :155-182

Ertuğ F (2002) Bodrum yöresinde halk tıbbında yararlanılan bitkiler, 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiriler, 29-31 Mayıs 2002, 76-93

Ertuğ F (2003a) Ethnobotanical research in friday markets of Bodrum (Muğla, Turkey), *Delpinoa* 45:167–172

Ertuğ F (2003b) Bodrum Mutfağında “Ot Kültürü”: I. Yenen Doğal Otlar, Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar, 10:49–70

Ertuğ F (2004) Wild edible plants of Bodrum area (Muğla, Turkey), *Turk J. Bot*, 28:161-174

Ertuğ F, Tümen G, Çelik A, Dirmenci T (2004) Buldan (Denizli) etnobotanik alan araştırması, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 2:187-218

Ertuğ F (2006) An overview of the plaited crafts of Turkey (Anatolia and Thrace), *Proceedings of the IVth International Congress of Ethnobotany, İstanbul*, s. 297-306

Eşen B (2008) Aydınlar Köyü ve çevresinin (Erdemli/Mersin) etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü

Evren H (1991) Elazığ Yöresinden Toplanmış *Fabaceae* ve *Asteraceae* Familyalarına ait tıbbi ve endüstriyel bitkiler, Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu, Elazığ, s. 127–135

Eyüpoğlu Ü, Okaygün I, Yaras F (1983) Doğal boyalarla yün boyama, Uygulamalı Eğitim Vakfı Bülteni, İstanbul

Ezer N, Avcı K Çerkes (2004) Çankırı yöresinde kullanılan halk ilaçları, Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi, 24(2):67-80

Ezer N, Arısan Ö (2006) Folk Medicine in Merzifon (Amasya, Turkey), *Turk. J. Bot.* 30: 223-232

Fujita T, Sezik E, Tabata M, Yesilada E, Hond, G, Takeda Y, Tanaka T, Takaishi Y (1995) Traditional medicine in Turkey VII. folk medicine in middle and west black sea regions, *Economic Botany*, 49(4):406-422

Furkan MK (2016) Adıyaman ilinde yetişen bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, s. 263

Fenercioglu E (1997) Şile (İstanbul) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Gencay A (2007) Cizre (Şırnak)' nin etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Guarrera PM (2006) Household dyeing plants traditional uses in some areas of Italy, *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 2(9):1-7

Guerra PM, Lucia LM (2007) Ethnobotanical remarks on Central and Southern Italy, *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 3:23, 2-11

Güner A, Aslan S, Ekim T, Vural M, Babaç MT (edlr.) (2012) Türkiye bitkileri listesi (damarlı bitkiler), Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını. İstanbul

Güneş F, Özhatay N (2011) An ethnobotanical study from Kars (Eastern) Turkey, *Biological Diversity And Conservation*, 4(1):30-41

Gürhan G, Ezer N (2004) Halk arasında hemoroit tedavisinde kullanılan bitkiler, *I,Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 24(1):37-55

Gürsoy OV, Gürsoy UK (2004) Anadolu' da diş ve diş eti ile ilgili hastalıkların tedavisinde halk arasında yaygın olarak kullanılan bitkiler, kullanım şekilleri ve bitkisel özellikleri, *Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 7(1)

Han MI (2012) Kadışehri (Yozgat) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Hasbal Y, Ozden T, Can A (2015) Antioxidant and antiacetylcholinesterase activities of *Sorbus torminalis* (L.) Crantz (wild service tree) fruits, Journal of Food and Drug Analysis, 23:57- 62

Honda G, Yeşilada E, Tabata M, Sezik E, FujitaT, Takeda Y, Takaishi Y, Tanaka T (1996) Traditional medicine in Turkey VI. folk medicine iIn West Anatolia: Afyon, Kütahya, Denizli, Muğla, Aydın provinces, Journal Of Ethnopharmacology, 53: 75-87

Karaca A (2008) Aydın yöresinde bal arılarının (*Apis mellifera* L.) yararlanabileceği bitkiler ve bazı özellikleri, ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5(2):39-66

Karademir M, Öztürk B (2002) İzmir aktarlarında halka sunulan tıbbi bitkiler, Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiriler, 29-31 Mayıs 2002, Eskişehir

Karakurt E (2014) Kelkit (Gümüşhane) ilçesinin etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Kaval I, Behçet L, Cakılcıoğlu U (2014) Ethnobotanical study on medicinal plants in Geçitli and its surrounding (Hakkari- Turkey), Journal of Ethnopharmacology 155(1): 171-184

Kaval I, Behçet L, Çakılcıoğlu U (2015) Survey of wild food plants for human consumption in Geçitli (Hakkari, Turkey), Indian Journal of Traditional Knowledge Vol. 14(2):183-190

Kazan D, (2007) Ortaca (Muğla) ilçesinin etnobotaniği, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Fenbilimleri Enstitüsü

Keskin L (2011) Kadınhanı (Konya) ve çevresinde yetişen bitkilerin etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü

Keskin M, Alpınar K (2002) Kıslak (Yayladağı/Hatay) hakkında etnobotanik bir araştırma, OT Sistemik Botanik Dergisi, 9(2):91-100

Kıran Ö (2006) Kozan yöresi florasındaki tıbbi bitkiler ve bunların halk tıbbında kullanılışı, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Kılıçaslan N, Dönmez Ş (2016) Göller bölgesinde doğal olarak yetişen soğanlı bitkilerin peyzaj mimarlığında kullanımı, Turkish Journal of Forestry, 17(1):73-82

Kızıllarslan Ç (2008) İzmit Körfezi'nin güney kesiminde etnobotanik bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İ. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Koca A (2003) Flora and ethnobotany of the akçakoca district (Düzce), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Koçak S (1999) Karaman yöresinde etnobotanik bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Koçyiğit M, Özhatay N (2006) Wild plants used as medicinal purpose in Yalova (Northwest Turkey), Turkish Journal of Pharmaceutical Sciences, 3(2):91-103

Korkut M (2006) Arat Dağı (Şanlıurfa) florası ve etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Koyuncu O (2005) Geyve (Sakarya) floristik ve etnobotanik açıdan incelenmesi, Doktora Tezi, Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Kültür Ş (2007) Medicinal plants used in Kırklareli province (Turkey), Journal of Ethnopharmacology, 111: 341-364

Malyer H, Öz Aydın S, Tümen G, Er S (2004) Tekirdağ ve çevresindeki aktarlarda satılan bazı bitkiler ve tıbbi kullanım özellikleri, Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7:103-112

Mart S (2006) Bahçe ve Hasanbeyli (Osmaniye) halkın kullandığı doğal bitkilerin etnobotanik yönden araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü

Melikoğlu G (1987) Giresun ili halk ilaçları üzerinde farmakognozik ön araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, İÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Melikoğlu G, Kurtoğlu S, Kültür İ (2015) Türkiye’ de astım tedavisinde geleneksel olarak kullanılan bitkiler, Marmara Pharmaceutical Journal, 19:1-11

Metin A (2009) Mut ve çevresinde yetisen bitkilerin (Mersin) etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü

Mükemre M, Behçet L, Çakılcıoğlu U (2015) Ethnobotanical study on medicinal plants in villages of Çatak (Van-Turkey), Journal of Ethnopharmacology, 166:361-374

Mükemre M, Behçet L, Çakılcıoğlu U (2016) Survey of wild food plants for human consumption in villages of Çatak (Van-Turkey), Indian Journal of Traditional Knowledge, Vol. 15(2):183-191

Onar S (2006) Bandırma (A1 (A) Balıkesir) ve çevresinin etnobotaniği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü

Oral DÇ (2007) Konya ilinde kullanılan halk ilaçları üzerinde etnobotanik araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Özbek H, Özgökçe F, Ceylan E, Taş A, Tunçtürk M (2002) *Secale cereale* L. (Çavdar) meyvesi dekoksasyon ekstresinin sağlıklı ve diyabetli farelerde hipoglisemik etkisinin araştırılması, Van Tıp Dergisi, 9(3):73–77

Özbek H, Aksoy H, Uğraş S, Öztürk G, Türkoğan K, Tuncer İ (2005) Van otlı peynirinin sıçan sindirim sistemi ve bazı kan parametreleri üzerine etkisi, Genel Tıp Derg., 15(1):5-10

Özdemir E (2005) Niğde- Aladağlar'ın batısında etnobotanik bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Özgen U, Kaya Y, Houghton P (2012) Folk medicines in the villages of Ilıca district (Erzurum, Turkey), Turkish Journal of Biology, 36:93-106

Özgökçe F (1999) Vangölü Havzasında yetistirilen bazı otsu bitkilerin yakacak olarak değerlendirilmesi üzerine düşünceler, International Symposium on Protection of Natural Environment and Ehrami Karaçam 23-25 September 1999, Kütahya, s. 784-791

Özgökçe F, Yılmaz İ (2003) Dye Plants of East Anatolia region (Turkey), Economic Botany, 57(4):454-460

Özgökçe F, Özçelik H (2004) Ethnobotanical aspects of some taxa in East Anatolia (Turkey), Economic Botany, 58(4):697-704

Özçelik H (1987) Akseki Yöresinde doğal olarak yetişen bazı faydalı bitkilerinin yerel adları ve kullanılışları, TÜBİTAK, Doğa Türk Botanik Dergisi, 11 (3):316-321

Özçelik H, Ay G, Öztürk M (1990) Doğu ve güneydoğu anadolu' nun ekonomik yönden önemli bazı bitkileri, X. Ulusal Biyoloji Kongresi Bildirileri, (18-20 Temmuz 1990, Erzurum), s. 1-10

Özçelik H, Sağmanlıgil H (1993) Van gölü havzasının zehirli bitkileri", YYÜ Vet. Fak. Der., 4(1-2):171-189

Özçelik H (1994) Notes on economic plants, Economic Botany, 48(2):214-221

Özkoç HU, Calka O, Karadağ AS, Akdeniz N, Bilgili SG, Behcet L (2012) Nine case series with phototoxic dermatitis related to *Chenopodium album*, Human & Experimental Toxicology, Volume: 31 Issue: 9:964-968

Öztürk M, Özçelik H (1991) Doğu anadolu' nun faydalı bitkileri, Semih Ofset Basım Tesisleri, Ankara

Öztürk A, Öztürk S, Kartal S (2000) Van otlu peynirlerine katılan bitkilerin özellikleri ve kullanılışları, OT Sistemik Botanik Dergisi, 7(2):167-179

Öztürk M, Dinç M (2005) Nizip (Aksaray) bölgesinin etnobotanik özellikleri, OT Sistemik Botanik Dergisi, (12)1:93-102

Pieroni A (2000) Medicinal plant and food medicines in the folk traditions of the upper lucca province, Italy, Journal of Ethnopharmacology, 70:235–273

Pieroni A, Quave C (2005) Traditional pharmacopoeias and medicines among albanians and italians in southern Italy: a comparison, Journal of Ethnopharmacology, 101:258–270

Pieroni A, Quave C (2014) Ethnobotany and biocultural diversities in the Balkans, Springer New York Heidelberg Dortrech, London.

Polat R, Çakıloğlu U, Açar M (2012) Investigations of ethnobotanical aspect of wild plants sold in Bingöl (Turkey) local markets, Biological Diversity and Conservation, 5(3):155-161

Polat R, Çakıloğlu U, Satıl F (2013) Traditional uses of medicinal plants in Solhan (Bingöl- Turkey), Journal of Ethnopharmacology, 148:951-963

Polat R, Yüce Babacan E, Çakıloğlu U (2017) Survey of wild food plants for human consumption in Bingöl (Turkey), Indian Journal Of Traditional Knowledge, 16(3):378-384

Saçlı S (1996) Kazdağı ve çevresinde tıbbi amaçla kullanılan bazı bitkiler üzerinde morfolojik araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Saçlı S, Akalın E (2001) Preliminary ethnobotanical study from Kaz Dağı (Balıkesir/Çanakkale) I: uses and vernacular names, İstanbul Ecz. Fak.Mec.,34(2)

Saday H (2009) Güzeloluk köyü ve çevresinin (Erdemli/Mersin) etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü

Santur A (1993) Karaman'ın Öç Köyünde tespit edilen ve hastalıkları tedavi amacıyla kullanılan bitkiler, Türk Kültüründen Derlemeler, 259–264.

Sargın SA, Selvi S, Akçiçek E (2013) Alaşehir (Manisa) ve çevresinde yetişen bazı geofitlerin etnobotanik açıdan incelenmesi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 29(2):170-177

Sarper F, Akaydın G, Şimşek I, Yeşilada E (2009) An ethnobotanical field survey in the Haymana district of Ankara province in Turkey, Turk J. Biol, 33:79-88

Satıl F, Akçiçek E, Selvi S (2008) Madra Dağı (Balıkesir/İzmir) ve Çevresinde Etnobotanik Bir Çalışma, Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi, 1(1):31-36

Sezik E, Yeşilada E, Tabata M, Honda G, Takaishi Y, Fujita T, Tanaka T, Takeda Y (1997) Traditional medicine in Turkey VIII. Folk medicine in East Anatolia; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır, Provinces Economic Botany, 51(3):195-211

Şimşek I, Aytekin F, Yeşilada E, Yıldırım Ş (2002) Anadolu'da halk arasında bitkilerin kullanım amaçları üzerinde etnobotanik bir çalışma, 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Eskişehir, 434–457

Tabata M, Honda G, Sezik E, Yesilada E (1993) A report on traditional medicine and medicinal plants in Turkey, J.Faculty of Pharmaceutical Sciences, Kyoto University, Kyoto-Japan

Tabata M, Sezik E, Honda G, Yesilada E, Fukui H, Goto K, Ikeshiro Y (1994) Traditional medicine In Turkey III. folk medicine in East Anatolia; Vanand Bitlis provinces, Int. J. Pharmacog, 32:3-12

Tanker N (1967) Kenger kahvesini veren bitki: *Gundelia tournefortii* L., İstanbul Üniv. Ecz. Fak. Mec.,1967; 3(2):63-74

Tetik F, Civelek S, Çakılcıoğlu U (2013) Traditional uses of some medicinal plants in Malatya (Turkey), Journal of Ethnopharmacology, 146:331–346

Tekin S (2011) Üzümlü (Erzincan) ilçesinin etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü

Tonbul S, Altan Y (1989) Elazığ Yöresinde halkın çeşitli amaçlar için yararlandığı bazı bitkiler, Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), 3(2):267-278

Töngel MÖ, Ayan İ (2005) Samsun ili çayır ve meralarında yetisen bazı zararlı bitkiler ve hayvanlar üzerindeki etkileri, OMÜ Zir. Fak. Dergisi, 20(1):84- 93

Tugay O, Bağcı İ, Ulukuş D, Özer D, Canbulat MA (2012) Wild plants using as food of Kurucuova Town (Beyşehir, Konya/Turkey) , Biological Diversity and Conservation, 5(3):140-145

Tuzlacı E, Aymaz EP (2001) Turkish folk medicinal plants, Part IV: Gönen (Balıkesir), Fitoterapia, 72:323-343

Tuzlacı E (2006) Şifa niyetine Türkiye'nin bitkisel halk ilaçları, 1. Basım, Haziran

Tuzlacı E, Doğan A (2010) Turkish folk medicinal plants, IX: Ovacık (Tunceli), Marmara Pharmaceutical Journal 14:136-143

Tümen G (2008) Labiatae family as medicinal plants from Balıkesir district in Turkey, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi, Cilt: IV, Sayı:2, 2181989

Türkoğlu İ (2000) Elazığ ilindeki etnobotanik değeri olan taksonların araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Tütenocaklı T (2002) Ayvacık (B1. Çanakkale) ve çevresinin etnobotaniği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Tyler VE, Brady LR, Robber JE (1998) Pharmacognosy, Philadelphia

Uysal G (2008) Köyceğiz (Muğla) ilçesinin Etnobotaniği, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Vural M, Karavelioğulları FA, Polat H (1997) Çiçekdağı (Kırşehir) ve çevresinin etnobotanik özellikleri, OT Sistemik Botanik Dergisi, 4(1):117-124

Vural G (2008) Honaz Dağı ve çevresindeki bazı doğal bitkilerin etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Yapıcı Ü, Hoşgören H, Savaş Ö (2009) Kurtalan (Siirt) ilçesinin etnobotanik özellikleri, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 12:191-196

Yazıcıoğlu A, Tuzlacı E (1996) Folk medicinal plants of Trabzon (Turkey), Fitoterapia, 67(4):307-318

Yeşilada E, Honda G, Sezik E, Tabata M, Goto K, Ikeshiro Y (1993) Traditional medicine in Turkey IV. folk medicine in the Mediterranean Subdivision, Journal of Ethnopharmacology, 39(1):31-38

Yeşilada E, Honda G, Sezik E, Tabata M, Fujita T, Tanaka T, Takeda Y, Takaishi Y (1995) Traditional medicine in Turkey. V. folk medicine in the inner Taurus Mountains, Journal Of Ethnopharmacology, 46(3):133-152

Yeşilada E, Sezik E, Honda G, Takaishi Y, Takeda Y, Tanaka T (1999) Traditional medicine in Turkey IX: folk medicine in North-West Anatolia, Journal of Ethnopharmacology, 64: 195-210

Yıldırım S (1991) Munzur dağlarının tıbbi ve endüstriyel bitkileri, Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu, Elazığ, s. 83-102

Yıldırım S, Terzioğlu Ö, Özgökç, F, Türközü D (2008) ethnobotanical and pharmacological uses of some plants in the districts of karpuzalan and adıgözü (Van-Turkey), Journal of Animal and Veterinary Advances, 7(7):873-878

Zengin G, Uysal A, Gunes E, Aktumsek A (2014) Survey of phytochemical composition and biological effects of three extracts from a wild plant (*Cotoneaster nummularia* Fisch. et Mey.) , A Potential Source for Functional Food Ingredients and Drug Formulations

EKLER

Ek. 1. Araştırma Alanında Tespit Edilen Bitkiler ve Kullanım Alanları

<i>ACANTHACEAE</i>	<u>Yerel Adı</u>	<u>No</u>	<u>Kullanım Amacı</u>
1- <i>Acanthus dioscoridis</i> L. var. <i>dioscoridis</i>	Gerik	MN77	Gıda
<i>AMARANTHACEAE</i>			
2- <i>Amaranthus chlorotachys</i> Willd.	Sılmastık	MN97	Gıda
<i>APIACEAE</i>			
3- <i>Anthriscus nemorosa</i> (M.Bieb.) Sprengel	Ğitok	MN51	Gıda
4- <i>Bunium elegans</i> (Fenzl) Freyn	Ğilok	MN93	Tedavi
5- <i>Chaerophyllum crinitum</i> Boiss.	Ğilok	MN130	Gıda
6- <i>Eryngium billardieri</i> Delar	Kereng nebi Kerenge kera	MN88	Gıda, Tedavi
7. <i>Ferula orientalis</i> L.	Kinkor	MN105	Tedavi, Sabun yapımı
8- <i>Heracleum persicum</i> Desf	So, Helerg	MN69	Gıda, Tedavi
9- <i>Malabaila lasiocarpa</i> Boiss.	Pariye miye Nane miye	MN125	Tedavi
10- <i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) Nyman & A.W. Hill	Maydanoz	MN118	Tedavi
11- <i>Pimpinella anthriscoides</i> Boiss. var. <i>anthriscoides</i>	Pingi, Masterek Mendik	MN10	Tedavi
12- <i>P. saxifraga</i> L.	Gezik	MN61	Süpürge
13- <i>Prangos pabularia</i> Lindl.	Zıvrık, Cağ	MN18	Gıda, Tedavi
14- <i>Stenotaenia macrocarpa</i> Freyn & Sint	Piltan	MN116	Tedavi
<i>ARACEAE</i>			
15- <i>Arum conophalloides</i> Kotschy ex Schott var. <i>conophalloides</i>	Kardi	MN33	Gıda, Tedavi
16- <i>A. elongatum</i> Steven subsp.			

detruncatum (C.A.Mey. ex Schott) Riedl

Kardi, Kari

MN32

Gıda, Tedavi

ASTERACEAE

17- *Achillea biebersteinii* Afan.

Gihaye Zer

MN41

Tedavi

18- *A. vermicularis* Trin.

Çiçeka çekel

MN42

Tedavi

19- *A. millefolium* L. subsp. *millefolium*

Gihaye Zer

MN70

Tedavi

20- *Chondrilla juncea* L. var. *juncea*

Benişt

MN106

Tedavi

21- *Cichorium intybus* L.

Tahlık

MN90

Tedavi

22- *Gundelia tournefortii* L. var. *tournefortii*

Kinger, kereng

MN11

Gıda, Tedavi

23- *Inula helenium* L.

Tıtuna beci

MN87

Tedavi

subsp. *turcoracemosa* Grierson

24- *I. montbretiana* DC.

Gihaye basure

MN84

Tedavi

25- *Matricaria chamomilla* L.

Papatya,

MN26

Tedavi

var. *chamomilla*

Beybun

26- *Scorzonera incisa* DC.

Nane miyê

MN67

Tedavi

27- *S. latifolia* (Fisch. & C.A. Mey.) DC.

Qanıke benişt

MN68

Tedavi

28- *Senecio vernalis* Waldst & Kit.

Gihazer,

MN48

Tedavi

Sarı papatya

29- *Tragopogon dubius* Scop

Sıpmg,

MN43

Tedavi

Marşing

30- *Tripleurospermum disciforme* C.A. Mey.

Papatya,

MN73

Tedavi

Beybun

31- *T. transcaucasicum* (Manden) Pobed

Beybun

MN60

Tedavi

32- *T. oreades* (Boiss.) Rech.f.

Beybun

MN21

Tedavi

subsp. *oreades*

33- *Turanecio eriospermus* (DC.) Hamzaoğlu

Melle

MN80

Tedavi

34- *Tussilago farfara* L.

Kelsım

MN54

Gıda

35- *Xeranthemum annuum* L.

Gezıke vılvılink MN104

Süpürge

BORAGINACEAE

36- *Anchusa azurea* Mill. var. *azurea*

Gurız, Gerzun

MN44

Gıda

37- *Cerintho minor* L.

Sısık

MN126

Gıda

subsp. *auriculata* (Ten.) Domac

BRASSICACEAE

38- *Aethionema grandiflorum* Boiss. & Hohen.

Gihaye bırina

MN78

Tedavi

39- *Bunias orientalis* L.

Dıvrıka beci

MN55

Tedavi

40- *Cardamine uliginosa* M. Bieb.

Kıjı, Kıçı

MN2

Gıda, Tedavi

CAMPANULACEAE

- 41- *Legousia pentagonia* L. Anış MN62 Tedavi

CHENOPODIACEAE

- 42- *Beta lomatosogona* Fisch. & C.A. Mey. Sılk MN59 Gıda
 43- *B. trigyna* Waldst. & Kit. Sılk MN131 Gıda
 44- *Chenopodium album* L. Kalşatun MN98 Gıda
 subsp. *album* var. *album*
 45- *C. foliosum* (Moench.) Asch. Tuye kera MN83 Gıda

CUCURBITACEAE

- 46- *Cucurbita maxima* Duchesne Kundır MN120 Tedavi

CUPRESSACEAE

- 47- *Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus* çekem MN107 Tedavi

DIPSACACEAE

- 48- *Cephalaria procera* Fisch. & Avé-Lall. Ziwan MN100 Tedavi

EUPHORBIACEAE

- 49- *Euphorbia cheiradenia* Boiss. & Hohen. řavêřk MN75 Boya
 50- *E. iberica* Boiss. Cavêřk MN76 Boya

FABACEAE

- 51- *Astragalus longifolius* Lam. Guniye şırk MN85 Tedavi
 52- *A. muschiannus* Kotschy & Boiss ex Boiss. Gunni MN86 Tedavi, Yem
 Syn: *A. kurdicus* Boiss. var. *muschianus*
 (Kotschy & Boiss.) D. F. Chamb.
 53- *A. chamaephaca* Freyn Gunêye şene MN4 Tedavi
 Syn: *Astragalus tuna-ekimii* Adıgüzel
 54- *Lathyrus rotundifolius* Willd. Fiş MN7 Tedavi
 55- *Ononis spinosa* L. Goştberşık MN101 Tedavi, Gıda
 56- *Trifolium pratense* L. var. *pratense* Nefera sor MN35 Tedavi
 57- *T. repens* L. var. *repens* Nefera sıpi MN36 Tedavi
 58- *T. resupinatum* L. var. *resupinatum* Nefer MN45 Tedavi
 59- *T. trichocephalum* M.Bieb. Nefer MN71 Tedavi
 60- *Vicia cracca* L. şıyarok MN74 Tedavi

subsp. *tenuifolia* (Roth) Gaudin

FAGACEAE

- 61- *Quercus petraea* (Matt.) Liebl. Mazi MN19 Tedavi
subsp. *pinnatiloba* (K.Koch) Menitsky

GERANIACEAE

- 62- *Geranium libanoticum* Schenk Ğilok MN93 Tedavi

HYPERICACEAE

- 63- *Hypericum scabrum* L. Batov MN122 Tedavi

IRIDACEAE

- 64- *Gladiolus atrovioleaceus* Boiss. Gılsosık MN47 Tedavi
65- *Iris reticulata* M. Bieb. Gulsosin MN6 Tedavi

JUNGLADECEAE

- 66- *Juglans regia* L. Guz MN99 Tedavi

LABIATAE- LAMIACEAE

- 67- *Lamium amplexicaule* L. Pung MN14 Tedavi
68- *Mentha longifolia* L. Pung, Pınge MN28 Tedavi, Gıda
subsp. *typhoides* (Briq.) Harley
69- *Ocimum basilicum* L. Ruhan MN110 Tedavi, Gıda
Baharat
70- *Phlomis armeniaca* Willd. Pazağ MN57 Tedavi, Gıda
71- *P. pungens* Willd. var. *hirta* Velen. Gihareşik MN82 Tedavi
72- *Prunella vulgaris* L. Sosın MN79 Tedavi
73- *Salvia multicaulis* Vahl Punga reş MN22 Tedavi
74- *S. virgata* Jacq. Pengi MN102 Tedavi
75- *Stachys iberica* M. Bieb. Gihaye zerıke MN91 Tedavi
subsp. *georgica* Rech. f.
76- *S. lavandulifolia* Vahl var. *lavandulifolia* Çaya beci, MN63 Tedavi
Çaya çiye
77- *Teucrium chamaedrys* L. Çaya şıvanan MN66 Tedavi
subsp. *sinuatum* (Celak) Rech. f.
78- *Thymus kotschyanus* Boiss & Hohen Anığ MN65 Tedavi, Baharat
var. *glabrescens* Boiss.

LILIACEAE

79- <i>Allium cepa</i> L.	Pivaz	MN119	Tedavi
80- <i>A. sativum</i> L.	Sir	MN122	Tedavi
81- <i>A. vineale</i> L.	Sırım, Sirmok, Sira Çole	MN3	Tedavi, Gıda
82- <i>Colchicum szovitsii</i> Fisch & C.A.Mey.	Pivok	MN1	Tedavi, Gıda
83- <i>Eremurus spectabilis</i> M.Bieb.	Gullık, Yelng	MN5	Tedavi, Gıda
84- <i>Ornithogalum narbonense</i> L.	Zul	MN81	Gıda
85- <i>Tulipa armena</i> Boiss. var. <i>armena</i> (Baker) Marais	Gul, Lale	MN16	Tedavi

MALVACEAE

86- <i>Alcea apterocarpa</i> Boiss.	Hiro	MN94	Tedavi
87- <i>Malva neglecta</i> Wallr.	Tolık	MN50	Tedavi

ORCHIDACEAE

88 - <i>Orchis laxiflora</i> Lam.	Şapır, Sahlep	MN72	Tedavi
-----------------------------------	---------------	------	--------

PLANTAGINACEAE

89- <i>Plantago lanceolata</i> L.	Pelhewes	MN39	Tedavi
90- <i>P. major</i> L. subsp. <i>major</i>	Pelhawes	MN38	Tedavi

PORTULACAEAE

91- <i>Portulaca oleracea</i> L.	Pımpar, Semiz otu	MN111	Tedavi, Gıda
----------------------------------	----------------------	-------	--------------

POLYGONACEAE

92- <i>Polygonum cognatum</i> Meisn.	Levlevık	MN96	Tedavi, Gıda
93- <i>Rheum ribes</i> L.	Rıbez, Içkın	MN20	Tedavi, Gıda
94- <i>Rumex acetosella</i> L.	Tırşo, Tırşık	MN37	Tedavi, Gıda
95- <i>R. alpinus</i> L.	Pijek	MN109	Gıda
96- <i>R. scutatus</i> L.	Tırşık, Tırşo	MN23	Tedavi, Gıda
97- <i>R. tuberosus</i> L. subsp. <i>horizontalis</i> (Koch.) Rech	Tırşoyê ga, Pellê ga	MN27	Tedavi, Gıda

POACEAE

98- <i>Hordeum bulbosum</i> L.	Şirome	MN13	Tedavi
--------------------------------	--------	------	--------

99- *Zea mays* L. Lazut, Mısır MN117 Tedavi

RANUNCULACEAE

100- *Caltha polypetala* Hochst ex Lorent Pılpiling MN31 Boya

ROSACEAE

- 101- *Alchemilla pseudocartalinica* Juz. Goye boci MN30 Tedavi
- 102- *Cerasus mahaleb* (L.) Mill. var. *mahaleb* Kener MN113 Tedavi, Baston
- 103- *Cotoneaster nummularia* Fisch & C.A.Mey. Dara Çuke MN49 Tedavi, Süpürge
- 104- *Crataegus orientalis* Pall. ex M.Bieb. subsp. *orientalis* Guvij, Sez MN46 Tedavi, Gıda
- 105- *Cydonia oblonga* Mill. Ayva MN95 Tedavi
- 106- *Geum urbanum* L. Kurfil MN114 Tedavi
- 107- *Malus slyvestris* Mill. Sev MN58 Tedavi, Gıda
subsp. *orientalis* var. *orientalis*
- 108- *Prunus divaricata* Ledeb. Mamoğ, MN17 Tedavi, Gıda
subsp. *ursina* (Kotshc) Browicz Hurtışık
- 109- *Pyrus elaeagnifolia* Pall. Hırmi MN25 Tedavi, Gıda
subsp. *kotschyana* (Boiss.) Browicz
- 110- *Rosa canina* L. Şilan MN34 Tedavi, Gıda
- 111- *Rosa heckeliana* Tratt. Şilan MN120 Tedavi
subsp. *vanheurckiana* (Crepin) O. Nillson.
- 112- *Rubus caesius* L. Dırık, MN112 Tedavi, Gıda
Böğürtlen
- 113- *Sanguisorba minor* Scop. subsp. *minor* Çêra basur MN56 Tedavi
- 114- *Sorbus torminalis* (L.) Crantz Kırmut MN121 Tedavi
var. *pinnatifita* Boiss.

SALICACEAE

- 115- *Salix alba* L. Bi MN127 Tedavi
- 116- *S. caprea* L. Çırpi MN128 Süpürge
- 117- *S. triandra* L. subsp. *triandra* Çırpi, Subhan MN103 Süpürge

SCROPHULARIACEAE

- 118- *Rhinanthus angustifolius* C.C. Gmelin Tahlık MN64 Tedavi
subsp. *grandiflorus* (Wallr.) D.A.Webb
- 119- *Verbascum songaricum* Schrenk. Mazijanık MN53 Tedavi
Gobelik

SOLANACEAE**120- *Hyoscyamus niger* L.**

Beng

MN129

Tedavi

121- *Urtica dioica* L.

Gezgezok

MN15

Tedavi

Ek 2. Öğrencilere verilen şifalı bitkiler anket formu

<p>Bilgiyi kaydeden öğrencinin adı:.....</p> <p>Sınıfı:.....</p> <p>Tarih:.....</p> <p>Konuşulan kişinin adı, soyadı:</p> <p>Yaşı :.....</p> <p>Yaşadığı yer:.....</p> <p>Adresi:.....</p> <p>Konuşulan kişiye yakınlık: (büyükanne, dede, komşu gibi).....</p>			
ŞIFALI BİTKİLERE İLİŞKİN ALINAN BİLGİLER			
Bitkinin Adı	Kullanılan Kısmı	Hangi Hastalıkta Kullanılır?	Nasıl Uygulanır?

Ek 3. Öğrencilere verilen yenen bitkiler anket formu

<p>Bilgiyi kaydeden öğrencinin adı:.....</p> <p>Sınıfı:.....</p> <p>Tarih:.....</p> <p>Konuşulan kişinin adı, soyadı:</p> <p>Yaşı :.....</p> <p>Yaşadığı yer:</p> <p>Adresi:.....</p> <p>.....</p> <p>Konuşulan kişiye yakınlık: (büyükanne, dede, komşu gibi).....</p>			
YENEN OTLARA İLİŞKİN ALINAN BİLGİLER			
Bitkinin Adı	Kullanılan Kısım Neler Yapılır? (Börek, Pasta, Kavurma gibi)	Nasıl Pişirilir?	İçine Neler Konur?

Ek 4. Çalışma kapsamında görüşülen kişiler

Adı-Soyadı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim durumu	Mesleği
Afitap BORAK	K	65	Okur-Yazar değil	Ev hanımı
Saadet PINAR	K	60	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Kumriye KORKMAZ	K	80	Okur-Yazar değil	Yok
Eyyüp ÖZGÜN	E	70	Okur-yazar değil	Çiftçi
Şengül ÇELİK	K	39	İlkokul	Ev hanımı
Hanifi DEMİREL	E	55	İlkokul	Çiftçi
Nurten ATAÇ	K	45	İlkokul	Ev hanımı
Fatma GÖKÇE	K	58	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Abdullah TEKBAŞ	E	50	İlkokul	İşçi
Ramazan BÜYÜK	E	53	İlkokul	Çiftçi
Nurettin ÖZEN	E	34	İlkokul	Çiftçi
Hüsmettin CELALETTİNOĞLU	E	47	İlkokul	Çiftçi
Rabia ARAÇ	K	78	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Salih BÜYÜK	E	50	İlkokul	Çiftçi
Murat YEŞİLOVA	E	38	İlkokul	Çiftçi
Dilber TALAN	K	60	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Nurşen ÖZEN	K	32	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Remziye BİNGÖL	K	57	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Rami BÜTÜN	E	70	Okur-Yazar değil	Çiftçi
Mahmut ARPACI	E	70	Okur-yazar değil	Çiftçi
Hacer ARAÇ	K	45	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Emin GENÇ	E	43	İlkokul	Çiftçi
Şabedin BAŞKAN	E	55	İlkokul	Çiftçi
Mehmet BUĞDA	E	35	İlkokul	Çiftçi
Baran BİÇER	K	70	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Sabrinaz NADİROĞLU	K	55	İlkokul	Ev hanımı
Hatun İNCE	K	44	İlkokul	Ev hanımı
Fesih BOZAN	E	53	İlkokul	Çiftçi
Fethi KORKMAZ	E	49	İlkokul	Çiftçi
Emine BOZAN	K	41	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Turan TALAN	E	62	Okur-yazar değil	Çiftçi
Bayram BUĞDA	E	35	İlkokul	Çiftçi
Mehmet ÇİFTÇİ	E	55	İlkokul mezunu	Çiftçi
Remzi AYAN	E	47	İlkokul mezunu	Çiftçi

Sabriye BİK	K	45	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Hilmi BORAK	E	36	Lise	İşveren
Asiye DEMİRKIRAN	K	70	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Halit PINAR	E	63	Okur-yazar değil	Çiftçi
Ahmet İNCE	E	80	Okur-yazar değil	Çiftçi
Metin GÜNER	E	40	İlkokul	Çiftçi
Neval İNCE	K	39	İlkokul	Ev hanımı
Besrayi ÖZEN	K	65	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Adliye BORAK	K	62	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Abdullah DİNDAROĞLU	E	69	Okur-Yazar değil	Çiftçi
Emine GÜDÜRÜ	K	45	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Yıldırım MERT	E	38	Üniversite	Öğretmen
Selahattin DEMİRCİ	E	70	Okur-Yazar değil	Çiftçi
Hikmet SAYAK	E	45	İlkokul	Çiftçi
Mehmudi UZAR	E	84	Okur-yazar değil	Çiftçi
Fatma YOLCU	K	35	İlkokul	Ev hanımı
Remziye YOLCU	K	44	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Nesrin KOÇ	K	52	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Hasan YOLCU	E	55	Ortaokul	Çiftçi
Enver UZAR	E	40	İlkokul	Çiftçi
Hasan GENÇ	E	52	İlkokul	Çiftçi
Hülya PINAR	K	30	İlkokul	Ev hanımı
Zeynep GÜDÜRÜ	K	60	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Turan OLMAZ	E	77	Okur-yazar değil	Çiftçi
Fahriye BORAK	K	57	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Arap ÇELİK	E	47	İlkokul	Çiftçi

Ek 5. Çalışma Kapsamında Gidilen Köyler

1. Cilligöl Köyü
2. Kargapazarı Köyü
3. Kalencik Köyü
4. Karlıca Köyü
5. Kale Mah.
6. Soğukpınar Köyü
7. Seyrantepe Mah.
8. Karabalçık Köyü
9. Göynük Köyü
10. Kızılağaç Köyü
11. Yorgançayır Köyü
12. Aşağı Çır Köyü
13. Boncukgöze köyü
14. Soğukpınar Köyü
15. Sudurağı Köyü
16. Yiğitler Köyü
17. Hasanova Köyü
18. Yukarı Yağmurlu
19. Serpmekaya Köyü, Bedran Mezrası
20. Devecik Köyü
21. Halifan
22. Aşağı Yağmurlu Köyü
23. Kıraçtepe Köyü

Ek 6. Araştırma alanında çekilmiş bazı fotoğraflar

Cilligöl köyünden bir görünüm

Phlomis pungens Willd. var. *hirta* Velen. (a-Bitkinin genel görünüşü. b- Araziden toplanma görüntüsü)

Crataegus orientalis Pall. ex M.Bieb. subsp. *orientalis*

C. orientalis Pall. ex M.Bieb. subsp. *orientalis* (a- Kullanım için kurutulmuş çiçek kısmı. b- Pazarda satılmak için toplanmış meyveleri)

Acanthus dioscoridis L. var. *dioscoridis* (a- Bitkinin genel görünüşü. b- Kullanım için toplanırken)

Hyoscyamus niger L.

Eremurus spectabilis M.Bieb.

E. spectabilis M.Bieb. (Pazarda satılmak üzere toplanmış bitki)

Arum elongatum Steven subsp. *detruncatum* (C.A.Mey. ex Schott) Riedl (a- Kurutulmuş yaprak. b- Çiçek)

Beta lomatoğona Fisch. & C.A. Mey. (a- Bitkinin genel görünüşü. b- Bitkiyi toplayan kullanıcı)

Heracleum persicum Desf (a- Bitkinin genel görünüşü. b- Pazarda satılmak üzere toplanmış yaprak sapları)

Rumex alpinus L.

Ornithogalum narbonense L. (a- Bitkinin genel görünüşü. b- Kullanılmak üzere toplanan bitki)

Allium sativum L. (Toplanıp kurutulmuş bitki)

Portulaca oleracea L. (Pazarda satılmak üzere toplanmış bitki)

-Kaynak kişilerden bilgi alma

Hordeum bulbosum L. (Kullanım amacıyla toplanmış bitki)

Chenopodium album L. subsp. *album* var. *album*, (Kullanım amacıyla toplanmış bitki)

Rubus caesius L. (Pazarda satılmak için toplanmış taze meyvaları)

Araştırma alanından bir görünüm

Rheum ribes L.

Rheum ribes L. (a- Kök. b- Gövde)

Rosa canina L.

Rosa canina L. (a- Meyve. b- Kullanılmak üzere kurutulmaya bırakılmış meyveler)

Geum urbanum L. (a- Bitkinin genel görünüşü. b- Kurutulmuş kök kısımları)

Thymus kotschyanus Boiss & Hohen (a- Genel görünüm. b- Kurutulmuş bitki)

Inula montbretiana DC. (a- Genel görünüm. b- Kullanım için kurutulmuş bitki)

Teucrium chamaedrys L. subsp. *sinuatum* (Celak) Rech. f. (a- Genel görünüm. b- Kurutulmuş bitki)

Anchusa azurea Mill. var. *azurea*

Inula helenium L. subsp. *turcoracemosa* Grierson

a- *Pyrus elaeagnifolia* Pallas. subsp. *kotschyana* (Boiss) Browicz (Kurumaya bırakılmış meyva)

b- *Rosa canina* L., (Kurumaya bırakılmış meyva)

c- *Malus sylvestris* Mill. subsp. *orientalis* var. *orientalis* (Kurumaya bırakılmış meyva)

Anket çalışmasına katılan öğrencilerle bir görünüm

Tulipa armena Boiss. var. *armena*

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Bingöl' de doğmuşum. İlk ve Orta öğrenimini Bingöl' de tamamladım. 2007 yılında Van Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Biyoloji Öğretmenliği bölümünden mezun oldum. Halen TBMM Vakfı Bingöl Fen Lisesinde Biyoloji Öğretmenliği yapmaktayım.